

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

М. М. ДМИТРУК

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК:
ПРАВОВА ПРИРОДА
ТА ОЗНАКИ

Монографія

О д е с а
«Юридична література»
2014

УДК 343.23(477)
ББК 67.408(4Ук)
Д538

Монографія підготовлена у результаті виконання другого етапу науково-дослідницької роботи за фундаментальною науковою темою «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків в кримінальному праві України» (ДРН 0112U000690) на замовлення МОН України. У монографії розглянуто ознаки та правову природу кримінального проступку, історичний аспект та зарубіжний досвід диференціації кримінального діяння на проступки та злочини. На підставі аналізу відмінностей злочину від інших видів правопорушень за об'єктивно-суб'єктивними ознаками обґрунтовано правову природу та ознаки кримінального проступку як одного із видів кримінального діяння, що пропонується виокремити поряд із злочином у КК України, а вказані види кримінальних діянь об'єднати таким поняттям, як «кримінальне правопорушення».

Призначена для науковців та викладачів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами кримінального права.

Рецензенти: **П. Л. Фріс**, д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри кримінального права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, заслужений діяч науки та техніки;

О. В. Козаченко, д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 27 січня 2014 р.)*

ЗМІСТ

<i>Перелік умовних позначень</i>	4
<i>Туляков В. О. Переднє слово</i>	5
<i>Вступ</i>	9
 Розділ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТУПКУ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ	
1.1. Аналітичний огляд проступку у кримінально-правовій доктрині	12
1.2. Історія розвитку проступку у кримінальному праві України.	44
1.3. Системно-правові передумови запровадження кримінального проступку	62
<i>Висновки до розділу 1</i>	97
 Розділ 2. ОЗНАКИ ТА ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ	
2.1. Об'єктивні ознаки кримінального проступку.	100
2.2. Суб'єктивні ознаки кримінального проступку.	133
2.3. Загальні та спеціальні питання запровадження кримінального проступку.	153
<i>Висновки до розділу 2</i>	177
<i>Висновки</i>	179
Додаток 1.	187
Додаток 2. Перелік діянь, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки	188
<i>Список використаних джерел</i>	202

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК	— Кримінальний кодекс України, прийнятий ВР України 5 квітня 2001 року № 2341-III із останніми змінами станом на 01.10.2013 року;
КУпАП	— Кодекс України про адміністративні правопорушення, введено в дію з 1 червня 1985 року Постановою Верховної Ради Української РСР від 7 грудня 1984 року № 8074-X із останніми змінами станом на 01.10.2013 року;
КЗпП	— Кодекс Законів України про працю, затверджений Законом Української РСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII станом на 01.10.2013 року;
Суд	— Європейський суд з прав людини;
Концепція	— Концепція реформування кримінальної юстиції, схвалена Рішенням Ради національної безпеки України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 року № 311/2008;
План заходів	— «План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції», затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1153-р від 27.08.2008 р.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Закони є відтворенням пануючих у суспільстві відносин. Кримінальні закони тим більше. Проте сучасні події, пов'язані із колапсом інституціональних структур на рівні загального та їх результатами (масові політичні хвилювання, самосуди, ефект «Врадіївки», ефект «справи Макар», помножений на каталізатори соціальних мереж), відтворюють достатньо цікаву ситуацію — ступінь оцінки антисоціальної поведінки почав визначатися не законами та постановами, а ефектом взаємодії між людьми із проводу очікуваного блага, вищих соціальних інтересів, почуття індивідуальної та колективної безпеки.

При цьому відбувається інверсія цінностей — від нормативно врегульованих варіантів поведінки до соціально допустимих та заохочуваних, навіть при негативній оцінці їх законом. Таким чином, модель «правопорушення — відповідальність» у колективній поведінці все частіше змінюється на модель «зловживання правом — заохочення». Це проявляється в сучасних політичних та інших соціальних процесах, що виражаються у зловживаннях правом на повстання або його концептами, в організації спеціалізованих формувань для підтримання суспільного спокою та навіть для захисту колективної справедливості (право на самосуд), зокрема, для захисту колективної та індивідуальної безпеки (організація громадських служб безпеки).

Тут також проявляється парадокс сучасної публічно-правової доктрини, який полягає в поступовому розмиванні публічності, в поверненні до презумпування примату індивідуального, приватного над державним, публічним, громадським. Або хоча б у пошуках балансу такого стану, врівноваженого захисту приватних та публічних інтересів примусовими засобами та методами. Антропоцентризм сучасних досліджень є явним. Чітко він прослідковується і в кримінально-правових роботах.

Проте, як правило, все обмежується лозунгами або вказівкою на розвиток ідей відновного правосуддя, медіації та примирення в кримінальному праві та процесі. Самі ж кримінально-правові норми залишаються в незмінному вигляді охоронцями вічних та непорушних інтересів держави. Нам вже доводилось писати про те, що із метою забезпечення соціальної інтеграції в справі контролю над злочинністю Кримінальний кодекс повинен бути написаний не для правозастосовників, а для потерпілих¹.

Закон, що захищає звичайного громадянина, заслуговує на його вдячність та розуміння. Закон зрозумілий є визнанням законом. Закон визнаний є законом, вимоги якого виконуються. Від схеми патріархальних взаємовідносин «публічне право — особистість» ми приходимо до схеми патерналістських відносин «публічне право — сім'я — особистість». В такій тріаді сімейність, духовність та моральність публічно-правових норм якраз і свідчить про можливість підвищення їх емотивності, сприйняття їх близькості з людиною та її функціями.

Показовим у цьому питанні є підхід законодавця Румунії, який в розділі першому Особливої частини Кримінального кодексу 2004 року об'єднав всі посягання на особистість та її права. Злочини та проступки проти особистості в Кримінальному кодексі Румунії 2004 року включають у себе як злочини проти людства, злочини та проступки проти життя людей, так і злочини проти свободи віросповідання та поваги до померлих. Подібний підхід (особистість, спільність, суспільство, держава) є більш «людяним» та в певній формі зустрічається в діючому законодавстві України.

Питання в тому, наскільки чітко повинна бути виражена ця особистісна спрямованість кримінального законодавства. З метою реалізації останньої практично 6 років тому була прийняття Концепція реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 року № 311\2008, в якій серед новел було передбачено створення законодавства про кримінальні проступки. Подібний підхід до проблематики гуманізації кримінального законодавства не від-

---

¹ Туляков В. О. Криза кримінального права: суперечності догматів чи догматика суперечностей? / В. О. Туляков // Наукові праці Одеської національної юридичної академії : Т. VIII / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. — Одеса: Юридична література, 2009. — С. 296—302; Туляков В. О. Кримінальне право у дискурсі змін: від доктрини до реалізації / В. О. Туляков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. Вип. 54 / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В. О. Туляков. — Одеса : Юридична література, 2010. — С. 25—31; Туляков В. Уголовный кодекс для потерпевших / Вячеслав Туляков // Новітні наукові дослідження держави і права. — 2011 : зб. наук. праць. — Том 1 / за ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова, О. В. Козаченка. — Миколаїв : Іларіон, 2011. — С. 13—15.

разу віднайшов відображення в академічному середовищі, проте із часом отримав певне розповсюдження, з'явилися і перші монографічні дослідження цієї проблеми¹.

Монографічне дослідження, яке пропонується вашій увазі, і є якраз роботою молодого вченого, яким відстоюються ідеї таксономії кримінальних правопорушень, розповсюдження та побудови нових системних концептів кримінально-правової матерії, виходячи із класичного формально-догматичного підходу. М.М. Дмитрук послідовно аналізує сучасний стан проблеми, нормативні та системні передумови виділення категорії кримінального проступку, його властивості та характеристики, відмінності від адміністративних правопорушень та злочинів, оцінює перспективи та можливості реалізації цих ідей у відповідному нормативному акті.

Підхід до категоризації кримінальних правопорушень є типовим: ступінь тяжкості правопорушення оцінюється виходячи із ступеня його суспільної небезпеки, «прив'язки» до характеристик санкцій.

Можна довго дискутувати із приводу подібного роду ідей, проте в тому або іншому виді їх підтримують більшість дослідників цієї проблеми. Вважається, що із точки зору представників нормативістського підходу проблема категоризації кримінальних правопорушень буде зведена до трансформації діянь, за які можуть бути призначені покарання, пов'язані із виправно-трудовим впливом, у категорію злочинів та, відповідно, до трансформації правопорушень, пов'язаних із застосуванням інших, більш м'яких, покарань (іменованих у майбутньому як кримінальні стягнення) в категорію проступків.

Ця традиціоналістська модель найбільш чітко вписується в сучасні рамки проблеми таксономії кримінальних правопорушень із позиції їх правової природи та ознак. Хоча із нашої точки зору, це паліатив, що відображає необхідність існування перехідних кримінальних законів, які забезпечують стійкий розвиток суспільства та недопускають корінної ломки професійної та побутової правосвідомості.

Можливо, в майбутньому, з урахуванням ролі диспозитивності та публічності в кримінально-правовому регулюванні, слід було б у якості експериментальної моделі побудувати теоретичний образ Кримінального кодексу, виписаного більш ретельно під потреби потерпілих як фізичних і юридичних осіб (соціальних спільнот), яким кримінальним правопорушенням завдано матеріальної, моральної, психологічної шкоди.

---

¹ Дмитрук М. М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині : Дис. ... канд. юрид. наук. — Одеса, 2012. — 228 с.

Це породжує необхідність вирішення низки питань, серед яких не тільки з'ясування місця і ролі інституту потерпілих від злочину у формуванні кримінальної та кримінологічної політики держави, але визначення примату особистої шкоди у визначенні критеріїв суспільної небезпеки кримінального правопорушення (злочину і проступку), при категоризації кримінальних правопорушень; ранжуванні складів кримінальних правопорушень в Особливій частині кримінального закону залежно від значущості охоронюваних благ для потерпілих.

Такий підхід визначення нормативних характеристик урахування думки потерпілого при притягненні до кримінальної відповідальності, призначення покарання, після звільнення від покарання та його відбування, при застосуванні заходів безпеки та заходів соціального захисту є, з нашої точки зору, більш послідовним і відображає перспективи сучасної кримінальної політики.

Проте це справа майбутнього. Сьогодні ж читачеві належить ознайомитися з сучасним баченням концепту кримінальних проступків як новелою в кримінально-правовій доктрині України.

В. О. Туляков,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки та техніки України

ВСТУП

Актуальність теми. Кримінальне право України в сучасних умовах зазнало багато змін, обумовлених динамікою суспільних процесів. Стан застосування та дії Кримінального кодексу України, досвід інших держав романо-германської правової сім'ї щодо диференціації кримінального діяння, акти інституцій Ради Європи обумовлюють актуальність дослідження категорії проступку в кримінально-правовій доктрині як одного із напрямків реформування кримінального права України. За останні п'ять років прийнято декілька законодавчих актів, які визначають інститут кримінальних проступків як один із напрямків реформування кримінального законодавства України, що також обумовлює актуальність дослідження цього питання.

Згідно із Концепцією реформування кримінальної юстиції, схваленої Рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затвердженій Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 (далі — Концепція) передбачено запровадження в кримінальне законодавство України інституту кримінального (підсудного) проступку.

З метою виконання положень Концепції Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1153-р від 27.08.2008 р. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції» передбачено ряд заходів щодо запровадження інституту кримінальних проступків. Зокрема, згідно із пп. 2 п. 2 Плану заходів, Мін'юсту, МВС, Міноборони, Мінфіну, Мінекономіки, СБУ, ДПА за участю Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, Верховному Суду України та Генеральній прокуратурі України доручено протягом 6 місяців після прийняття Кримінального процесуального кодексу України розробити проект Кодексу кримінальних проступків, а також відповідних змін до КК.

Положення нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. визначають особливості проваджень щодо декількох видів кримінальних діянь, а саме злочину і кримінального проступку, та передбачають необхідність прийняття Закону України «Про кримінальні проступки». Проте й до сьогодні в науці кримінального права відсутнє узгоджене бачення концептуальних засад запровадження інституту кримінальних проступків.

Навесні 2012 р. пропонувались проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28.02.2012 р. за № 10126 (поданий В. М. Стретовичем, С. П. Головатим, Д. М. Притиком, Е. В. Шишкіним), а також проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 03.03.2012 р. за № 10146 (поданий В. Д. Швецем), якими передбачалось запровадження інституту кримінальних проступків. Проте жоден із вказаних законопроектів не було прийнято, а за наслідками їх обговорення на наукових конференціях висловлено численні критичні зауваження щодо їх змісту, законодавчої техніки, що обумовлює необхідність здійснення подальших наукових розробок інституту кримінальних проступків.

Розпорядженням Президента України «Про робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків» № 98/2012-рп від 30.05.2012 р. створено робочу групу з метою створення узгоджених пропозицій щодо реформування законодавства про адміністративні правопорушення, запровадження інституту кримінальних проступків, що свідчить про актуальність комплексного дослідження цього питання.

Проступок у кримінально-правовій доктрині, а також необхідність його запровадження в кримінальне законодавство обговорюється із кінця 60-х років ХХ століття. У науковій літературі ідея проступку як виду кримінального діяння досліджували такі вчені, як: П. П. Андрушко, Д. О. Балобанова, О. А. Банчук, Н. Л. Березовська, А. Б. Бішимбаєва, Г. Б. Віттенберг, М. В. Граматчиков, І. П. Голосніченко, А. П. Гуляєв, А. Д. Горбуза, Є. В. Додін, Н. Д. Дурманов, В. Ф. Дружиніна, Ю. В. Іщенко, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Д. М. Лук'янець, С. Г. Стеценко, В. В. Сокуренько, А. А. Логецький, Ю. Ю. Коломієць, С. Ф. Константинов, В. Коробов, А. П. Козлов, Н. Ф. Кузнецова, Г. А. Кригер, І. Б. Коліушко, В. І. Курляндський, Л. Н. Кривоченко, С. Г. Келіна, Б. М. Лазарев, А. Е. Луньов, А. І. Марцев, Ю. Б. Мельникова, Н. А. Мирошніченко, Н. М. Мирошніченко, В. О. Навроцький, І. С. Ной, А. А. Піонтковський, І. С. Самощенко, А. Б. Сахаров, Є. А. Суха-

рев, М. С. Таганцев, А. А. Тер-Акопов, В. О. Туляков, А. П. Фейербах, П. А. Фефелов, В. Ф. Фефілова, В. Д. Філімонов, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, А. П. Чугаєв, М. Д. Шаргородський, В. І. Шишкін, О. Ф. Шишов та ін.

Дослідження ознак кримінального проступку в науці кримінального права України здійснювалося в рамках загальної дискусії про доцільність запровадження проступку в кримінальне законодавство України, проте системне розуміння ознак та природи категорії проступку в кримінально-правовій доктрині з'ясовано не повною мірою. У зв'язку із цим розробка теоретичних та прикладних питань кримінального проступку в кримінально-правовій доктрині сприятиме подальшому з'ясуванню природи цього виду кримінального діяння та його ознак.

Слушною є пропозиція В. Борисова, В. Тація, В. Тютюгіна щодо розробки «Концепції запровадження інституту кримінальних проступків» з метою вирішення принципових питань, зокрема, таких, як: яким має бути місце розташування відповідних норм у системі національного законодавства, якою має бути форма закону про кримінальні проступки та його орієнтовний зміст, які необхідно брати критерії для розмежування видів кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів), якими повинні бути правові наслідки (їх природа та види) за вчинення кримінальних проступків та злочинів¹. У зв'язку із цим у даній роботі пропонуємо власний погляд на концептуальні засади запровадження інституту кримінальних проступків.

---

¹ Борисов В. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку / В. Борисов // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 9. — С. 104—107; Тацій В. Стабільність як умова ефективності законодавства про кримінальну відповідальність / В. Тацій, В. Борисов, В. Тютюгін // Голос України. — 2013. — № 66. — С. 4—5.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТУПКУ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

1.1. Аналітичний огляд проступку у кримінально-правовій доктрині

Існування проступку у кримінальному праві та відокремлення його як виду кримінального діяння є дискусійним. Згідно з положеннями Концепції, у кримінальні проступки пропонується трансформувати такі діяння: 1) злочини невеликої тяжкості, які не мають значного ступеня суспільної небезпеки; 2) діяння, передбачені діючим КУпАП, які не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо)¹.

Концепція визначає певні орієнтири подальшого розвитку кримінального закону, проте на сучасному етапі розвитку кримінально-правової доктрини поняття та правова природа пропонованого виду кримінального діяння, позначеного терміном «кримінальний (підсудний) проступок» у науковій літературі висвітлено фрагментарно. Поняття (кримінального) проступку розглядається у кримінальному праві України лише при порівняльному огляді поняття злочину у кримінальному законодавстві інших держав або при дослідженні окремих етапів історії становлення кримінального законодавства сучасної України. Після законодавчого закріплення вказаного виду кримінального діяння в Концепції в періодичних виданнях це питання отримало більш широке висвітлення. У зв'язку із цим питання дослідження проступку в криміналь-

¹ Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008: за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос. — 2008. — № 27. — С. 20—23.

но-правовій доктрині зберігає актуальність та потребує певного логічного та цілісного осмислення із таких доводів.

По-перше, залишається відкритим питання, яким видом діяння може бути проступок у разі запровадження в кримінальне законодавство. Це діяння слід відносити до некримінального правопорушення, до виду злочину або це діяння є поєднанням вказаних діянь, чи, можливо, взагалі трансформація деяких злочинів та адміністративних правопорушень у кримінальні чи підсудні проступки є надуманою.

По-друге, якщо вказаний вид діяння існує, то в чому конкретно проявляється проступок у кримінальному законодавстві та праві України та яке його місце серед інших видів правопорушень?

По-третє, які загальні властивості має проступок у кримінальному законодавстві. Відповідь на вказані питання надасть змогу зрозуміти, що таке є кримінальний проступок та більш детально дослідити властивості пропонованого виду кримінального діяння, а також загальні та спеціальні питання запровадження проступку в кримінальне законодавство України.

Впровадження кримінального проступку, як уявляється, приведе до оптимізації застосування положень КК¹ та сприятиме забезпеченню дієвості КК шляхом трансформації «дріб'язкових злочинів» у кримінальні проступки.

Окремі науковці XIX ст. та сучасності розглядали ознаки та природу кримінального проступку, проте чіткого уявлення про місце вказаного виду діяння в кримінальному праві України, про термін, яким необхідно його позначати, властивості та правову природу, наразі не існує. У зв'язку із цим вказаний вид діяння потребує дослідження як явище, для позначення якого немає терміна, визнаного більшістю науковців, відсутнє загальновизнане розуміння правової природи, ознаки і місце серед інших видів правопорушень. Вказане явище найбільш доцільно позначити як «категорію».

Сьогодні категорія «кримінального проступку» в кримінальному законодавстві відсутня, не висвітлена в підручниках із навчальної дисципліни «Кримінальне право України». Кримінальний проступок не відокремлюється як вид кримінального діяння в кримінальному праві, а лише розглядається в межах наукових статей та монографічних досліджень, проте вказаний вид діяння навіть не визнано більшістю представників науки кримінального права. У зв'язку із цим, категорію проступку в кримінальному

¹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: за станом на 1 листопада 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — 26. — 131 с. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341—14/print1360668819783413>

праві необхідно досліджувати в такій сфері знань, як кримінально-правова доктрина.

У зв'язку із вищевикладеним потребують уточнення такі поняття, як «кримінально-правова доктрина» та «категорія».

«*Doctrina*» з латинської мови перекладається як «вчення». В Енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза, І. А. Єфрона «доктрина» ототожнюється із вченням¹ та пізнанням². В Енциклопедичному словнику Товариства «Гранат» «доктрина» визначається як вчення, наука, теорія, напрямок, метою якого є здійснення наукової системи³. У Сучасному тлумачному словнику під «доктриною» розуміється вчення, наукова або філософська теорія, система керуючих та політичних принципів⁴. У Тлумачному словнику російської мови С. І. Ожегова «доктрина» визначається як систематизоване політичне, ідеологічне або філософське вчення, концепція, сукупність принципів⁵.

У законодавчих актах поняття «доктрина» трактується дещо по-іншому. Так, наприклад, в одному з актів Президента України досліджуване поняття пов'язане із часовим проміжком⁶, а в іншому з «...організаційною структурою розвитку певного явища...», «...стратегією розвитку держави та світовим досвідом...»⁷.

У теорії права доктрина розглядається, з одного боку, як джерело (форма) права⁸, а з іншого — як сукупність юридично-наукових тлумачень та суджень про позитивне право⁹. Останнє визначення, запропоноване В. С. Нерсисянцем, є прийнятним, оскільки дає можливість тлумачити положення кримінального закону та запропонувати нові шляхи його подальшого удосконалення.

¹ Энциклопедический словарь. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — СПб. : Типо-литография И. А. Ефрона, 1893. — Т. 20. — С. 898.

² Там само. — С. 111—113.

³ Энциклопедический словарь : в 58 т. — СПб. : Т-ва «Бр. А. и И. Гранат и К», 1915. — Т. 18. — С. 544.

⁴ Современный толковый словарь. — М. : Большая Советская Энциклопедия, 1997. — С. 1361.

⁵ Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 8000 слов и фразеологических выражений. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — М. : ИТИ Технологии, 2003. — С. 182.

⁶ Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ від 17.04.2002, № 347/2002/ Президент України. — Офіційний вісник України. — Логос, 2002. — № 16. — Ст. 860.

⁷ Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ від 28.09.2004, № 1148/2004/Президент України. — Офіційний вісник України. — Логос, 2004. — № 39. — Ст. 2584.

⁸ Алексеев С. С. Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и факультетов / Алексеев С. С. — М. : НОРМА, 1999. — С. 189.

⁹ Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства / Нерсисянц В. С. — М. : ИНФРА, 1999. — С. 134.

Отже, проаналізувавши вищенаведені визначення поняття «доктрина» в дореволюційних та сучасних енциклопедичних довідниках, законодавчих актах та навчальній літературі, можна запропонувати таке узагальнене поняття кримінально-правової доктрини, як сукупність юридично-наукових понять, тлумачень та суджень про право з метою упорядкування у цілісну та внутрішньоузгоджену систему та створення юридично-логічної моделі його дії.

«Категорія» як філософський термін (від грец. *kategoria* — висловлювання) розуміється як загальне поняття, останній результат відсторонення від предмета, його ознак¹. Найбільш оптимальним визначенням категорії злочину, з яким слід погодитися, є визначення Л. М. Кривоченко. Вчений визначає категорію як групу конкретних злочинів, які пов'язані закономірними, типовими, загальними рисами, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки².

Для дослідження категорії проступку в кримінально-правовій доктрині слід розглянути критерії відмежування злочинів від інших видів проступків, залежність та взаємозв'язок вказаних критеріїв при віднесенні законодавцем тих чи інших діянь до злочинів чи до інших проступків, труднощі у розмежуванні злочинів і проступків за існуючими критеріями та обумовленість вказаних труднощів.

Проступок у теорії права розглядають залежно від антиправових властивостей та характеру суспільної шкідливості як один із двох видів правопорушень поряд із злочином. До проступків належать всі види правопорушень, крім злочинів³. Проступок в теорії права визначають як винувате протиправне діяння, яке характеризується меншим ступенем суспільної небезпеки, ніж злочин, та тягнуть за собою застосування не кримінально-правових санкцій, а заходів адміністративного, дисциплінарного або цивільно-правового впливу⁴.

Відразу слід зауважити, що в існуючих класифікаціях видів правопорушень відмінність злочину від інших видів правопорушень різними вченими зводиться до відмінностей діяння за та-

¹ Шаманова М. В. Коммуникативная категория в языковом сознании (на материале категории обещание) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. В. Шаманова. — Воронеж, 2009. — С. 3.

² Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений: монография / Кривоченко Л. Н. — Х. : Вища шк., 1983. — С. 55—58.

³ Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства / Нерсисянц В. С. — М. : ИНФРА, 1999. — С. 520.

⁴ Общая теория государства и права : академический курс : в 3 т. / отв. ред. Марченко М. Н. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2007. — Т. 3 : Государство, право, общество. — С. 640—643.

кими властивостями, як діяння шкідливого або небезпечного. Всі інші ознаки, такі як: протиправність, винуватість тощо — визнаються більшістю вченими як такі, що притаманні для всіх видів правопорушень.

Поняття проступку у більшості випадків використовується як тотожне поняттю правопорушення без якогось змістовного розмежування. Таке ототожнення терміна «проступок» та «правопорушення» є некоректним, оскільки «правопорушення» є більш загальним поняттям та за діючим законодавством охоплює всі види проступків та злочини. Оскільки положення ст. 9 КУпАП містить термін «адміністративне правопорушення (проступок)», то в подальшому стосовно правопорушень, відповідальність за які передбачена КУпАП, використаємо вказаний термін та спробуємо з'ясувати причини використання законодавцем подвійної назви (і правопорушення, і проступок) для цього виду правопорушення.

Для дослідження проступку як проміжного виду діяння між правопорушеннями та злочинами варто з'ясувати, які є види правопорушень в цілому.

В правовій доктрині серед видів правопорушень виділяють адміністративні, дисциплінарні, цивільно-правові та інші види проступків, а також найнебезпечніший вид правопорушення — злочин. Межа між злочином та іншими видами проступків існує у вигляді поступового переходу¹.

Поняття «переход» та «переходный» за Тлумачним словником С. І. Ожегова визначається як проміжний, такий, що є переходом від одного стану до іншого². Варто погодитися із А. М. Яковлевим, що кримінальний закон повинен встановлювати чітку межу між злочинним та незлочинним, оскільки діяння юридично не може бути «трішки злочином, а трішки не злочином»³.

У сучасному кримінальному праві існують види діяння, які займають проміжну ланку між злочинами та правопорушеннями, проте чіткі критерії розмежування цих «проміжних» діянь від злочинів та інших видів правопорушень відсутні. Для відокремлення «проміжного» виду діянь, яке в подальшому будемо іменувати

¹ Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.]; под. ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. — М. : Наука, 1982. — С. 136.

² Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 8000 слов и фразеологических выражений Российской академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., доп. / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — М. : ИТИ Технологии, 2003. — С. 182.

³ Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.]; под. ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. — М. : Наука, 1982. — С. 136.

проступок, необхідно розглянути загальні критерії відмежування злочину від правопорушень. Для цього слід розглянути традиційні погляди на розмежування злочину з іншими видами проступків.

Серед вчених є різні погляди на критерії поділу правопорушень на види. М. П. Карев та С. Ф. Кечек'я правопорушення за ступенем суспільної небезпеки диференціюють на дві основні групи: проступки (адміністративні, дисциплінарні тощо) та злочини. На думку І. С. Самощенка, вказана класифікація правопорушень відображає матеріальну сутність діяння, характер проти-правних діянь та ступінь їх суспільної небезпеки, проте є прийнятною лише у разі, коли мова йде про юридичний факт¹. Вказана вище класифікація пропонується вченими, що є прихильниками розмежування злочину та інших видів правопорушень як різних за своєю природою суспільно небезпечного та суспільно шкідливого діянь.

М. І. Ковальов поділяє правопорушення за галузями правового регулювання на злочини, адміністративні, цивільно-правові, трудові та інші види правопорушень. Різниця між вказаними видами діяння, на думку цього вченого, полягає лише у видах відповідальності, а також у положеннях конституційних норм².

С. І. Самощенко, досліджуючи види правопорушень, приводить запропоновану ще Р. Шюсселером класифікацію правопорушень залежно від санкцій на злочини, адміністративні, дисциплінарні та цивільно-правові проступки. За таким критерієм класифікації цивільно-правові проступки, на думку вченого, вбирають в себе трудові, аграрні, корпоративні проступки тощо³.

Якщо використовувати галузь права як критерій поділу правопорушень на види, як це пропонує М. І. Ковальов, то можна запропонувати такі види правопорушень, як космічні, медичні або морські чи навіть ювенальні проступки.

Проте при такій класифікації є незрозумілою доцільність криміналізації або декриміналізації будь-яких діянь, трансформації одного виду девіантної поведінки у інший тощо, у зв'язку із цим така класифікація не може бути використана у цій роботі.

Класифікація правопорушень за видом санкцій, запропонована І. С. Самощенком, за своєю сутністю є матеріальною класифікацією. Види проступків виділяються за формою посягання, формою реакції держави (інших суб'єктів правовідносин) і лише по-

---

¹ Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И. С. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 161.

² Ковалев М. И. Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — С. 112—113.

³ Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И. С. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 161—165.

тім за характером юридичної санкції. Такі критерії є більш оптимальними, оскільки забезпечують поділ правопорушень на види не залежно від місцезнаходження порушеної законодавчої норми, а залежно від суті та характеру виду правопорушення. Крім того, вказана класифікація відповідає положенням п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України¹, яка не передбачає інших видів правопорушень як підстав для видів відповідальності, крім наведених у цій класифікації.

Таким чином, в роботі використовуємо класифікацію правопорушень, запропоновану професором І. С. Самощенком, за якою правопорушення поділяються на злочини, адміністративні правопорушення (проступки), цивільно-правові та дисциплінарні проступки.

Критерії класифікації вказаних видів правопорушень на види одночасно є і критеріями розмежування злочинів та інших видів правопорушень. Для з'ясування правової природи проступку в кримінально-правовій доктрині розглянемо критерії відмежування інших правопорушень від злочину.

Традиційним критерієм для розмежування злочину із іншими видами правопорушень є суспільна небезпека. Погляди вчених щодо розмежування злочину із іншими видами правопорушень за вказаним критерієм можна поділити на дві умовні групи. Перша група вчених стверджує, що злочин є суспільно небезпечним діянням, а всі інші правопорушення — суспільно шкідливі². До науковців, які підтримували цю позицію, належать Н. Д. Дурманов³, І. С. Самощенко⁴, М. І. Ковальов⁵, В. М. Кудрявцев⁶ та ін.

Прихильники другої групи вчених вважали, що ст. 1 Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. визначає злочинами лише деякі (частину) із суспільно небезпечних діянь, тобто суспільно небезпечними є не лише злочини, а й інші види правопорушень. Вказану позицію відстоювали у своїх роботах Я. М. Брайнін⁷, М. П. Карпушин, В. І. Курлянд-

¹ Конституція України: станом на 1 січня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — 141 с.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² Кудрявцев В. Н. Что такое преступление / Кудрявцев В. Н. — М. : Госюриздат, 1959. — С. 8.

³ Дурманов Н. Д. Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 135.

⁴ Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И. С. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 161.

⁵ Ковалев М. И. Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — С. 74.

⁶ Кудрявцев В. Н. Что такое преступление / Кудрявцев В. Н. — М. : Госюриздат, 1959. — С. 8.

⁷ Брайнін Я. М. Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 39.

ський¹, О. Ф. Шишов², М. Турецкий³ А. Сахаров⁴, Ю. Мельникова⁵ та інші.

Новим є погляд щодо відмежування злочину та інших видів правопорушень В. Колпакова, який пропонує шкідливість розглядати як онтологічну ознаку злочину та інших видів правопорушень (ознаку у сфері буття), а суспільну небезпеку як гносеологічну (пізнавальну) ознаку, тобто всі правопорушення є шкідливими, а суспільну небезпеку, на думку цього вченого, можна встановити лише у ході розслідування, тобто після скоєння злочину чи правопорушення⁶. Вказана позиція, як уявляється, є осмисленням позицій вчених першої групи, проте властивості «суспільна шкідливість» та «суспільна небезпечність» розглядаються як певні явища в динаміці та через категорії філософії.

Оскільки суспільну небезпеку визначають як основний критерій розмежування злочину та інших видів правопорушень, слід коротко розглянути, що таке «суспільна небезпека» для кримінального діяння, у чому вона проявляється та чи дійсно суспільна небезпека є тим «універсальним» критерієм розмежування злочинів та інших видів правопорушень? Те, що суспільна небезпека є основною матеріально-соціальною та політичною характеристикою злочину⁷ у сучасній кримінально-правовій доктрині, визнається більшістю вчених, проте однозначних поглядів щодо поняття та змісту суспільної небезпеки для кримінального діяння немає.

Н. Д. Дурманов визначав суспільну небезпеку як основний зміст злочину в кримінальному праві⁸. Т. В. Церетелі, В. Г. Макашвілі, Я. М. Брайнін визначали суспільну небезпеку як загальну властивість злочину, а не як самостійний елемент злочину чи

¹ Карпушин М. П. Уголовная ответственность и состав преступления / М. П. Карпушин, В. И. Курляндский. — М. : Юрид. лит., 1974. — С. 5.

² Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 10—13.

³ Турецкий М. Преступление и дисциплинарный проступок / М. Турецкий // Социалистическая законность. — 1956. — № 10. — С. 17—20.

⁴ Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 33.

⁵ Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Мельникова Ю. Б. — К. : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. — С. 17.

⁶ Колпаков В. К. Административно-деліктний феномен : монографія / Колпаков В. К. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — С. 187.

⁷ Брайнін Я. М. Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 32.

⁸ Дурманов Н. Д. Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 131.

ознаку злочину¹. На думку Л. Н. Кривоченко, суспільна небезпека є об'єктивною властивістю, оскільки вона не залежить від суб'єктів пізнання та законодавця². Я. М. Брайнін визначав суспільну небезпеку діяння як об'єктивну суперечність суспільним відносинам, тобто завдання шкоди або створення реальної загрози її завдання цим суспільним відносинам³.

Таким чином, узагальнивши вказані визначення та характеристики суспільної небезпеки, можна її визначити як оціночну категорію, що характеризується завданням шкоди або створенням загрози її завдання суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законодавством.

За твердженням О. Ф. Шишова, ступінь суспільної небезпеки використовується для відмежування злочинів від адміністративного правопорушення (проступку), поділу злочинів на групи (прості, кваліфіковані, привілейовані склади), ступінь суспільної небезпеки лежить в основі санкцій кримінально-правових норм. При цьому О. Ф. Шишов зазначає, що ряд діянь у кримінальних законах, які визнаються злочинами, є мінливими за своєю природою: за різних часів одні й ті ж діяння визнаються то злочинами (проїзд у товарних потягах та прогул), то незлочинними правопорушеннями (дисциплінарними або адміністративними проступками)⁴. Згідно з КК, наприклад, ст. 331 КК незаконне перетинання державного кордону в минулому визнавалося злочином, а після 18.05.2004 р. вказане діяння було декриміналізоване та за чинним КУпАП визнається як адміністративне правопорушення згідно із ст. 204-1.

Разом із тим, вищенаведені поняття суспільної небезпеки лише описують, але не визначають, від яких ознак залежить наявність або відсутність суспільної небезпеки у тому чи іншому діянні.

Ознаки, що визначають оціночне поняття суспільної небезпеки, є нерівнозначними за змістом та за характером. Часткового можна погодитися із позицією Я. М. Брайніна, який зазначає, що суспільна небезпека злочину знаходить своє вираження через

---

¹ *Церетели Т. В.* Состав преступления как основание уголовной ответственности / Т. В. Церетели, В. Г. Макашвили // Советское государство и право. — 1955. — № 5. — С. 74.

² *Кривоченко Л. Н.* Классификация преступлений: монография / Кривоченко Л. Н. — Харьков: Вища шк., 1983. — С. 32.

³ *Брайнін Я. М.* Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 32—33.

⁴ *Шишов О. Ф.* Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 11, 45—46.

всі ознаки злочину, а саме у єдності всіх елементів складу злочину¹.

Проте вказана позиція не є загальновизнаною та деякі вчені при встановленні суспільної небезпеки приділяють більшу увагу об'єктивним або суб'єктивним ознакам. Таким чином, слід розглянути вплив об'єкта посягання, об'єктивної сторони, суб'єкта посягання та суб'єктивної сторони на наявність суспільної небезпеки.

На думку О. Ф. Шишова, перш за все ступінь суспільної небезпеки діяння визначається важливістю об'єкта посягання, а вже потім іншими ознаками². Вказаний погляд є поширеним в теорії кримінального права на різних етапах його розвитку, проте на цьому дослідження вчених значення об'єктів посягання для наявності або відсутності суспільної небезпеки та розмежування злочину із іншими видами правопорушень, як правило, вичерпується.

Проте існують об'єкти правової охорони, посягання на які завжди мають високий ступінь суспільної небезпеки діяння як підстави (криміналізації) визнання його злочином. До таких об'єктів правової охорони можна віднести суспільні відносини, змістом яких є право на життя, здоров'я особи, статеву недоторканність, власність, забезпечення громадського порядку, національної безпеки. Проте вказані об'єкти не можна назвати «всеосяжними» критеріями існування суспільної небезпеки та відповідно розмежування злочину з іншими видами правопорушень, оскільки, поперше, суспільні відносини власності та суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням громадського порядку, ставляться під охорону КУпАП, а по-друге, багато кримінальних діянь завдають шкоди зовсім іншим об'єктам посягання, тобто об'єкт посягання є лише однією з ознак діяння, що розмежує злочин з іншими видами правопорушень.

На наявність суспільної небезпеки діяння впливають ознаки об'єктивної сторони. Як зазначає Б. Лазарев, суспільна небезпека обумовлюється саме наслідками діяння³. На думку О. Ф. Шишова, в деліктному законодавстві є багато правових норм, за порушення яких, за наявності обтяжуючих обставин, особа притягується до кримінальної відповідальності, а за їх відсутності — до адміні-

¹ Брайнін Я. М. Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 33—36.

² Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 12—13.

³ Лазарев Б. Административная ответственность / Лазарев Б. — М. : Москов. рабочий. — 1985. — С. 10.

стративної відповідальності. Основним критерієм злочинності діяння, за наявності інших передумов кримінальної відповідальності, є значущість, серйозність збитків, шкоди (як наслідку об'єктивної сторони — наша примітка), що заподіюється тому або іншому об'єкту кримінально-правової охорони¹.

Досить часто використовується для відмежування злочину від адміністративного правопорушення такий елемент об'єктивної сторони, як спосіб вчинення діяння². Наприклад, незаконне зайняття рибним промыслом є адміністративним правопорушенням згідно із ст. 85 КУпАП, а незаконне зайняття рибним промыслом за допомогою вибухівки є кваліфікованим складом злочину за ч. 2 ст. 249 КК. Характер та спосіб вчинених дій відрізняє злісну непокору вимозі працівника міліції як адміністративне правопорушення (проступок) за ст. 185 КУпАП від такого злочину, як вчинення опору працівнику міліції за ст. 342 КК.

За способом доведення особи до самогубства через жорстоке поводження з нею є злочином згідно із ст. 120 КК, відсутність вказаного способу виключає злочинність вказаних діянь. Є також багато інших випадків, коли спосіб вчинення діяння визначає кваліфікацію його або як адміністративного правопорушення (проступку), або як злочину, або як акту правомірної поведінки.

Іноді окреме правопорушення визнається злочином лише в тому разі, якщо воно спричинило або могло спричинити тяжкі наслідки, зокрема, це належить до порушень правил дорожнього руху³. Так, наприклад, порушення ПДР без настання суспільно небезпечних наслідків є лише адміністративним проступком, а настання ж наслідків, за твердженням Н. І. Пікурова, змінює юридичну природу адміністративного правопорушення (воно стає злочином), хоча, на думку науковця, не може змінити суб'єктивного ставлення до порушення ПДР щодо настання суспільно небезпечних наслідків⁴. Отже, критерієм розмежування злочину та інших правопорушень є також елементи об'єктивної сторони, які визначають наявність або відсутність суспільної небезпеки діяння.

Оскільки наявність або відсутність суспільної небезпеки залежить від всіх суб'єктивно-об'єктивних ознак діяння, слід звернути

¹ Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 47, 20.

² Там само. — С. 54.

³ Куринов В. А. Уголовная ответственность за нарушение правил движения на автотранспорте / Куринов В. А. — М. : 1957. — С. 35—36.

⁴ Пикуров Н. И. Применение следователем уголовно-правовых норм с бланкетной диспозицией: лекции / Пикуров Н. И. — Волгоград: ВС МВД СССР, 1985. — С. 30—31.

увагу на суб'єктивні ознаки, зокрема, на суб'єкт та на суб'єктивну сторону діяння.

При розмежуванні злочину та інших видів правопорушень та кож має значення характеристика особи злочинця, а саме такі ознаки, як: позитивна тривала державна служба, бездоганна поведінка, інші риси¹. Так А. Сахаров, досліджуючи питання розмежування злочину із іншими видами правопорушень, зазначав, що не можна погодитись із поглядом, що розмежування злочину із іншими видами правопорушень здійснюється лише за ознаками об'єктивної сторони, а дані про особу злочинця не повинні враховуватись. Така точка зору, на думку вченого, є необґрунтованою, оскільки більшість ознак об'єктивної сторони характеризують суспільну небезпеку суб'єкта (повторність, вчинення злочину після притягнення до адміністративної відповідальності за подібне правопорушення тощо)².

Проте О. Ф. Шишов визначав по-іншому значення суб'єкта злочину для суспільної небезпеки діяння. На думку вченого, характеристика винуватої особи впливає не на розмежування злочину та проступку, а на призначення покарання та передачу справи на розгляд третейського суду³.

Положення ст. 48 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки» в діючому КК, яке містить таку підставу звільнення від кримінальної відповідальності, як втрата особою суспільної небезпеки, свідчить про діалектичну єдність суспільної небезпеки злочину та винуватої особи, яка полягає в тому, що на наявність або відсутність суспільної небезпеки злочину впливає наявність або відсутність суспільної небезпеки особи, яка скоїла злочин.

Ознаками суб'єкта посягання є, поряд із фізичною особою, вік та осудність. За найнебезпечніші злочини, відповідальність настає з 14 років, а загальним віком кримінальної відповідальності є 16 років. Вік суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення (проступку) є досягнення особою 16 років, при вчиненні цивільно-правового проступку — 18 років, а при солідарній цивільно-правовій відповідальності — 14 років. В окремих випадках особа може бути суб'єктом злочину з досягненням 18, 21, 25 років. У зв'язку з тим, що суб'єктом злочину може бути особа з досягненням різ-

¹ Турецкий М. Преступление и дисциплинарный проступок / М. Турецкий // Социалистическая законность. — 1956. — № 10. — С. 18—20.

² Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 35.

³ Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М.: МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 58.

ного віку, то, відповідно, вік не може бути «всеосяжним» критерієм розмежування злочинів від інших видів правопорушень і повинен враховуватись у комплексі з іншими критеріями.

Форма вини, як основна ознака суб'єктивної сторони, також у деяких злочинах та правопорушеннях є підставою розмежування злочину та інших видів правопорушень.

Наприклад, умисне легке тілесне ушкодження за положеннями ст. 125 КК є злочином, а необережне — іншими видом правопорушення. Форма вини, за твердженням Р. А. Сабітова, умисна чи необережна, впливає на караність діяння як злочину або як адміністративного правопорушення (проступку) щодо таких діянь, як легке тілесне ушкодження, потрава посівів, необережне знищення пам'яток культури¹. Наприклад, потрава посівів із необережності визнається адміністративним правопорушенням (проступком) за ст. 104 КУпАП, а умисна за наявності інших ознак складу злочину є злочином за ст. 194 КК як умисне пошкодження майна.

Отже, при відмежуванні злочину від інших видів правопорушень використовуються такі ознаки, як: а) важливість та значення об'єкта посягання; б) тяжкість шкоди; в) спосіб вчинення виду правопорушення, обстановка, місце, час вчинення правопорушення; г) вина, інші суб'єктивні ознаки, що визначають ступінь, характер суспільної небезпеки діяння.

Суспільна небезпека є загальною властивістю злочину, яка виражається через закріплені в кримінальному законі об'єктивно-суб'єктивні ознаки діяння, які встановлюються правозастосовними органами. Таким чином, узагальненим збіральним поняттям суспільної небезпеки для кримінального діяння є заподіяння шкоди або створення реальної загрози її заподіяння для суспільних відносин, про що свідчить наявність певних суб'єктивно-об'єктивних ознак.

Отже, основним критерієм розмежування злочину та правопорушення є суспільна небезпека, яка визначається об'єктом посягання, об'єктивною стороною, формою вини, суб'єктом злочину.

Проте останнім часом у науковій літературі, зокрема І. Голосніченком та іншими вченими, все частіше висловлюється думка, що «суспільна небезпека» як універсальний критерій розмежування адміністративних правопорушень (проступків) і злочинів є непридатним критерієм².

¹ Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 17—28.

² Голосніченко І. Перспективні положення кодифікацій норм правового інституту адміністративної відповідальності / І. Голосніченко // Право України. — 2006. — № 8. — С. 60.

Вказана позиція підтримувалась також М. І. Хавронюком, на думку якого суспільна небезпека не є ознакою, за допомогою якої здійснюється відмежування злочину від проступку, оскільки законодавцю ніщо не перешкоджає криміналізувати діяння, яке не є суспільно небезпечним¹.

Отже відмежування за суспільною небезпекою є відмежуванням лише за конструктивними ознаками, які не дають цілісного уявлення про відмінність злочину від тих чи інших правопорушень. В підтвердження цього можна навести позицію С. І. Братуся, що між злочинами та проступками має бути не лише кількісна, але й якісна різниця². Відмежування злочину за конструктивними ознаками не відображає якісної відмінності, яка не залежала б від безсистемних змін законодавця та об'єктивних історичних умов у рамках однієї цивілізації.

Сутнісна відмінність злочину від інших видів правопорушень за ступенем суспільної небезпеки проявляється у тому, що найнебезпечніші правопорушення перетворюються на злочини проти порядку управління, дисциплінарні проступки на службові злочини, цивільно-правові правопорушення на майнові злочини. І лише невелика частина злочинів не має «аналогів» серед інших правопорушень, до них належать злочини проти держави, найтяжчі злочини проти особи³.

Уявляється, для розуміння сутнісної відмінності злочину від інших видів правопорушень необхідні якісь інші критерії розмежування, які спробуємо встановити надалі. На жаль, матеріальний критерій, як правило, більшість науковців зводять лише до характеру та ступеня суспільної небезпеки, а формальний — до типової санкції тієї чи іншої категорії злочинів⁴.

Варто навести одну із класичних позицій у відмежуванні злочину від інших видів правопорушень. М. С. Студенікіна, досліджуючи підстави відповідальності, вказує, що підставою притягнення до дисциплінарної відповідальності є порушення обов'язків по службі, цивільно-правової відповідальності — порушення цивільної угоди, а кримінальної та адміністративної відповідальності є скоєння відповідно злочину та адміністративного правопорушення

¹ *Хавронюк М. І.* Поняття злочинного діяння за законодавством європейських країн / М. І. Хавронюк // Підприємство, господарство, право. — 2004. — № 9. — С. 116.

² *Братусь С. И.* Юридическая ответственность и законность / Братусь С. И. — М., 1976. — С. 134—135.

³ *Ковалев М. И.* Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — С. 119.

⁴ *Кривоченко Л. Н.* Классификация преступлений: монография / Кривоченко Л. Н. — Харьков: Вища шк., 1983. — С. 58.

(проступку)¹. Позицію М. С. Студенікіної підтримували А. І. Мурзинов² та інші вчені.

Щодо визначення підстав притягнення до дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності погоджуємось із М. С. Студенікіною. Крім того можна додати, що на сучасному етапі розвитку цивільного законодавства до цивільно-правових правопорушень як підстав притягнення до цивільно-правової відповідальності, передбачених чинним Цивільним кодексом України, можна віднести також позадоговірне заподіння матеріальної або моральної шкоди (наприклад, відповідно до глав 81—82 Цивільного кодексу України).

На думку М. Турецького, відмінність дисциплінарного проступку від злочину полягає у заподіянні шкоди суспільству та державі через порушення порядку роботи підприємств, установ, організацій³.

Сутнісна відмінність дисциплінарного проступку від злочину полягає у тому, що вказаний проступок порушує внутрішні правила поведінки певного підприємства, установи, організації. Вказані правила можуть бути єдиними для працівників певного відомства, міністерства, що діє на території всієї держави, або правилами, що діють на окремому підприємстві. На відміну від адміністративних правопорушень правовою формою вираження дисциплінарних правопорушень є відносини підпорядкування, а не управлінські відносини.

Проте не можна погодитися із М. С. Студенікіною щодо визначення відмінності злочину від інших видів правопорушень. У такій позиції М. С. Студенікіної та А. І. Мурзінова щодо розмежування злочину з іншими видами правопорушень є логічна помилка («логічне коло»), яка свідчить, що відмінність між адміністративним проступком та злочином вказані вчені визнають належністю того чи іншого діяння до положень кримінального чи адміністративного законодавства.

Звернемо увагу, як інші вчені визначали відмінність злочину від адміністративних правопорушень (проступків) та чи дійсно відмінність між адміністративним проступком та злочином полягає лише в законодавчому акті правового регулювання.

Так, наприклад, А. І. Галаган вказує, що адміністративний проступок є діянням, що порушує приписи адміністративних норм,

¹ Студеникина М. С. Что такое административная ответственность? / Студеникина М. С. — М. : Сов. Россия, 1990. — С. 6.

² Мурзинов А. И. Преступление и административные правонарушения: учеб. пособ. / отв. ред. П. И. Гришаев ; А. И. Мурзинов. — М., 1985. — С. 35.

³ Турецкий М. Преступление и дисциплинарный проступок / М. Турецкий // Социалистическая законность. — 1956. — № 10. — С. 16—17.

забезпечених санкціями у вигляді конкретних стягнень та врегульованих ними суспільних відносин у сфері радянського державного управління, які відрізняються від злочинів меншим ступенем суспільної небезпеки, а саме тому і тягнуть адміністративну відповідальність¹.

На думку О. Ф. Шишова, адміністративне правопорушення посягає на порядок адміністративного управління, тобто порядок виконавчо-розпорядчої діяльності органів влади². Саме цей критерій, як уявляється, відображає сутнісну відмінність адміністративного правопорушення (проступку) від інших видів правопорушень.

Додатково необхідно уточнити, що сьогодні в адміністративному праві виділяють два види управління: зовнішнє (управління суспільними процесами) та внутрішнє (управління між державними органами та органами місцевого самоврядування)³. Тож сутнісною відмінністю адміністративних правопорушень (проступків) від інших видів правопорушень є посягання на зовнішні управлінські відносини.

Щодо особливої сутнісної природи злочину, відмінної від природи інших видів правопорушень, то вченими висловлювалися різні позиції. Вольтер всі злочини поділяв на «природні», які «карались завжди та всюди», та «умовні», які «залежали від часу та місця вчинення»⁴. А. Азарян природу злочину вбачав у «переступленні» певної межі, законом Божим встановленої, договором людським закріпленої, в абсолютних і непорушних Божих заповідях-імперативах («не вбий», «не вкради» та тощо), тобто саме порушення відносин між Богом та Його праобразом-людиною — діяння-зло (зло-чин), порушенням лише «вертикальних», «боголюдських» відносин, можна відносити до «природних» злочинів. Похідними від «вертикальних» Боголюдських відносин є суто «людські горизонтальні суспільні відносини», які закріплюються в тих чи інших законах, поставах, правилах, тобто позитивному праві⁵. Таким чином, сутнісною відмінністю злочину від інших пра-

---

¹ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР : государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 171.

² Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 20.

³ Административное право Украины: учебник / (под общ. ред. С. В. Кивалова). — Х. : Одиссей, 2005. — С. 8.

⁴ Брайнин Я. М. Основні питання складу злочину / Брайнин Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 17—18.

⁵ Азарян Е. Р. Преступление. Наказание. Правопорядок / Азарян Е. Р. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 4—5.

вопорушень є посягання на об'єкти, що забезпечують існування людини як біологічної істоти, об'єкти, посягання на які безпосередньо загрожує існуванню людської спільноти.

Отже, сутнісною відмінністю злочину від інших досліджуваних видів правопорушень є: для дисциплінарного проступку порушення правил внутрішнього розпорядку, дисциплінарних статутів; цивільно-правового проступку — порушення цивільно-правової угоди; для адміністративного правопорушення (проступку) — порушення прав та обов'язків у сфері зовнішнього державного управління, а сутністю злочину є посягання на найважливіші суспільні відносини, що забезпечують існування людини як біологічної істоти, малих та великих соціальних груп.

Разом із цим при розмежуванні законодавцем злочину і правопорушення не завжди додержується вказана вище сутнісна відмінність. У подібних випадках злочином визнається управлінське правопорушення (наприклад, ст.ст. 248, 390, 391, 395 КК та інші). Вказані склади злочинів можуть свідчити про неповне врахування законодавцем сутнісної відмінності, критеріїв розмежування злочинів із правопорушеннями, що призводить до того, що певним злочинам притаманні ознаки правопорушень, а деякі правопорушення мають ознаки злочину.

Під час дослідження вказаної категорії діянь, у науковій літературі зверталась увага на особливості наслідків вчинення вказаних діянь, характеризувались як особливі види правовідносин або особливі форми їх реалізації, особливі підстави застосування кримінальної відповідальності, відмічалась у загальних рисах особлива правова природа вказаного діяння. Слід розглянути вказані аспекти вказаної категорії діянь, які, вважається, мають бути трансформовані у кримінальні проступки.

Особливості за наслідками. І. А. Галаган доходить висновку, що у зв'язку із прийняттям Указу Президії Верховної Ради СРСР від 26.07.1996 р. «Про посилення відповідальності за хуліганство» відбувається посилення відповідальності за хуліганство (позбавлення пільг, при повторному вчиненні діяння визнається злочином), що створює «адміністративну судимість», яка має кримінально-правове значення¹. Виділення І. А. Галаганом такого поняття, як «адміністративна судимість», свідчить, що певна категорія неуправлінських діянь кримінального характеру, які не могли бути підставою для притягнення до кримінальної відповідальності, із прийняттям КУпАП віднесено до адміністративних правопорушень (проступків).

¹ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: государственное и материально-правовое исследование / И. А. Галаган. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 179.

Поняття «адміністративна судимість» є штучним та свідчить про широке використання у радянському кримінальному законодавстві преюдиції дисциплінарної або адміністративної або про кумуляцію правопорушень при створенні підстави для притягнення до кримінальної відповідальності (повторність вчинення правопорушень).

На думку Н. Ф. Кузнецової, для більш влучного застосування заходів адміністративного стягнення або заходів громадського впливу, альтернативних покаранню за вчинення злочинів, близьких до правопорушень, доцільним було б виділити такий вид діяння, як кримінальний проступок¹. І. І. Карпец, підтримуючи ідею створення кримінального проступку як «пограничного» виду діяння між злочином та адміністративним правопорушенням (проступком), вказував на особливості наслідків вчинення вказаного діяння — призначення заходів громадського впливу².

На думку А. І. Марцева, однією з особливостей кримінального проступку, на відміну від злочину, є відсутність такої ознаки, як суспільна небезпека, а також застосування заходів громадського стягнення, адміністративної відповідальності³. А. Сахаров, підтримуючи ідею запровадження кримінального проступку, вважав, що санкції, які застосовувалися за адміністративні, цивільні, дисциплінарні проступки, такі як: арешт, позбавлення прав, виправні роботи, багато в чому схожі на покарання⁴. Позиції вказаних вчених доводять існування серед злочинів такої категорії злочинів, за які застосовуються покарання, що володіють заходами громадського впливу, покарання виправного характеру.

Формальним критерієм відмежування вказаної категорії діянь від злочину пропонувався такий критерій, як передбаченість санкцією кримінально-правової норми КК такого виду покарання, як позбавлення волі до 2 років, та більш м'яке покарання, а В. І. Курляндський пропонував збільшити критерій цього виду покарання до 5 років позбавлення волі⁵.

Особливості зовнішньої форми виразу. Дещо по-іншому категорія проступку була переосмислена Л. В. Ковальовим в аспекті зовнішньої форми вираження вказаних діянь. Із прийняттям

¹ Кузнецова Н. Ф. Классификация преступлений / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. — 1967. — № 6. — С. 48—49.

² Карпец И. И. Проблема преступности / И. И. Карпец. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 133.

³ Марцев А. И. Преступление: сущность и содержание : учебное пособие / А. И. Марцев. — Омск : Высш. шк., милиции, 1986. — С. 39—40, 53.

⁴ Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 33.

⁵ Фефилова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. Ф. Фефилова. — М. : Мос. гос. ун-т, 1977. — С. 84—85.

КУпАП, (коли вказаним законодавчим актом була передбачена відповідальність за крадіжку, хуліганство тощо), на думку Л. В. Ковальова, після закриття кримінальної справи судом чи прокурором діяння визнавалось адміністративним проступком, а зовнішньою формою їх вираження є адміністративно-охоронні відносини. Такі адміністративно-охоронні відносини, на переконання цього вченого, виникають у зв'язку із вчиненням злочинів невеликої тяжкості, за які передбачено позбавлення волі до 1 року. Також при дослідженні видів правопорушень Л. В. Ковальов, залежно від інтенсивності, поділяв адміністративні правопорушення (проступки) на порушення та проступки. До проступків вчений відносив діяння, схожі на злочини: хуліганство, дрібна крадіжка, злісна непокоря представникам влади¹.

При визначенні суті адміністративного правопорушення (проступку) більшість вчених вказують, що адміністративні правопорушення вчиняються у сфері здійснення державного управління, а також у сфері здійснення правоохоронної діяльності. Таким чином, здійснюється підміна поняття «державного управління» поняттям «правоохоронної діяльності». Така позиція висловлювалась А. І. Галаганом² та ін. Проте поняття «державного управління» та «правоохоронної діяльності» є різними, оскільки управління здійснюють органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, а охоронну діяльність — правоохоронні органи.

На сучасному етапі розвитку деліктного законодавства вказана підміна продовжує здійснюватися, як уявляється, у зв'язку із тим, що органи внутрішніх справ здійснюють як примусове виконання управлінських рішень (державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування), так і виконують функцію охорони правопорядку, тобто правоохоронну функцію. Єдність погляду на вказані функції органів внутрішніх справ є однією з обставин, що викликає труднощі при відмежуванні адміністративної та кримінальної відповідальностей за процедурним характером та відповідно труднощі при відмежуванні підстав їх застосування, а саме управлінського правопорушення (проступку) та кримінального діяння.

Особливості проступку у формах реалізації правовідносин. Ще одним проявом проступку в кримінально-правовій доктрині є особливі форми реалізації адміністративно-охоронних та кримінально-правових правовідносин, які полягають у застосуванні ін-

¹ Коваль Л. В. Административно-деликтное отношение / Л. В. Коваль. — К. : Вища шк. — С. 95.

² Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: процессуальное регулирование / И. А. Галаган. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 41, 76, 132, 171, 204—205.

ституту звільнення від кримінальної відповідальності із притягненням до інших видів відповідальності.

Розглядаючи підстави накладення адміністративних стягнень, Д. Н. Бахрах, А. Е. Луньов та В. А. Малих доходять висновку, що підставою застосування деяких адміністративних стягнень є не лише адміністративне правопорушення (проступок), але й окремі види злочинів. Це пов'язано із заміною інституту кримінальної відповідальності адміністративною згідно з положеннями ч. 3 ст. 43 Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік¹. Так, наприклад, Пленум Верховного Суду СРСР у Постанові від 19.06.1959 р. «Про практику застосування судами заходів кримінального покарання» рекомендував ширше застосовувати передачу на розгляд громадськості справ про правопорушення, що не становлять великої суспільної небезпеки із закриттям кримінальних справ. В 1960 р. ця рекомендація знайшла законодавче закріплення у ч. 2 ст. 51 КК УРСР 1960 р., яка передбачала можливість звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів адміністративного стягнення, немусових заходів виховного характеру або громадського впливу².

Аналогічне положення було закріплене в ч. 1 ст. 52 КК Грузинської РСР 1960 р. із використанням терміна «малозначний злочин»³, а не злочини «невеликої тяжкості», до яких відносились злочини, за які передбачалося покарання до 3 років позбавлення волі. На думку А. А. Піонтковського, вказівка на такий критерій є вдалою щодо визначення малозначних злочинів, які вчений іменує «аморальними проступками», як категорії злочинів, які необхідно передавати на розгляд товариського суду⁴.

¹ *Гражданин и аппарат управления в СССР* / [Д. Н. Бахрах, А. Е. Лунев, В. А. Малих и др.]. — М. : Наука, 1984. — С. 105.

² *Кузнецова Н. Ф.* Освобождение от уголовной ответственности с передачей дела в товарищеский суд / Н. Ф. Кузнецова. — М. : Юрид. лит., 1964. — С. 16.

³ Необхідно уточнити, що діяння «малозначний злочин» у кримінальному законодавстві союзних республік СРСР розглядалось як один із видів злочинів, тоді як у чинному КК «малозначне діяння» згідно з положеннями ч. 2 ст. 11 КК не є злочином та не є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Поряд із цим, у кримінальному законодавстві різних республік СРСР до вказаного діяння належали різні діяння як за видовими ознаками, так і за ступенем тяжкості. Так, за ч. 1 ст. 52 КК Грузинської РСР 1960 р. до малозначних злочинів належали діяння, за які передбачалось покарання до 3 років позбавлення волі, а згідно із п. 3 ст. 51 КК РСФСР малозначні злочини визначалися через ряд властивостей як таке діяння, що за своїм характером та особливостями винуватої особи остання може бути виправлена без застосування покарання за допомогою заходів громадського впливу.

⁴ *Пионтковский А. А.* Усиление роли общественности в борьбе с преступностью и некоторые вопросы теории советского уголовного права / А. А. Пионтковский // Советское государство и право. — 1961. — № 4. — С. 70—71.

В. І. Курляндський, проаналізувавши практику застосування цього виду звільнення від кримінальної відповідальності, дійшов висновку, що за малозначні злочини може настати, а може і не настати кримінальна відповідальність, що підриває дієвість КК у цілому. У зв'язку із цим вчений пропонував діяння, які були підставою звільнення від кримінальної відповідальності, з іншими заходами адміністративного або громадського впливу, виділити у Кодекс проступків¹. Цю позицію також підтримували Ю. Іванов², А. Сахаров³. Ставлення практичних працівників дослідила В. Фефілова⁴, а в курсі радянського кримінального права висловлена думка про необхідність виділення окремого виду правопорушення — антигромадського проступку⁵. Хоча висловлювались і протилежні позиції — В. Ф. Дружиніною⁶, А. Д. Горбузою та Е. А. Сухаревим⁷, які, навпаки, у своїх роботах критично висловилися щодо ідеї впровадження кримінального проступку.

Термін «звільнення від кримінальної відповідальності при скоєнні малозначного злочину» було впроваджено в кримінальне законодавство в 1958—1962 рр. До малозначних злочинів належали діяння, за які санкції статей кримінально-правових норм передбачали застосування заходів громадського впливу. У кримінальних кодексах Узбекистану та Таджикистану взагалі не використовувався термін «злочин, за який допускалося застосування заходів громадського впливу». У Положенні про товариські суди Туркменської РСР вказаний вид діяння позначався терміном «злочини невеликої тяжкості»⁸.

В 1965 р. було відмічено негативну широку практику зловживань працівниками органів міліції та прокуратури при звільненні

¹ Курляндский В. И. Неотвратимость наказания и борьба с преступностью / В. И. Курляндский // Советское государство и право. — 1972. — № 9. — С. 84.

² Иванов Ю. Исследование проблемы неотвратимости наказания / Ю. Иванов // Социалистическая законность. — 1976. — № 1. — С. 57—59.

³ Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 32—35.

⁴ Фефилова В. Результаты изучения мнения практических работников о выделении уголовного проступка / В. Ф. Фефилова // Социалистическая законность. — 1976. — № 8. — С. 70.

⁵ Курс советского уголовного права. — Т. 2. Преступление. — М. : Наука, 1970. — С. 42.

⁶ Дружинина В. Ф. О разграничении преступления и административного проступка / В. Ф. Дружинина // Советское государство и право. — 1978. — № 4. — С. 128—131.

⁷ Горбуза А. Д. Кодификация законодательства об ответственности за проступки / А. Д. Горбуза, Е. А. Сухарев // Советское государство и право. — 1979. — № 9. — С. 120—127.

⁸ Чугаев А. П. Малозначительность преступления и товарищеский суд : под ред. А. Г. Кригера / А. П. Чугаев. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1966. — С. 55—59.

від кримінальної відповідальності. Нечітке формулювання ознак злочинів, що не становлять великої суспільної небезпеки, та широкі права, надані органам досудового слідства, призводили до нівелювання злочинів вказаної категорії¹. Крім того, самі працівники органів прокуратури відмічали формальне ставлення трудових колективів до звільнення від кримінальної відповідальності із підстав взяття на поруки. Практичні працівники вказували, що застосування вказаного інституту звільнення від кримінальної відповідальності призводить лише до скоєння винуватими особами більш тяжких злочинів у майбутньому та є прикладом безкарності². При прийнятті рішень про звільнення від кримінальної відповідальності правоохоронні органи керувалися принципом доцільності, що, на думку Ю. Б. Мельникової, порушує принцип невідворотності кримінальної відповідальності. Інколи виникали протиріччя: особи, що звільнялись від кримінальної відповідальності, знаходились у більш привілейованому становищі, ніж особи, що притягувались до адміністративної відповідальності, оскільки особа, звільнена від кримінальної відповідальності, була лише засуджена, а особа, що притягнута до адміністративної відповідальності, могла бути позбавлена водійських прав на строк до 2 років³.

На думку М. Турецького, примітка 2 ч. 2 ст. 112 КК РСФСР встановлювала кримінальну відповідальність за дисциплінарні проступки⁴. А. Тарбагаєв на початку 90-х рр. XX ст. звертав увагу на існування дисциплінарної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених КК РСФСР⁵.

Досліджуючи адміністративну відповідальність у кримінальному праві, А. М. Тарбагаєв зазначив, що в кримінальному праві функціонує та широко застосовується інститут адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової відповідальності та заходи громадського впливу⁶. Подібної позиції дотримувалась Ю. Б. Мельникова, яка вказувала, що кримінальний закон встановлює підстави для притягнення не лише до кримінальної відповідальності,

¹ Пашкевич П. «Теневые стороны» поруки / П. Пашкевич // Известия Советов депутатов трудящихся СССР. — 1965. — № 157. — С. 3.

² Могилевский А. «Не играть» в поруку / А. Могилевский // Известия Советов депутатов трудящихся СССР. — 1965. — № 159. — С. 3.

³ Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Мельникова Ю. Б. — К. : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. — С. 48—50.

⁴ Турецкий М. Преступление и дисциплинарный проступок / М. Турецкий // Социалистическая законность. — 1956. — № 10. — С. 17—20.

⁵ Тарбагаев А. Н. Дисциплинарный проступок в механизме уголовно-правового регулирования / А. Н. Тарбагаев // Правоведение. — 1993. — № 2. — С. 93—96.

⁶ Тарбагаев А. Н. Административная ответственность в уголовном праве / А. Н. Тарбагаев // Правоведение. — 1992. — № 2. — С. 62—68.

але й до адміністративної (ст. 50-1 КК РСФСР) та інших видів відповідальності (ст.ст. 10, 51, 52 КК РСФСР)¹.

Таким чином, ряд вчених, досліджуючи питання розмежування злочину з іншими правопорушеннями, доходять висновку, що за деякі злочини застосовуються адміністративні стягнення, а за деякі дисциплінарні проступки встановлюється кримінальна відповідальність, тобто вони одночасно визнаються злочинами. Оскільки у КК збережено положення щодо заміни кримінальної відповідальності застосуванням дисциплінарних стягнень (наприклад, ст. 401 «Поняття військового злочину» КК), а за скоєння злочинів невеликої тяжкості особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів громадського стягнення, звернемо увагу на окремі положення інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Саме із зміною ідеології після 1953 р. почалася поступова зміна репресивних інститутів кримінального законодавства, зокрема, відбувалось залучення трудящих до перевиховання.

Так В. І. Курляндський вказує, що в проекті Закону «Про участь трудящих в охороні громадського порядку в країні», затвердженому Постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 02.03.1959 р. (ч. 1 ст. 4 проекту), передбачалася передача справ про злочини на розгляд товариських судів, що, на думку цього вченого, суперечило ст. 102 Конституції СРСР, де встановлювалося, що до кримінальної відповідальності особу може бути приєднано лише через державний орган — суд².

Слід погодитися із В. І. Курляндським, що фактично відбувалася не індивідуалізація відповідальності, а її диференціація, інакше кажучи, обиралась не міра відповідальності, а її вид, одне й теж діяння визначалось або як злочин, або як правопорушення. Тобто фактично відбувався вибір між кримінальною відповідальністю та заходами громадського стягнення.

Досліджуючи інститут звільнення від кримінальної відповідальності С. Г. Келіна дійшла висновку про широке застосування практики звільнення від кримінальної відповідальності, навіть без порушення кримінальних справ згідно з положеннями ст. 10 КПК РСФСР³. Можна припустити, що аналогічна практика існувала і в УРСР.

¹ Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Ю. Б. Мельникова. — К. : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. — С. 6.

² Курляндский В. И. Уголовная ответственность и меры общественного воздействия / В. И. Курляндский. — М. : Юрид. лит., 1965. — С. 70.

³ Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / отв. ред. член-корреспондент АН СССР А. А. Пионтковский. — М. : Наука, 1974. — С. 34—35.

Положення ст. 43 Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1958 р. було доповнено ч. 3, відповідно до якої особи, що скоїли злочин, за який передбачено покарання не більше 1 року, можуть бути звільнені від відповідальності та до них можуть бути застосовані заходи адміністративного стягнення у виді штрафу в розмірі до 100 рублів, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців, або арешт до 5 діб¹. Згодом, а саме 23.03.1977 р., положення ст. 51 «Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів адміністративного стягнення, примусових заходів виховного характеру або громадського впливу» КК УРСР було викладено в новій редакції з аналогічним змістом.

У наукових коментарях до КК УРСР С. С. Яценко, В. І. Шакун зазначали, що ст. 51 КК УРСР застосовувалося по справах, порушених за хуліганство, заподіяння умисного легкого тілесного ушкодження, побої, злочини, які визнаються такими у разі скоєння адміністративного правопорушення (проступку) повторно (незаконне полювання тощо)². Положення ст. 51 КК УРСР розглядалися Ю. Б. Мельниковою як факультативна декриміналізація³.

Протилежну позицію займав А. Н. Тарбагаєв, вказуючи, що притягнення до дисциплінарної відповідальності не можна пояснити ні декриміналізацією, оскільки це прерогатива законодавця, ні особливим інститутом звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки відмінною ознакою поділу законодавства на галузі є самостійний вид відповідальності⁴.

На думку А. Н. Тарбагаєва, єдиним розумним поясненням зміни кримінальної відповідальності іншими видами відповідальності є те, що серед складів злочинів містяться діяння, які не досягли ступеня суспільної небезпеки, характерного для злочинів, та є так званими «кримінальними проступками». Чому за порушення положень адміністративного законодавства настає кримінальна відповідальність, з точки зору здорового глузду, на думку А. Н. Тарбагаєва, пояснити досить важко і взагалі неможливо пояснити правомірність та доцільність включення до числа злочинів адміністративних правопорушень (проступків)⁵.

¹ *Гражданин и аппарат управления в СССР* / [Д. Н. Бахрах, А. Е. Лунев, В. А. Малых и др.] — М. : Наука, 1984. — С. 105.

² *Уголовный кодекс Украины : науч.-практ. комент.* / отв. ред. Яценко С. С., Шакун В. И., Антипов В. И., Клименко В. А. — К. : Правові джерела, 1998. — С. 221.

³ *Мельникова Ю. Б.* Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Мельникова Ю. Б. — К. : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. — С. 44—46.

⁴ *Тарбагаев А. Н.* Дисциплинарный проступок в механизме уголовно-правового регулирования / А. Н. Тарбагаев // Правоведение. — 1993. — № 2. — С. 93—96.

⁵ *Тарбагаев А. Н.* Административная ответственность в уголовном праве / А. Н. Тарбагаев // Правоведение. — 1992. — № 2. — С. 62—68.

Слід погодитися із А. Н. Тарбагаєвим, що існування підстав заміни кримінальної відповідальності іншими видами відповідальності свідчить про існування іншого виду діяння між злочином та адміністративними правопорушеннями — кримінального проступку. Кримінальний проступок володіє невеликим ступенем суспільної небезпеки у порівнянні із суспільною небезпекою злочину.

На думку П. Н. Панченко, положення ст. 51 КК РСФСР ще більше ускладнило розрив традиційного зв'язку між злочином та покаранням, виключаючи покарання із невідворотних та безумовних наслідків скоєння злочину.

Принцип невідворотності покарання почав поступово замінюватися на принцип невідворотності відповідальності, що є більш широким та включає притягнення до адміністративної відповідальності або застосування стягнень громадського характеру. Однак при реалізації положень кримінального закону важливим є те, щоб закон не залишав можливостей для свавілля та зловживань під час правозастосування¹. Часто вирішення питання щодо розгляду кримінальної справи в товариському суді або щодо передачі винуватого на поруки на практиці залежало від того, змогла винувата особа «мобілізувати» суспільну думку на свою користь та домогтися клопотання про передачу на поруки; від наявності товариського суду у трудовому колективі за місцем роботи тощо².

М. Д. Шаргородський зазначав, що цими положеннями порушується принцип законності, оскільки лише від характеристики суб'єкта правопорушення залежало, який вид стягнення до вказаної особи буде застосовуватися — заходи громадського впливу чи реальне покарання. М. Д. Шаргородський пропонував кримінальні діяння, за які особа підлягала звільненню від кримінальної відповідальності, виділити у проступки поряд із злочинами та тяжкими злочинами³.

На думку С. Г. Келіної, застосування положень ст. 51 КК РСФСР здійснювалося правоохоронними органами за принципом доцільності, що завжди сприяє досягненню цілей кримінального законодавства⁴.

¹ Панченко П. Н. Уголовно-правовые вопросы криминализации общественно опасных деяний / П. Н. Панченко // Актуальные проблемы криминализации и де-криминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 14—15.

² Фефилова В. Результаты изучения мнения практических работников о выделении уголовного проступка / В. Ф. Фефилова // Социалистическая законность. — 1976. — № 8. — С. 199.

³ Шаргородский М. Д. Вопросы общего учения о наказании в теории советского права на современном этапе / М. Д. Шаргородский // Советское государство и право. — 1961. — № 10. — С. 135—145.

⁴ Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / отв. ред. член-корреспондент АН СССР А. А. Пионтковский. — М.: Наука, 1974. — С. 21—22.

У діючому КК збережений інститут притягнення до дисциплінарної відповідальності за скоєння злочину (у ст. 401 КК), збережено застосування заходів громадського впливу за скоєння злочину при звільненні від кримінальної відповідальності згідно зі ст. 47 КК.

Застосування окремих підстав звільнення від кримінальної відповідальності часто суперечить змісту інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Наприклад, застосування такої підстави, як передача на поруки трудовому колективу головних бухгалтерів, що видають працівникам власних трудових колективів завідомо неправдиві довідки¹ або вчиняють злочини в інтересах підприємства², керівників підприємств на поруки власному трудовому колективу за службове підроблення³ або на поруки власному трудовому колективу за вчинення злочину передбаченого ст. 175 «Невплата заробітної плати...» КК, тобто за вчинення злочину проти власного трудового колективу⁴.

Необхідно погодитись із Ю. Ю. Коломієць, що застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності в КК не як виключення, а як загального правила, втрачає заохочувальну роль⁵.

У зв'язку із цим підхід до розмежування злочину з іншими видами правопорушень за допомогою інституту звільнення від кримінальної відповідальності призводить до стирання межі між злочинами та дисциплінарними, адміністративними проступками не лише в досліджуваних випадках, але й в інших випадках, коли посадові особи, що скоїли злочин, які повинні бути покарані в кримінальному порядку, відбуваються лише доганою, переведенням на іншу роботу або посаду, «виходом» на пенсію.

¹ *Постанова* Володарського районного суду Київської обл. від 22.05.2007 р. по справі № 1п-5 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2309020>

² *Ухвала* Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 08.02.2005 р. по справі б/н : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1657448>

³ *Ухвала* Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 08.02.2005 р. по справі б/н : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1657448>; *Постанова* Арбузинський районний суд Миколаївської обл. від 22.01.2009 р. по Справі 1-29/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4536738>

⁴ *Постанова* Лубенський міськрайонний суд Полтавської обл. від 01.06.2009 р. по справі № 1-149/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7781765>; *Постанова* Новоодеського районного суду Миколаївської обл. від 06.10.2010 р. справа № 1-201/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11557120>

⁵ *Коломієць Ю. Ю.* Ефективність невідворотності кримінальної відповідальності / Ю. Ю. Коломієць // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. — О. : Юрид. л-ра, — 2002. — Вип. 16. — С. 262.

Особливості підстав кримінальної відповідальності при вчиненні злочинів окремої категорії. Ще однією ознакою, за якою пропонується відмежувати злочину від адміністративних правопорушень (проступків) та інших видів проступків, є повторність. Повторністю злочинів згідно з ч. 1 ст. 32 КК визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК, та має суттєве правове значення¹, а в КУпАП повторність визначається як обставина, що обтяжує відповідальність за адміністративне правопорушення згідно з ст. 35 КУпАП.

Іноді повторність правопорушення визначається як конструктивна ознака злочину². Зовсім з іншого кута зору розглядається повторність Р. А. Сабітовим, який вважає, що адміністративні правопорушення (проступки), які є преюдицією-гіпотезою в кримінально-правовій нормі, характеризують особистість винуватого³. В аспекті теорії права та законодавчої техніки повторність визначають як преюдицію⁴, яку серед елементів кримінально-правової норми відносять до гіпотези норми⁵.

За чинним КК єдиною підставою кримінальної відповідальності відповідно до ч. 1 ст. 2 є склад злочину. Проте раніше повторність широко використовувалась у кримінальному законодавстві СРСР та союзних республік для формування підстав кримінальної відповідальності. Так, наприклад, при повторній спекуляції особа притягувалась до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 154 КК РСФСР, при притягненні особи раніше до адміністративної відповідальності за браконьєрство, вчинення вказаного діяння повторно визналось вже кримінальним діянням за ч. 2 ст. 163 КК РСФСР.

Згідно з Наказом Президії Верховної Ради СРСР від 26.07.1966 р. «Про посилення відповідальності за «хуліганство»,

---

¹ В деяких статтях КК повторність розглядається як кваліфікуюча обставина, як обставина, яка перериває перетікання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та погашення судимості, як обставина, що перешкоджає звільненню від кримінальної відповідальності, передачі справи на розгляд товариського суду.

² Малков В. П. Повторность проступка и уголовная ответственность / Малков В. П. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1968. — С. 7—8.

³ Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 17—18.

⁴ Малков В. П. Повторность проступка и уголовная ответственность / Малков В. П. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1968. — С. 7—8.

⁵ Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 17—18.

вдруге скоєне адміністративне правопорушення (проступок) «Дрібне хуліганство» визнавалось кримінальним діянням¹.

У чинному КК законодавець відмовився від повторності як конструктивної ознаки складу злочину (зазначивши в ч. 1 ст. 2 КК, що єдиною підставою притягнення до кримінальної відповідальності є склад злочину), проте слід погодитись із М. І. Хавронюком, що за допомогою таких конструкцій, як «...злісне...», «...повторне...» текстуально повторність фактично збережена як конститутивна ознака складу злочину у вигляді адміністративної або дисциплінарної преюдиції в деяких статтях КК (ст.ст. 164, 337, 209-1 (остання стаття в редакції до 18.05.2010 р. — М. Д.), 390, 391 КК тощо)². Наприклад, кумуляцію декількох дисциплінарних правопорушень чітко видно у вироках суду під час притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 390 КК³ та за ст. 391⁴, а також декількох адміністративних правопорушень у сфері фінансової звітності у вироках суду під час притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 209-1 КК (в редакції до 18.05.2010 р.)⁵.

¹ Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 50—53.

² Хавронюк М. І. Поняття злочинного діяння за законодавством європейських країн / М. І. Хавронюк // Підприємство, господарство, право. — 2004. — № 9. — С. 113—116.

³ Вироком Крижопільського районного суду Вінницької обл. від 01.11.2007 р. по справі № 1-160/2007: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4252658>; Вирок Крижопільського районного суду Вінницької обл. від 14.01. 2009 р. по Справі № 1-15/2009 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4635813>; Вироком Ширяївського районного суду Одеської обл. від 02.04.2007 р. по Справа № 1-39/2007 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1497450>; Вирок Ширяївського районного суду Одеської обл. від 08.05.2008 р. по справі № 1-47/2008: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1903774>

⁴ Вирок Ширяївського районного суду Одеської обл. від 21.03.2007 р. по Справа № 1-35/2007 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2839705>; Вирок Ленінського районного суду м. Полтави від 02.06.2011 по справі № 1-185/11: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17032492>; Вирок Сокальського районного суду Львівської обл. від 17.03.2011р. по справі № 1-99/11: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14603483>; Вирок Піщанський районний районний суд Вінницької обл. від 11.03.2011 р. по справі № 1-28—11: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14319635>; Вирок Сокирянського районного суду Чернівецького обл. від 16.05.2011 р. по справі 1—20/11: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16012520>

⁵ Ухвала Судової палати з кримінальних справ Апеляційного суду Донецької обл. від 29.10.2007 р. по справі № 10—799: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2452803>; Постанова Київського районного суду м. Харкова від 16.02.2010 р. по справі № 4-234/10/02: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7953073>

Характерною ознакою кумуляції декількох правопорушень у злочини є вказівка в обвинувальних вироках, що «оскільки боржник не сплачував аліменти, то був попереджений про кримінальну відповідальність за ухилення від сплати аліментів», тобто декілька діянь — цивільно-правових проступків (оскільки саме неодноразовість і є злісністю) створюють склад злочину, передбачений ст. 164 КК «Ухилення від сплати аліментів на дітей»¹.

Щодо природи преюдиції або врахування вчиненого раніше правопорушення у формуванні підстави кримінальної відповідальності серед вчених немає однозначних поглядів. Так, на думку Н. Ф. Кузнецової, прийняття в 1984 р. Кодексу про адміністративні правопорушення призвело до виникнення колізійних норм із положенням КК РСФСР, що викликало створення адміністративно-преюдиціальної конструкції норм, які ставилися під заборону положень КК, а також призвело до декриміналізації ряду злочинів, що у зв'язку із вказаними змінами стали повністю або частково збігатися з адміністративними правопорушеннями².

На підтвердження позиції Н. Ф. Кузнецової можна навести окремі приклади подібних злочинів та адміністративних правопорушень (проступків), що в деякій мірі збереглися і до нині. Так, злочин, передбачений ст. 395 КК «Порушення правил адміністративного нагляду», подібний до ст. 187 КУпАП «Порушення правил адміністративного нагляду», а ст. 310 КК «Посів або вирощування снотворного маку чи конопель» та ст. 106-2 КУпАП «Посів або вирощування снотворного маку чи конопель» відрізняються лише за предметом — кількістю вирощуваних рослин.

У 80-ті рр. XX ст. М. І. Ковальовим висловлена позиція щодо неможливості використання повторності та, відповідно, преюдиції в КК як підстави притягнення до кримінальної відповідальності.

Повторність, за твердженням М. І. Ковальова, може бути лише орієнтиром в обранні державою засобів реакції на правопорушення, але не може бути підставою для переходу того чи іншого діяння у категорію злочинів. Застосування адміністративної преюдиції як частини складу злочину є настільки невизначеним, що будь-який адміністративний проступок, вчинений повторно, можна було б визнати злочином, що призводить до розширення кримінальної відповідальності³.

¹ Вирок Ківерцівського районного суду Волинської обл. від 11.11.2008 р. по справі № 1-136/08: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4640491>

² Марцев А. И. Преступление: сущность и содержание : учебное пособие / Марцев А. И. — Омск : Высш. шк., милиции, 1986. — С. 42.

³ Ковалев М. И. Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — С. 134.

Цієї позиції дотримувався і В. П. Малков, вказуючи, що повторність проступку — це найбільш вагома ознака безуспішності боротьби з проступками засобами, які обрав законодавець¹, Р. А. Сабітов також зазначав, що злочин не може бути сукупністю адміністративно караних проступків². Проте навіть сучасні науковці, наприклад Т. Д. Устинова, висловлюють погляди щодо необхідності використання повторності чи преюдиції в кримінальних законах³.

Подібне становище інституту повторності (преюдиції) призводить до того, що одне і теж діяння може викликати різні види відповідальності, хоча здавалося б, що порушені норми однієї галузі права. Як зазначає В. Ф. Фефілова, в подібних випадках уповноважені органи та посадові особи постають перед необхідністю обирати, які методи регулювання (види відповідальності) застосовувати, виникають відносини, які в силу своєї специфіки породжують своєрідну конкуренцію різних галузей права при обранні методів регулювання.

Подібна кумуляція правопорушень визначає кумуляцію видів відповідальності та, відповідно, і характер тих прав, якими володіє держава в особі її представників по відношенню до правопорушника⁴. Враховуючи те, що сучасний стан діяльності та застосування кримінального законодавства правоохоронними органами свідчить, що кримінальний закон та кримінально-процесуальне законодавство спрямоване на обмеження сваволі органів державної влади, а ніж на охорону безпеки особи⁵, існування кумулятивних правопорушень призводить до зловживання дискреційними повноваженнями органів досудового слідства.

Уявляється, що існуючі в КК положення, які передбачають повторність як конститутивну ознаку, свідчать про суміжну природу окремих видів злочинів та потребують трансформації у кримінальні проступки. При цьому необхідно враховувати правову природу вказаних злочинів та матеріально-формальні ознаки.

---

¹ Малков В. П. Повторность проступка и уголовная ответственность / Малков В. П. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1968. — С. 14.

² Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 27—28.

³ Устинова Т. Д. Учет положений КоАП РФ как предпосылка системного подхода при криминализации деяний / Т. Д. Устинова // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы Пятой Международ. науч.-практ. конф. (г. Москва, 24—25 января 2008 г.). — М. : Проспект, 2008. — С. 70.

⁴ Фефилова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Фефилова В. Ф. — М., 1977. — С. 176.

⁵ Навроцкий В. О. Криза кримінального права / В. О. Навроцький // Юридичний вісник України. — 2009. — № 38. — С. 6.

Разом із тим автоматичне віднесення всіх злочинів, в яких присутні елементи повторного вчинення правопорушення, як це пропонувалось в проекті Кодексу кримінальних проступків¹ (далі — проект Кодексу), без урахування природи вказаних діянь, призведе лише до розширення кримінально-правових засобів регулювання, тобто до криміналізації управлінських (у тому числі і митних), цивільно-правових та дисциплінарних проступків.

Проведене дослідження особливостей відмежування злочинів від інших видів правопорушень свідчить, що КК визнає злочинами багато діянь, які у своєму складі містять інші склади правопорушень. До таких злочинів найчастіше застосовуються положення інституту про звільнення від кримінальної відповідальності із притягненням до іншого виду відповідальності. Саме у цьому, як уявляється, і полягає поступовість переходу від оцінки діяння як злочинного до незлочинного, проте діючий КК не відобразив повною мірою поступовість цього переходу. Саме подібна категорія злочинів, видається, володіє суміжною природою із іншими видами правопорушень та їх, поряд із іншими злочинами невеликої тяжкості, окремими злочинами середньої тяжкості та неуправлінськими проступками, необхідно трансформувати у кримінальні проступки.

На підтвердження необхідності вказаного напрямку реформування КК можна навести позицію багатьох представників кримінального права.

Загальні риси правової природи проступку. Так, на думку Н. Д. Дурманова, ряд злочинів у сфері охорони праці безпідставно віднесено у КК РСФСР до злочинів проти порядку управління, які вчинюються шляхом порушення обов'язкових постанов влади, інструкцій, та інші подібні злочини, які є порушенням суспільних відносин у сфері регуляції правил, «встановлених місцевими органами влади в порядку обов'язкових постанов», оскільки у подібних випадках мова йде про адміністративний проступок. Військові злочини, на думку Н. Д. Дурманова, при подальшому реформуванні кримінального закону необхідно виключити із КК РСФСР; також не слід відносити до злочинів порушення правил охорони праці та техніки безпеки (ст. 133 КК РСФСР 1926 р.)².

А. Піонтковський зазначав, що справи, які зупиняються на підставі ч. 2 ст. 7 Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік та передаються на розгляд товариського суду (наприклад, дрібне хуліганство, дрібна крадіжка державного

¹ *Проект Кодексу України про кримінальні проступки* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

² *Дурманов Н. Д.* Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 273—275.

або комунального майна), є не злочинами, дисциплінарними або адміністративними проступками, а є правопорушеннями особливого виду — своєрідним антисуспільним проступком¹.

І. Самощенко, аналізуючи вказане діяння, іменував їх аморальними проступками, які тягнуть суворі стягнення, але через відсутність кримінальної протиправності не є злочинами². Нерозуміння цієї природи призводить до того, що окремі науковці у галузі адміністративного права виділяють у неуправлінських проступків властивості злочину (мається на увазі «адміністративна судимість»), а вчені у сфері кримінального права ознаки проступків у злочинах.

Якщо розглядати виділення кримінального проступку штучним напрямком реформування, надуманими змінами у деліктному законодавстві, то необхідно на законодавчому рівні закріпити вищевказані інститути, від яких сучасна кримінально-правова доктрина відмовилась, а саме: визнати повторність вчинення правопорушення як підставу притягнення до кримінальної відповідальності; законодавчо закріпити звільнення від кримінальної відповідальності із притягненням до інших видів відповідальності тощо. Проте повернення до вказаних інститутів навряд чи можна визнати можливим.

Отже, із вищеведеного можна дійти висновку, що між такими видами правопорушень, як злочини та адміністративні проступки, цивільно-правові проступки та дисциплінарні проступки, існують, з одного боку, злочини, яким притаманні ознаки інших видів правопорушень, а з іншого боку — види правопорушень, яким притаманні ознаки злочинів. Вищевказані діяння володіють невеликим ступенем суспільної небезпеки, проявляються в особливих правовідносинах (звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів громадського стягнення), у використанні преюдиції при формуванні підстави для притягнення до кримінальної відповідальності та іменуються вченими як кримінальні проступки, аморальні проступки, проступки тощо. Сьогодні вказаний вид діяння не існує у чинному кримінальному законодавстві України як підстава притягнення до кримінальної відповідальності.

У зв'язку із цим категорія кримінального проступку виділяється лише в науці кримінального права як система злочинів та неуправлінських проступків, які пов'язані закономірними, типо-

¹ Пионтковский А. А. Усиление роли общественности в борьбе с преступностью и некоторые вопросы теории советского уголовного права / А. А. Пионтковский // Советское государство и право. — 1961. — № 4. — С. 70—71.

² Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И. С. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 82—84.

вими, загальними рисами, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки у вигляді покарань, альтернативних позбавленню волі, та покарань, що володіють характером заходів громадських стягнень.

У кримінальні проступки пропонується трансформувати злочини та неуправлінські проступки. До злочинів, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки, можуть належати злочини невеликої тяжкості та деякі злочини середньої тяжкості; з адміністративних правопорушень (проступків) пропонується трансформувати найнебезпечніші неуправлінські проступки. Вказані діяння займають суміжне місце серед адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних проступків та, відповідно, злочинів.

До загальних типових властивостей категорії кримінального проступку можна віднести такі риси:

- має «змішаний», «пограничний» характер та є суміжним видом діяння між злочином та іншими видами правопорушень (проступків);

- об'єктивно-суб'єктивні ознаки вказаного діяння включають окремі ознаки інших видів правопорушень (адміністративних, дисциплінарних, цивільно-правових);

- за вказане діяння КК передбачає, поряд із позбавленням волі, покарання, альтернативні позбавленню волі, або покарання, які володіють характером громадських стягнень.

Формою зовнішнього вираження вказаних діянь, з одного боку, є адміністративно-деліктні правовідносини (для неуправлінських діянь, відповідальність за які встановлена КУпАП), а з іншого — порушення управлінських відносин, яке завдає шкоду найважливішим суспільним відносинам (для злочинів, які охоплюють окремі ознаки правопорушень); звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів впливу, які мають ознаки заходів громадських стягнень.

1.2. Історія розвитку проступку у кримінальному праві України

Чітке з'ясування природи проступку в кримінально-правовій доктрині України неможливе без дослідження конкретно-історичних та історично-емпіричних форм існування вказаного діяння в кримінальному законодавстві та праві, що діяло раніше на території сучасної України. Слід спробувати виявити певні прояви існування вказаного виду кримінального діяння.

Залежно від етапу розвитку суспільства та держави розгляд історії розвитку категорії проступку в кримінально-правовій док-

трині умовно можна поділити на такі етапи: 1) із часів Київської Русі до поч. XIX ст.; 2) із поч. XIX ст. до 1917 р.; 3) за часів радянської кримінально-правовій доктрини; 4) за часів незалежної України.

Перший етап. До початку виникнення державності про яку-небудь диференціацію кримінального діяння не могло йти й мови, оскільки законодавча техніка не знала навіть терміна для позначення кримінального діяння¹. Перші поняття злочину зустрічаються у ст.ст. 2, 3 Договору 911 р. Ігоря з греками, де кримінальні діяння іменувались як «проказа» та «согрешеніє», «бесчинство», «творить криво», вчиняти «пакости», а в ст. 10 цього договору «творить зло». У Просторовій редакції Руської Правди та в Статуті Володимира Всеволодовича для позначення злочину використовуються терміни «мука» (для позначення злочинів, що заподіювали шкоду здоров'ю) та «сором» (для позначення злочинів, що заподіювали шкоду особистим правам)², проте більш поширеним було поняття злочину як «образа»³, але поняття проступку чи навіть розмежування цивільного правопорушення та злочину в ті часи не існувало.

Із хрещенням Київської Русі змінились ряд інститутів кримінальної відповідальності, зокрема, інститут статейних злочинів, злочинів у сфері свободи віросповідання⁴. За Церковним Статутом Святого князя Володимира та князя Ярослава кримінальні діяння почали позначатися як «кто приступит сии правила», «а кто установление мое порушит»⁵. Саме таке конструювання поняття злочину свідчить про зародження такої ознаки злочину, як протиправність. Таким чином, до злочинів почали відносити не лише посягання, які завжди розглядались як такі, що порушують сакральну заборону та ставлять під загрозу існування роду-племіні, але й діяння, які порушували менш значні правила співіснування роду, настанови князя тощо, тобто правила співіснування роду,

¹ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. — Т. 1 / Таганцев Н. С. — Тула : Автограф, 2001. — С. 116.

² Георгиевский Э. В. Общее понятие преступления в истории уголовного права России : терминологическое многообразие / Георгиевский Э. В. // Государство и право. — 2008. — № 4. — С. 84.

³ Історія держави та права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Т. 1. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре, 2003. — С. 581.

⁴ Земба В. М. Ответственность за насильственные преступления против половой свободы и половой неприкосновенности в древнерусском праве / В. М. Земба // История государства и права. — 2006. — № 9. — С. 26—27.

⁵ Хрестоматія з історії держави і права України : Навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. — 3-тє вид., перероб. / За ред. В. Д. Гончаренка ; уклад. В. В. Гончаренко, О. Д. Святоцький. — К. : Ін Юре, 2003. — С. 37—41.

які відносились не до санкціонованого державою права, а до «позитивного» права, створеного окремими органами держави.

Поряд із терміном «образа» використовувалася його дієслівна форма «образити», «приобразити», «...жона моя зобижена». У ст. 14 Договору Новгороду с Готським берегом 1189—1199 рр. також використовувався термін «вражда»¹. Вищенаведені терміни позначали кримінальні діяння, що порушують сакральні заборони, санкціоновані державою. Проте ні Псковська грамота 1397 р., ні Новгородська грамота 1470 р. також не містили будь-яких видів кримінальних діянь.

Термін «лихо» вперше використаний у проекті Договору між Смоленськом та Ригою 1189 р. У Судебнику 1589 р. використовувалися такі терміни, як «душогубные дела», «татебные дела» щодо загальнокримінальних злочинів, а «лихие дела» як термін, що об'єднував кримінальні діяння в цілому². Проте в усіх вказаних пам'ятках історії чітка диференціація кримінального діяння була відсутня.

У Литовських Статутах для позначення терміна «злочин» використовувалися терміни «выступъ», «злочинство», «школа», «вина», «кгвалтъ», «кривда» (посягання на приватне благо), «школа» (заподіяння шкоди), «збытокъ», проте вказані діяння не були гріховними. Так, І. Малиновський розрізняє злочини, що порушують диспозицію кримінального закону, та злочини, що порушують постанови короля³. У тексті Литовського Статуту 1588 р., а саме положеннях розділу 10, які охороняють звичаї полювання, хмелярства, птахівництва та інші звичаї, використовується поняття «кгвалтъ».

При формулюванні конструкції згвалтування в розділі 11 артикула 2 Литовського Статуту 1588 р. разом із терміном «гвалтъ» використовується термін «образа», при посяганні на життя та інші суб'єктивні природні права робиться вказівка на самі права як об'єкт кримінально-правового посягання⁴.

Із безпосереднього аналізу положень Литовського Статуту 1588 р. можна дійти висновку, що для позначення різних за пра-

¹ *Історія держави та права України: підручник.* — У 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Т. 1. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре. 2003. — С. 95.

² *Геворгян М. В.* Развитие понятия «преступления» в российском уголовном праве / М. В. Геворгян // Современное право. — 2007. — № 6. — С. 98.

³ *Малиновський І.* Ученіє о преступленіи по Литовскому статуту / Малиновський І. — К. : Типографія Императорского университета им. св. Владимира, 1894. — С. 4—17.

⁴ *Статуты Великого князівства Литовського :* у 3 т. — Т. III. Статуту Великого кн. Литовського 1588 р. : у 2 кн. — Кн. 1 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. — О. : Юрид. лит., 2004. — С. 575—590.

вовою природою кримінальних діянь, які посягають на життя, ставу недоторканність, здоров'я, використовувалось поняття «образа», а для кримінальних діянь, що посягають на звичай з полювання, хмелярства тощо, використовувався термін «кгвалт». Використання різних термінів обумовлено більше лінгвістичними особливостями для мовних діалектів, чіткого поділу кримінального діяння не існувало.

Термін «преступление» вперше використовується в Наказі Петра I Великого «О воспрещении взятков и посулов и наказание за оное» від 24.12.1714 р., поряд із цим терміном продовжував використовуватись термін «воровство» аж до початку XIX ст.¹ За Петра Великого існував формально-юридичний підхід до визначення злочину, де основним критерієм визнання діяння злочинним була його караність.

Із одержавленням церкви поняття злочину втрачає сакраль-но-гріховну природу і головним змістом цього поняття залишилось порушення волі царя (тобто протиправність) та караність². П. П. Музиченко та К. М. Вітман, досліджуючи положення Військового статуту 1716 р., дійшли висновку, що вказаний законодавчий акт поділяв злочини на державні та партикулярні, тобто приватні. Останні завдають шкоди не державі або суспільству, а окремій приватній особі³.

М. В. Геворгян, досліджуючи історію розвитку поняття «злочин», встановив, що у післяпетровські часи спостерігається тенденція до формування матеріальної концепції злочину. Вперше в історії кримінального законодавства соціальні властивості злочину закріплено в Кримінальному кодексі Баварії 1813 р., хоча ознаку шкідливості вперше закріплено у ст. 5 Декларації прав людини 1789 р.⁴, що також свідчить про зародження матеріального розуміння (підходу до визначення) кримінального діяння.

Нормативно-правовим актом, який регулював суспільні відносини на території сучасної України в середині XVIII ст., були «Права, по яких судиться малоросійський народ» 1743 р. (далі — «Права»). Так, І. М. Дрішлюк, аналізуючи положення Прав, що

¹ *Історія держави та права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Т. 1. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре. 2003. — С. 83.*

² *Логецкий А. А. Преступление и проступок в уголовном праве XIX — нач. XX веков : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Логецкий А. А. — М., 2003. — С. 43.*

³ *Музыченко П. П. История государства и права зарубежных стран : история государства и права России / П. П. Музыченко, К. Н. Витман. — Х. : Одиссей, 2003. — Ч. II. — С. 194—195.*

⁴ *Геворгян М. В. Развитие понятия «преступление» в российском уголовном праве / М. В. Геворгян // Современное право. — 2007. — № 6. — С. 98—99.*

охороняли порядок відправлення правосуддя, зазначав, що кримінальні діяння за вказаним нормативним актом поділялись на злочини та проступки¹.

Нами проаналізовано положення «Прав» та встановлено, що поняття злочинного діяння позначається загальним терміном «кввалт», поряд із яким використовувалися терміни «ображенному», «насилія», «убитки», а також використовується вказівка на конкретні суб'єктивні природні права людини². Терміном «убитки» позначалась матеріальна шкода, «насилля» — насильницький характер діяння, але положень, які передбачали б розмежування злочинів невеликої тяжкості та цивільних правопорушень у «Правах» не встановлено. Як уявляється, І. М. Дришлюком було здійснене теоретичне узагальнення вказаних видів правопорушень поняттям «проступок».

Наступною видатною пам'яткою історії права, зокрема, кримінального права, є Наказ Катерини II «О суде и наказании разных родов и о заведении рабочих домов во всех губерниях» від 03.04.1781 р. (далі — Наказ Катерини II)³.

Наказ Катерини II усунув неодноманітну практику використання поняття «воровство» та закріпив за цим поняттям різні форми розкрадання⁴. У ст. 56 вказаного Наказу зазначено, що «...не всі політичні пороки суть посів моральних, та ... не всі пороки моральні суть політичних», чим закріплено відмінність правопорушень від злочину, та, на думку А. А. Логецького, закріпленний остаточний перехід розуміння злочину з приватноправової у публічно-правову категорію. Поділ же кримінальних діянь на «великое нарушение законов» та «простое нарушение установленного благочиния» послужив у подальшому підставою для розмежування злочину та проступку залежно від санкції за скоєння того або іншого діяння⁵.

¹ Дришлюк И. М. Общая характеристика проступков и преступлений против правосудия по «Правам за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. / И. М. Дришлюк // Актуальні проблеми держави та права. — 2002. — Вип. 14. — С. 39—45.

² Права за якими судиться малоросійський народ: 1743 р. / Відпов. ред. та автор передм. Ю. С. Шемшученко. — К. : Інститут держави та права ім. В. М. Корецького ; АТ «Книга», 1997. — С. 315, 325, 406, 418.

³ Логецький А. А. Преступление и проступок в уголовном праве XIX — нач. XX веков : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Логецкий А. А. — М., 2003. — С. 39—45.

⁴ Георгиевский Э. В. Общее понятие преступления в истории уголовного права России : терминологическое многообразие / Георгиевский Э. В. // Государство и право. — 2008. — № 4. — С. 83.

⁵ Логецкий А. А. Вказана праця. — С. 39—43. В наказі до «поліцейських» проступків відносились: порушення заходів запобігання від пожарів (наприклад, не виконання гасити вогонь у встановлений час); не виконання правил, предписа-

Отже, дослідження поняття злочину у кримінально-правовій доктрині з часів Київської Русі до поч. XIX ст. свідчить про відсутність положень, які передбачали б безпосередній поділ кримінального діяння на злочин та проступок. Проте використання тих чи інших понять кримінального діяння, починаючи із Руської Правди, пов'язується з різними видовими об'єктами кримінально-правової охорони. Так, діяння, що посягали на життя, здоров'я, власність, статеву недоторканність (надалі — «негативні» права першого покоління) згідно з правовими пам'ятками Київської Русі позначались як образа, «согрешеніє», «бесчинство», «творить криво», «творить зло», а порушення настанов князя — як «кто приступит сии правила», «а кто установление мое порушит».

У результаті дослідження правових пам'яток XIII—XVI ст., що діяли на території сучасної України, не виявлено такого широкого використання понять кримінальних діянь та залежності використання того чи іншого поняття від яких-небудь об'єктивно-суб'єктивних ознак. Проте вже в Литовських Статутах спостерігається залежність використання понять кримінальних діянь від об'єктів кримінально-правової охорони.

У Наказі Катерини II встановлено матеріальну відмінність злочину від проступку. Поділ кримінальних діянь на «великое нарушение законов» та «простое нарушение установленного благочиния» був легальною передумовою впровадження поділу кримінального діяння на злочин та проступок.

Досліджена еволюція поняття кримінального діяння характеризується певною послідовністю змін та удосконаленням сутності різних понять злочину. Аналіз історичних законодавчих пам'яток показав, що, з одного боку, розвиток поняття злочину відбувався від діяння, що ставить під загрозу виживання роду, приватної образи, як гріха перед Богом, «лихого діла», до діяння, яке є небезпечним для суспільства, держави, особи. З іншого боку, розвиток поняття злочину «кто приступит сии правила» як діяння, що порушує накази князя, до поняття «кгвалт» свідчить, як уявляється, про диференціацію поняття кримінального діяння залежно від об'єктів кримінально-правової охорони. Таким чином, чіткої диференціації кримінального діяння на види ще не існувало, проте багатоманітність термінології щодо позначення кримінального діяння та їх використання у прив'язці до певних об'єктивних ознак та інших критеріїв, виділення державних та партикулярних злочинів є свідченням історичного становлення поділу кримінального діяння на певні види.

них для попередження «воровства» («запирать ворота в домах»), порушення заборони носити зброю, людям які до цього не мають права та т. і. (ст. 540 Наказу).

Другий етап. Наступним умовним етапом дослідження розвитку проступку в кримінально-правовій доктрині є період із початку XIX ст. до 1917 р. Оскільки наприкінці XVIII — на поч. XIX ст. частина території сучасної України (Буковина, Галичина, Закарпаття) перебували у складі Австро-Угорської імперії, то з 1796—1797 рр. згідно з Кримінальним кодексом Й. Зонненфельса та Кримінального кодексу Польщі 1852 р. кримінальне діяння у правовій доктрині поділялося на злочини та тяжкі поліцейські проступки¹.

На думку П. А. Фейербаха, головним завданням вказаного поділу було розмежування злочинів, що скоєні за потягами пристрасті, та більш частих порушень закону. На думку цього вченого, цю диференціацію поняття кримінального діяння необхідно підтримувати та відновлювати, оскільки вона відповідає моральній відмінності класів злочинів².

Об'єктивними умовами розвитку державності на початку XIX ст., що обумовили поділ кримінального діяння, були Велика Французька буржуазна революція, яка ліквідувала залишки світського та духовного феодалізму, породила висунутий економічним прогресом новий клас — буржуазію. Проте зворотним процесом було знецінення людської праці, перевиробництво товарів, криза та безробіття, нелюдські умови праці та злиденність³. Широкий розвиток фабричного виробництва, використання механічної праці привели до збільшення кількості злочинів у сфері охорони праці⁴. Так, в Україні, у 1825 р. налічувалося 649 підприємств, а в 1858 р. — уже 2473 підприємства⁵. З іншого боку, удосконалення засобів виробництва призвело до збільшення безробіття, соціальної диференціації і, відповідно (через відсутність заробітку), до збільшення загальнокримінальної злочинності.

¹ *Історія держави і права України* : Підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев та ін. ; за ред. А. С. Чайковського. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 23—29.

² *Фейербах П. А. Уголовное право: сочинения.* — Кн. 1—3 : пер. с нем. / Фейербах Павел Анзельман. — Санкт-Петербург : Мед. Тип., 1810. — С. 141.

³ *Історія держави та права України* : підручник. — У 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Т. 1. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре. 2003. — С. 499.

⁴ *Антологія української юридичної думки* : в 10 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Т. 9 : Юридична наука радянської доби / Упорядники: В. Б. Авер'янов, О. К. Костенко, В. П. Нагребельний, В. Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Ученко, Г. П. Тимченко; відп. ред. В. П. Нагребельний. — К. : Видавн. Дім «Юридична книга», 2004. — С. 544—545.

⁵ *Хрестоматія з історії держави і права України* : навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. — 3-тє вид., перероб. / За ред. В. Д. Гончаренка. Уклад. В. В. Гончаренко, О. Д. Святоцький. — К. : Ін Юре, 2003. — С. 341.

Зростання кількості злочинів призвело до збільшення поліцейського штату, і, оскільки застосування смертної кари суперечило нещодавно проголошеним революційним ідеям, широкого застосування отримала тюрма.

Нижні прошарки суспільства, об'єднавшись у трести, за допомогою страйків відстоювали власні інтереси. Упорядники Антології української юридичної науки вказують, що одним із питань при відстоюванні інтересів робітничим класом було питання гуманізації методів протидії злочинності шляхом не викорчовування злочинності як класу злочинців, а створення нормальних умов праці, за яких людина здатна заробити, а не переступати закон та вчиняти злочин. Упорядники довідника також вказують, що зазначені заходи мали би більшу дію для скорочення злочинності, а ніж цілий ряд нових параграфів у кримінальному кодексі¹.

У XVIII ст. поширення набувають злочини проти порядку управління, особливо на території колишньої Російської імперії, злочини у сфері торгівлі (самоуправне підвищення цін, норм продажу товарів та продуктів, установлених Кошем (як військовим органом), пияцтво під час військової служби)², що обумовило, у свою чергу, збільшення управлінського апарату та, відповідно, збільшення кримінально-правових заборон³.

Із прийняттям нових кримінальних кодексів в Європі відмінюється кваліфікована смертна кара, зменшується кількість тілесних та членушкоджувальних покарань, набувають поширення менш жорстокі покарання (тюремне ув'язнення), змінюються завдання кримінального права: воно має не лише карати, але й регулювати суспільні відносини посередництвом кримінальної репресії за допомогою кримінального покарання, а процес криміналізації втрачає залежність від моральних та релігійних норм⁴.

Логічним завершенням вказаних змін у кримінальному законодавстві (збільшенням кримінально-правових заборон та відповідно

---

¹ *Антологія української юридичної думки* : в 10 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Т. 9 : Юридична наука радянської доби / Упорядники: В. Б. Авер'янов, О. К. Костенко, В. П. Нагребельний, В. Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Ученко, Г. П. Тимченко; відп. ред. В. П. Нагребельний. — К. : Видавн. Дім «Юридична книга», 2004. — С. 544—545.

² *Історія держави та права України: підручник* : у 2 т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Т. 1. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре. 2003. — С. 309.

³ *Дурманов Н. Д.* Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук. М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 288.

⁴ *Антологія української юридичної думки* : в 10 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. — Т. 9 : Юридична наука радянської доби / Упорядники: В. Б. Авер'янов, О. К. Костенко, В. П. Нагребельний, В. Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Ученко, Г. П. Тимченко; відп. ред. В. П. Нагребельний. — К. : Видавн. Дім «Юридична книга», 2004. — С. 556.

пом'якшення покарань) стала диференціація кримінального діяння на декілька видів.

Для систематизації законодавства Наказом Миколи I від 31.01.1826 р. створено комісію з розробки Зводу законів Російської імперії. Виданий в 1833 р. Звід законів Російської імперії містив у томі XV Звід законів кримінальних, де було проведено поділ кримінальних діянь на злочини та проступки. Відповідно до ст. 1 Зводу законів злочином визнавалось «всякое деяние, запрещенное законом под страхом наказания», а під проступком згідно із ст. 2 — «деяние, запрещенное под страхом легкого телесного наказания или полицейского исправления»¹.

Таким чином, поняття злочину та проступку отримало легального закріплення, а відмежування вказаних діянь проводилось за тяжкістю покарання. Слід зазначити, що кримінальне діяння поділялось на злочин та проступки також згідно з редакцією Зводу 1832 р. та 1842 р., в яких підставою для розмежування були важливість правопорушення та розмір покарання.

Згідно із Кримінальним кодексом Й. Зонненфельса, що діяв на території Польщі та на території України, що входила до складу Польщі, кримінальне діяння поділялося на злочин та провину². В Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. вказану класифікацію було збережено (далі — Уложення). Згідно із ст. 2 Уложення проступок визначається як «нарушения правил, предписанных для охранения определенных законом прав и общественной или же личной безопасности или пользы...»

Якщо порівняти таке визначення із дефініцією злочину («всякое нарушение закона, через которое посягается на прикосновенность прав Власти Верховной и установленных Ею властей или же на права или безопасность общества или частных лиц»), то можна виділити, що відмінність цих видів діянь полягає в матеріальному критерії, яким є важливість правового блага, що охороняється кримінально-правовою нормою.

Л. С. Белогриць-Котляревський, досліджуючи поняття злочину, що містилося в Уложенні про покарання кримінальні та виправні в редакції 1845—1857 рр., дійшов висновку, що під злочином розумілися посягання, направлені безпосередньо на порушення прав, а під проступком — дії, що порушують різноманітні постанови, «ограждающие права».

¹ Колпаков В. Административный проступок в истории права / В. Колпаков // Закон и жизнь. — 2004. — № 5. — С. 6—10.

² Історія держави та права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — К. : Ін Юре, 2003. — Т. 1. [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.]. — С. 370, 394.

Основними критеріями відмежування злочину від інших видів правопорушень були об'єкт посягання та вид порушуваної норми. Як видно із тексту Уложення 1845 р., злочин та проступки розмежовувалися за формальним та матеріальним критеріями. Причому формальний критерій був на першому місці. Аналіз А. А. Логецьким тексту Уложення 1845 р. та наступних його редакцій свідчить, що злочин та проступок є різнорідними видами правопорушень. Злочин та проступок по своїй суті є посяганнями на різні рівні правових установ.

В Уложенні про покарання в редакції 1866 р. під терміном «проступок», за твердженням вченого, мались на увазі мало-значні злочинні діяння, що тягли за собою догану, зауваження, пояснення, грошове стягнення не більше 300 рублів, арешт не більше 3 місяців, ув'язнення в тюрмі не більше ніж на 1,5 року¹.

У ст. 3 проекту Уложення 1903 р. розмежування злочину та проступку здійснювалось за характером та ступенем суспільної небезпеки: «за преступления и проступки по роду та мере важности оных, виновные подвергаются наказаниям уголовным и исправительным»². Але крім суспільної небезпеки, виходячи із вказаного положення, як уявляється, підставою розмежування згідно з наведеною цитатою є вид покарання — кримінальні та виправні. Після Жовтня 1917 р. досягнення кримінально-правової доктрини щодо диференціації кримінального діяння на категорії проступку та злочину були втрачені.

Отже, легальне відокремлення проступку в кримінально-правовій доктрині початку XIX ст. було закріплено у Зводі законів в Російській імперії 1832 р. Критеріями відмежування злочину від проступку були об'єкти кримінально-правової охорони та вид покарання. Об'єктивними умовами, що існували в суспільстві та обумовили поділ кримінального діяння, були Велика Французька революція, прихід буржуазії та зростання механічно-фабричного виробництва, що спричинили збільшення злочинів у сфері охорони праці, зростання безробіття та, як наслідок, збільшення загальнокримінальної злочинності. Для протидії злочинам у нових умовах суспільного життя зазнало змін і кримінальне законодавство (збільшилась кількість злочинів, відбулась депеналізація, зміна засад та принципів) і, як наслідок, відбулась диференціація кримінального діяння на декілька видів.

¹ Логецкий А. А. Преступление и проступок в уголовном праве XIX — нач. XX веков : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Логецкий А. А. — М., 2003. — С. 95—96, 101.

² Таганцев Н. С. Русское уголовное право. — Т. 1 / Таганцев Н. С. — Тула : Автограф, 2001. — С. 116.

Третій етап. Наступним етапом розвитку проступку в кримінально-правовій доктрині є період із 1917 р. по 1990 р. Форми прояву проступку в радянській кримінально-правовій доктрині як виду кримінального діяння мали певні особливості. Після Жовтневої революції 1917 р. питання класової природи злочину та кримінального права, за твердженням В. М. Кудрявцева, почало різко відрізняти теорію радянського кримінального права від буржуазного¹. Відбулась ідеологічна деформація поняття злочину, що було обумовлено боротьбою із класовим ворогом. У ст. 5 «Керівних засад із кримінального права» 1919 р. поняття злочину визначалось як «порушення порядку суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом». Діяння, які відносились до проступків (за кримінальним законодавством, що діяло на території сучасної Східної України, в минулому — Російської імперії) та поліцейських правопорушень (за кримінальним законодавством, що діяло на більшості територій сучасної Західної України, в минулому Австро-Угорської імперії), починають трактуватися як синонім адміністративному правопорушенню.

Поділ кримінальних діянь у Кримінальному кодексі УРСР 1922 р. також не був збережений, а поняття злочину наводилось в ст. 6 як «будь-яка суспільно небезпечна дія або бездіяльність, що загрожувала засадам радянського устрою та правопорядку, встановленого робітничо-селянською владою, на перехідний до комуністичного устрою час». Положення про злочини державні (контрреволюційні та особливо небезпечні для Союзу РСР, проти порядку управління), затверджене ЦВК СРСР від 25.02.1927 р. та в подальшому включене до кримінальних кодексів союзних республік, також не вплинуло на категоризацію кримінальних діянь на певні види². Відмежування адміністративного правопорушення від злочинів у роботах 30-х — поч. 40-х рр. XX ст. здійснюється за статусом суб'єкта юрисдикції, що встановлює заборони, а юридичний аналіз обмежується лише описом нормативних актів, в яких встановлюються ці заборони³. На думку В. Колпакова, після виходу у світ монографії Н. Д. Дурманова «Поняття злочину» в 1948 р. в теорії кримінального права «суспільна небезпека» розглядається як критерій розмежування злочину та адмі-

¹ Уголовное право. История юридической науки / отв. ред. В. Н. Кудрявцев). — М. : Наука, 1978. — С. 19.

² Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. — 3-тє вид., перероб. / За ред. В. Д. Гончаренка ; уклад. В. В. Гончаренко, О. Д. Святоцький. — К. : Ін Юре, 2003. — С. 41.

³ Кочкина М. В. Особенности законодательного определения преступления нормами советского уголовного законодательства 1917 — начала 1920-х годов / М. В. Кочкина // Право и политика. — 2007. — № 9. — С. 95—98.

ністративного правопорушення¹. Із зміною державної ідеології після розвіяння культу особи І. В. Сталіна відбувається гуманізація суспільних відносин, законодавства, зокрема, кримінального законодавства. Кримінальна відповідальність частково замінюється громадською відповідальністю².

Що ж до виду діянь, які знаходили реалізацію в таких формах, як звільнення від кримінальної відповідальності, то в науково-практичному коментарі КК УРСР 1960 р. за редакцією С. С. Яценко, В. І. Шакуна зазначається, що цей вид звільнення від кримінальної відповідальності застосовується за вчинення таких діянь, як: хуліганство, умисне легке тілесне ушкодження, побої тощо³. Позиції вказаних вчених свідчать про єдину природу окремих неуправлінських проступків та злочинів невеликої тяжкості як подібних діянь.

Дослідження правової природи вказаних діянь та поглядів законодавця тільки підтверджує єдність деяких неуправлінських проступків із злочинами невеликої тяжкості, окремими злочинами середньої тяжкості. У 1956 р. дрібне хуліганство визнавалось адміністративним правопорушенням незалежно від повторності⁴, але вже у 1966 р. згідно з Наказом Президії ВР СРСР «Про посилення відповідальності за хуліганство» від 26.07.1966 р. дрібне хуліганство, скоєне втретє за рік, розглядалось законодавцем як злочин⁵.

Укладачі Курсу радянського кримінального права зазначали, що при звільненні від кримінальної відповідальності з передачею винуватої особи на поруки в її діях завжди існує певний склад злочину, за який особу буде притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо заходи громадського стягнення на неї не вплинуть⁶.

Законом від 13.08.1981 р. Верховною Радою СРСР в ч. 1 ст. 43 Основ кримінального законодавства слова «особа, що скоїла злочин, який не становить великої суспільної небезпеки» було замі-

¹ Колпаков В. Онтолого-гносеологічний вимір ознак адміністративного делікту / В. Колпаков // Право України. — 2004. — № 10. — С. 30—34.

² Кузнецова Н. Ф. Освобождение от уголовной ответственности с передачей дела в товарищеский суд / Кузнецова Н. Ф. — М. : Юрид. лит., 1964. — С. 15.

³ Уголовный кодекс Украины: науч.-практ. коммент. / отв. ред. Яценко С. С., Шаkun В. И., Антипов В. И., Клименко В. А. — К. : Правові джерела, 1998, — С. 221.

⁴ Ной И. С. Новое в трактовании основных уголовно-правовых понятий / И. С. Ной // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 91—92.

⁵ Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 53.

⁶ Курс советского уголовного права. — Т. 2. Преступление. — М. : Наука, 1970. — С. 32.

нено на слова «особа, що скоїла діяння, яке містять ознаки злочину, який не становить великої суспільної небезпеки»¹. Цими змінами законодавець підтвердив відмінність правової природи частини злочинів невеликої тяжкості від інших злочинів та визначив їх як «діяння, що містять ознаки злочину».

Після внесення вищенаведених змін до Основ кримінального законодавства були висловлені нові аргументи за впровадження кримінального проступку А. П. Гуляєвим², Т. Т. Дубініним³, досить обережно щодо правової природи вказаного діяння висловився І. С. Ной⁴. Змінила свою позицію Н. Ф. Кузнецова⁵ та на Всесоюзній науковій нараді юристів у 1981 р. вказала на необхідність виділення кримінального проступку⁶, проте критично впровадження кримінального проступку сприймали В. Філімонов⁷, Б. М. Лазарев А. Е. Луньов⁸. А. П. Козлов внесені зміни до ст. 43 Основ кримінального законодавства СРСР (за КК УРСР це положення містилось у ст. 51. — М. Д.) оцінював як впровадження адміністративної відповідальності за злочини невеликої тяжкості⁹.

У ст. 9 «Класифікація злочинів» проекту Основ кримінального законодавства СРСР 1991 р. злочини невеликої тяжкості пропонувалося іменувати кримінальними проступками¹⁰, що підтверджувало особливу природу злочинів невеликої тяжкості та деяких видів адміністративних правопорушень (проступків). При розгляді цього законопроекту поняття «кримінального проступку» було відхилене лише після виступу одного депутата, який за-

¹ Ной И. С. Новое в трактовании основных уголовно-правовых понятий / И. С. Ной // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 91—92.

² Гуляев А. П. Дифференциация уголовных деяний и уголовно-процессуальное право / А. П. Гуляев // Советское государство и право. — 1986. — № 7. — С. 86—91.

³ Дубинин Т. Т. Состав освобождения от уголовной ответственности / Т. Т. Дубинин // Советское государство и право. — 1984. — № 1. — С. 79—83.

⁴ Ной И. С. Новое в трактовании основных уголовно-правовых понятий / И. С. Ной // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 91—99.

⁵ Кузнецова Н. Ф. Совершенствование понятия преступления в советском праве / Н. Ф. Кузнецова // Советская юстиция. — 1988. — № 11. — С. 21—24.

⁶ Марцев А. И. Преступление: сущность и содержание : учебное пособие / Марцев А. И. — Омск : Высш. шк., милиции, 1986. — С. 64.

⁷ Филимонов В. Понятие деяния, содержащего признаки преступления / В. Филимонов // Советская юстиция. — 1983. — № 23. — С. 22—24.

⁸ Лазарев Б. М. Основы законодательства об административных правонарушениях / Б. М. Лазарев, А. Е. Лунев // Советское государство и право. — 1981. — № 4. — С. 19—28.

⁹ Козлов А. П. Понятие преступления / А. П. Козлов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 772.

¹⁰ Тер-Акопов А. А. Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 71.

певнив, що практичні працівники не розуміють запропоновану новачію¹.

Отже, після Жовтневої революції 1917 р. відбувається докорінна ломка деліктного законодавства. Діяння, що розглядались поліцейськими правопорушеннями, які раніше охоплювали як злочини невеликої тяжкості, так і порушення у сфері державного управління, у зв'язку з одержавленням економіки почали іменувати адміністративними правопорушеннями із зазначенням поряд в дужках «проступок».

Із зміною державної ідеології відбувається гуманізація кримінального законодавства, зокрема, шляхом прийняття Основ кримінального законодавства СРСР та союзних республік 1958 р. У кримінальне законодавство СРСР та УРСР впроваджуються інститути звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням адміністративних та громадських заходів впливу за скоєння злочину, який визначають як «малозначний злочин», «діяння, що містить ознаки злочину». До розгляду кримінальних справ залучаються товариські суди. Вказані зміни в кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві як СРСР, так і УРСР були спрямовані на подолання розриву між тяжкістю покарань, які передбачались за злочини невеликої тяжкості, суспільним уявленням про злочин та реальною суспільною небезпекою злочинів невеликої тяжкості і деяких видів неуправлінських проступків.

Четвертий етап. При дослідженні поглядів щодо проступку в кримінально-правовій доктрині за часів незалежності України необхідно звернути увагу на формування законодавчих² передумов подальшого запровадження проступку в кримінально-правовій доктрині.

До КК 26.06.1996 р. було внесено зміни, згідно з якими дрібне хуліганство, скоєне повторно протягом року, необхідно було вже кваліфікувати як злочин, а в 1997 р. вказане положення було знов-таки вилучено із КК. Якщо порівняти з радянським кримінальним законодавством, то у 1956 р. дрібне хуліганство визнавалось адміністративним правопорушенням незалежно від повторності³, але вже у 1966 р. згідно з Наказом Президії ВР СРСР «Про посилення відповідальності за хуліганство» від 26.07.1966 р.

¹ Кузнецова Н. Ф. Критерии эффективности уголовного закона // Пять лет действия УК РФ: итоги и перспективы : мат. 11 Междунар. научно-практ. конф., состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. В. Ломоносова 30—31 мая 2002 г. — С. 39.

² До законодавчих передумов впровадження категорії проступку можна віднести Концепцію та План заходів.

³ Ной И. С. Новое в трактовании основных уголовно-правовых понятий / И. С. Ной // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 91—92.

дрібне хуліганство, скоєне втретє за рік, розглядалось законодавцем як злочин¹. Тобто за різних часів природа вказаного діяння постійно змінювалась із адміністративного правопорушення на злочин.

У діючому КК, як і в кримінальному законодавстві УРСР 1956—1960 р., дрібне хуліганство розглядається лише як адміністративне правопорушення (проступок). Приклад із постійною зміною правової природи дрібного хуліганства аналогічний прикладу із декриміналізацією ст. 331 «Незаконне перетинання державного кордону України» КК та викладенням подібного складу діяння як адміністративне правопорушення у ст. 204-1 КУпАП «Незаконне перетинання державного кордону України». Подібна апробація вказаних діянь, то як адміністративного правопорушення, то як злочину, свідчить про суміжну природу деяких злочинів невеликої тяжкості та неуправлінських правопорушень.

Впровадження кримінального проступку обговорювалося в проєкті КК, підготовленому за завданням Комісії Верховної Ради України в 1997 р. групою на чолі з В. М. Смітінко. Пропонувалося поділяти карані діяння на кримінальні проступки, злочини, тяжкі злочини, особливо тяжкі злочини. До кримінальних проступків відносили діяння, за які передбачалося покарання, не пов'язане з позбавленням волі або з позбавленням волі до 1 року². Проте на той час правова доктрина України не була готова до подібних змін у кримінальному законодавстві.

І. Голосніченко, І. Коліушко, Ю. Дяк в 1999 р. звертали увагу на необхідність впровадження кримінального (підсудного) проступку³. На початку ХХІ ст. ідея впровадження категорії кримінального проступку отримала фрагментарне дослідження в періодичних виданнях. У квітні 2007 р. на базі ЛНУ ім. І. Франка та ЛУДВС було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення». При обговоренні способу впровадження кримінального проступку члени конференції дійшли висновку про необхідність впровадження кримінального правопорушення та його поділу на злочин та кримінальний проступок, проте таке впровадження має відбуватися при всебічній науковій

¹ Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — 53 с.

² Кримінальний кодекс України: Проєкт підготовлений за завданням Комісії ВР України // Іменем Закону. — 1997. — [16 травня]. — С. 4.

³ Коліушко І. Встановити чітку межу між кримінальним та адміністративним правопорушенням / І. Коліушко, І. Голосніченко, Ю. Дяк // Віче. — 1999. — № 4. — С. 32—38.

експертизі із врахуванням міжнародного досвіду шляхом впровадження у КК окремого розділу, а не шляхом прийняття окремого Кодексу кримінальних проступків¹.

У травні 2007 р. в с. Гута Івано-Франківської обл. відбувся науково-практичний семінар «Інститут кримінального проступку та нова кодифікація кримінального і адміністративно-деліктного законодавства в Україні»².

19—20 травня 2008 р. у м. Харкові науковцями АПН України і НЮА ім. Я. Мудрого обговорювався проект Кодексу про кримінальні проступки, а в грудні 2008 р. делегація науковців відвідала Німеччину для перейняття досвіду законодавчої роботи щодо впровадження кримінального проступку³. Навесні 2008 р. ідея впровадження кримінального проступку отримала законодавче закріплення в Концепції⁴.

На виконання положень Концепції пп. 2 п. 2 Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1153-р від 27.08.2008 р. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції» було доручено Мін'юсту, МВС, Міноборони, Мінфіну, Мінекономіки, СБУ, ДПА за участю Національної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, Верховному Суду та Генеральній прокуратурі України протягом 6 місяців після прийняття Кримінального процесуального кодексу України розробити проект Кодексу кримінальних проступків⁵. Навесні 2012 р. Розпорядженням Президента України створено робочу групу із питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків⁶.

¹ Сенько М. М. Міжнародна науково-практична конференція «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення» / М. М. Сенько : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://criminallaw-offspring.blogspot.com/2007/06/2001.html>

² Розвиток публічного права в Україні (довідь за 2007—2008 р.) / [за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка]. — К. : Конус-Ю, 2009. — С. 347—351.

³ Там само. — С. 347—351.

⁴ Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008 : за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос, 2008. — № 27. — С. 838.

⁵ Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України від 27.08.2008 р. № 1153-р : Розпорядження Кабінету Міністрів України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1153-2008-%F0&c=1#Public>

⁶ Про робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків: Розпорядження № 98/2012-рп від 30 травня 2012 р. / Президент України: станом на 01.01.2013 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98/2012-%D1%80%D0%BF>

На сучасному етапі розвитку законодавства Кримінально-процесуальний кодекс України вже прийнятий, проте відповідних змін до КК та Закон України «Про кримінальні проступки» не прийнято, а отже, зберігається доцільність дослідження пропонованого виду кримінального діяння та розробки проектів відповідних законодавчих актів.

Центром політико-правових реформ розроблено та подано до Верховної Ради України проект Кодексу¹. Вказаний проект законодавчого акта був відображенням бачення можливої моделі запровадження інституту кримінального проступку вчених Центру політико-правових реформ. Навесні 2013 р., у Верховній Раді України також було зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28.02.2012 р. за № 10126 (поданий В. М. Стретовичем, С. П. Головатим, Д. М. Притикою, Е. В. Шишкіним), а також проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 03.03.2012 р. за № 10146 (поданий В. Д. Швецем), якими передбачалось запровадження інституту кримінальних проступків. Аналіз окремих положень наведемо у п. 2.3 «Загальні та спеціальні питання впровадження кримінального проступку» розділу 2 роботи.

Отже, дослідження історичного становлення категорії проступку в історії кримінального законодавства та кримінально-правовій доктрині із часів Київської Русі до сучасності свідчить про існування певних передумов та критеріїв поділу кримінального діяння на злочин та проступок. Використання різної термінології пов'язане із відмінностями видових та родових об'єктів кримінально-правової охорони. Посягання на життя, здоров'я, власність, статеву недоторканність позначались як образа, «согрешеніє», «творить криво», «творить зло», а порушення настанов князя — як «кто приступит сии правила» тощо. У XIII—XVI ст. використання різних термінів для позначення кримінальних діянь та залежності таких понять від об'єктивно-суб'єктивних ознак вказаних діянь нами не виявлено. Проте в Литовських Статутах залежність терміна для позначення злочину із видом злочину пов'язана з об'єктом кримінально-правової охорони, а саме: посягання на суспільні відносини безпеки особи (життя, статеву недоторканність, здоров'я тощо), роду-племені, держави позначаються поняттям «образа», а посягання на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил (промислів тощо) — як «кгвалт».

---

¹ Проект Кодексу України про кримінальні проступки : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

У Наказі Катерини II 1781 р. встановлено матеріальну відмінність злочину від проступку та здійснено поділ кримінальних діянь на «великое нарушение законов» та «простое нарушение установленного благочиния». Легальне відокремлення проступку в кримінально-правовій доктрині поч. XIX ст. було закріплено у Зводі законів Російської імперії 1832 р. Критеріями відмежування злочину від проступку були об'єкти кримінально-правової охорони та вид покарання. При цьому об'єктивними умовами, що сприяли впровадженню проступку в законодавство, були Велика Французька революція, прихід буржуазії, збільшення адміністративного апарату, перевиробництво, кризи та безробіття як фактори, що впливали на збільшення злочинності та структуру злочинності. Вказані обставини викликали істотні зміни кримінального законодавства (збільшення кількості кримінально-правових заборон) та засобів кримінально-правової охорони (гуманізацію покарань, зміну завдань тощо).

Із створенням СРСР та УРСР відбулась докорінна ломка деліктного законодавства. Після прийняття Основ кримінального законодавства 1958 р. відбулась гуманізація кримінального законодавства: впроваджуються інститути звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням адміністративних та громадських заходів впливу за скоєння «малозначних злочинів», «діянь, що містить ознаки злочину». Вважається, що вказані зміни в кримінальному законодавстві як СРСР, так і УРСР були спрямовані на подолання розриву між тяжкістю покарань, які передбачалися за злочини невеликої тяжкості, та їх реальним ступенем суспільної небезпеки.

За часів незалежності України ідея запровадження кримінального проступку висвітлювалася в роботах В. О. Тулякова¹, П. Л. Фріса, В. О. Навроцького, С. Ф. Константинова, В. В. Сокурєнка та інших вчених. У сучасному кримінальному законодавстві легальне закріплення вказаної ідеї здійснене в Концепції. Відповідно до Плану заходів прийняття законодавчих актів щодо впровадження кримінального проступку заплановано протягом 6 місяців після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України шляхом розробки та прийняття відповідного законодавчого акта. Такі чинники, як стан застосування чинного КК, напрямок розвитку правової доктрини України, а також збереження в КК окремих елементів заміни кримінальної відповідальності іншими видами відповідальності, елементів повторності (преюдиції) як конструктивної ознаки злочину,

---

¹ Туляков В. О. Кримінальне право сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикції? / В. О. Туляков // Право України. — 2010. — № 9. — С. 42.

а в Концепції¹ збережена термінологічна невизначеність щодо іншого виду кримінального діяння, свідчать про подальшу необхідність дослідження кримінального проступку у вищевказаних напрямках. Зокрема, особливої уваги потребують питання розмежування злочину, кримінального проступку та адміністративного правопорушення, питання загальної і спеціальної відповідальності при скоєнні проступку, які будуть розглянути в інших розділах роботи.

1.3. Системно-правові передумови запровадження кримінального проступку

Проаналізувавши властивості, прояви та розвиток категорії проступку в історії кримінально-правової доктрини, для повного та всебічного розкриття категорії кримінального проступку з метою з'ясування доцільності його впровадження в кримінальне законодавство України необхідно дослідити обставини та умови дії КК та окремих положень КУпАП, а також здійснити аналіз поділу кримінальних діянь на види в кримінальному законодавстві держав, до яких належить правова система України.

Засобами соціального регулювання суспільних відносин є норми моралі, релігійні норми, звичаї, сімейні норми, корпоративні норми, етичні, культурні норми, норми права, зокрема, кримінального права. Під час врегулювання найнебезпечніших соціальних конфліктів (злочинів) виникають, по-перше, проблеми правильного лексикологічного відтворення в КК конструкцій кримінальних діянь як явищ реальної дійсності із врахуванням його властивостей, а по-друге, проблема обрання співрозмірного виду та міри реакції держави (покарання) за вчинене діяння².

Категорія проступку в кримінально-правовій доктрині обумовлена такими системно-правовими передумовами:

— певна категорія злочинів володіє природою та ознаками правопорушення, що обумовлює несприйняття ні суб'єктами правозастосування, ні особами, до яких застосовуються засоби кримінально-правового впливу, вказаних діянь як злочинів. У цілому це призводить до обрання під час врегулювання вказаних соціальних конфліктів засобів соціального регулювання, альтернативних кримінальному праву, зокрема, ціннісних (прояви корупції),

¹ Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008: за станом на 01.09.2011 р./ Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос, — 2008. — № 27. — С. 838.

² Гальперин И. М. Наказания: социальные функции, практика применения / Гальперин И. М. — М. : Юрид. лит., 1983. — С. 10—11.

директивних (неофіційні службові вказівки) та як наслідок — до недовісти КК;

— причиною недовісти КК є порушення таких підстав криміналізації, як:

(1) відповідність положень кримінального закону реальній небезпеці діянь, за які встановлена відповідальність;

(2) відповідність криміналізованого діяння побутовому та професійному уявленню та сприйняттю поняття «злочин»;

(3) соціально-правова обумовленість окремих криміналізованих діянь;

(4) принцип невідворотності покарання, принцип невідворотності кримінальної відповідальності;

— результатом порушення підстав криміналізації та принципів кримінального права є типове застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування та «мертві» кримінально-правові норми;

— дослідження положень кримінального законодавства держав східної групи романо-германської правової системи надасть можливість дослідити поділ кримінального діяння на декілька видів.

Найбільш оптимальним шляхом усунення порушень підстав криміналізації, як уявляється, є поділ кримінального діяння на проступки та злочини шляхом трансформації злочинів невеликої тяжкості, окремих злочинів середньої тяжкості, а також деяких неуправлінських проступків у кримінальні проступки. Це має забезпечити додержання принципу невідворотності покарання та, як наслідок, гуманізацію покарань за вказані діяння та дієвість КК. У зв'язку із цим предметом дослідження цієї частини роботи є аналіз випадків порушення підстав криміналізації та зарубіжного досвіду диференціації кримінального діяння.

Дослідження причин та умов недовісти КК через недосконалість кримінально-процесуального законодавства, відсутність матеріальної бази та кадрового персоналу навіть через прояви корупції не входить до предмета дослідження цієї роботи.

У засобах масової інформації все частіше висвітлюються випадки розправи потерпілих над засудженими або виправданими особами, вчинення самосуду тощо. Якщо звернути увагу на співвідношення кількості поданих заяв та повідомлень про злочини та застосування різних видів покарання, звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання, то спостерігається певна тенденція.

У 2010 р. органами внутрішніх справ зареєстровано 3 139 173 заяви та повідомлення про злочини, із них у 2 314 796 (74,4 %) випадках відмовлено у порушенні кримінальних справ, а в 454 806 (14,6 %) — кримінальні справи порушено, у 343 560 (11,0 %) ви-

падках направлено матеріали за підслідністю. У першому півріччі 2011 р. зареєстровано заяв та повідомлено про злочини 1 611 149, із них відмовлено у порушенні кримінальних справ у 1 161 077 (74,5 %) випадках, 237 177 (15,2 %) — порушено кримінальні справи та 160 115 (10,3 %) заяв та повідомлень направлено за підслідністю. У 2011 р. зареєстровано 3 346 539 заяв та повідомлень про злочини, із них щодо 491 309 (14,8 %) прийнято рішення про порушення кримінальних справ, у 2 515 389 (75,7 %) випадках відмовлено у порушенні кримінальних справ, а в 317 055 (9,5 %) випадках направлено матеріали за підслідністю¹.

У 2012 р. зареєстровано 3 163 810 заяв та повідомлень про злочини, із них щодо 386 825 (12,2 %) прийнято рішення про порушення кримінальних справ, у 2 500 537 (79,1 %) випадках відмовлено у порушенні кримінальних справ, а в 274 782 (8,7 %) випадках направлено матеріали за підслідністю².

Тобто в середньому із 100 заяв та повідомлень про злочини лише у 15 випадках порушуються кримінальні справи. Звичайно, що в багатьох випадках у порушенні кримінальних справ відмовлено у зв'язку з відсутністю складу чи події злочину, проте кількість заяв та повідомлень свідчать про існування великої кількості соціальних конфліктів, щодо яких вирішувалося питання про притягнення до кримінальної відповідальності у порядку ст. 97 КПК. Поряд із цим, в ЗМІ висвітлена досить велика кількість повідомлень про неспроможність судово-слідчих органів застосувати КК для захисту об'єктів кримінально-правової охорони, що проявляється в самосудах потерпілих над винуватими особами³.

---

¹ Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України : Головна сторінка : Архів : Державна статистика : Статистика МВС за 2010—2011 рр. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/ma.in/uk/doccatalog/list?currDir=67108>

² Стан та структура злочинності в Україні станом на 20 листопада 2012 року : Статистика МВС України: Офіційний сайт Міністерства Внутрішніх справ України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/ma.in/uk/doccatalog/list?currDir=67108>

³ Ульяна Сновида. Аварія в Тернополі викликала масові безпорядки: Новини від 21.12.2007 р. : Українська правда: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2006/12/21/3190417/>; Веснич О. Бандити українського Шервуду : Публікація від 07.07.2011 : Українська правда : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/07/7/6365219/>; Самосуд в Закарпатті: Жителі села перевернули автомобіль ГАІ : Головна : Новини від 17.06.2009: Інтернет-издание UA-Reporter.com: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua-reporter.com/novosti/57395/>; у Полтаві водій після ДТП показував ДАІшникам дулі й депутатський значок : Новини від 03.12.2010: Українська правда: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2010/12/3/5641361/>; У Тернополі ледь не вчинили самосуд над водієм, який на смерть збив дівчину : Новини від 30.09.2013 : Українська правда : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/09/30/6998945/>

При цьому частіше застосовується судами як основне покарання саме позбавлення волі (у 53,1 % від всіх покарань), у порівнянні із іншими (штраф у 14,9 %, громадські роботи призначено у 6,6 %; виправні роботи у 0,7 %; арешт у 3,5 %, обмеження волі у 2,1 %). При цьому аналіз судової статистики за 2010 р. свідчить, що суди звільняють від відбування покарання у 47,9 % із всієї кількості засуджених¹. Практика застосування покарань істотно змінилась в 2012 р. Згідно з даними Державної судової адміністрації України за вироками, що набрали законної сили, штраф як основне покарання суди застосували у 14,5 % випадках від загальної кількості засуджених; громадські роботи призначено у 9,2 % випадках від загальної кількості засуджених; арешт — у 4 % випадках; обмеження волі — у 2,8 % випадках; виправні роботи у 0,6 % випадках; позбавлення волі на певний строк у 26,4 % випадках від загальної кількості призначених покарань. При цьому у 2012 р. від відбування покарання суди звільнили у 42,4 % випадках від загальної кількості засуджених².

Звільнення від відбування покарання в основному застосовується у випадках призначення позбавлення волі, а у випадках призначення штрафу, громадських робіт, обмеження волі вказані покарання у більшості випадків підлягають виконанню. Вищенаведені статистичні дані свідчать, що у більшості випадків застосовують саме позбавлення волі, при цьому суди звільняють засуджених осіб від відбування покарань. Вказана практика застосування судами звільнення від покарання, звільнення від кримінальної відповідальності із притягненням до інших видів відповідальності як прояву проступку підбивають дієвість положень КК в цілому.

Вважається, що дієвішим було б реальне застосування альтернативних позбавленню волі покарань за злочини невеликої та окремі злочини середньої тяжкості.

Однією із основних причин незастосування тих чи інших положень КК та неефективності його дії, на нашу думку, є порушення законодавцем підстав криміналізації. Д. О. Балобановою

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) : Судова статистика : Г. І. Рудник, О. О. Апанасенко : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D&Count=500&>

² Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики) : Г. І. Рудник, О. О. Апанасенко : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/37FA7BF4961A1F5AC2257B9B00231848?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=37FA7BF4961A1F5AC2257B9B00231848&Count=500&>

до підстав криміналізації віднесено такі, як: істотність шкоди; типовість та достатня поширеність небезпечної поведінки; необхідність застосування кримінально-правових засобів; урахування можливостей кримінальної юстиції та наявність матеріальних ресурсів для їх діяльності; співвіднесення позитивних та негативних наслідків криміналізації; рівень суспільної правосвідомості; історичні традиції тощо¹. Вказані підстави є взаємопов'язаними та впливають одна із одної, а порушення однієї з них призводить до порушення інших та до недовісті окремих положень КК в цілому.

Слід розглянути, наскільки дотримані законодавцем вищевказані підстави криміналізації при криміналізації деяких діянь та яким чином вони впливають на прояв проступку як проміжного виду діяння між злочином та правопорушеннями.

В. М. Кудрявцев, досліджуючи ефективність кримінального закону, дійшов висновку, що однією з основних підстав ефективної дії кримінального закону є відповідність положень кримінального закону реальній небезпеці діянь, за які встановлено відповідальність². На думку А. Ф. Міцкевича, розуміння вигляду системи основних людських цінностей та адекватне відтворення цієї системи у праві, у тому числі в покаранні, — це шлях до уникнення багатьох помилок в законотворчості та правозастосуванні³. Як стверджував Ч. Беккарія, встановлення невірної співвідносності між злочином та покаранням породжує малопримітне, але значне поширення суперечностей, внаслідок якого злочини породжуються самими покараннями⁴. При невідповідності положень кримінального закону реальній небезпеці криміналізованого діяння можуть порушуватися такі підстави криміналізації, виокремлені Д. О. Балобановою, як: співвіднесення позитивних та негативних наслідків від криміналізації та наявність суспільної небезпеки діяння, необхідність застосування кримінально-правових засобів⁵, що, в ці-

¹ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Балобанова. — О., 2007. — С. 4—17.

² Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью (под ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского). — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 39.

³ Мицкевич А. Ф. Нормы уголовного кодекса Российской Федерации как средство реализации общечеловеческих ценностей // Пять лет действия УК РФ: итоги и перспективы. Материалы 11 Междунар. науч.-практич. конф., состоявш. на юрид. фак-те МГУ им. М. В. Ломоносова 30—31 мая 2002 г. — С. 200—201.

⁴ Беккария Чезаре. О преступлениях и наказаниях (сост. и ред. Ю. М. Юмашев) — М. : Стелс Бимпа, 1995. — С. 84—87.

⁵ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Балобанова. — О., 2007. — С. 4—17.

лому, як уявляється, призводить до зниження ефективності дії кримінального закону.

Слід розглянути вказані підстави у сукупності як одну підставу криміналізації — співрозмірність між кримінальним діянням та його наслідками (покарання, судимість). Досліджуючи обумовленість санкцій злочинів, І. Я. Козаченко дійшов висновку, що санкції кримінально-правової норми є своєрідним соціальним «мірилом» для відповідного складу злочину при побудові ієрархічної системи санкцій кримінально-правових норм¹. Кожному об'єкту кримінально-правової охорони, відповідно до місця в системі цінностей, мають відповідати співрозмірний вид та міра покарання. Ієрархію потреб як передумов виділення об'єктів кримінально-правової охорони, думається, можна розглядати на прикладі діаграми Абрахама Маслоу²:

Так, основою вказаної піраміди та відповідно первинним об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини, пов'язані з реалізацією невід'ємних життєво необхідних потреб людини. Пройшовши процес юридизації, вказані потреби у кримінальному праві представлені такими об'єктами кримінально-правової охорони, як суспільні відносини з реалізації прав людини на життя,

¹ Козаченко І. Я. Санкции за преступления против здоровья и жизни : обусловленность, структура, функции, виды / под ред. М. И. Ковалева. — Т. : Изд-во Томск. ун-та, 1987. — С. 102.

² Смаль С. До проблеми класифікації потреб у сучасній соціології / С. Смаль // Вісник Львів. ун-ту. Серія Економічна. — 2001. — Вип. 30. — С. 617—622.

здоров'я, статеву недоторканність, право власності, із забезпечення безпеки, тобто негативними правами людини першого покоління. У більш вищих щаблях піраміди розташовані такі потреби, як самовираження, поваги, які забезпечуються правом на здобуття освіти, створення об'єктів авторських та суміжних прав тощо, тобто вказані об'єкти кримінально-правової охорони належать до прав людини другого, третього та четвертого поколінь.

Неспіврозмірність між небезпекою діяння та покаранням полягає в тому, що захист об'єктів кримінально-правової охорони, що знаходяться на більш вищих щаблях вказаної піраміди А. Маслоу, здійснюється шляхом обмеження або позбавлення цінностей, потреб, що знаходяться на її найнижчих щаблях, тобто відбувається порушення субординаційної залежності між завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) та засобами кримінально-правового впливу КК (покарання, судимість). Якщо засобом досягнення завдання КК, наприклад, є позбавлення волі, а завданням КК — забезпечення прав на працю або права на освіту, то потенційно розмір шкоди від притягнення до кримінальної відповідальності є більшим, ніж від шкоди, заподіяної самим злочином, передбаченим, наприклад, ст. 183 «Порушення права на отримання освіти» КК. У такій ситуації для захисту права третього покоління (право на працю, освіту), що належить до третього рівня діаграми А. Маслоу, до винуватої особи потенційно може бути застосовано позбавлення прав людини першого покоління (право на свободу пересування), що належать до першого рівня діаграми А. Маслоу. При конструюванні подібних складів злочинів порушується така підстава криміналізації, як шкода від криміналізованих діянь, що повинна бути значнішою шкоди, яка заподіюється винуватій особі покаранням за це діяння¹.

Порушення співрозмірності між наслідками та небезпекою діяння відбувається навіть у тих випадках, якщо санкція поряд із позбавленням волі передбачає альтернативні йому покарання, оскільки створюється загроза застосування позбавлення волі за злочин середньої тяжкості.

Більшість із санкцій кримінально-правових норм КК передбачають такий вид покарання, як позбавлення волі. Незважаючи на гуманізацію покарань, позбавлення волі як покарання різко відрізняється від інших видів покарань. Між «позбавленням волі» та іншими видами покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, існує певний розрив: чим ціннішими для особи стають цінності, яких вона позбавляється у разі позбавлення волі, тим більше

¹ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Балобанова. — О., 2007. — С. 4—17.

вона цінує свободу як об'єкт карального впливу. У зв'язку із цим неодноразово пропонувалося змінити систему покарання шляхом скорочення розриву у ступені кари між таким покаранням, як позбавлення волі, та іншими видами покараннями, не пов'язаними з позбавленням волі¹.

Так, І. Я. Козаченко, дослідивши вказаний коефіцієнт, зазначив, що поширеність альтернативних позбавленню волі покарань є характерною для злочинів, за які передбачено позбавлення волі від 1 до 5 років².

У зв'язку із цим, уявляється, при дослідженні проблеми додержання такої підстави криміналізації, як відповідність між небезпекою діяння та тяжкістю покарання, особливу увагу необхідно звернути на значення «позбавлення волі» як виду покарання для злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості.

Згідно з законодавчими актами СРСР та союзних республік 1920—1930-х рр. строк такого покарання, як позбавлення волі (арешт), становив від одного дня до шести місяців. На застосування короткострокового позбавлення волі припадало 50—80 % від загальної кількості призначених покарань у виді позбавлення волі. Застосовувались вказані короткострокові ув'язнення, як правило, за крадіжки особистого майна, хуліганство, порушення паспортного режиму, бродяжництво³.

Незважаючи на те, що арешт в історії системи права України визнавався покаранням, проте діючим КУПАП у ст.ст. 24, 27 передбачено такий вид адміністративного стягнення, як адміністративний арешт до 15 діб. Дослідження переліку адміністративних правопорушень, за які передбачено арешт, свідчить, що більшість із вказаних діянь є неуправлінськими проступками кримінального характеру⁴, хоча доцільність передбачення у санкціях адміністра-

¹ Гальперин И. М. Уголовная политика и уголовное законодательство / И. М. Гальперин // Основные направления борьбы с преступностью : под. ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского. — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 8, 67.

² Козаченко И. Я. Санкции за преступления против здоровья и жизни : обусловленность, структура, функции, виды / под ред. М. И. Ковалева. — Т. : Изд-во Томск. ун-та, 1987. — С. 199.

³ Мельникова Ю. Б. Исправительные работы и краткие сроки лишения свободы : [Сб. стат.] Наказания, не связанные с лишением свободы / Под. ред. И. М. Гальперина. — М. : Юрид. лит., 1972. — С. 50—62.

⁴ Для розуміння природи та характеру складів неуправлінських проступків наведемо назви статей : ст. 44. «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів...», ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна», ст. 173 «Дрібне хуліганство», ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису», ст. 185 «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції...», ст. 185—10 «Злісна непокоря законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця...». 142 Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-ко-

тивно-правових норм КУпАП арешту за інші суто управлінські правопорушення (ч. 3 ст. 121, ст. 122-4, ст. 130, ст. 140, ст. 185-1, ст. 185-3, ч. 2 ст. 187, 204-1 КУпАП) є сумнівною та потребує перегляду.

Проаналізовану на піраміді А. Маслоу невідповідність варто розглянути на прикладі ст. 270-1 «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства» КК, якою встановлено відповідальність за умисне знищення об'єктів ЖКГ, якщо це могло призвести до неможливості експлуатації. Забезпечення належного використання та схоронності житлового фонду є правовим завданням Житлового кодексу Української РСР відповідно до ст. 2, а не завданням КК. У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у житлово-комунальному господарстві» у п. 2 «Мета та шляхи її досягнення» вказано, що метою прийняття акта є створення умов, за яких підвищується відповідальність громадян, фізичних та юридичних осіб у частині виконання ними вимог КК¹. Подібна мета впровадження ст. 270-1 КК свідчить про підміну виконання законодавства у сфері ЖКГ на місцевому та муніципальному рівні на виконання положень КК, за якої робиться припущення, що правильною формою дії КК є його виконання, хоча положення-заборони КК повинні додержуватися. У цій ситуації, як зазначає В. О. Туляков, влада розраховує на ефективність дії КК як «доброго царя»², який буде діяти сам по собі як такий.

Основним принципом правильного застосування покарання є доцільність та справедливість. Якщо покарання сприймається несправедливим, то воно не лише не виховує, воно, навпаки, викликає протест та озлоблення³, породжує інші злочини, як вже згадувалося вище.

Відомо, що якісний стан будь-якого явища може зберігатися у певних критичних параметрах. Вихід за межі вказаних параметрів призводить до пагубного впливу на цю якість, і ця якість пе-

---

мунальному господарстві» від 09.06.2010 р. № 6505: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37894

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві» від 09.06.2010 р. № 6505: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6505&skl=7

² Туляков В. О. Кримінальне право сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикції? / В. О. Туляков // Право України. — 2010. — № 9. — С. 42.

³ Шаргородский М. Д. Вопросы общего учения о наказании в теории советского права на современном этапе / М. Д. Шаргородский // Советское государство и право. — 1961. — № 10. — С. 137.

ретворюється на іншу, нижчу або вищу, якість. Це відбувається і при встановленні змісту санкції за той чи інший злочин¹.

Крім того, аналіз виділених Т. А. Денисовою функцій покарань, таких як загальні (основні), спеціальні функції (кримінально-правові та кримінально-виконавчі), забезпечувальні, вказує, що прояв вказаних функцій покарань у позбавленні волі та інших видах покарань істотно різний². Вважається, що врахування проявів вказаних видів функцій покарань при застосуванні позбавлення волі та альтернативних покарань буде більш чітким у випадку поділу кримінального діяння на декілька видів.

Отже, уявляється, передбачення у санкціях статей позбавлення волі за злочини невеликої та окремі злочини середньої тяжкості як формальне вираження суспільної небезпеки вимагає наявності значного ступеня суспільної небезпеки вже від складу відповідного злочину для того, щоб вказані норми КК діяли або застосовувалися.

Наприклад, за вироком Теплицького райсуду Вінницької області особу засуджено за ч. 2 ст. 301 за вчинення пересилання відеоролику порнографічного характеру з одного мобільного телефону на інший через інфрачервоний порт із призначенням покарання у виді штрафу³. Це діяння за небезпечністю можна віднести більше до аморального вчинку, ніж до злочину, проте санкція за вчинення цього діяння передбачає позбавлення волі до 5 років, поряд із штрафом та обмеженням волі.

Дослідження практики призначення покарання та розгляду кримінальних справ за злочини невеликої тяжкості та окремі злочини середньої тяжкості за даними Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить про існування певних закономірностей у призначенні покарання та застосуванні інституту звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання. Вказані закономірності полягають у застосуванні інституту звільнення від кримінальної відповідальності або застосуванні положень ст.ст. 75, 76, 69 КК у разі призначення покарання у виді позбавлення або обмеження волі⁴. При призначенні покарання у виді

---

¹ Козаченко И. Я. Санкции за преступления против здоровья и жизни: обусловленность, структура, функции, виды / Под ред. М. И. Ковалева. — Т. : Изд-во Томск. ун-та, 1987. — С. 221.

² Денисова Т. А. Поняття функцій покарання та їх загальна характеристика / Денисова Т. А. // Університетські наукові записки. — 2006. — № 1 (17). — С. 222—227.

³ Вирок Теплицького районного суду Вінницької області 29.12.2008 р. по справі № 1-133/08: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2644958>

⁴ Вирок Березнівського районного суд Рівненської обл. від 28.10.2010 р. по справі № 1-123: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2644958>

штрафу¹, громадських чи виправних робіт вказані покарання також підлягають реальному виконанню без застосування положень ст. 75 «Звільнення від покарання із випробуванням», ст. 76 «Обов'язки, які покладає суд на особу, у випадку звільнення від відбування покарання» КК. За твердженням В. М. Кудрявцева, якщо загальна статистична практика застосування певного виду та розміру покарання за скоєний злочин свідчить про призначення вироків у більшості випадків нижче нижньої межі, вказаний статистичний показник свідчить про недостатню досконалість кримінального закону або ліберальну практику його застосування².

Підстави для того, щоб вважати практику застосування КК ліберальною, відсутні. У зв'язку із цим можна дійти висновку, що існує певна невідповідність між ступенем суспільної небезпеки, який законодавець передбачив у складах злочинів, та ступенем суспільної небезпеки, передбаченим у покараннях у виді позбавлення волі.

Наведені доводи свідчать про існування серед адміністративних правопорушень таких неуправлінських діянь, за які передбаченно КУпАП короткострокове позбавлення волі (адміністративний арешт), яке раніше розглядалось як вид покарання за злочини. Поряд із цим, серед злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості існує невідповідність між ступенем суспільної небезпеки передбаченим законодавцем у складах злочинах із формальним вираженням вказаної суспільної небезпеки — покаранням, яка проявляється у широкому застосуванні позбавлення волі за вказані злочини поряд із покараннями, які володіють характером громадських стягнень.

До другої підстави криміналізації можна віднести відповідність кримінально-правової норми правосвідомості населення та суб'єк-

court.gov.ua/Review/11984915; Вирок Березнівського районного суду Рівненської обл. від 20.09.2010 р. по справі № 1-79; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11470293>; Вирок Яворівського районного суду Львівської обл. від 03.03.2007 р. по справі № 1-242/07; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2258758>

¹ Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської обл. 25.01.2010 р. по справі № 1-11/2010 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7709228>; Вирок Ленінського районного суду м. Вінниці від 31.08.2010 р. по справі № 1-575/10; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12346046>; Вирок Щорського районного суду Чернігівської обл. від 02.08.2010 р. по справі № 1-42/10 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10806373>; Вирок Липовецького районного суду Вінницької обл. від 07.04.2011 р. по справі № 1-9/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14803345>

² Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью (под ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского). — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 42.

тів правозастосування. Порушення вказаної підстави криміналізації має два аспекти. По-перше, кримінальне діяння не сприймається у побутовій, а в деяких випадках і в професійній правосвідомості та правовій культурі як злочин. По-друге, одним із наслідків, що тягне кваліфікацію діяння особи як злочин, незважаючи на незначні наслідки діяння, є судимість. У зв'язку із цим прагнення уникнення судимості при незначних заподіяних наслідках призводить до застосування інших інструментів соціального регулювання (ціннісний, директивний), альтеративних КК. Слід розглянути вказані аспекти цієї підстави криміналізації.

На думку В. М. Кудрявцева, результат попередження злочинності у цілому залежить як від всіх ланок системи кримінальної юстиції, так і від правосвідомості¹. За твердженням професора В. О. Тулякова, системні недоліки кримінально-правового регулювання обумовлені суперечністю між каральною сутністю кримінальної політики та її узгодженістю із суспільною думкою та суспільною свідомістю². Є. В. Єпіфанова зазначає, що норми не діють або діють неефективно, якщо вони суперечать суспільній думці та нормам моралі, а чим ширшою є моральна основа кримінального права, тим вищою є його ефективність³. Як сама кримінально-правова норма, так і покарання, що нею встановлюється, мають бути справедливими, тобто відповідати суспільним уявленням про властивості сучасної правосвідомості населення, справедливим формам реалізації та межах кримінально-правової репресії⁴.

Зміни до КК щодо доповнення КК України положеннями ст. 270-1 «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства», однією із конструкцій об'єктивної сторони якого є «...порушення об'єктів ЖКГ, якщо це могло призвести до неможливості експлуатації...»⁵, які було внесено проектом Закону України від 13.01.2011 р. № 2924-VI, на нашу думку, здійснено із порушенням такої підстави криміналізації, як

¹ Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью (под ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского). — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 37.

² Туляков В. О. Суперечності кримінально-правового регулювання / В. О. Туляков // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.). — О., 2009. — С. 259—261.

³ Єпіфанова Е. В. Криминализация и декриминализация деяний / Єпіфанова Е. В. // Российская юстиция. — 2006. — № 5. — С. 29.

⁴ Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью (под ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского). — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 42.

⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві : Закон України від 13.01.2011 р. № 2924-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6505&skl=7

відповідність кримінально-правової заборони правосвідомості населення.

Таким чином, наслідком порушення підстав криміналізації у побутовій правосвідомості та правовій культурі є очевидне нехтування «кримінальними заборонами» з боку суспільства. З боку законодавчих органів порушення вказаної вище підстави криміналізації проявляється у підміні реальних механізмів державного та муніципального управління суспільними відносинами загрозою застосування кримінальної відповідальності.

Так, В. В. Кулигін, досліджуючи етнокультуру кримінального права, довів, що в побутовій кримінально-правовій ментальності суб'єктивне відчуття справедливості завжди домінувало, як історично сформульована етнокультурна традиція, над формальною законністю. У зв'язку із цим кримінально-правова заборона, що сприймається як несправедлива або аморальна, залишається «мертвою буквою» закону або реалізується занадто неефективно.

У разі постійного незастосування за вчинення злочинів невеликої або середньої тяжкості покарань, передбачених КК, втрачається загальнопревентивна дія кримінального закону. На підтвердження цього В. В. Кулигін наводить вислів К. Маркса: «Народ видит наказание, но не видит преступления, и именно потому, что он видит наказание там, где нет преступления, он перестаёт видеть преступление там, где есть наказание»¹. Таким чином, незастосування покарань при вчиненні злочинів невеликої тяжкості або середньої тяжкості лише призводить до вчинення тяжких злочинів.

Невідповідність певного виду чи міри покарання за той чи інший злочин уявленню про тяжкість у правосвідомості населення або недовість КК, проявляються в таких формах прояву невідповідності, як масові заходи протесту, проведення «самосуду» тощо².

Варто розглянути це на моделі інтелектуально-вольових елементів державного осуду, запропонованій П. А. Фефеловим. Одна з ознак покарання — державний осуд складається з інтелектуального та вольового елементів. Інтелектуальним елементом у державному осуді є ідеологічно-негативна оцінка діяльності особи, що скоїла цей злочин, а вольовим елементом — невідворотність такої оцінки щодо застосування покарання за вчинення злочину.

---

¹ Кулыгин В. В. Этнокультура уголовного права : дис. ... д-ра юрид. наук : специальность 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В. В. Кулыгин. — Хабаровск, 2003. — С. 473.

² Семиволос В. Як це робиться в Прибалтиці і як це робиться у нас, або Про одну тенденцію / Валерій Семиволос : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/02/18/5929158/>

За наявності морально-політичної єдності в оцінці діяння як злочину з боку суспільства та держави ініціюється вольовий осуд — невідворотність застосування покарання¹. Проте якщо ідеологічно-негативна оцінка діяння впроваджується шляхом криміналізації діяння, але відсутня суспільна оцінка цього діяння як небезпечного, вольовий осуд (у вигляді покарання) відсутній, застосовуються положення інститутів про звільнення від кримінальної відповідальності або положення щодо звільнення від відбування покарання КК.

Мотиваційного (що забезпечується лише прийняттям кримінального закону) загальнопопереджувального значення кримінального закону недостатньо, необхідне рефлекторне загальнопопереджувальне, що досягається в результаті ефекту застосування кримінального закону до осіб, що вчинили злочин².

За таких умов криміналізація подібних діянь сприятиме лише негативному ставленню до КК та поширенню ціннісних підходів до урегулювання соціальних конфліктів. Інститутами, що сприяють незастосуванню покарань при вчиненні злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, є застосування не як виключення, а як загального правила інститутів звільнення від кримінальної відповідальності або звільнення від покарання або його відбування.

Щодо другого аспекту цієї підстави криміналізації, такого як судимість, то дослідження М. В. Граматчиковим інституту судимості показало, що він не існував за дорадянських часів. Окремі елементи судимості бути притаманні рецидиву в XVI—XIX ст. та були основою для створення вказаного інституту в радянському кримінальному законодавстві³. Варто поділити позицію А. В. Ульянова, на думку якого необхідно відмовитись від інституту судимості за злочини невеликої тяжкості. Вказані зміни, на думку вченого, зменшать репресивність КК при вчиненні злочинів невеликої тяжкості, підвищать ступінь соціальної ресоціалізації, зменшать ступінь рецидиву⁴.

У розділі III Концепції також передбачено, що вказані положення КК не враховують існування різних за ступенем небезпеки

¹ *Фефелов П. А.* Неотвратимость наказания — важнейший принцип советского уголовного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П. А. Фефелов. — Свердловск, 1965. — С. 7—16.

² *Марцев А. И.* Уголовная ответственность как средство предупреждения преступлений. — Омск : Омск. высш. шк. милиции МВД СССР, 1973. — С. 34—35.

³ *Граматчиков М. В.* Судимость: исторический, уголовно-правовой, уголовно-исполнительный аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : специальность : 12.00.08 / Граматчиков М. В. — Красноярск, 2002. — С. 180.

⁴ *Ульянов А. В.* Судимость и правовые последствия ее реализации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ульянов А. В. — М., 2006. — С. 103, 139.

діянь (наприклад, умисне вбивство та порушення права на отримання освіти, державна зрада та порушення законодавства про працю тощо), які, проте, мають однаковий юридичний наслідок для особи — судимість. Судимість, на думку укладачів Концепції, має бути наслідком вчинення лише злочину¹. Підтримуючи вказану думку, слід розглянути в загальних рисах, чому судимість є одним із наріжних каменів та формальним критерієм розмежування злочину та проступку в кримінальному законі.

Судимість як певний правовий стан тягне для засудженого кримінально-правові та загальноправові обмеження. До кримінально-правових обмежень судимості належить те, що судимість враховується при вирішенні цілої низки питань, пов'язаних з кваліфікацією вчиненого, призначенням покарання та його виконанням тощо².

Як наслідки загального характеру можна навести інші наслідки судимості, які полягають, зокрема, в: 1) забороні приймати на певні посади або займатися певною діяльністю³; 2) обмеження

¹ Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008 : за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос, — 2008. — № 27. — С. 838.

² До кримінально-правових наслідків засудження належать: 1) може виступати як кваліфікуюча ознака при вчиненні нового злочину; 2) враховується при рецидиві злочинів (ст. 34 КК); 3) є перепорою для звільнення від кримінальної відповідальності за ст.ст. 45—48 КК; 4) враховується при визначенні того, чи має місце переривання перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49 КК); 5) враховується при виборі окремих видів покарання (ч. 2 ст. 62 КК), а протягом строку відбuvання певних покарань створює підстави для застосування спеціальних обмежень щодо засуджених (ч. 2 ст. 58 КК); 6) є однією із ознак, що характеризують особу винного, враховується відповідно до загальних засад призначення покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК), а також при звільненні від покарання через хворобу (ч. 2 ст. 84 КК); 7) при умисному злочині виступає як обставина, яка обтяжує покарання (п. 1 ст. 67 КК); 8) за загальним правилом, є підставою для відмови в призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); 9) може бути підставою для відмови у звільненні від відбuvання покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК); 10) за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені ст.ст. 437—439 та ч. 1 ст. 442 КК, є підставою для незастосування давності виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80 КК); 11) враховується при визначенні обов'язкової частини покарання, яка фактично повинна бути відбута при умовно-достроковому звільненні від відбuvання покарання (п. 2 ч. 3 ст. 81, п. 2 частин 3 ст. 107 КК), а також при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням (п. 2 ч. 4 ст. 82 КК).

³ Див., наприклад: згідно з ст. 11 Закону України «Про судову експертизу» особа не має право бути експертом; працівником державної служби охорони (ч. 3 ст. 16 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»); членом наглядової ради державного банку або адміністратором банку (ч. 9 ст. 76 Закону України «Про банки та банківську діяльність»); нотаріусом згідно з ст. 3 Закону України «Про нотаріат»; депутатом Верховної Ради АРК (п. 3, ст. 1 Закону України «Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим»); членом громадського формування з охорони громадського порядку згідно з ч. 3 ст. 12 Закону України «Про участь громадян в охороні гро-

у здійсненні підприємницької діяльності¹; 3) обмеження у допуску до державної таємниці (за наявності судимості за тяжкий злочин) згідно з п. 4 ст. 23 Закону України «Про державну таємницю», що, у свою чергу, є умовою обіймання певних посад; 4) обмеження у виїзді за кордон громадянина України й обмеження у прийнятті до громадянства України².

На думку А. О. Куценка, факт наявності судимості сам по собі ще не створює підстав для обмеження суб'єктивних прав особи. Судимість тягне загальноправові та кримінально-правові наслідки для особи тільки за волею законодавця, який їх передбачає в законі³. У цьому разі із А. О. Куценко можна лише частково пого-

мадського порядку і державного кордону»; не може бути усиновлювачем згідно з ст. 212 Сімейного кодексу України; не можуть отримати ліцензію на діяльність із обігу продукції сексуального чи еротичного характеру згідно з ч. 5 ст. 9 Закону України «Про захист суспільної моралі»; не може проходити службу в органах місцевого самоврядування згідно з ст. 12 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»; не може бути членом національної ради з питань радіомовлення та телебачення згідно з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення»; членом Центральної виборчої комісії та територіальних виборчих комісії під час виборів згідно із ч. 2 ст. 7 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»; посадовою особою місцевої державної адміністрації згідно із ч. 3 ст. 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»; бути третейським суддею згідно із ст. 18 Закону України «Про третейські суди», народним засідателем та суддею згідно із ст. 59 та ст. 64 Закону України «Про статус суддів»; працювати в органах цивільного захисту населення згідно із ст. 46 Закону України «Про цивільний захист населення», тимчасовим адміністратором фінансової установи згідно з п. 10 ст. 47 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»; адвокатом згідно із ст. 2 Закону України «Про адвокатуру», членом Вищої ради юстиції згідно з ст. 7 Закону України «Про Вищу раду юстиції»; згідно з п. 1 ст. 10 Закону України «Про іміграцію» не може бути надано право на іміграцію до України; поряд із цим виправданим є конкретизовані обмеження правосуб'єктності за наявності судимості за окремі категорії злочинів (корисливі, службові) щодо аудиторів (ч. 5 ст. 4 Закону України «Про аудиторську діяльність»), арбітражних керуючих (ч. 3 ст. 3-1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»); щодо оцінювачів майна згідно із ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»; несумісність судимості із роботою з ядерними матеріалами або із ядерними установками згідно із ст. 66 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»; не можуть бути учасником державних закупівель особи, що вчинили корисливі злочини згідно із п. 4 ст. 17 Закону України «Про здійснення державних закупівель»;

¹ Наприклад, згідно із ч. 3 ст. 23 Закону України «Про господарські товариства» не можуть бути на керівних посадах особи, що мають судимість, якщо це їм заборонено судом.

² Див., наприклад.: п. 9 ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», згідно з яким судимість є підставою для обмеження виїзду громадян України закордон.

³ Куценко А. О. Судимість та її загальноправові наслідки: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Pravo/21355.doc.htm

дитися. Думається, якщо розглядати судимість із підходу природного або соціологічного розуміння права, то судимість має дуже широке використання у сфері загальноправових обмежень, а сам факт порушення кримінальної справи вже обмежує правосуб'єктність особи.

Наприклад, якщо за місцем роботи стало відомо, що стосовно особи порушено кримінальну справу, незабаром з'ясується, що вказана особа не виконала свої трудові обов'язки на минулому тижні, у зв'язку з чим їй повідомили, що вона повинна звільнитися за власним бажанням або буде звільнена «за статтею»¹. Саме подібні випадки виражають суспільне ставлення до судимості як наслідку вчинення злочину. Загальноправові наслідки судимості полягають у різного роду обмеженнях, що встановлені законом для осіб, які мають непогашену або незняту судимість. Уявляється, відмова від судимості за злочини невеликої тяжкості приведе ступінь суспільної небезпеки діяння у відповідність до тяжкості наслідків притягнення до кримінальної відповідальності.

Отже, невідповідність кримінально-правової заборони громадській правосвідомості та правосвідомості працівників правозастосовних органів, відсутність рефлекторного загальнопопереджувального значення поряд із негативним ставленням саме до наслідків притягнення до кримінальної відповідальності — судимості лише підриває дієвість кримінально-правових заборон у цілому. У зв'язку із цим слід підтримати позицію А. В. Ульянова та укладачів Концепції щодо необхідності відмови від застосування інституту судимості за кримінальні проступки.

До третьої підстави можна віднести соціально-правову обумовленість того чи іншого положення КК, співвідношення із вимогами інших галузей законодавства. При недодержанні вказаної підстави відбувається порушення таких підстав криміналізації, що виділялися Д. О. Балобановою, як типівості та достатня поширеність діянь, що криміналізуються, врахування динаміки суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин та умов, що їх породжують, урахування можливостей кримінальної юстиції та наявність матеріальних ресурсів для їх діяльності².

¹ Юдківська Г. Ю. Застосування принципу презумпції невинуватості до відсторонених та звільнених із роботи обвинувачених: аналіз прецедентного права Європейського суду з прав людини: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaa/2008—1/08ygyzpl.pdf>; Лиховая С. Я. Уголовная ответственность «впрок» / С. Я. Лиховая // Уголовное право : стратегия развития в XXI веке : материалы Пятой Междунар. научно-практич. конф. 24—25 января 2008 г. — М. : Проспект, 2008. — С. 110—111.

² Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Балобанова. — О., 2007. — С. 4—17.

У цілому стабільність кримінального закону є дуже важливою, але виправданою лише в тому разі, якщо закон повністю відповідає вимогам практики. Найменше відставання закону від життя знижує його силу та невідворотно тягне за собою послаблення законності¹. Крім того, вказана тенденція має і зворотний наслідок. Так, за твердженням В. Д. Філімонова, у випадках, коли виявляється невідповідність кримінально-правової норми об'єктивним закономірностям суспільного розвитку, вона, навпаки, не знаходить сталого застосування у судовій практиці². А ефективність судової практики із призначення покарання, як зазначає В. М. Кудрявцев, залежить від того, наскільки встановлені законом види покарання та, зокрема, санкції за конкретний злочин відповідають цілям кримінального закону³.

Віднесення діянь до розряду кримінальних повинно ґрунтуватися на науково обґрунтованому прогнозі ефективності норм кримінального права із врахуванням соціальних, економічних та політичних умов, змін соціальної реальності та врахуванням наслідків застосування тих чи інших інститутів кримінального законодавства. У будь-якій сфері суспільних відносин законодавчий орган не штучно створює закони, він їх формулює у відповідності до об'єктивних вимог розвитку суспільства⁴. Порушення вказаного положення призводить лише до розмивання дії КК.

КК 23.02.2006 р. було доповнено ст. 158-1 «Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму» та викладено ст.ст. 157, 158, 159 у новій редакції, якими встановлено відповідальність за порушення ведення державного реєстру виборців. Проте сам Закон України «Про державний реєстр виборців» вступив у дію із 01.10.2007 р., а Реєстр виборців створений ще пізніше. Вказаними законодавчими актами, як зазначає С. Я. Лихова, впроваджена кримінальна відповідальність за злочини, вчинення яких є потенційно неможливим до набуття чинності відповідного закону, оскільки відсутні суспільні відносини, посягання на які може бути вчинено, тобто фактично кримінальна відповідальність установлена на майбутнє⁵. Крім того, при вне-

¹ Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью (под ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского). — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 48.

² Филимонов В. Понятие деяния, содержащего признаки преступления / В. Филимонов // Советская юстиция. — 1983. — № 23. — С. 65.

³ Кудрявцев В. Н. Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью (под ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского). — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 41.

⁴ Гальперин И. М. Наказания: социальные функции, практика применения / Гальперин И. М. — М. : Юрид. лит., 1983. — С. 11.

⁵ Лиховая С. Я. Уголовная ответственность «впрок» / С. Я. Лиховая // Уголовное право : стратегия развития в XXI веке : материалы Пятой Между-

сенні вказаних змін порушено такі принципи криміналізації, як поширеність та типовість діяння, оскільки вчинити вказаний злочин потенційно було неможливо.

Іншими прикладами незастосування положень КК є невідповідність стану розвитку суспільних відносин, за яких кримінальне діяння визнається вже як дозволена і легальна поведінка згідно з положеннями цивільного чи господарського законодавства. Причинами виникнення є неоперативність реагування законодавчого органу на зміни у тій чи іншій сфері суспільного життя. Так, наприклад, склад такого злочину, як спекуляція, передбаченого ст. 154 КК України 1960 р., так і не був вилучений із КК України 1960 р., незважаючи на те, що «спекуляцію» після 1991 р. було визнано правочином згідно з положеннями цивільного законодавства України.

Проявами порушення вказаної підстави криміналізації є пропозиції про внесення змін до КК щодо впровадження кримінальної відповідальності за невидачу депозиту (проект Закону України № 4334)¹, пропонувалося передбачити таке покарання, як штраф або позбавлення волі на строк до 5 років². Пропозиції, що знайшли відображення у вказаному проекті, не в повній мірі відповідають традиційним уявленням про суб'єкт та суб'єктивну сторону злочину, співрозмірність покарання із ступенем небезпеки діяння.

До прикладів законодавчо незавершених конструкцій можна віднести регламентацію об'єктивної сторони порядку визначення шкоди як наслідку в матеріальних складах злочинів тощо. Наприклад, проблеми у застосуванні ст. 176 «Порушення авторського права та суміжних прав» КК щодо визначення розміру шкоди (яка повинна перевищувати орієнтовно 13 000 грн) при незаконному використанні відеогам, фонограм тощо. Якщо у практиці проблемним є визначення звичайного розміру винагород (роялті) за законне використання вказаних суміжних прав згідно із Порядком³ (чіткого поняття «комерційне використання» та «публічне

нар. научно-практич. конф. 24—25 января 2008г. — М. : Проспект, 2008. — С. 110—111.

¹ Конструкція сформована як: «...навмисне порушення умов договору банківського вкладу (депозиту), що потягло за собою невидачу банківського вкладу та процентів за першою вимогою вкладника, скоєне службовою особою банку».

² Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності за невидачу банківського вкладу) № 4334 від 09.04.2009 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4334&skl=7

³ Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеограм, їх примірників та зафіксованих у них виконань: Постанова від 18 січня

сповіщення» не надано), то складно говорити навіть про визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного використання відеогам та фонограм. На думку Н. Ф. Кузнецової, злочини у сфері господарської діяльності належать до самих незастосовуваних розділів Особливої частини КК РФ, 80 % випадків застосування статей вказаного розділу припадають на обман покупців¹.

Отже, можна дійти висновку, що криміналізація законодавцем діянь інколи відбувається без урахування реальних соціально-правових підстав (за відсутності законодавчих актів, які визначали б механізм реалізації певної кримінально-правової заборони), інколи вказана кримінально-правова заборона, навпаки, суперечить або не повною мірою відповідає існуючим суспільним відносинам. У цілому вказані процеси є проявом тенденції підміни необов'язковості застосування кримінального закону його суворістю².

У зв'язку із цим можна виокремити таку підставу криміналізації, яка у багатьох випадках порушується під час формування положень КК, — порушення принципу невідворотності покарання. Застосування покарання за вже вчинений злочин традиційно сприймається як основний показник ефективності та досягнення основних завдань кримінального закону³. Так, на думку З. О. Ашитова, попереджувальне значення покарання забезпечується не його тяжкістю, а його невідворотністю⁴. Ефективність кримінального закону, за твердженням Н. Ф. Кузнецової, визначається саме досягненням цілей кримінально-правового регулювання через невідворотність реалізації погрози покаранням за вчинений злочин⁵.

Сучасний стан застосування КК свідчить про порушення формули «діяння — наслідок, злочин — покарання»⁶. А з іншого боку,

2003 р. № 71 / Кабінет Міністрів України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=71—2003-%EF>

¹ Кузнецова Н. Ф. Критерии эффективности уголовного закона // Пять лет действия УК РФ : итоги и перспективы: материалы 11 Междунар. научно-практ. конф., состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. М. В. Ломоносова 30—31 мая 2002 г. — С. 37—41.

² Туляков В. О. Суперечності кримінально-правового регулювання / В. О. Туляков // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.). — О., 2009. — С. 259—261.

³ Эффективность применения уголовного закона / отв. ред. д-р юрид. наук Кузнецова Н. Ф., д-р юрид. наук Михайловская И. Б. — М. : Юрид. лит., 1973. — С. 38—39.

⁴ Ашитов З. О. Социалистическая законность и квалификация преступлений / З. О. Ашитов. — Алма-Ата : Казахстан, 1983. — С. 15.

⁵ Эффективность применения уголовного закона / отв. ред. д-р юрид. наук Кузнецова Н. Ф., д-р юрид. наук Михайловская И. Б. — М. : Юрид. лит., 1973. — С. 39.

⁶ Романова Л. И. Роль уголовного наказания в борьбе с преступностью // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке : материалы Пятой Междунар. науч.-практ. конф. 24—25 января 2008 г. — М. : Проспект, 2008. — С. 211—212.

застосування таких інститутів кримінального закону, як звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання, не як виключення, а як загального правила, як зазначає Ю. Ю. Коломієць, втрачає заохочувальну роль¹ та свідчить, що вказані інститути перейшли із практики застосування як інститутів заохочення у практику застосування як невід'ємного наслідку певної категорії діянь.

Попереджувальний вплив принципу невідворотності покарання та кримінального закону ґрунтується на закономірностях впливу кримінально-правової заборони на психіку людини. Застосування за скоєння злочину покарання створює асоціаційні (нервові зв'язки) усвідомлення невідворотності його застосування, утримує особу від вчинення злочину, як наслідок створюється обстановка невідворотності покарання, яка є елементом соціального середовища, несприятливого для осіб, що скоюють злочини, отже, реалізується принцип невідворотності покарання². При цьому В. І. Курляндський звертав увагу на те, що юридична відповідальність без примусу — ніщо, ефективність примусу норми полягає не лише в моральному авторитеті, але в авторитеті більш високого порядку — можливості відповідальності за її недодержання³.

Одним із проявів проступку в кримінально-правовій доктрині, як установлено у п. 1.1 розділу 1, є особлива форма реалізації кримінальної відповідальності з призначенням конкретного покарання та звільненням від його відбування (ст.ст. 75, 76 КК), звільнення від покарання (ч. 4 ст. 74 КК) або звільнення від кримінальної відповідальності. Дослідження практики призначення судами покарань за господарські злочини невеликої тяжкості свідчить, що, як правило, за ст. 203-1 КК підсудні звільняються від покарання з випробуванням, звільняються від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, втратою суспільної небезпеки, крім того, окремі підсудні вже притягувалися за аналогічними статтями до кримінальної відповідальності, проте були звільненні від неї⁴. Громадські роботи призначаються за ст. 213

¹ Коломієць Ю. Ю. Ефективність невідворотності кримінальної відповідальності / Ю.Ю.Коломієць // Актуальні проблеми держави та права : Збірник наукових праць. — О. : Юрид. лит., — 2002. — Вип. 16. — С. 262.

² Фефелов П. А. Неотвратимость наказания — важнейший принцип советского уголовного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / П. А. Фефелов. — Свердловск, 1965. — С. 6.

³ Курляндский В. И. Уголовная ответственность и меры общественного воздействия / В. И. Курляндский. — М. : Юрид. лит., 1965. — С. 12.

⁴ Вирок Оболонського районного суду м. Києва 24.01.2007 р. по справі № 1-96/2007 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/464435>; Постанова Оболонського районного суду м. Києва від 19.12.2008 р. по справі № 1-П-45/2008 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8986943>; Вирок Оболонського ра-

КК, при цьому положення щодо звільнення від кримінальної відповідальності чи звільнення від покарання чи його відбування не застосовуються¹, подібна практика призначення покарання існувала і за ст.ст. 215, 216, 218, 219, ч. 1 ст. 204, ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 207, ч. 1 ст. 208, ч. 1 ст. 210, ч. 2 ст. 212 КК.

Подібна практика призначення покарання щодо позбавлення волі свідчить про невідповідність вказаного покарання тяжкості вчинених злочинів та підриває дієвість КК як засобу соціального регулювання, змінює ставлення до КК у побутовій правосвідомості.

Отже, вищезазначене свідчить про невідповідність наслідків вчинення злочинів невеликої тяжкості у вигляді судимості та можливості застосування позбавлення волі, ступеня суспільної небезпеки вказаних злочинів, у зв'язку із чим покарання як частина

йонного суду м. Києва від 24.01.2007 р. по справі № 1-96/2007 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11748427>; Постанова Оболонського районного суду м. Києва від 11.04.2008 р. по справі № 1-310/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5324761>; Постанова Святошинського районний суду м. Києва від 15.09.2009 р. по справі № 1-705/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8323375>; Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 08.04.2009 р. по справі № 1-274/2009 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11299866>; Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 25.11.2009 р. по справі № 1-611/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6898423>; Вирок Свалявського районного суду Закарпатської обл. від 08.07.2008 р. по справі № 1-116/2008 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2197281>; Постанова Сокирянського районного суду Чернівецької обл. від 01.12.2010 р. по справі № 1-162/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13222044>

¹ Вирок Володимирецького районного суду Рівненської обл. від 19.04.2007 р. по справі № 1-46/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1825193>; Вирок Білопільського районного суду Сумської області по справі № 1-16/2010 р. від 23.04.2010 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9296544>; Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 21.03.2008 р. по справі № 1-208/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7473924>; Вирок Ратнівського районного суду Волинської обл. від 23.06.2008 р. по справі № 1-71/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196096>; Вирок Білопільського районного суду Сумської обл. від 22.02.2008 р. по справі № 1-42/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3542921>; Вирок Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 19.10.2010 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12496785>; Вирок Ратнівського районного суду Волинської обл. від 23.07.2008 р. по справі № 1-72/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196123>; Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької обл. від 24.09.2009 р. по справі № 1-106/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2735390>

ознак злочину — кримінальної протиправності та караності не отримуює практичної реалізації у досліджуваних діяннях. Саме тому вказані діяння необхідно виділити у своєрідний вид кримінального діяння — кримінальний проступок, вчинення якого, як правило, не тягне застосування позбавлення волі.

У зв'язку з порушенням досліджуваних підстав криміналізації, деяких принципів кримінального права, окремим кримінально-правовим нормам притаманні конструктивні недосконалості елементів складу злочину, незавершеність законодавчої регламентації, неіснуючі умови реалізації норм КК, які не знаходять правозастосування, об'єкти, що ставляться під охорону цих кримінально-правових норм залишаються незахищеними засобами кримінально-правової охорони¹. Інша частина кримінально-правових норм, навпаки, отримує широкого, типового застосування, за якого суди, як правило, звільняють від кримінальної відповідальності, від покарання або його відбування, застосовують положення ст. 69 КК.

Першу групу із вказаних вище кримінально-правових норм учені та практики іменують як «статті із мертвими санкціями»², «дрімаючі норми» або «мертві норми»³. Це поняття, хоча і не є загальновизнаним, проте неодноразове використання у наукових працях свідчить про можливість його застосування. Уявляється, до «мертвих норм» КК необхідно віднести лише ті кримінально-правові норми, які за наявності великої кількості посягань на об'єкти кримінально-правової охорони все ж таки не застосовуються судово-слідчими органами. Поряд із цим є склади злочинів, що рідко застосовуються (проти національної безпеки, злочини проти миру та безпеки людства тощо), які звичайно ж не можна віднести до «мертвих кримінально-правових норм». Одна з недосконалостей положень кримінальних законів, на думку А. Сахарова, полягає в тому, що окремі його положення майже не застосовуються, хоча таких діянь велика кількість. Положення КК, які встановлюють кримінальну відповідальність за вказані діяння, не застосовуються через те, що не заслуговують тієї процедури та тих форм впливу, які передбачені кримінальним законом та визнаються некримінальними діяннями або аморальними проступками⁴.

¹ Дмитрук М. М. «Мертві норми» КК України: спроба наукового пояснення поняття та причин виникнення / М. М. Дмитрук // Право України. — 2010. — № 9. — С. 226—232.

² Ковальський В. Кримінальний кодекс «похитнувся». Що далі / В. Ковальський // Юридичний вісник України. — 2006. — № 4. — С. 5.

³ Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки / М. Мельник // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 5. — С. 94—99.

⁴ Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 32—35.

Впровадження кримінального проступку приведе до оптимізації застосування положень КК та сприятиме забезпеченню дієвості КК шляхом трансформації «дріб'язкових злочинів» у кримінальні проступки.

Критеріїв визначення тяжкості кримінальних діянь, які необхідно трансформувати у кримінальні проступки, розглядаються порізному. Аналіз багатьох поглядів впровадження кримінального проступку у другій половині ХХ ст. свідчить, що існує декілька моделей визначення тяжкості кримінального проступку.

Першою є модель, згідно з якою основою для визначення системи кримінальних проступків є неуправлінські проступки, а також управлінські правопорушення. Вказану систему діянь, зокрема і митних правопорушень, було покладено в основу системи кримінальних проступків за проектом Кодексу кримінальних проступків¹.

Другою є модель, відповідно до якої трансформації у кримінальні проступки підлягають не лише неуправлінські проступки, але й злочини невеликої тяжкості, тобто злочини, за які передбачено покарання до 2 років позбавлення волі згідно з КК. Вказану модель частково було закладено в Концепції². Щодо критеріїв трансформації злочинів невеликої тяжкості в рамках другої моделі, то пропонувалось декілька. Так, на думку В. О. Навроцького, до кримінальних проступків необхідно віднести злочини, за які передбачено покарання, не пов'язані з позбавленням волі³, П. Л. Фріс пропонував віднести до кримінальних проступків як злочини невеликої тяжкості, так і злочини середньої тяжкості, за які передбачалось покарання до 3 років позбавлення волі⁴.

Як третю модель можна виокремити пропозицію В. І. Курляндського щодо трансформації у кримінальні проступки не лише неуправлінських проступків та злочинів невеликої тяжкості, але й злочинів, за які передбачено покарання до 5 років позбавлення волі⁵.

¹ *Проект Кодексу України про кримінальні проступки* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

² Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008: за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос, — 2008. — № 27. — С. 838.

³ *Навроцький В. О.* Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи : Інтернет-вид. «Юриспруденція on-line» опубліковано 21.05.2006 / В. О. Навроцький : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=g&i=13&d=673>

⁴ *Фріс П. Л.* Ознаки та склад кримінального проступку / П. Л. Фріс // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб наук. праць. — 2007. — № 2. — С. 166—171.

⁵ *Карпец И. И.* Проблема преступности / Карпец И. И. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 86—87.

Вважається, що перша модель приведе лише до додаткової криміналізації деліктного законодавства та матиме лише негативні наслідки в регулюванні суспільних відносин. Пріоритет між другою та третьою моделями необхідно віддавати лише тій із них, при якій будуть більш точно дотримані підстави криміналізації та додержана єдність у правовій природі між діями, що будуть трансформовані у кримінальні проступки, а також чітка відмінність вказаних діянь як окремого виду кримінального діяння (кримінального проступку) від злочинів.

Уявляється, більш прийнятною є друга модель визначення тяжкості кримінальних діянь, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки. По-перше, вказана модель визначення тяжкості кримінальних проступків найбільше відповідає критеріям, встановленим в Концепції, а по-друге, злочинна шкода та наслідки, що завдаються злочинами невеликої тяжкості, відповідають ступеню суспільної небезпеки кримінального проступку.

При подальшому дослідженні ознак проступку у кримінально-правовій доктрині варто спробувати прослідкувати єдність ознак тих чи інших діянь у прив'язці до формального критерію, тобто злочинів невеликої чи середньої тяжкості та дійти певних висновків на підтвердження чи спростування доцільності застосування другої моделі визначення тяжкості кримінальних проступків.

Системно-правове дослідження проступку у кримінально-правовій доктрині обумовлює необхідність дослідження існування суміжних видів кримінальних діянь в споріднених правових системах, що є елементами (частинами певного цілого) певної єдиної романо-германської правової сім'ї (тобто дослідження інших елементів єдиного цілого).

Досвід держав східної групи романо-германської правової сім'ї. Всі види порушень у XX ст. в європейських державах розглядалися виключно в межах кримінального законодавства. Але розвиток економіки та сфер суспільного життя засвідчив неможливість врегулювати відповідальність за всі види порушень механізмами кримінального права з обов'язковим залученням суду, дотриманням принципу змагальності і рівності сторін тощо. Тому, одним із кроків у напрямку підвищення ефективності дії кримінального права, належного забезпечення правопорядку та кримінально-процесуальної економії стало виокремлення деяких діянь (проступків, поліцейських проступків, порушень), які каралися представниками не судової влади, а поліції, тобто адміністративними органами влади¹.

¹ Банчук А. Право об административных нарушениях: опыт стран Западной и Восточной Европы, требования Европейского суда по правам человека и стандарты Совета Европы : аналитический доклад Центра исследования правовой по-

А. В. Бишимбаева, дослідивши категорію проступку за кримінальним законодавством Республіки Корея, Естонії, Азербайджану, Франції, Швейцарії, Аргентини, Бельгії, Федеративної Республіки Німеччина, Норвегії та Туреччини та ін. держав, вчена дійшла висновку про необхідність впровадження категорії кримінального проступку поряд із злочином та реформування інститутів кримінального законодавства Казахстану¹. Думається, під час дослідження категорії проступку необхідно звернути увагу на кримінальне законодавство держав, до яких належить правова система України.

Місце правової системи України на мапі світу визначають по-різному. Ю. М. Оборотов відносить правову систему України до євразійської правової сім'ї, що за різних часів її розвитку називалась «слов'янською», «російською», «соціалістичною»², О. Ф. Скакун — до східноєвропейської групи континентально-європейського типу (сім'ї) правових систем³. Більшість учених відносять правову систему України до континентальної правової сім'ї. У зв'язку із цим в роботі буде зроблено аналіз категорії проступку у порівнянні із суміжними видами діяння саме у країнах континентальної правової сім'ї.

Варто дослідити піділ кримінального діяння в кримінальних кодексах країн романо-германської правової системи, види кримінальних діянь та підстави поділу, її місце в кримінальних законах, а також питання співучасті та стадій при вчиненні кримінального проступку, інститут судимості як правовий наслідок вчинення кримінальних діянь. Слід звернути увагу також на преюдицію як криміноутворюючу ознаку кримінального діяння та можливість притягнення до інших видів відповідальності за вчинення злочинів.

Романо-германська правова системи охоплює більшість країн Африки, Латинської Америки, країни Близького Сходу, Індонезію, Японію, а також країни континентальної Європи. Правові системи останніх за рядом ознак поділяються на романську (Франція, Гол-

литики (Матеріал підготовлен для Офіса БДПІЧ ОБСЕ в Казахстане) : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.pravo.org.ua/files/administr/covv/banchuk_pravo_adm_porush_rus.pdf

¹ Бишимбаева А. В. Проступок в уголовном праве (теоретические и практические аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. В. Бишимбаева. — Астана, 2007. — С. 36.

² Оборотов Ю. М. Традиції та новачії в правому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра, юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. М. Оборотов. — О., 2003. — С. 23—24.

³ Скакун О. Ф. Правова система України на правовій карті світу / Скакун О. Ф. — Х. : Еспада, 2004. — С. 91.

ландія, Іспанія, Італія, Бельгія, Люксембург) та германську групи (Германія, Австрія, Швейцарія та ряд інших країн)¹. Слід розглянути положення окремих кримінальних законів вказаних країн.

Наприклад, Сенатом ФРН у Приписі від 04.11.1957 р. та судом в Карлсруе (ФРН) у постанові по кримінальній справі підставою розмежування кримінальної та поліцейської неправди визнано матеріальний зміст неправди: кримінальний проступок — етнічна неправда, проступок проти порядку управління — управлінський².

У ст. 13 КК Іспанії кримінальні діяння поділяються на тяжкі злочини, менш тяжкі злочини та проступки за критерієм м'якості міри покарання. Так, наприклад, до проступків належать діяння, за які КК Іспанії передбачено позбавлення права на управління транспортними засобами та права на зберігання та носіння зброї строком від трьох місяців до 1 року, штраф у розмірі від п'ятиденного заробітку до двомісячних заробітних плат, арешт на строк від одного до шести вихідних днів. До менш тяжких злочинів віднесено діяння, за які передбачено позбавлення волі на строк від шести місяців до 3 років, спеціальне позбавлення прав, позбавлення права на заняття певними видами діяльності, позбавлення права на управління транспортними засобами, права знаходитись у певній місцевості на строк до 3 років, позбавлення права на зберігання та носіння зброї на строк від 1 до 6 років, штраф у розмірі двомісячної заробітної плати або пропорційно заподіяній шкоді³, тобто критеріями диференціації кримінального діяння у КК Іспанії є формальний критерій.

Положення статті 9 КК Швейцарії поділяють за формальною ознакою кримінальні діяння на злочини (діяння, які підлягають покаранню каторжною тюрмою від одного до 20 років), проступки (підлягають покаранню тюрмою від 3 днів до 3 років як найбільш тяжке покарання, поряд з арештом, застосовується штраф) та порушення (які караються арештом або штрафом). Злочини та проступки не диференційовані на окремі книги тощо, а розглядаються у розділах послідовно. Назви розділів сформульовано за об'єктом посягання як «Злочини та проступки проти громадського транспорту» тощо⁴. Таким чином, критерій поділу кримінального діяння в КК Швейцарії та в КК Іспанії є формальним, проте вид

¹ Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть : учебник для юридических вузов / Марченко М. Н. — М. : Зерцало, 2001. — С. 263.

² Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Кузнецов Н. Ф. — М. : Изд-во Москов. ун-та, 1969. — С. 167—170.

³ Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова (пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер). — М. : Зерцало, 1998. — С. 20—22.

⁴ Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. редакц. предис. и пер. с нем. канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. — С. 25.

та розмір покарання є різними. Порушення як вид кримінального діяння виділено аналогічно з поділом кримінальних діянь за КК Франції, тобто у зв'язку із відсутністю адміністративних правопорушень, які виділяються в окремий вид правопорушення згідно з більшістю кримінальних законів пострадянських держав.

У Загальній частині КК Швеції не міститься категоризація злочинів, але в Особливій частині зустрічаються такі категорії злочинів, як «тяжкий», «менш тяжкий», «малозначний» (ст. 1, 5 глави 15 КК Швеції)¹. Положень щодо судимості КК Швеції не містить.

Поділ кримінального діяння в КК Швеції лише в Особливій частині є, як уявляється, невинуватим, оскільки ускладнює використання інститутів Загальної частини кримінального закону та ставить під сумнів доцільність використання різної термінології для позначення кримінального діяння.

У ч. 1 § 12 КК Федеративної Республіки Німеччини, до якого КК України є найбільш подібним, злочином визнаються протиправні діяння, за які передбачено в якості мінімального покарання позбавлення волі на строк не менше 1 року або більш суворе покарання, а проступками — діяння, за які покаранням є позбавлення волі на більш короткий строк або грошовий штраф. Важливим є також положення, зазначене у ч. 3 вказаного параграфа, стосовно того, що обтяжуючі або пом'якшуючі обставини, які передбачені положеннями Загальної частини КК ФРН щодо особливо тяжких або менш тяжких злочинів, не мають значення для даної класифікації².

Що ж стосується поділу кримінальних діянь на види в романській групі континентальної правової сім'ї, то там є певні особливості. Так, наприклад, у ст. 111-1 глави I Загальних положень книги першої КК Франції злочинні діяння диференційовано за тяжкістю на злочини, проступки та порушення. Згідно із ст. 111-2 за злочини та проступки покарання визначають згідно з законами, а за порушення — регламентами³.

Під «кримінальним покаранням» у КК Франції розуміється покарання, що призначається за скоєння злочину, наприклад, кримінальне ув'язнення довічне, кримінальне ув'язнення на строк більше 10 років; під виправним покаранням визначається пока-

¹ Уголовный кодекс Швеции / Науч. ред. проф. Н. Ф. Кузнецова и канд. юрид. наук С. С. Беляев (пер. на рус. яз. С. С. Беляева). — СПб. : Изд-во Юрид. центр Пресс, 2001. — С. 8, 115.

² Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. и предисл. Серебренникова А. А. — М. : Зерцало, 2000. — С. 14, 21.

³ Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. канд. юрид. наук доц. Л. В. Головки, канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой ; пер. с фр. и предисл. канд. юрид. наук доц. Н. Е. Крыловой. — СПб. : Изд-во Юрид. центр Пресс, 2002. — С. 60—68.

рання, що призначається за вчинення проступку, зокрема, такі як тюремне ув'язнення (від 6 місяців до 10 років), штраф, штрафодні, робота в громадських інтересах, покарання, що позбавляють або обмежують права (позбавлення або обмеження водійських прав, прав на полювання строком до 5 років, прав займатися певним видом діяльності або громадської діяльності); за вчинення порушення призначаються покарання, зокрема, такі як штраф, позбавлення водійських прав, приведення в нерухомий стан транспортного засобу строком на шість місяців, конфіскація зброї, позбавлення прав на полювання до 1 року¹.

Таким чином, при трансформації окремих злочинів та неуправлінських проступків у кримінальні проступки особливу увагу необхідно звернути на види та міру покарань, що призначаються за вказані діяння. Основним критерієм для правозастосовних органів розмежування кримінального проступку та злочину необхідно встановити вид та міру покарання, як це зроблено в кримінальних законах держав романо-германської правової системи.

Отже, дослідження категоризації кримінальних діянь континентальної правової сім'ї свідчить, що кримінальне законодавство країн Європи містить поділ кримінального діяння на кримінальні проступки та злочини. При цьому в германській групі романо-германської правової сім'ї кримінальне діяння поділяється на злочини та проступки (Германія, Швейцарія тощо), а в законодавстві країн романської групи у зв'язку з відсутністю поряд із кримінальним діянням управлінських порушень — на злочини, проступки та порушення. Для диференціації кримінального діяння використовується такий формальний критерій, як вид законодавчого акта. Крім того, мірою формального критерію визнається строк позбавлення волі, який коливається від 1—3 років до 10 років позбавлення волі. За проступок передбачаються такі види покарання, як позбавлення права керування транспортними засобами, володіння зброєю, конфіскація, арешт від одного дня до 1, 2, 10 років.

Дещо інше значення має інститут судимості в кримінальних законах романо-германської правової сім'ї. У ст. 44 КК Іспанії позбавлення пасивного виборчого права є видом позбавлення прав, а не елементом судимості, як згідно з ч. 2 ст. 9 Закону України «Про вибори президента України», ч. 4 ст. 9 Закону України «Про вибори народних депутатів України», ч. 2 ст. 9 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», а осо-

¹ Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. канд. юрид. наук доц. Л. В. Голово, канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой ; пер. с фр. и предисл. канд. юрид. наук доц. Н. Е. Крыловой. — СПб. : Изд-во Юрид. центр Пресс, 2002. — С. 60—68.

ба отримує судимість лише за скоєння злочину, але не за скоєння проступку (ст. 136 глави II розділу VII КК Іспанії)¹.

Згідно із ст. 62 КК Швейцарії відомості про обвинувальні вироки та призначені заходи безпеки заносяться до реєстру обліку судимостей (ст.ст. 359—364). Згідно із ст. 359 КК Швейцарії до реєстру заносяться відомості про засуджених за злочини та проступки з метою функціонального полегшення роботи правоохоронних органів, міжнародної правової допомоги, виконання покарань тощо², проте не для обмеження прав. Згідно із ст. 131-36-1 § 6 розділу III КК Швейцарії у випадках, передбачених законом, суд може призначити соціально-судовий нагляд (за проступки — строком до 10 років, за злочини — строком до 20 років), який полягає в ряді обмежень. У КК ФРН інститут судимості має дещо інше значення, ніж інститут «судимості» у КК України. Згідно з § 68 КК ФРН застосовується «нагляд» у випадках, якщо за вчинення вказаного діяння передбачено позбавлення волі на строк не менше шести місяців та існує небезпека вчинення нового злочину, і лише в тому разі, коли суд дійде висновку про необхідність його встановлення³.

Отже, аналіз сутності інститутів «судимості», «соціально-судового нагляду» та обов'язків, які покладаються на особу, що відбула покарання, у кримінальних законах країн романо-германської правової сім'ї свідчить, що «соціально-судовий контроль» не є обов'язковим наслідком вчинення злочину та проступку. Сутність вказаних інститутів полягає у сприянні соціальній реадaptaції особи, попередженні рецидиву.

Доцільно дослідити суб'єктивні та об'єктивні ознаки діянь, віднесених до категорії кримінальних проступків за кримінальними законами країн романо-германської правової сім'ї.

За родовим об'єктом до проступків у КК Іспанії віднесено такі діяння, як: проступки проти особи (залишення в небезпеці); у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності (невиконання рішення суду, привласнення форменого одягу, знаків відмінності, нагород); проступки проти власності (дрібна крадіжка, завдання шкоди чужому майну, крадіжка транспортного засобу без мети привласнення, шахрайство, привласнення або незаконне захоплення електроенергії та іншої енергії, порушення межових знаків

¹ Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова (пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер). — М. : Зерцало, 1998. — С. 50.

² Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред. предисл. и пер. с нем. канд. юрид. наук А. В. Серебrenниковой. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. — С. 323.

³ Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. и предисл. Серебrenникова А. А. — М. : Зерцало, 2000. — С. 14, 21.

населених пунктів, ухилення від сплати податків або незаконне отримання грошових коштів із фондів); проступки проти громадського порядку (необережне поводження із небезпечними інструментами, недодержання правил тримання тварин, жорстоке поводження з тваринами, порушення громадського порядку під час проведення публічних заходів, неввічливе або неповажливе ставлення до посадових осіб або представників влади, порушення порядку відвідування приміщень державної або приватної юридичної особи; здійснення виду господарської діяльності без встановлених дозволів тощо)¹. При трансформації окремих злочинів та неуправлінських проступків, у першу чергу, необхідно звернути увагу саме на вказані об'єкти правової охорони як на об'єкти, посягання на які необхідно віднести до кримінальних проступків.

Поділ кримінального діяння на злочин та проступок у кримінальних законах більшості країн романо-германської правової сім'ї дало змогу уникнути використання преюдиції (адміністративної, дисциплінарної). М. І. Хавронюк доходить висновку, що використання преюдиції в КК призвело до того, що ряд злочинів невеликої тяжкості, аналоги яких у кримінальному законодавстві романо-германської правової сім'ї віднесено до кримінальних проступків, в КК є «квазізлочинами». На думку М. І. Хавронюка, застосування адміністративної та дисциплінарної преюдиції суперечить ст. 21 та ст. 24 Конституції України². Таким чином, дослідження положень кримінальних законів країн романо-германської правової сім'ї вказує, що злочини, які сформульовано за допомогою преюдиції, мають суміжну правову природу та віднесені до кримінальних проступків. Проте із цього не випливає, що вказані діяння потрібно автоматично відносити до кримінальних проступків. Кримінальні діяння, що згідно із КК визнаються злочинами через одночасне вчинення інших видів правопорушень (коли склад злочину поглинає склад правопорушення), необхідно трансформувати до кримінальних проступків.

У багатьох кримінальних законах країн Європи форма вини впливає на визнання кримінального діяння злочином або проступком. Так, наприклад, у КК Іспанії навмисне заподіяння тілесних ушкоджень є злочином, а необережне — проступком (згідно із ст.ст. 147, 621 КК Іспанії). Відповідальність за замах на просту-

¹ Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова (пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер). — М. : Зерцало, 1998. — С. 50.

² Хавронюк М. І. Поняття злочинного діяння за законодавством європейських країн / М. І. Хавронюк // Підприємство, господарство, право. — 2004. — № 9. — С. 112—119.

пок за КК Іспанії карається лише при посяганні проти особи або майна¹.

Іншими ознаками, за якими відмежовуються проступки від злочинів, є спосіб вчинення проступку, наприклад, застосування або незастосування насилля, залякування; розмір заподіяної шкоди (до 50 тис. песо); формальна конструкція складу правопорушення у вигляді створення загрози заподіяння шкоди дією або бездіяльністю².

Відповідно до ч. 2 ст. 621 КК Іспанії кримінальним проступком є заподіяння з необережності смерті іншій особі, висловлювання власної оцінки, яка позбавляє привабливості приватну або публічну нерухомість без законного дозволу адміністрації або власника. Останній вид діяння із впевненістю можна було б розглядати як цивільно-правове правопорушення.

Крім положень кримінального законодавства національних правових систем окремих країн Європи слід звернути увагу на диференціацію кримінального діяння згідно з актами міждержавних інституцій, зокрема, Ради Європи, до якої входить і Україна, оскільки органи вказаної міжрегіональної організації покладають ряд обов'язків щодо узгодження кримінального законодавства на своїх членів.

Одним із напрямків гармонізації загальноєвропейського кримінального законодавства згідно з вимогами актів органів Ради Європи є покладення на своїх членів обов'язків з узгодження законодавства у сфері кримінальної юстиції шляхом урахування у національному законодавстві та судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини (далі — Суду) Ради Європи³.

На думку В. П. Тихого, Суд у своїй практиці наводить визначення окремих понять, які не залежать від значень, що надаються для використання національним правовим системам держав — учасниць Конвенції, наприклад, кримінальне обвинувачення, обвинувачення у вчиненні злочину, злочин⁴. Загальноєвропейське кримінальне право і законодавство, хоч і обмежується питаннями співробітництва у боротьбі зі злочинністю та удосконаленням відповідальності за окремі види злочинів, проте за Договором про співробітництво, підписаним 23.03.1962 р. у Гельсінкі, ряд країн

¹ Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова (пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер). — М. : Зерцало, 1998. — С. 5.

² Там само. — С. 189—194.

³ Хавронюк М. І. Загальноєвропейське кримінальне законодавство: деякі сучасні риси / М. І. Хавронюк // Життя і право. — 2005. — № 6—7. — С. 63.

⁴ Тихий В. П. Правові позиції Європейського суду з прав людини та проблеми кримінальної відповідальності за порушення виборчого права / В. П. Тихий // Кримінальне право України. — 2006. — № 1. — С. 101.

зобов'язалися «прагнути до вироблення єдиних положень щодо злочинів і санкцій за їх вчинення». У зв'язку із цим слід погодитися з М. І. Хавронюком щодо можливості створення модельного кримінального кодексу для країн Європи і його поступового узгодження та вдосконалення, появи єдиного для ЄС загальноєвропейського кримінального законодавства, його кодифікації¹.

Так, наприклад, Комітет Міністрів Ради Європи в Рекомендаціях «Щодо спрощення кримінального правосуддя» (1987) членам Ради Європи радив країнам, де існує поділ проступків на адміністративні правопорушення і злочини, виключити з категорії злочинів ті правопорушення, які стосуються дорожнього руху, податкового і митного законодавства, за умови, що вони не мають небезпечного характеру².

У своїх рішеннях Суд указує, що діяння, за які передбачено такий вид покарання, як арешт, за своїм характером є кримінальними. Слід розглянути окремі положення із практики Суду, які стосуються удосконалення деліктного законодавства України. Так, наприклад, у справах *Engel vs Netherlands* (1976) 1 EHRR 647 та справі *Benham vs United Kingdom* (1996) 22 EHRR 293³, а також у справі «Еггс проти Швейцарії»⁴. Суд указав, що проступки, за які передбачено такий вид стягнення, як арешт, незалежно від того, до якого виду вказані проступки віднесено за національним законодавством, є кримінальними діяннями. Вказана позиція знайшла також відображення у п. 55 Рішення Суду від 06.09.2005 р. у справі, порушеною за Заявою № 61406/00 «Гурепка проти України»⁵.

О. Банчук, досліджуючи практику Суду, дійшов висновку, що Суд враховує три критерії при визначенні діяння кримінально караним: 1) кримінальна караність діяння за національним законодавством; 2) правова природа діяння (небезпечність діяння, загальний статус суб'єкта правопорушення); 3) тяжкість покарання,

¹ Хавронюк М. І. Загальноєвропейське кримінальне законодавство: деякі сучасні риси / М. І. Хавронюк // Життя і право. — 2005. — № 6—7. — С. 62—64.

² Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального правосуддя» від 17.09.1987р. // Комітет Міністрів Ради Європи: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_339

³ Andrew Ashworth. Principles of Criminal Law / Andrew Ashworth. — New York. — Oxford univ. press. — 2006. — P. 508

⁴ Толочко О. Кримінальне обвинувачення в контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: досвід, підкріплені практикою / О. Толочко // Юридичний журнал. — 2007. — № 2 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2553>

⁵ Рішення у справі «Гурепка проти України» (за Заявою № 61406/00) від 06.09.2005 р. // Європейський суд з прав людини : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://vaas.gov.ua/files/Docs/Gurepka_2.doc

що призначається за вчинене правопорушення (позбавлення волі, позбавлення спеціального права, оплатне вилучення предмета, конфіскація майна, позбавлення спеціальних прав, адміністративний арешт)¹.

Проте застосування першого критерію призведе до того, що вид правопорушення і, відповідно, застосування положень Конвенції буде визнаватися таким лише від волі національного законодавця, що суперечить завданням конвенції. Виходячи із зазначених підстав, порушення правил дорожнього руху необхідно визнавати кримінальними правопорушеннями. Проте Суд дійшов висновку, що притягнення осіб, що порушили правила дорожнього руху, в адміністративному порядку, тобто визнання вказаних правопорушень адміністративними, не буде суперечити Конвенції з підстав поширеності вказаних порушень, невеликого ступеня небезпеки та за умов забезпечення права на судове оскарження прийнятого в адміністративному порядку рішення. Слід погодитись із О. Банчуком щодо необхідності використання кумулятивного (збирального) критерію при визначенні кримінального характеру діянь, який складається із таких складових, як: попередня «прописка» діяння в національному законодавстві відповідної держави, наявність або відсутність управлінських відносин та тяжкість стягнення².

Із прийняттям Закону України «Про ратифікацію «Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» 17.07.1997 р. № 475/97-ВР та Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції» (далі — Закон «Про ратифікацію Конвенції»)³ Україна визнала обов'язковість вказаних актів для себе, і вони, згідно з ч. 2 ст. 8 Конституції України, стали частиною національного законодавства України. Питання тлумачення та застосування Конвенції та протоколів до неї віднесено згідно із ст. 32 Конвенції зі змінами, внесеними Протоколом № 11, до компетенції Суду. Україна визнала вказану компетенцію, про що прямо вказано в Законі «Про ратифікацію Конвенції». Тлумачення положень Конвенції та протоколів до неї здійснюється Судом у своїх рішеннях при розгляді конкретних справ. Використання положень практики Суду органами судової влади України, у тому числі Конституційним Судом України, при тлумаченні Конвенції та прото-

¹ Банчук О., Куйбіда Р. Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / наук. ред. В. Лутковська, відп. ред. Ігор Коліушко. — К. : ІКЦ «Леста», 2005. — С. 83—88.

² Там само.

³ Толочко О. Кримінальне обвинувачення в контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: досвід, підкріплений практикою / О. Толочко // Юридичний журнал. — 2007. — № 2 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2553>

колів до неї, на думку вчених, є обов'язковим відповідно до підпункту «b» п. 3 ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів як наступна практика застосування договору¹.

Із прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. за № 3477-VI (далі — Закон), згідно з п. 1 цього Закону, закріплено обов'язок України щодо виконання рішень Суду та практики застосування Конвенції на рівні національного законодавства. Згідно з ч. 1 ст. 17 Закону органи судової влади України зобов'язані при розгляді судових справ застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело права. Із вказаних положень законодавства можна дійти висновку, що практика Суду із застосування Конвенції є джерелом права України і її положення мають враховуватися під час реформування кримінального закону та є обов'язковими для органів судової влади України. Суд у своїх рішеннях з'ясовує і роз'яснює конвенційні норми, конкретизує їх зміст та обсяг. Від справи до справи Європейський суд виробляє і формує правові позиції (положення) щодо розуміння конвенційних норм. У зв'язку з визнанням Україною юрисдикції Суду вказані позиції є обов'язковими при здійсненні правосуддя судами загальної юрисдикції України та у використанні Конституційним Судом України. Поняття, використані в рішеннях Суду, мають методологічне значення, є інструментом національного судового тлумачення², хоча в законодавстві держав — учасників Конвенцій іноді використовуються й інші терміни. Проте для єдності правозастосування використовуються визначення, надані Судом у рішеннях. У рішеннях Суду деякі проступки неуправлінського характеру, які КУпАП віднесені до управлінських правопорушень, визнаються діяннями, які мають кримінальний характер. При вчиненні вказаних діянь особа має більш широкі права для захисту від кримінального обвинувачення. У деліктному законодавстві України діянні визнаються адміністративними правопорушеннями. Для додержання Україною в особі її органів обов'язків, взятих на себе щодо забезпечення додержання «прав людини на захист» (ст. 6 Конвенції), необхідна зміна природи частини неуправлінських діянь, за які передбачено застосування арешту шляхом трансформації у кримінальні проступки.

М. І. Хавронюк вважає, що до злочинів відносять діяння двох категорій. До першої категорії належать діяння, які визнавалися злочинами в усі часи існування євразійської цивілізації та які по-

¹ Тихий В. П. Правові позиції Європейського суду з прав людини та проблеми кримінальної відповідальності за порушення виборчого права / В. П. Тихий // Кримінальне право України. — 2006. — № 1. — С. 99—106.

² Там само. — С. 10—101.

сягають на найважливіші цінності. До другої категорії відносять порушення, вчинення яких опосередковано посягає на найважливіші цінності, у зв'язку із чим вказані діяння і визнаються «de-jure» злочинами, але не є «de-facto» злочинами. Вказану категорію діянь М. І. Хавронюк іменує quasi-злочинами, тобто «немовби злочинами»¹. Саме злочини невеликої тяжкості, які Рада Міністрів ЄС рекомендувала виключити із категорії злочинів та які за своєю природною є quasi-злочинами, необхідно трансформувати у КК у кримінальні проступки. До вказаної категорії діянь необхідно також включити небезпечні проступки, за які КУпАП передбачено такий вид стягнення, як арешт.

Отже, дослідження диференціації кримінального діяння у країнах романо-германської правової системи свідчить, що поділ кримінального діяння на декілька видів законодавчо закріплений. Кримінальне діяння поділяється на два або три діяння залежно від виділення управлінського правопорушення в окремий вид діяння. Критеріями визнання діяння кримінальним або управлінським є управлінський характер та тяжкість стягнення. Критеріями визначення тяжкості діяння є вид та розмір стягнення, що застосовується за те чи інше діяння. Так, наприклад, міра таких видів стягнення, як позбавлення волі, позбавлення спеціального права, оплатне вилучення предмета, конфіскація майна, позбавлення спеціальних прав, арешт є розмежувальним критерієм злочину від кримінального проступку. У більшості кримінальних законів вказана міра є різною, проте, як правило, у разі застосування вказаних видів стягнень строком до 2 років діяння визнається проступком, а від 2 років — злочином. При трансформації злочинів невеликої тяжкості, окремих злочинів середньої тяжкості та неуправлінських проступків необхідно використати вказані критерії визначення природи діяння як кримінального чи управлінського, а вказану міру покарання — як критерій розмежування кримінального проступку та злочину.

Висновки до розділу 1

У першому розділі закладено методологічні основи дослідження. Суспільна небезпека (об'єктивно-суб'єктивні ознаки діяння), види, характер санкції кримінально-правової норми є критеріями розмежування правопорушень на види. Деякі із злочинів подібні до інших правопорушень, а деякі із правопорушень — до злочи-

¹ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / Хавронюк М. І. — К. : Юрисконсульт, 2006. — С. 187—189.

нів. У роботі розвиваються погляди І. Голосніченка, М. І. Хавронюка щодо труднощів у розмежуванні окремих злочинів із правопорушеннями за суспільною небезпечкою. Обґрунтовується, що вказані труднощі у розмежуванні пов'язані із неврахуванням суміжної природи певних злочинів та правопорушень. Суміжність цієї природи злочинів полягає у поглинанні окремих складів правопорушень складами злочинів. Категорія кримінального проступку — це система конкретних злочинів та неуправлінських проступків, які пов'язані закономірними, типовими, загальними рисами, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки у вигляді покарань, альтернативних позбавленню волі, та покарань, що володіють характером заходів громадських стягнень. В історії доктрини України існують певні історичні передумови впровадження проступку в діючий кримінальний закон. За часів Київської Русі, у Литовських Статутах відмінність між кримінальними діями проявлялась у використанні для позначення злочину термінів «образа», «согрешение» та відповідно «а кто установление мое порушит», «кгвалт». Легальне відокремлення проступку від злочину закріплено у Зводі законів Російської імперії 1832 р. Із створенням СРСР та УРСР відбувається докорінна ломка деліктного законодавства та трансформація поліцейських проступків в адміністративні правопорушення та злочини невеликої тяжкості. Проте існування в кримінальному законодавстві понять «малозначний злочин», «діяння, що містять ознаки злочину» свідчить про прояви категорії проступку в кримінальному законодавстві УРСР. Впровадження категорії проступку в кримінальне законодавство пропонувалось у проекті Основ кримінального законодавства СРСР 1990 р. та в одному з проектів КК. Результатом обговорення науковцями категорії проступку в кримінально-правовій доктрині є його закріплення в Концепції реформування кримінальної юстиції від 08.04.2008 р., подальше планування прийняття відповідних законодавчих актів щодо його впровадження та розробки відповідних законопроектів.

До системних передумов впровадження кримінального проступку належать внутрішні та зовнішні чинники. Внутрішніми чинниками впровадження проступку в кримінальне законодавство України є неадекватність небезпеки діяння (матеріальної або моральної шкоди) наслідкам притягнення до кримінальної відповідальності (судимості та позбавлення волі); неврахування законодавцем сприйняття в побутовій правосвідомості злочину як діяння, що асоціюється із відбуванням такого покарання, як «позбавлення волі»; соціально-правова необумовленість окремих положень КК. Наслідком вказаних недоліків при криміналізації окремих діянь є порушення формули «злочин — покарання», типове застосування

інститутів звільнення від кримінальної відповідальності з притягненням до інших видів відповідальності за окремі злочини, звільнення від покарання або його відбування за окремі злочини, невідомості окремих положень КК, підміна кримінальних засобів правового регулювання альтернативними засобами соціального регулювання (ціннісний, директивний тощо). Зовнішніми чинниками впровадження проступку в кримінальне законодавство України є поділ кримінального діяння в державах романо-германської правової системи на декілька видів та рекомендації міжрегіональних інституцій щодо декриміналізації частини транспортних, митних та податкових злочинів, що не становлять великого ступеня суспільної небезпеки. Критеріями вказаного поділу є управлінський характер та тяжкість (вид та розмір) стягнення, що застосовується за те чи інше діяння. Вказані внутрішні та зовнішні обставини свідчать про існування системно-правових передумов поділу кримінального діяння на злочини та проступки у КК.

РОЗДІЛ 2

ОЗНАКИ ТА ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

2.1. Об'єктивні ознаки кримінального проступку

До об'єктивних ознак будь-яких правопорушень традиційно відносять об'єкт посягання та об'єктивну сторону. Для дослідження об'єктивних ознак пропонованого виду кримінального діяння слід здійснити дедуктивне дослідження загальних аксіоматичних положень вчення про об'єктивні ознаки злочинів та неуправлінських проступків. Особливу увагу слід звернути на матеріально-формальні критерії розмежування злочинів та управлінських правопорушень за об'єктивними ознаками. Отримані результати спроектуємо на результати дослідження проявів проступку в кримінально-правовій доктрині.

Об'єкт посягання. Дослідимо спочатку особливості об'єкта проступку в кримінально-правовій доктрині. Думають, що ряд об'єктів посягання неуправлінських проступків через відсутність управлінського характеру, особливості механізму посягання на об'єкт, більш схожі на злочини, аніж на управлінські правопорушення, та за наслідками мають кримінально-правовий характер. Крім того, серед об'єктів злочинів невеликої тяжкості, яким, навпаки, не притаманний управлінський характер, є певна категорія діянь, яким не завдається суттєва злочинна шкода об'єкту посягання, через що вони не становлять великої суспільної небезпеки (перша група діянь).

Поряд із цим, об'єкти злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості є суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, яким притаманний управлінський характер посягання на які, по суті є правопорушеннями, що спричиняють злочинні

наслідки, у зв'язку із чим визнаються злочинами (друга група діянь). Ця подвійна (амбівалентна) природа різних об'єктів посягання свідчить про єдину сутність суміжного виду кримінального діяння, що існує між злочинами та іншими правопорушеннями. Вказану гіпотезу обґрунтуємо на прикладі загальноновизнаних позицій вчених щодо розуміння вищенаведених об'єктів посягання, для чого спочатку варто звернути увагу на поняття об'єкта посягання у кримінально-правовій доктрині.

Складність проблеми дослідження об'єкта проступку в кримінально-правовій доктрині полягає в тому, що захист вказаних об'єктів посягання на сучасному етапі розвитку кримінально-правової доктрини здійснюється як кримінально-правовими, так і адміністративно-правовими засобами, що обумовлює необхідність дослідження як положень КК, так і положень КУпАП. Оскільки об'єкт кримінального проступку має суміжну природу, в роботі використовується термін «об'єкт посягання», а не «об'єкт злочину» чи «об'єкт правопорушення».

М. І. Коржанський визначав важливість об'єкта посягання при дослідженні будь-якого виду проступку, як ознаку, що визначає соціальну, політичну сутність і ступінь суспільної небезпеки діяння¹. Більшість науковців згодні з тим, що об'єктом посягання є те, на що посягає злочинне діяння і що ставиться під охорону кримінальним законом, але на цьому єдність поглядів закінчується. Відомо, що найбільш поширеним є погляд на об'єкт злочину як «суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом»², цей підхід був детально розроблений в радянській науці кримінального права. Незважаючи на серйозне наукове обґрунтування та перевірку практикою, у сучасній кримінально-правовій доктрині такий погляд на об'єкт злочину піддається критиці та пропонуються інші визначення об'єкта злочину. Так, об'єкт злочину пропонується розглядати як правове благо³, цінності, що охороняються кримінальним законом⁴, людей-індивідів, малі або великі групи (об'єднання) чи суспільство в цілому⁵, а також суспільний

¹ Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступления : учебное пособие / Н. И. Коржанский. — Волгоград : Науч.-исслед. и ред.-издат. отдел ВСШ МВД СССР, 1976. — С. 5.

² Тацкий В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацкий. — Х. : Выща шк. ; изд-во при ХГУ, 1988. — С. 30.

³ Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / Гавриш С. Б. — Х. : Основы, 1994. — С. 64.

⁴ Фесенко Є. В. Об'єкт злочину з точки зору реалій / Є. В. Фесенко // Юридичний вісник України. — 1997. — № 33. — С. 71—73.

⁵ Новосёлов Г. П. Учение об объекте преступления: методологические аспекты / Новосёлов Г. П. — М. : НОРМА, 2001. — С. 60.

інтерес, проти якого спрямовується злочин¹, соціальна оболонка², соціальна безпека³ тощо. Вищенаведені погляди на об'єкт злочину в цілому зводяться до: 1) соціологічного осмислення об'єкта злочину як суспільних відносин, охоронюваних КК (соціальної оболонки тощо); 2) ототожнення об'єкта злочину із одним із структурних елементів суспільних відносин (люди-індивіди); 3) підміни суспільних відносин іншими явищами, які цілком можна визначити як певну характеристику суспільних відносин, оскільки вони є і благом, і цінністю і забезпечують соціальну безпеку людей.

Під об'єктом адміністративного правопорушення (проступку) розуміють всю сукупність відносин, що ставляться під охорону законодавства про адміністративні правопорушення⁴, таким же є розуміння і об'єкта цивільно-правових⁵ та дисциплінарних правопорушень⁶. Отже, визначення як об'єкта злочину, так і об'єкта правопорушення є подібними, окрім того, що проблема об'єкта злочину розроблена набагато глибше, ніж проблема об'єкта правопорушення.

У рамках цієї роботи під об'єктом посягання слід розуміти суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом та окремими положеннями КУпАП. Щодо поняття суспільних відносин, то можна погодитися із визначенням суспільних відносин І. І. Чугунікова як взаємодії суб'єктів щодо задоволення своїх потреб та вирішення протилежних інтересів, на певному етапі розвитку держави і суспільства⁷.

Згідно з ч. 1 ст. 9 КУпАП об'єктами посягань адміністративних правопорушень (проступків) є громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління. Перелік об'єктів кримінально-правової охорони, посягання

¹ Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций. — 2-е изд., перераб. и доп. / Наумов А. В. — М. : БЕК, 1999. — С. 158.

² Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления / Трубников В. М. // Право і безпека. — 2002. — № 1. — С. 84.

³ Зателепин О. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве / О. Зателепин // Уголовное право. — 2003. — № 1. — С. 30.

⁴ Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 176.

⁵ Цивільне право України : в 2 т. — Т. 1 : Підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов, канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. — Х. : ТОВ «Одісей», 2008. — С. 476.

⁶ Андрушко А. В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності / А. В. Андрушко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — Вип. 41. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — С. 383.

⁷ Чугуніков І. І. До питання про предмет кримінально-правового регулювання / І. І. Чугуніков // Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 6. — С. 46.

на які визнається злочином, у понятті злочину, наведеного у ч. 1 ст. 11 КК, є відсутнім, порівняно з визначенням адміністративного правопорушення, що наводиться у ч. 1 ст. 9 КУпАП. Аналіз об'єктів правової охорони, вказаних в ч. 1 ст. 9 КУпАП, та загального об'єкта кримінально-правової охорони свідчить, що суспільні відносини власності та суспільні відносини щодо забезпечення громадського порядку та громадської безпеки є об'єктами посягання, які ставляться під охорону КК та КУпАП, тобто належить до загального об'єкта посягання як злочину, так і адміністративного правопорушення¹.

Так, на думку С. Ф. Константинова та В. В. Сокурєнко, вказані об'єкти не є об'єктами адміністративних правопорушень, проте і не є об'єктами злочинів, оскільки вказані діяння не становлять значної суспільної шкоди². Розглянемо позицію вказаних учених більш детально.

У зв'язку з тим, що підставою відокремлення певної галузі права є, крім предмета та метода правового регулювання, також вид відповідальності та підстава її реалізації (склад того чи іншого виду правопорушення), то слід здійснити дослідження, наскільки обґрунтованим є віднесення суспільних відносин власності та забезпечення громадського порядку та безпеки до загального об'єкта адміністративного права України та відповідно до загального об'єкта адміністративного правопорушення.

У результаті дослідження історичних передумов у п. 1.2 розділу І роботи встановлено, що адміністративне право із часів свого створення регулювало відносини господарства, економіки та фінансів, а от громадську безпеку та громадський порядок — «поліцейське право». При цьому «поліцейські проступки» розглядались як один із видів кримінальних діянь. Із розбудовою нової державності у 1917—1919 рр. предмет адміністративного права було розширено за рахунок поліцейського права. Проте протягом всього періоду розвитку адміністративного радянського права під предметом адміністративного права та відповідно загальним об'єктом адміністративного правопорушення як підставою застосування адміністративної відповідальності визнавалися «відносини у сфері державного управління», та, поряд із цим, до об'єктів адміністративних правопорушень штучно відносили відносини, пов'язані із

---

¹ У зв'язку із тим, що «права і свободи громадян» є елементом (змістом) всіх правовідносин, а посягання на них визнається як об'єктом більшості правопорушень, так і злочинів, — вказані об'єкти не будуть нами розглядатися як розмежувальна ознака об'єктів посягання адміністративних правопорушень та злочинів.

² *Константинов С. Ф. Протиправність діяння: критерії розмежування* / С. Ф. Константинов, В. В. Сокурєнко // Науковий вісник національної академії ВС України. — 2004. — № 6. — С. 312—319.

вчиненням неуправлінських проступків. Вказана позиція підтримується багатьма вченими.

Так, наприклад, на думку І. С. Самощенка, об'єктом адміністративного проступку є порядок державного управління¹. І. А. Галаган, досліджуючи підстави адміністративної відповідальності, визначав її як порушення громадянином своїх адміністративних обов'язків в окремих сферах зовнішнього державного управління, а об'єктом вказаних адміністративних правопорушень є суспільні відносини у сферах державного управління, що охороняються в адміністративному порядку. Поряд із цим вчений зазначав, що при вчиненні адміністративного правопорушення вдруге об'єкт адміністративного правопорушення співпадає із об'єктом злочину².

Вищенаведене свідчить, що до загального об'єкта адміністративних правопорушень адміністративного права України відносять дві групи суспільних відносин, що регулюються вказаною галуззю права: 1) управлінські відносини; 2) адміністративно-деліктні (або адміністративно-охоронні) відносини.

Вважається, що відмінність між зазначеними об'єктами проявляється в тому, що об'єкту адміністративного правопорушення притаманна: 1) наявність управлінської системи, що обумовлює певні особливості складу адміністративного правопорушення; 2) посягання відбувається шляхом порушення управлінських прав або обов'язків, яке здійснюється суб'єктами, що перебувають під контролем або регулятивною діяльністю державних органів. У свою чергу, неуправлінському проступку притаманна: 1) відсутність управлінської системи як зовнішньої форми вираження вказаного діяння, що також обумовлює суттєву відмінність складу адміністративного проступку (сукупності об'єктивно-суб'єктивних ознак); 2) за змістом вказаних відносин вони є суспільними відносинами власності, з охорони громадської безпеки та громадського порядку, без заподіяння їм істотної шкоди.

На думку Л. В. Ковальова, прийняття КУпАП 07.12.1984 р. привело до виникнення такого виду діяння, як адміністративний проступок, а зовнішньою формою його вираження є адміністративно-охоронні відносини. Підставою виникнення вказаних відносин, на думку вченого, є закриття кримінальної справи судом або прокурором при вчиненні злочинів невеликої тяжкості, за які передбачено позбавлення волі до 1 року із наступним притягненням особи до адміністративної відповідальності. Досліджуючи види

¹ Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И. С. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 192—193.

² Галаган И. А. Административная ответственность в СССР : государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 164, 181.

адміністративних правопорушень, Л. В. Ковальов виокремив такі види адміністративних правопорушень, як порушення та проступки, до останніх вченим відносились проступки, схожі до злочинів (хуліганство, дрібна крадіжка, злісна непокоря представникам влади тощо)¹. Вказані твердження Л. В. Ковальова свідчать, що прийняття КУпАП в 1984 р. зафіксувало змішування управлінських відносин та об'єктів кримінально-правового захисту — суспільних відносин власності, з охорони громадського порядку та громадської безпеки, що відбулося після 1917 р., а також, як уявляється, внесло плутанину в термінологію: почав використовуватись термін «адміністративне правопорушення», а поряд у дужках — термін «проступок».

Оскільки погляд на предмет адміністративного права, як систему відносин управління у різних сферах суспільного життя, що ставляться під охорону КУпАП, є найбільш поширеним², а адміністративно-охоронні відносини виникають у зв'язку із вчиненням дрібних злочинів та неуправлінських проступків, то вищевказані погляди підтверджують позицію С. Ф. Константинова та В. В. Сокурєнко³ щодо того, що такі об'єкти посягання, як суспільні відносини власності та суспільні відносини щодо забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, мають кримінально-правовий характер та повинні ставитися під охорону кримінального закону.

Якщо ж зайняти протилежну позицію, то незрозумілим є використання законодавцем терміна «проступок» поряд із терміном «адміністративне правопорушення» у ч. 1 ст. 9 КУпАП; терміна «крадіжка» у ст. 51 КУпАП, визначення якого надається у ст. 185 «Крадіжка» КК. А той факт, що об'єкт адміністративного правопорушення об'єднує об'єкти посягання, які ставилися під охорону кримінального законодавства, що діяло до 1917 р., ще раз підтверджує, що вказаний об'єкт має кримінально-правову природу.

Оскільки однією із складових частин кримінального проступку можуть бути неуправлінські проступки, слід звернути увагу на поняття «управлінський проступок» через дослідження поняття «управління» та шляхом використання методу від противного з'ясувати, які ж із проступків не є управлінськими та, відповідно, мають бути трансформовані у кримінальні проступки.

¹ Коваль Л. В. Административно-деликтное отношение / Коваль Л. В. — К. : Вища шк. — С. 80—95.

² Административное право Украины : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. — Х. : Одиссей, 2005. — С. 2.

³ Константинов С. Ф. Протиправність діяння: критерії розмежування / С. Ф. Константинов, В. В. Сокурєнко // Науковий вісник національної академії ВС України. — 2004. — № 6. — С. 312—319.

Для цього проведемо аналіз та порівняння структури управлінських правовідносин як предмета адміністративного права України із структурою адміністративно-охоронних правовідносин. Так, наприклад, і укладачі навчальної літератури (С. Е. Демський В. С. Ковальський, А. М. Колодій¹), і вчені-автори наукових статей спеціалізованих видань, наприклад В. Авер'янов², основною ознакою управлінських правовідносин визнають наявність управлінської системи, яка складається із суб'єкта, об'єкта управління, керуючого впливу суб'єкта на об'єкт управління та зворотного зв'язку. При цьому об'єктом управління є сторона управлінського процесу, що функціонує під керуючим впливом суб'єкта та набуває певних нових якостей та змінюється³. Стороною управлінських відносин є орган управління, а відносини, пов'язані із здійсненням даним органом конкретних завдань, є відносинами виконавчо-розпорядчого характеру, безпосередньої координації, керівництва господарською діяльністю об'єкта управління⁴.

Так, наприклад, до управлінських відносин належать відносини із приведення у відповідність особою приміщень до вимог СНіП, здійснення облаштування приміщення для отримання необхідних дозволів. У цьому разі дозвільний орган — суб'єкт управління, владні повноваження (щодо заборони здійснення певної діяльності) — керуючий вплив, а приведення приміщення у відповідність — зворотний зв'язок. У такому розумінні відносини державного управління дійсно мають позитивний характер, як це розуміє М. В. Старинський⁵, а застосування за правопорушення у цій сфері суспільних відносин певних адміністративних стягнень охоплюється поняттям відносин «державного управління».

Сутність адміністративного правопорушення при такому розумінні управлінських відносин як загального об'єкта адміністративного правопорушення, полягає в тому, що воно посягає на порядок здійснення певної діяльності, механізмом заподіяння шкоди вказаному об'єкту є невиконання або неналежне виконання обо-

¹ *Правознавство* : підручник / Авт. кол. : Демський С. Е. Ковальський В. С., Колодій А. М. та ін. ; за заг. ред. В. В. Копейчикова. — 5-те вид., перероб. та доп. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 555—556.

² *Авер'янов В.* Предмет адміністративного права: нова доктринальна оцінка / В. Авер'янов // *Право України*. — 2004. — № 10. — С. 25—30.

³ *Правознавство* : підручник / Авт. кол. : Демський С. Е. Ковальський В. С., Колодій А. М. та ін. ; за заг. ред. В. В. Копейчикова. — 5-те вид., перероб. та доп. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — С. 556.

⁴ *Козлов Ю. М.* Предмет адміністративного советского права / Козлов Ю. М. — М. : Изд-во МГУ, 1967. — С. 29.

⁵ *Старинський М. В.* Адміністративно-деліктні відносини: зміст та поняття / М. В. Старинський // *Матеріали VII звітної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників*. — 2005. — Кримський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ. — С. 199—206.

в'язків певною посадовою особою для забезпечення позитивних змін у діяльності підприємства. Способом посягання на управлінський об'єкт у більшості випадків є спосіб, що в кримінальному праві іменують як розрив соціального зв'язку-змісту — елемента суспільних відносин, з таким механізмом посягання як «із середини»¹. Посягання на «соціальний зв'язок» у вказаних правопорушеннях здійснюється через невиконання особою управлінських обов'язків; вчинення активних дій, спрямованих на виключення себе із існуючих суспільних відносин; видання неправомірного акта тощо².

Проте такі об'єкти, як власність (ст. 51 КУпАП), громадський порядок (ст. 174 КУпАП) та інші, — не є об'єктами управлінських правопорушень у сфері зовнішнього державного управління. Вказані об'єкти не підпадають під вищенаведене розуміння поняття управлінських відносин як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Дрібна крадіжка майна, дрібне хуліганство, пошкодження посівів посягають на об'єкти правової охорони, що не пов'язані з порушенням певних обов'язків при здійсненні господарської діяльності. Крім того, адміністративно-охоронні відносини, що регулюються КУпАП, суттєво відрізняються від управлінських відносин за механізмом та способом посягання на об'єкт посягання. Способом посягання на об'єкти вказаних проступків (ст. 174 «Дрібне хуліганство» КУпАП та ін.) є вплив на предмет суспільних відносин (зміна статусу або господарсько-економічного значення предмета суспільних відносин, зміна фізичних властивостей предмета суспільних відносин, зміна виду або змісту предмета, виготовлення речі) або учасників суспільних відносин (фізичне або психічне)³, а сам механізм посягання є таким механізмом, який в кримінальному праві іменується «із зовні»⁴. Тоді як способом посягання адміністративних правопорушень є порушення соціального зв'язку через невиконання обов'язків у певній сфері зовнішнього державного управління.

У підставах існування управлінських та адміністративно-деліктних відносин, крім вже дослідженого способу посягання, є також інші специфічні риси, які підтверджують кримінально-правовий характер неуправлінських проступків. Наприклад, у більшості управ-

---

¹ Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Таций. — Х. : Выща шк. ; изд-во при ХГУ, 1988. — С. 30.

² Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступления : Учебное пособие / Н. И. Коржанский. — Волгоград : Науч.-исслед. и ред.-издат. отдел ВСШ МВД СССР, 1976. — С. 51.

³ Там само.

⁴ Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Таций. — Х. : Выща шк. ; изд-во при ХГУ, 1988. — С. 30.

лінських правопорушень¹ предметом посягання при вчиненні неуправлінського проступку є майно, громадський порядок або громадська безпека, а соціальний зв'язок порушується не відступом від певних умов здійснення того чи іншого виду діяльності (тобто порушенням взятих винуватою особою на себе обов'язків), а проявом певного психічного стану, який О. М. Костенко іменує проявом злої волі, комплексом сваволі та ілюзій².

Із наведених тверджень можна зробити висновок про штучність віднесення до адміністративного права проступків, що посягають на власність, громадський порядок та громадську безпеку, оскільки відмежування за предметом правового регулювання є формальним (нормативістським) розмежуванням без врахування сутнісної відмінності посягань на вказані об'єкти³.

Відсутність управлінського характеру для певних неуправлінських проступків, за які встановлена відповідальність КУпАП, як критерій трансформації вказаних діянь у кримінальні проступки знайшов своє закріплення у п. 1 розділі II Концепції⁴. Віднесення до кримінальних проступків порушень митного законодавства або віднесення суто управлінських правопорушень, як це пропонувалось у проекті Кодексу⁵, може призвести, по-перше, до порушення єдиних критеріїв трансформації злочинів невеликої тяжкості та неуправлінських правопорушень у кримінальні проступки, а по-друге, до порушення положень Концепції та криміналізації багатьох управлінських правопорушень.

Отже, власність, громадська безпека та громадський порядок за характером та своєю правовою природою, способом посягання, механізмом посягання та заподіяння шкоди мають кримінально-правовий характер та, вважається, можуть бути об'єктами пропонованого виду кримінального діяння (кримінального проступку). До пропонованого виду кримінального діяння необхідно відносити діяння, відповідальність за які встановлена такими положеннями

---

¹ Окремого дослідження, на нашу думку, потребує переосмислення такого складу адміністративного правопорушення, як ст. 53-1 КУпАП «Самовільне зайняття земельної ділянки», який за своєю природою не є управлінським та схожий до ст. 197-1 «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» КК.

² Костенко О. Кримінальний кодекс і доктрина / О. Костенко // Право України. — 2004. — № 7. — С. 45.

³ Колпаков В. Шкідливість і суспільна безпека адміністративного делікту: розмежування за філософським виміром / В. Колпаков // Юридична Україна. — 2004. — № 10. — С. 19—28.

⁴ Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008: за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос, — 2008. — № 27. — С. 838.

⁵ Проект Кодексу України про кримінальні проступки : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

КУпАП, як: ст. 44 «Незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів...», ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна», ч. 1—2 ст. 104 «Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств», ст. 173 «Дрібне хуліганство», ч. 2 ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного примусу», ст. 185 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця», ст. 180 «Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння», ст. 181-1 «Заняття проституцією». Адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51-2 КУпАП «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», має бути віднесеним до цивільно-правових правопорушень.

Другою групою діянь, які пропонувалося трансформувати у кримінальні проступки в ході дискусії другої половини ХХ ст. та згідно з положеннями Концепції, є окрема категорія злочинів. Для дослідження злочинів, які необхідно трансформувати в інший вид кримінального діяння, слід розглянути об'єкт злочину та їх відмінність від інших правопорушень за правовою природою.

Розділ II Концепції не дає визначення, які із злочинів невеликої тяжкості за об'єктами посягання або іншими ознаками необхідно відносити до кримінальних проступків. Концепція визначає лише такі критерії, як: «не володіють значним ступенем суспільної небезпеки». Варто спробувати розвинути позицію укладачів Концепції шляхом дослідження відмінності правової природи об'єктів злочинів, різних за ступенем тяжкості, для з'ясування матеріального критерію трансформації злочинів у кримінальні проступки.

У підрозділі 1.1 розділу 1 роботи встановлено, що відмежування за таким критерієм, як суспільна небезпека, при одному (коли лише злочини визнаються суспільно небезпечними) чи при іншому підході (коли всі види правопорушень є суспільно небезпечними, а правопорушення — суспільно шкідливими) не дає уявлення про сутісну¹ відмінність між злочинами та іншими правопорушеннями. У зв'язку із цим варто проаналізуємо матеріальні критерії відмежування злочинів від інших правопорушень, що до-

¹ Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд; научно-ред. совет: предс. В. С. Степин, зам. пред. А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. — М. : Мысль, 2001. — Т. 3. — 2001. — С. 682. Сутність розуміється як внутрішній зміст речей, який проявляється у зовнішніх формах його існування, завжди притаманний певній речі.

поможе встановити особливості об'єкта пропонованого виду кримінального діяння.

Правова природа діянь, відповідальність за які встановлена КК, є істотно неоднорідною. Різні науковці по-різному висловлювались щодо цієї неоднорідності. Французький кримінолог Г. Тард зазначав: «Система чеснот так само, як і система злочинів, змінюється разом із ходом історії, але деякі дії завжди будуть розглядатися як злочинні». У кримінальному праві завжди існують діяння, які можна віднести до категорії «вічних злочинів», що у будь-якому суспільстві визнаються суспільно небезпечними і кримінально протиправними¹.

Н. Д. Дурманов, досліджуючи поняття злочину, зазначив, що Вольтер всі злочини поділяв на «природні», які «карались завжди та всюди», та «умовні», які «залежали від часу та місця вчинення»². М. С. Таганцев вказує, що вбивство, зґвалтування не змінилися із часів царя Олексія Михайловича, а ось діяння, що вчиняються шляхом порушення певних правил, постійно змінюються та залежать від локальних нормативних актів для кожного міста; загальна сума злочинів залишається в кодексах майже незмінною, а число поліцейських порушень зростає безперервно³. Проаналізувавши положення КК щодо кількості змін, внесених із дня його прийняття (див. Додаток № 1), виявлено, що найбільше змін у КК по розділах Особливої частини КК внесено у такі розділи: злочини у сфері господарської діяльності (внесено 41 зміну та доповнення), злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини (внесено 31 зміну та доповнення), злочини у сфері службової діяльності (внесено 18 змін та доповнень), злочини у сфері обігу наркотичних засобів (внесено 15 змін та доповнень), злочини проти життя та здоров'я (внесено 15 змін та доповнень) тощо, що підтверджує певний взаємозв'язок між кількістю змін, внесених до відповідного розділу КК, та характером суспільної небезпеки.

П. А. Фейербах, наприклад, побудував своє вчення про кримінальне діяння на концепції «природного» злочину, до яких відносив посягання на право, що не встановлювалися державою, за яке необхідно застосовувати кримінальні покарання, тоді як порушення приписів держави є лише проступком, поліцейським порушенням⁴. Схожу позицію займав Р. Грессері, який вказував, що

¹ Фріс П. Л. Соціально-психологічні підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь / П. Л. Фріс // Наше право. — 2006. — № 4. — С. 59—61.

² Дурманов Н. Д. Понятіе преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук. М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 77—78.

³ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. — Т. 1 / Таганцев Н. С. — Тула : Автограф, 2001. — С. 116.

⁴ Фейербах П. А. Уголовное право: сочинения. — Кн. 1—3 : пер. с нем. / Фейербах Павел Анзельман. — СПб. : Мед. Тип., 1810. — С. 21—26.

адміністративні правопорушення не заборонені природним правом та досягають на порядок управління, а кримінальні діяння — це такі діяння, що суперечать саме природному праву¹. А. Азарян природу злочину вбачав у «переступленні» певної межі, законом Божим установленій, договором людським закріпленій, у абсолютних і непорушних Божих заповідях-імперативах («не вбий», «не вкради» тощо). Тобто злочин, що порушує відносини між Богом та Його праобразом-людиною, є діянням-злом, порушенням лише «вертикальних», «боголюдських» відносин, що іменують «природними» злочинами. Похідними від «вертикальних» Боголюдських відносин є суто «людські горизонтальні суспільні відносини», які закріплюються у тих чи інших законах, постановах, правилах, тобто позитивному праві². А. П. Козлов зазначав, що об'єкти злочинного посягання за всіх часів оголошувалися «табу», що обумовлює необхідність поділу у сучасних умовах об'єктів кримінально-правової охорони на абсолютні (посягання на життя, здоров'я людини, на свободу та недоторканність, об'єднання людей, засоби виробництва, власність, державний суверенітет) та відносні³.

Наведені погляди відомих учених свідчать, що серед кримінальних діянь завжди існувала певна категорія «вічних», «природних злочинів», які каралися завжди та всюди, оскільки порушували природні права людини та більшою мірою відповідають приписам моралі.

І. Я. Козаченко, у ході дослідження санкцій за злочини проти життя та здоров'я, встановлено чіткий взаємозв'язок між видами об'єктів кримінально-правової охорони та видом та тяжкістю покарання: чим більше об'єкт кримінально-правової охорони наближений до біологічного початку людини (людського життя та здоров'я), тим ширше застосовується таке покарання, як позбавлення волі⁴, тобто за злочини проти життя та здоров'я санкції кримінально-правових норм передбачають найбільш суворі покарання.

Друга група кримінальних діянь, які мають бути трансформовані у кримінальні проступки, більшою мірою є формальними порушеннями, порушенням позитивних прав, похідних від природ-

¹ Шишов О. Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — С. 48—61.

² Азарян Е. Р. Преступление. Наказание. Правопорядок / Азарян Е. Р. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 4—5.

³ Козлов А. П. Система санкций в уголовном праве / А. П. Козлов. — Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. — С. 22.

⁴ Козаченко И. Я. Санкции за преступления против здоровья и жизни : обусловленность, структура, функции, виды / под ред. М. И. Ковалева. — Т. : Изд-во Томск. ун-та, 1987. — С. 171—172.

них прав і свобод¹, які залежать від національного законодавства та локальних нормативних актів, місця та часу вчинення, а їх система постійно змінюється. Вказану категорію кримінальних діянь в історії кримінального законодавства України іменували проступками або поліцейськими проступками. Варто розглянути також позиції інших учених щодо відмінностей між двома вказаними категоріями кримінальних діянь.

Розмежування вказаних категорій кримінальних діянь за критерієм відповідності кримінально-правової заборони етичним нормам є нечітким розмежуванням і, як уявляється, може використовуватись як додатковий критерій. Наприклад, порушення суспільних відносин у сфері регуляції певних правил (правила з охорони шляхів, з полювання, з торгівлі) та необережні злочини, в яких воля не спрямована на заподіяння шкоди, не є аморальними². У радянській кримінально-правовій доктрині обґрунтовувалася така ознака всіх злочинів як аморальність³, проте надалі від неї відмовились.

Необхідно встановити чіткий перелік природних прав людини, посягання на які необхідно визнавати природними злочинами. Так, О. Костенко, досліджуючи поняття злочину через принцип соціального натуралізму, пропонував для забезпечення соціального порядку розробити своєрідний Кодекс законів природного права, основу якого заклали своїми працями ще творці римського права⁴, проте не наводить вичерпного переліку вказаних прав та об'єктів кримінально-правової охорони.

У теорії конституційного права Ю. Т. Тодика, досліджуючи покоління прав людини, до прав першого покоління (негативних прав) відносить право на життя, безпеку особистості, право на свободу совісті, думки⁵. П. М. Рабінович та М. І. Хавронюк права людини поділяють на такі категорії: фізичні (життєві), особисті, економічні, політичні, соціальні тощо. Так, наприклад, на думку П. М. Рабіновича та М. І. Хавронюка, до фізичних чи життєвих прав особи відносять права, які необхідні їй для фізичного існування, для задоволення біологічних потреб (зокрема, пра-

¹ *Літвінко В.* Правопорушення в сфері прав і свобод людини з позицій теорії правопорушень / В. Літвінко // *Юридична Україна*. — 2007. — № 4. — С. 34.

² *Дурманов Н. Д.* Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук. М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 243.

³ *Ковалев М. И.* Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — С. 140—154.

⁴ *Костенко О.* Соціальний натуралізм як методологічний принцип юриспруденції і кримінології / О. Костенко // *Вісник Академії правових наук України*. — 2004. — № 4 (39). — С. 144.

⁵ *Тодыка Ю. Т.* Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. — К. : Ін Юре, 2004. — С. 56—60.

во на життя, фізичну недоторканність, безпеку). До особистих прав належать права, пов'язані із морально-психологічним розвитком людини, духовності (зокрема, права на ім'я, честь, гідність, свободу думки і слова), до економічних прав вказані вчені відносять права людини щодо реалізації своїх потреб у відповідних сферах¹. Уявляється, класифікація прав людини, наведена П. М. Рабіновичем та М. І. Хавронюком, уточнює класифікацію, досліджувану Ю. Т. Тодікою шляхом поділу прав першого покоління на фізичні та особисті. Можливо, лише посягання на фізичні права людини першого покоління має бути підґрунтям для відмежування об'єктів злочинів від кримінальних проступків.

Отже, із вищенаведеного можна зробити ряд висновків. Так, зокрема, до «природних» чи «вічних» злочинів необхідно відносити діяння, що порушують основні принципи правопорядку, «вертикальні» Боголюдські відносини, тобто природні права людини першого покоління, які забезпечують існування людини як біологічної істоти. До об'єктів, посягання на які необхідно визнавати «природними» злочинами, належать ті об'єкти, які найбільш наближені до носіїв суспільних відносин: життя, здоров'я, статева недоторканність, право власності тощо. Саме при посяганні на вказані об'єкти спостерігається найбільший рівень кореляції в оцінці необхідності встановлення кримінальної відповідальності² та, зокрема, у передбаченні за такі діяння найбільших мір позбавлення волі.

Іншу категорію злочинів, похідних від природних, становлять умовні злочини (квазізлочини)³ або дріб'язкові злочини, що вчиняються в управлінських системах, посягають на права людини другого, третього та четвертого покоління, не суперечать етичним нормам та посягають на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил (безпосередній основний об'єкт посягання), на здоров'я, майно тощо (безпосередній додатковий обов'язковий об'єкт посягання). На думку Л. В. Кондратюка і В. С. Овчинського, віддалення злочинного діяння від особи здійснюється шляхом переміщення найголовніших цінностей у інші складні системи суспільних відносин, в яких правозастосовним органам, враховуючи недосконалість конструювання кримінального закону, оціночний характер окремих категорій, досить складно довести порушення

¹ Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. — К. : Атіка, 2004. — С. 10—11.

² Фріс П. Л. Соціально-психологічні підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь / П. Л. Фріс // Наше право. — 2006. — № 4. — С. 59—61.

³ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / Хавронюк М. І. — К. : Юрисконсульт, 2006. — С. 113—119.

того чи іншого об'єкта посягання¹. Вказане віддалення здійснюється шляхом особливих прийомів конструювання складів злочинів, зокрема, об'єктів злочинів, що можна прослідкувати на прикладі поділу об'єктів по горизонталі у ст. 271 «Порушення вимог законодавства про охорону праці» КК.

Наприклад, вироком Хмельницького міськрайонного суду від 13.06.2011 р. Особа_1 визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 271 КК. При цьому в обвинувальному висновку посягання на безпосередній об'єкт злочину описано так: «Особа_1 в порушення вимог ст.ст. 13, 18 Закону України «Про охорону праці» допустила до роботи Особу_14 без проведення з нею інструктажів з охорони праці, достовірно знаючи про цей свій обов'язок (що створює склад правопорушення у сфері охорони праці. — М. Д.). 11.05.2010 р. о 18 год. під час виконання робіт по пакуванню цукру на «Установці пакувальній ИСУ» в механізмі запайки та обрізки пакунку застряг пакетик із цукром, Особа_14 вирішила його поправити...» Особа_14 не зупинила при цьому установку. В цей момент спрацював механізм стискання та запаявання, притиснувши та обпікши пальці обох рук Особі_14, чим останній були заподіяні тілесні ушкодження (які створюють склад злочину. — М. Д.)...»². Аналіз вказаного об'єкта злочину, передбаченого ст. 271 КК, свідчить, що має місце посягання на такий основний безпосередній об'єкт злочину, як суспільні відносини з охорони праці, та додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину — здоров'я особи. У разі відсутності тілесних ушкоджень вказане діяння необхідно було б кваліфікувати як адміністративне правопорушення у сфері охорони праці та здоров'я населення за ст. 41 «Порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці» КУпАП. У разі відсутності порушення законодавства про охорону праці з боку відповідальної особи склад адміністративного правопорушення та склад злочину були б відсутні.

В іншому разі у вироку суду зазначається, що лікарем під час надання медичної допомоги було порушено положення ст. 34 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Положення про онкологічний кабінет поліклініки, Наказ МОЗ № 507 від 28.12.2002 р. «Про затвердження нормативів надання медичної допомоги та показників якості медичної допомоги», чим неналежно виконано власні обов'язки як медичного праців-

¹ Кондратюк Л. В. Еще раз о криминологическом понятии преступности и преступления / Л. В. Кондратюк, В. С. Овчинский // Журнал российского права. — 2004. — № 9. — С. 113—116.

² Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької обл. від 13.06.2011 р. по справі № 1/2218/902/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17839364>

ника (основний безпосередній об'єкт злочину), що заподіяло смерть потерпілому (додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину)¹, тобто лікарем вчинено дисциплінарний проступок, що спричинило заподіяння смерті потерпілій особі. Звичайно ж наслідки у вигляді смерті потерпілої особи є тяжким наслідком, а саме діяння в цілому є злочином. Проте вказаний приклад є прикладом судової практики, коли виконання лікарем всіх своїх професійних обов'язків, передбачених підзаконними нормативними актами, впливає на наявність підстави для притягнення лікаря до кримінальної відповідальності. У разі відсутності порушень своїх професійних обов'язків із боку лікаря відсутній дисциплінарний проступок та, відповідно, склад злочину.

Отже, характерною є підстава притягнення до кримінальної відповідальності — склад злочину, що охоплює правопорушення у сфері законодавства про охорону праці, дисциплінарного правопорушення, що заподіюють небезпечні наслідки. Дослідження практики застосування вказаної статті свідчить про широке призначення таких видів покарань, як штраф², виправні роботи³, а також звільнення від кримінальної відповідальності⁴.

---

¹ Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської обл. від 22.03.2010 р. по справі № 1-3/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10641930>

² Вирок Семенівського районного суду Чернігівської обл. від 21.02.2011 р. по справі № 1-22/2011р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13913931>; Вирок Яремчанського міського суду Івано-Франківської обл. 14.06.2011 р. по справі № 1-59/2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16309933>; Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської обл. від 11.03.2011 р. по справі № 1-101/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16243871>

³ Вирок Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 07.04.2011 р. по справі № 1-64/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14955693>

⁴ Постанова Ширяївського районного суду Одеської обл. від 08.08.2011 р. по справі №: 1—41/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17723337>; Постанова Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської обл. 26.05.2011 р. по справі № 1-263/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16501194>; Постанова Тиврівського районного суду Вінницької обл. від 24.05.2011 р. по справі № 1-128/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16289275>; Постанова Ковельського міськрайонного суду 11.04.2007 р. по справі № 1-101/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4067498>; Постанова Кегичівського районного суду Харківської обл. 30.10.2007 р. по справі № 1п-16/07 : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4181112>; Постанова Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської обл. від 27.10.2010 р. по справі № 1-642/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12068570>; Постанова Кременецького районного суду Тернопільської обл. від 07.06.2010 р. по справі № 1-91/2010р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/>

Шкода у подібних конструкціях об'єктів посягання заподіюється шляхом посягання через певні управлінські відносини, які умовно можна іменувати як «горизонтальні відносини», відносини, в яких реалізуються позитивні права людини другого, третього, четвертого покоління, є основним безпосереднім об'єктом посягання та за своєю суттю є об'єктом трудового правопорушення (дисциплінарного — при вчиненні працівником на підприємстві або адміністративного — при вчиненні роботодавцем). Ї лише у зв'язку із заподіянням шкоди «вічним», «абсолютним» цінностям, що в подібних складах злочинів є додатковим безпосереднім об'єктом злочину, — вказане діяння визнається злочином.

Взаємозв'язок основного безпосереднього об'єкта злочину як суспільних відносин у сфері регуляції певних правил та обов'язкового додаткового безпосереднього об'єкта злочину у вигляді здоров'я, заподіяння шкоди майну, свідчить про суміжну природу об'єкта досліджуваної категорії злочинів — природу об'єкта кримінального проступку. Вказані способи конструювання складів злочинів, як зазначають Л. В. Кондратюк та В. С. Овчинський, свідчать, що з розвитком суспільства ускладнюється категорія злочину, вона стає «жахливо багатшою», але за кожним вчиненням реального злочину це «ядро» («абсолютні», «вічні» цінності) проявляється¹. До вказаних діянь належать найнебезпечніші з правопорушень, які перетворюються на злочини проти порядку управління; дисциплінарні проступки — на службові або військові злочини; цивільно-правові правопорушення — на майнові злочини² у тому разі, коли вказані правопорушення завдають шкоди здоров'ю, майну тощо. Саме із цих переконань конструкції об'єктів злочинів М. І. Хавронюк іменує quasi-злочинами³, тобто нібито злочинами.

Об'єкту вказаних злочинів притаманний управлінський характер, який проявляється у посяганні на такі структурні елементи суспільних відносин, як: 1) предмет суспільних відносин шляхом зміни статусу або господарсько-економічного значення предмета, зміни фізичних властивостей предмета, зміни виду або змісту предмета, виготовлення речей тощо; 2) способом посягання є розрив соціаль-

9803562; Постанова Великоберезнянського районного суду Закарпатської обл. від 01.12.2010 р. по справі № 1-117/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12535909>

¹ Кондратюк Л. В. Еще раз о криминологическом понятии преступности и преступления / Л. В. Кондратюк, В. С. Овчинский // Журнал российского права. — 2004. — № 9. — С. 113—116.

² Ковалев М. И. Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — С. 119.

³ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / Хавронюк М. І. — К. : Юрисконсульт, 2006. — С. 113—119.

ного зв'язку (змісту суспільних відносин) через невиконання спеціального обов'язку, активні дії, спрямовані на виключення себе з існуючих суспільних відносин, видання неправомірного акта. Тобто вказаним відносинам притаманні ознаки управлінських відносин.

Вищевказані особливості об'єкта посягання та управлінський характер можна дослідити на таких узагальненнях судової практики. Згідно з ч. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» надано таку рекомендацію: «...суди при розгляді справи повинні з'ясовувати, чи вказані в них відповідні статті, пункти, параграфи законодавчих та інших нормативних актів, що регулюють безпеку виробництва, та які з них порушено...»¹, тобто повинні встановлювати основний безпосередній об'єкт злочину у вигляді порушення суспільних відносин, що забезпечують охорону праці на виробництві.

Такі ж рекомендації Пленумом Верховного Суду надано у ч. 3 Постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті»². Аналіз судової практики із кримінальних справ свідчить, що судами основний безпосередній об'єкт злочину, як управлінські суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, у всіх випадках з'ясування обставин справи чітко встановлюється поряд із безпосереднім обов'язковим додатковим об'єктом злочину³.

¹ Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : Постанова Пленум Верховного Суду України № 7 від 12.06.2009 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8. — С. 15.

² Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 23.12.2005 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0014700-05>

³ Постанова Білопільського районного суду Сумської обл. від 18.08.2011 р. по справі № 1-176/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17766718>; Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської обл. від 31.05.2011 р. по справі № 1-250/11 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17737695>; Вирок Березівського районного суду Одеської обл. від 16.08.2011 р. по справі № 1-67 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17734956>; Постанова Лебединського районного суду Сумської обл. від 12.08.2011 р. по справі № 1-193/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17660721>; Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської обл. від 13.07.2011 р. по справі № 1-236/2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17422297>; Постанова Подільського районного суду м. Києва 04.08.2011 р. по справі № 1-661/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17531684>; Постанова Зарічного районного суду м. Суми від 29.07.2011 р. по справі

Аналогічні рекомендації Пленуму Верховного Суду України містяться у ч. 9 Постанови «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля»¹, у ч. 27 Постанови «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності»² тощо. За матеріалами судової практики судами повною мірою виконуються вказані рекомендації щодо визначення основного безпосереднього об'єкта злочину як посягання на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил³.

У п. (а) ч. 4 ст. 1 «Реформування кримінального та адміністративно-деліктного законодавства» розділу II «Зміст та напрям-

№ 1-428/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17492709>; Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 28.06.2011 р. по справі № 1-731/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17749225>; Вирок Новоодеського районного суду Миколаївської обл. від 26.06.2011 р. по справі № 1-83/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17358487>; Постанова Любомльського районного суду Волинської обл. від 18.07.2011 р. по справі № 1-п/0310/12/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17718184>

¹ Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10.12.2004 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0017700-04>

² Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 25.04.2003 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=va003700-03>

³ Вирок Вінницького районного суду Вінницької обл. від 25.06.2008 р. по справі № 1-63/08 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2033772>; Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської обл. від 23.02.2010 р. по справі № 1-282/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8602879>; Вирок Глибочького районного суду Чернівецької обл. від 21.10.2008 р. по справі № 1-109/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2471647>; Вирок Калинівського районного суду Вінницької обл. від 04.06.2008 р. по справі № 1-115/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5211358>; Вирок Сумського районного суду Сумської обл. від 25.12.2008 р. по справі № 1-180/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4372515>; Вирок Великописарівського районного суду Сумської обл. від 25.12.2008 по справі № 1-107/2007 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6404253>; Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 17.11.2008 р. по справі № 1-536/2008 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5404183>; Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 21.12.2010 р. по справі № 1-442/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13278809>; Вирок Міжгірського районного суду Закарпатської обл. від 11.12.2009 р. по справі № 1-113/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8413174>; Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської обл. від 13.04.2009 р. по справі № 1-33/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6415035>

ки реформування кримінальної юстиції» Концепції зазначено, що до кримінальних проступків необхідно відносити «окремі діяння, що за КК відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки».

Дослідження положень КК щодо всіх складів злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, свідчать, що за об'єктом злочини можна поділити на: загальнокримінальні злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки (легкі тілесні ушкодження, побої та мордування тощо) та злочини, що вчиняються у сфері зовнішнього державного управління. Всі вказані категорії злочинів пропонується трансформувати на кримінальні проступки.

Аналіз положень КК України свідчить, що багатьом злочинам середньої тяжкості також притаманний управлінський характер, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

За своїми ознаками пропоноване кримінальне діяння характеризується тим, що через поглинання об'єктивних ознак адміністративних, дисциплінарних чи цивільно-правових правопорушень (проступків), конструкції об'єктів певної категорії злочинів сформульована так: основний безпосередній об'єкт злочину — порушення певного порядку діяльності та/або управління, виконання цивільно-правових зобов'язань тощо, а безпосереднім обов'язковим додатковим об'єктом злочину є здоров'я, психіка, майно тощо — тобто інші об'єкти посягання, які умовно можна віднести до «вертикальних суспільних відносин» та які належать до природних прав людини.

Отже, до кримінального проступку пропонується віднести діяння з такими особливостями в об'єктах посягання:

1) перша група діянь: неуправлінські проступки, які посягають на найважливіші цінності, проте заподіювана ними шкода є не істотною, зокрема, передбачені такими статтями КУпАП, як ст.ст. 44, 51, 51—2, ч. 1—2 ст. 104, 173, ч. 2 ст. 173-2, 180, 181-1, 185, 185-9, 185-10;

злочини невеликої тяжкості, основним безпосереднім об'єктом яких є здоров'я, майно, психіка, безпека, проте їм заподіюється незначна злочинна шкода, у зв'язку із чим вказані діяння за об'єктом посягання володіють невисоким ступенем суспільної небезпеки;

2) друга група діянь: злочини невеликої та окремі злочини середньої тяжкості, основним безпосереднім об'єктом яких є суспільні відносини у сфері регуляції певних правил (охорона праці, сфера господарської діяльності, безпека виробництва тощо), а обов'язковим додатковим об'єктом є здоров'я, майно, психіка, безпека тощо.

Об'єктивна сторона. Наміри особи можуть бути кримінально караними лише при переході із сфери думок до сфери об'єктивно-

го, реального світу. Вказаний перехід, за твердженням Г. В. Тимейко, здійснюється через зовнішню сторону проступку, яку іменують об'єктивної стороною. Поділ кримінального діяння на суб'єктивну та об'єктивну сторону є досить умовним, проте є класичним при дослідженні кримінального діяння та найзручнішим для потреб правозастосування¹. Об'єктивну сторону іменують «зовнішньою», проте такою вона є лише щодо суб'єктивного, психологічного змісту діяння та одночасно є внутрішньою характеристикою для самого механізму кримінального посягання на охоронюваний об'єкт, оскільки вона розкриває його внутрішню структуру та взаємозв'язок утворюючих його ознак².

Оскільки завданням цього дослідження є дослідження об'єктивних ознак, зокрема, й об'єктивної сторони кримінальних діянь різних за правовою природою та адміністративних правопорушень, слід розглянути загальновизнане поняття об'єктивної сторони кримінального діяння та адміністративного правопорушення, а потім проаналізувати особливості об'єктивної сторони окремої категорії злочинів та неуправлінських проступків.

Об'єктивну сторону злочину визначають як сукупність передбачених кримінальним законом ознак, що характеризує зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, яке посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови цього посягання³. Вказане визначення є описовим, тобто наводиться без згадки ознак об'єктивної сторони злочину. Поняття об'єктивної сторони правопорушення, як правило, визначається через ознаки як діяння (дія та бездіяльність), їх шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя, засоби вчинення проступку⁴, дисциплінарного правопорушення⁵ та цивільно-правового правопорушення⁶.

¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 15.

² Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. Н. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 11.

³ Уголовное право Украины: Общая часть : учебник / отв. ред. Кондратьев Я. Ю. ; под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И., Александрова Ю. В., Антипова В. И., Володька Н. В. — К. : Атика, 2002. — С. 108.

⁴ Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 177.

⁵ Андрушко А. В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності / А. В. Андрушко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — Вип. 41. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — С. 383—384.

⁶ Цивільне право України : в 2 т. — Т. 1 : підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов, канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. — Х. : ТОВ «Одісей», 2008. — С. 477—478.

Ознаки об'єктивної сторони описані в диспозиціях кримінально-правових норм КК. Єдиного погляду щодо кількості ознак об'єктивної сторони злочину не існує. В. Б. Малінін та А. Ф. Парфенов виділяють дев'ять ознак об'єктивної сторони, такі як: суспільно небезпечне діяння, наслідки, причинний зв'язок (обов'язкові ознаки), спосіб, місце, час, обстановка скоєння злочину, засоби та знаряддя вчинення злочину (факультативні ознаки)¹. А. Н. Трайнін до факультативних ознак об'єктивної сторони відносив такі ознаки: предмет посягання, спосіб, час та місце скоєння злочину, обстановку². Одразу слід зазначити, що до загальних обов'язкових ознак необхідно відносити лише діяння, оскільки зв'язок та наслідок є обов'язковими лише у матеріальних складах злочинів.

В. М. Кудрявцев зазначає, що місце, час, спосіб та обстановка, як ознаки об'єктивної сторони, є несаможиттєвими елементами³, а на думку Я. М. Браїніна, вказані ознаки мають різне функціональне значення і повинні розглядатися лише як система ознак⁴.

Традиційно для позначення об'єктивної сторони використовується такий термін, як «діяння», проте для позначення об'єктивної сторони в теорії кримінального права пропонувався також термін «посягання». Вказана термінологія для визначення об'єктивної сторони використовується і в КК. Прихильниками цього поняття для визначення об'єктивної сторони були М. П. Карпушин та В. І. Курляндський⁵, В. Д. Спасович. На думку В. Д. Спасовича, об'єктивна сторона як посягання охоплює різні стадії злочину⁶. Завданням КК, згідно із ст. 1, є захист від злочинних посягань, а також запобігання вчиненню злочинів, крім того термін «посягання» використовується у ст.ст. 36—38, 94, 110, 112, 181, 348, 379, 400, 443 КК для конструювання усічених складів злочину.

І. А. Водолаз дійшов висновку, що саме таку конструкцію об'єктивної сторони, як «посягання», необхідно використовувати як критерій відмежування злочинів від інших видів кримінально-каранної поведінки, зокрема, кримінального проступку⁷. Уявля-

¹ *Малінін В. Б.* Объективная сторона преступления / В. Б. Малінін, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 41.

² *Трайнін А. Н.* Общее учение о составе преступления / ред. А. М. Яковлев / Трайнін А. Н. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. — С. 132—133.

³ *Кудрявцев В. Н.* Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. Н. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 10.

⁴ *Браїнін Я. М.* Основні питання складу злочину / Браїнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 83.

⁵ *Карпушин М. П.* Уголовная ответственность и состав преступления / М. П. Карпушин, В. И. Курляндский. — М. : Юрид. лит., 1974. — С. 89.

⁶ *Новосёлов Г. П.* Учение об объекте преступления: методологические аспекты / Новосёлов Г. П. — М. : НОРМА, 2001. — С. 58—60.

⁷ *Водолаз І. А.* Класифікація кримінально-каранної поведінки / І. А. Водолаз // Митна справа. — 2008. — № 5. — С. 79.

ється, зміна вказаних понять не змінить підставу кримінальної відповідальності, якою згідно із ч. 1 ст. 2 КК є саме склад злочину, тобто вказане питання необхідно досліджувати в аспекті підстави відповідальності, а не лише поняття «діяння — посягання». У зв'язку із цим, на нашу думку, більш обґрунтованим буде використання все ж таки поняття «діяння» для позначення об'єктивної сторони кримінального проступку.

Г. В. Тимейко визначає діяння через систему таких загальних ознак, як суспільна небезпека, протиправність, наявність волі та конкретність, що характеризують діяння або бездіяльність як зовнішні форми злочинної поведінки¹. Саме результати дослідження ознак форм об'єктивної сторони В. Г. Тимейком на сучасному етапі розвитку кримінального права є загальноновизнаними, оскільки ознаки виділені вказаним вченим (суспільна небезпека, протиправність, конкретність, опосередкованість свідомістю та волею), як правило, наводяться у більшості підручників із кримінального права України як ознаки форм об'єктивної сторони². Вказане визначення, уявляється, є найбільш прийнятним.

Із вищенаведеного визначення об'єктивної сторони виходить, що формами діяння є дія та бездіяльність. В. Б. Малінін та А. Ф. Парфьонов виділяли такі ознаки, що відрізняють вказані форми діяння, як: пасивність, тобто невиконання покладеного обов'язку шляхом вчинення дій чи через бездіяльність при «бездіяльності», та активність поведінки при «дії».

Варто окремо розглянути форми об'єктивної сторони — діяння та бездіяльність. В. Б. Малінін та А. Ф. Парфьонов відносять до ознак «дії» як активність та визначають її як акт поведінки людини, який впливає на оточуюче середовище через рухи тіла, а також виділяють таку ознаку, як протиправність³.

А. Н. Трайнін відокремлював такі ознаки дії, як конкретність, осудність, тобто опосередкованість свідомістю та волею⁴. На думку В. Б. Малініна та А. Ф. Парфьонова, опосередкованість свідомістю та волею також належить більше до суб'єктивних ознак, ніж до об'єктивних⁵, остання позиція, уявляється, є більш аргумен-

¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 37.

² Уголовное право Украины: Общая часть : учебник / отв. ред. Кондрачев Я. Ю. ; под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И., Александрова Ю. В., Антипова В. И., Володька Н. В. — К. : Атика, 2002. — С. 112.

³ Малинин В. Б. Объективная сторона преступления / В. Б. Малинин, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 33, 49.

⁴ Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / ред. А. М. Яковлев / Трайнин А. Н. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. — С. 133—138.

⁵ Малинин В. Б. Объективная сторона преступления / В. Б. Малинин, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 41.

тованою. В. Н. Кудрявцев відокремлював таку ознаку дії, як суспільна небезпека¹, протилежної позиції дотримувався Я. М. Брайнін, на думку якого суспільна небезпечність та протиправність є ознакою більше злочину та складу злочину, аніж об'єктивної сторони². Таку ж позицію займали В. Б. Малінін та А. Ф. Парфьонов із тих же доводів³. У роботі слід дотримуватись останньої позиції, проте протиправність є ознакою, яка більше проявляється в об'єктивній стороні, оскільки ні психічне ставлення, ні саме існування об'єкта кримінально-правової охорони не може бути протиправним без посягання на нього, вираженого в діянні. Особливу увагу при дослідженні об'єктивної сторони пропонованого виду кримінального діяння слід звернути на таку ознаку форм діяння, як «протиправність».

В. Г. Тимейко визначає вказану ознаку протиправної дії як те, що своїми зовнішніми рисами дія є актом рухів тіла, що веде до різноманітних перетворень одних форм руху на інші форми руху, чим викликає різні зміни у навколишньому середовищі⁴. Проте суспільні відносини регулюються іншими галузями законодавства, що викликає порушення вказаних положень галузей законодавства. Це призводить до того, що конструкція об'єктивної сторони багатьох злочинів створена так: «Порушення... правил... якщо це створило небезпеку для... або настання інших певних наслідків», тобто в основі об'єктивної сторони подібних злочинів лежить інша сукупність об'єктивно-суб'єктивних ознак, причинний зв'язок між цією сукупністю та злочинними наслідками.

На думку В. М. Кудрявцева, якщо діяння визнається злочином через порушення положень інших галузей законодавства або за умови створення загрози особі або майну, — вказана протиправність є «змішаною»⁵. Г. В. Тимейко, навпаки, стверджує, що кримінальна протиправність виключає інші види галузевої протиправності і що у подібних випадках необхідно говорити про «бланкетний спосіб вираження кримінальної протиправності», а не про «змішану протиправність»⁶. У роботі слід дотримуватись позиції

¹ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. Н. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 84—85.

² Брайнін Я. М. Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 82—83.

³ Малінін В. Б. Объективная сторона преступления / В. Б. Малінін, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 39.

⁴ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 37, 40.

⁵ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. Н. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 120—129.

⁶ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 23.

В. М. Кудрявцева, хоча позиція Г. В. Тімейко є також обґрунтованою, оскільки для вказаних діянь притаманні саме банкетні диспозиції кримінально-правових норм.

В. М. Кудрявцев виділяє «пряму протиправність», тобто таку, що встановлена безпосередньо в КК та «змішану протиправність», яка є такою у зв'язку з тим, що діяння заборонено нормами інших галузей законодавства¹. Разом із цим у цьому разі особливу увагу необхідно звертати на відмінність бланкетних ознак (терміни, що розкриваються в інших галузях права) злочинів та кримінально-правових норм із бланкетною диспозицією, оскільки таке розуміння призведе до того, що всі кримінально-правові норми можна віднести до бланкетних (вбивство порушує право на життя, закріплене у положеннях Конституції України тощо).

Вважається, що «змішана» кримінальна протиправність є свідченням суміжної правової природи окремих злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, оскільки встановленню ознак злочину передують, як зазначає Н. І. Пікуров, встановлення ознак адміністративного, дисциплінарного, цивільно-правового правопорушення², тобто діяння є кримінально-протиправним лише у разі наявності порушення положень інших галузей законодавства.

Що характерно, у конструкції ст. 51 «Дрібна крадіжка» КпАП для конструювання начебто галузевого, тобто управлінського виду правопорушення використовуються терміни «крадіжка», «розтрата», «шахрайство», «привласнення», визначення змісту яких надається в КК і без яких застосування положень КпАП є неможливим. Подібне використання правил законодавчої техніки у конструюванні складів правопорушень є, уявляється, ще одним доводом кримінально-правового характеру неуправлінських проступків, відповідальність за які встановлена КУпАП.

На думку В. О. Тулякова, однією з негативних тенденцій у кримінально-правовому регулюванні є суперечність між формальною визначеністю кримінально-правової заборони та віртуальністю її застосування³. Вказана тенденція проявляється у тому, що будь-які труднощі у регулюванні певних суспільних відносин вирішуються шляхом створення складу злочину таким чином як: до складу правопорушення адміністративного, дисциплінарного, чи ци-

¹ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. Н. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 120—121.

² Пікуров Н. И. Квалификация следователей преступлений со смешанной противоправностью: учеб. пособ. / Пікуров Н. И. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1988. — С. 7, 15.

³ Туляков В. О. Суперечності кримінально-правового регулювання / В. О. Туляков // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.). — О., 2009. — С. 259—261.

вільно-правового, додається така конструкція наслідків «..., якщо це заподіяло певні наслідки...» і вказана сукупність об'єктивно-суб'єктивних ознак включається до положень КК вже як злочин. При цьому не враховуються проблеми, пов'язані із встановленням факту порушення вказаних положень законодавства, що свідчить про переслідування мотиваційної дії чи загальнопревентивного завдання кримінального закону. Проте вказані способи конструювання диспозицій кримінально-правових норм призводять до розширення кримінальної репресії та відповідно невідомості КК.

Слід звернути увагу також на іншу форму об'єктивної сторони, таку як бездіяльність. Г. В. Тімейко визначає злочинну бездіяльність як суспільно небезпечну, протиправну, вольову, складну та пасивну за своєю характеристикою поведінку людини, в силу якої не попереджаються суспільно небезпечні наслідки та не досягається суспільно небезпечний результат у формі «чистої» бездіяльності, «недбалості» або «змішаної» бездіяльності¹. Під час дослідження бездіяльності А. А. Тер-Акоповим встановлено, що бездіяльність є утримання від діянь, як дії із негативною ознакою (не-дія), яке як звичайне явище повинно володіти і властивостями заподіяння. Наслідок бездіяльності — це відсутність наслідку, який повинен бути при вчиненні очікуваного діяння². В. Б. Малінін та А. Ф. Парфьонов відокремлюють три підстави визнання діяння злочинно бездіяльним — юридична (правове закріплення обов'язку), суб'єктивна (можливість виконати обов'язок), фактична (невиконання обов'язку)³. В. М. Кудрявцев визначає бездіяльність як суспільно небезпечний в даних умовах, часі, місці та обстановці акт поведінки людини, який полягає в нескоєнні особою того діяння, яке вона повинна була та могла вчинити, а до ознак бездіяльності відносить також суспільну небезпеку діяння та обумовлену нею протиправність⁴.

Г. В. Тімейко зазначає, що при «чистій бездіяльності» достатньо встановлення самого факту нескоєння діянь, вказаних у кримінальному законі, а додатково з'ясовувати, які шкідливі наслідки не були попереджені винуватою особою, необхідності немає, оскільки формальний склад скоєний шляхом бездіяльності. «Змі-

¹ Тімейко Г. В. *Общее учение об объективной стороне преступления* / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 64—66.

² Тер-Акопов А. А. *Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом* / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 39—40.

³ Малінін В. Б. *Объективная сторона преступления* / В. Б. Малінін, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 61.

⁴ Кудрявцев В. Н. *Объективная сторона преступления* / Кудрявцев В. Н. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 84—85.

шана» бездіяльність, на думку В. Г. Тімейко, — це така бездіяльність, для складу якої необхідно встановлення настання передбачених законом суспільно небезпечних наслідків. Сутність її полягає в непередбаченні суспільно небезпечних наслідків, тобто карається не просто невиконання обов'язків, а невиконання, що призвело до виникнення загрози настання наслідків¹.

Н. І. Панов іменує змішаною бездіяльністю співвідношення активної дії та пасивної бездіяльності, коли активні дії є обставинами (способом), що забезпечують здійснення бездіяльності². Г. В. Тімейко під «змішаною бездіяльністю» мав на увазі діяння, об'єктивна сторона якого виражалась як у формі дії, так і у формі бездіяльності. До вказаних злочинів належать злочини, пов'язані із порушенням різноманітних суспільних відносин у сфері регуляції певних правил, сутність яких визначається не стільки в дії чи бездіяльності, скільки у більшості випадків залежить від інших об'єктивних та суб'єктивних обставин та іменується «матеріальним злочином, скоєним у результаті бездіяльності»³.

В. Б. Малінін та А. Ф. Парфьонов, досліджуючи бездіяльність, також вказують на існування «змішаної бездіяльності», коли особа попередніми активними діями створює небезпеку настання шкідливих наслідків, тобто об'єктивна сторона представлена комбінацією діяння та бездіяльності, різного суб'єктивного ставлення до вказаних форм діяння. Вина до різних дій визначається по-різному, проте у разі наявності різного ставлення до діяння та бездіяльності в рамках однієї форми вини підстави виділення «змішаної бездіяльності» відсутні⁴.

На думку Н. І. Пікурова, порушення злочином норм інших галузей права призводить до поглинання кримінальною протиправністю іншої протиправності. В основі таких злочинів лежить незлочинне правопорушення, включене як обов'язковий елемент. Кількість таких складів злочинів зростає у зв'язку із складністю визначення шкоди та інших ознак без використання спеціальних норм. При змішаній протиправності відбувається суміщення кримінально-правового та адміністративно-правового методу регулювання суспільних відносин, що призводить, за твердженням Н. І. Пікурова, до виникнення нових властивостей протиправно-

¹ Тімейко Г. В. *Общее учение об объективной стороне преступления* / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 61—65.

² Панов Н. И. *Способ совершения преступления и уголовная ответственность* / Панов Н. И. — Х. : Вища шк., 1982. — С. 18.

³ Тімейко Г. В. *Общее учение об объективной стороне преступления* / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 65—66.

⁴ Трайнин А. Н. *Общее учение о составе преступления* / ред. А. М. Яковлев / Трайнин А. Н. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. — С. 66—67.

сті¹, які і вказують на виникнення «змішаної протиправної бездіяльності».

А. А. Тер-Акопов стверджував, що злочини, вчинені у формі бездіяльності, як правило, посягають на суспільні системи, які є цілісними утвореннями, які підпорядковуються більш або менш стійким законам. Такими законами є норми, правила поведінки, які мають загальний характер, якщо адресовані невизначеному колу осіб (система відносин, що забезпечують життя та здоров'я особи), або спеціальний характер, якщо адресовані відносно визначеному колу осіб (система відносин, що забезпечують діяльність підприємств, установ та організацій)².

Тож пропонуваному виду кримінального діяння, уявляється, є притаманним співвідношення двох форм діяння та співвідношення вказаних форм діяння із різними видами протиправності. Об'єктивна сторона кримінального проступку у формі дії із прямою протиправністю у більшості випадків є характерною для неуправлінських проступків, які необхідно трансформувати у кримінальні проступки. Об'єктивна сторона злочинів у формі діяння із «змішаною протиправністю», а також у формі бездіяння із «змішаною протиправністю» притаманна для злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, в яких поєднується протиправність іншої галузі права до діяння та кримінально-правова протиправність.

Так, у мотивувальній частині вироку вказано, що «...директор училища вчинив порушення вимоги законодавства про охорону праці, а саме ... ст. 6 Закону України «Про охорону праці», п. Б1-4-73 Правил техніки безпеки при експлуатації тепловикористовуючих установок і теплових мереж, затверджених Наказом Головдерженергонагляду СРСР від 15.06.1972 р., не встановив освітлення та огороження по периметру ями, виритої на території училища для проведення ремонтних робіт, внаслідок чого працівник Особа_2 отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості»³. Вказана мотивувальна частина вироку свідчить, що склад вказаного злочину вчинений у формі бездіяльності, при цьому конструкція вказаного злочину містить склад порушення вимог законодавства про безпеку праці, який спричинив криміналь-

¹ Пикуров Н. И. Квалификация следователем преступлений со смешанной противоправностью : учеб. пособ. / Пикуров Н. И. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1988. — С. 5—6, 13.

² Тер-Акопов А. А. Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 47.

³ Вирок Кременецького районного суду Тернопільської обл. по справі № 1-31/2010 25.02.2010 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8121245>

но-правові наслідки у вигляді середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Причинно-наслідковий зв'язок. Злочинні дії, спрямовані на виникнення шкідливих наслідків, у зовнішньому світі завжди причинні. Цю причинність іменують причинним зв'язком між діянням та наслідками, який є обов'язковою ознакою матеріальних складів злочинів. Причинний зв'язок є найбільш дискусійним інститутом кримінально-правової доктрини, оскільки опосередкований законами буття матерії в усіх її проявах та є філософським осмисленням причини та наслідку, що у свою чергу призвело до виникнення великої кількості теорій причинного зв'язку в кримінальному праві. Причинний зв'язок між діянням та небезпечними наслідками визначають, як незалежний від інших проміжних ланок та опосередкувань, об'єктивно існуючий зв'язок між діянням, скоєння якого є необхідною умовою (передую у часі, є визначальною умовою та із неминучістю викликає настання шкідливого наслідку).

Проте відокремити умови зовнішнього вираження поведінки від інших умов у чистому вигляді складно. У теорії кримінального права Г. В. Тімейко виділялися такі види причинного зв'язку, як: безпосередній; опосередкований; необхідний; необхідний зв'язок за наявності особливих умов на боці потерпілого¹. Оскільки у зазначений вид кримінального діяння пропонується трансформувати саме неуправлінські проступки та злочини невеликої тяжкості та окремі злочини середньої тяжкості, слід звернути увагу саме на особливості причинно-наслідкового зв'язку у вказаних діяннях.

Для неуправлінських проступків та загальнокримінальних злочинів невеликої тяжкості притаманний безпосередній причинний або прямий причинний зв'язок, особливості якого полягають у спрямованості діяння на досягнення чітко визначеного наслідку (дрібна крадіжка, дрібне хуліганство тощо), інші причинно-наслідкові ланки між діями, спрямованими на крадіжку, шахрайство, привласнення чи розтрату та розкрадання майна, які потенційно могли б розглядатися причиною вказаного наслідку при встановленні в діях винуватої особи складу неуправлінського проступку відсутні. Такою, наприклад, є конструкція статей КУпАП пошкодження с/г насаджень (ч. 1—2 ст. 104 КУпАП), образлива лайка та чіплення до громадян (ст. 174 хуліганство КУпАП), злісна непоправа вимогам працівникам правоохоронних органів (ст. 185, 185-10 КУпАП).

---

¹ Тімейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 125—127.

Вказаний вид причинно-наслідкового зв'язку також притаманний для загальнокримінальних злочинів невеликої тяжкості, таких як ст. 125 Умисне легке тілесне ушкодження, ч. 1 ст. 126 Побій та мордування, ч. 1 ст. 129 Погроза вбивством КК. Так, вказаний причинно-наслідковий зв'язок проявляється наступним чином у наступних обвинувальних судових вироках¹.

Для злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, що посягають на суспільні відносини у певній сфері, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки, притаманний опосередкований причинний зв'язок, тобто зв'язок, при якому шкода потерпілому заподіюється через порушення суспільних відносин у сфері регуляції певних правил (порядку

¹ Постанова Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської обл. від 22.01.2009 р. по справі № 1-5/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7675103>; Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької обл. від 19.08.2011 р. по справі № 1-375/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17838878>; Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької обл. від 19.08.2011 р. по справі № 1-375/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17838878>; Постанова Монастирищенського районного суду Черкаської обл. від 18.08.2011 р. по справі № 1-74/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17764121>; Постанова Попільнянського районного суду Житомирської обл. від 29.07.2010 р. по справі № 1-68/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11304377>; Постанова Петропавлівського районного суду Дніпропетровської обл. від 13.07.2010 р. по справі № 1-125/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11132567>; Постанова Петропавлівського районного суду Дніпропетровської обл. від 13.07.2010 р. по справі № 1-125/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11132567>; Вирок Ратнівського районного суду Волинської обл. 30.12.2010 р. по справі № 1-132/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13239478>; Постанова Скадовського районного суду Херсонської обл. від 03.02.2010 р. по справі № 1-51/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7725897>; Вирок Черняхівського районного суду Житомирської обл. від 28.01.2010 р. по справі № 1-19/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12022565>; Вирок Драбівського районного суду Черкаської обл. від 15.11.2010 р. по справі № 1-143/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12450776>; Вирок Ківерцівського районного суду Волинської області від 23.04.2009 р. по справі № 1-81/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6342571>; Вирок Снятинського районного суду Івано-Франківської обл. від 15.12.2009 р. по справі № 1-226 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7494621>; Вирок Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 18.11.2009 р. по справі № 1-209/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7463825>; Вирок Снятинського районного суду Івано-Франківської обл. від 15.12.2009 р. по справі № 1-226/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7494621>; Вирок Білогірського районного суду Хмельницької обл. від 30.04.2010 р. по справі № 1-28/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10509935>

охорони праці, порядку забезпечення безпеки виробництва, порядку додержання правил дорожнього руху тощо). Особливість вказаного причинного зв'язку полягає у тому, що основною причиною виникнення наслідків є невиконання певних обов'язків, у непередбаченні виникнення суспільно небезпечних наслідків, у ненастанні суспільно корисних наслідків, які повинні були настати¹.

Прикладом опосередкованого причинного зв'язку є причинний зв'язок, описаний у наступному вироку суду по обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 271 КК. Так, суд вказав, що «... вина старшого майстра цеху через порушення положень п. 4.7 «Посадової інструкції змінного майстра паперового виробництва», шляхом допущення до виконання своїх обов'язків робітника у нетверезому стані, у зв'язку із чим вказаний працівник отримав тілесні ушкодження...»².

Причинно-наслідковий зв'язок у цій кримінальній справі опосередковується між бездіяльністю старшого майстра у формі невиконання положень Інструкції та наслідком у вигляді тілесних ушкоджень такими проміжними ланками, як непрофесійні дії працівника-потерпілого та роботою механічного устаткування. За відсутності вказаних проміжних ланок наслідки не настали б, а діяння необхідно було б кваліфікувати як адміністративне правопорушення за ст. 41 КУпАП «Порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці».

Наслідок. Наступним елементом об'єктивної сторони, обов'язковим лише в матеріальних складах злочинів, є наслідок. Один із відомих правознавців Ч. Беккарія вказував, що шкода, яку злочин заподіює нації, є єдиним мірилом злочину³. На думку, Я. М. Браїніна найочевиднішим критерієм відмежування злочину від інших видів правопорушень є наслідок. Злочинний результат ототожнюється із наслідком, який розглядається як логічне продовження об'єкта злочину⁴, а Т. В. Церетеллі як логічне доповнення до об'єкта злочину⁵.

¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / Г. В. Тимейко ; отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 59, 113.

² Вирок Жидачівського районного суду Львівської обл. по справі № 1-58/11 від 05.04.2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14675642>

³ Беккаріа Чезаре. О преступлениях и наказаниях / сост. и ред. Ю. М. Юмашев. — М. : Стелс Бимпа, 1995. — С. 223.

⁴ Браїнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Браїнин Я. М. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 189.

⁵ Церетелли Т. В. Причинная связь в уголовном праве / Т. В. Церетелли. — Тбилиси : Изд-во ТГУ им. Сталина, 1957. — С. 189.

А. С. Міхлін іменував наслідки елементом складу злочину та визначав наслідок як шкоду, заподіну злочинною діяльністю людини суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом¹. А. П. Козлов визначає наслідок як ті негативні зміни у навколишньому соціальному світі, які настають за втручання у нього злочинного діяння, як зовнішній вираз впливу на об'єкт злочину (у вигляді шкоди) та як його внутрішня деформація (у вигляді збитку)². Відсутність наслідків суспільно небезпечного діяння з матеріальним складом свідчить про відсутність стадії незакінченого злочину або про відсутність складу злочину взагалі.

В. М. Кудрявцев до ознак наслідку відносить заподіяння шкоди об'єкту злочинного посягання та протиправність заподіяння вказаної шкоди³. А. С. Міхлін виділяв матеріальні (шкоду, упущену вигоду) та нематеріальні наслідки (особистий та неособистий)⁴. Складність об'єктів посягання обумовлює наявність декількох наслідків основного (захищаються саме порушуваною кримінально-правовою нормою) та додаткового характеру (шкода, якому завдається одночасно із заподіянням шкоди наслідку основного характеру).

До ознак наслідків необхідно також відносити протиправність, тобто його заборонність кримінальним законом. Серед всіх наслідків для кваліфікації має значення лише шкода, заподіювана об'єкту та предмету злочину⁵.

До загальних проблем, без вирішення яких неможливе дослідження наслідку кримінального проступку, належать такі. Наприклад, чи є створення загрози настання суспільно небезпечних наслідків наслідком злочину. На думку Н. Д. Дурманова⁶ та В. М. Кудрявцева⁷, створення загрози настання небезпечних наслідків не є наслідком злочину, протилежну позицію займала Т. В. Церетеллі⁸. На думку А. С. Міхліна, створення загрози на-

¹ *Михлин А. С. Последствия преступления / Михлин А. С. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 16, 28.*

² *Козлов А. П. Понятие преступления / А. П. Козлов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — С. 271—275.*

³ *Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. К. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 125—126.*

⁴ *Михлин А. С. Последствия преступления / Михлин А. С. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 17.*

⁵ *Малинин В. Б. Объективная сторона преступления / В. Б. Малинин, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 86.*

⁶ *Дурманов Н. Д. Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук. М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — С. 269.*

⁷ *Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. К. — М. : Юрид. лит., 1960. — С. 173.*

⁸ *Церетелли Т. В. Причинная связь в уголовном праве / Т. В. Церетелли. — Тбилиси: Изд-во ТГУ им. Сталина, 1957. — С. 189.*

стання небезпечних наслідків не можна визнавати самостійними наслідками злочину, оскільки створення загрози настання є обставинкою, тобто ознакою об'єктивної сторони, та свідчить лише про порушення безпеки виробництва як заподіяння нематеріальної шкоди (тобто порушення одного із об'єктів посягання)¹.

Точніше є позиція В. Г. Тімейка щодо того, що «можливість» ще не є «дійсністю» і «можливі наслідки» не є наслідками об'єктивної реальності. Те, що можливе, може і не статися. Якщо за наслідки видавати не тільки те, що вже наступило та знаходиться у світі дійсності, але й те, що могло б наступити та знаходиться у світі можливого, — саме поняття наслідків із об'єктивної реальності перетворилось би у фікцію². Остання позиція є, як уявляється, найбільш обгрунтованою.

Інша проблема пов'язана з труднощами у співвідношенні об'єкта та злочинних наслідків. Так, існує думка, що злочинні наслідки — це заподіяння шкоди об'єкту злочину, інші вчені розрізняють наслідки у широкому розумінні — як шкоду об'єкту та у вузькому розумінні — як шкоду предмету. Найбільш аргументованою є позиція Г. П. Новосьолова³, В. Б. Малініна та А. Ф. Парфьонова⁴ щодо того, що наслідок є частиною об'єктивної сторони складу злочину, а злочинна шкода — характеристика, яка безпосередньо стосується іншого елемента складу — об'єкта посягання.

Отже, злочинна шкода — це соціально шкідливі зміни в суспільних відносинах, які заподіюються завжди при скоєнні злочину (як формального, так і матеріального за своєю конструкцією), а фактичною основою його є як діяння, так і наслідок. «Злочинний наслідок» є фактичним моментом закінчення злочину з матеріальним складом та, відповідно, однією з об'єктивних форм прояву злочинної шкоди.

Питання наслідків як критеріїв визначення тяжкості діяння під час віднесення його до одного з видів кримінальних діянь — кримінального проступку чи злочину може вирішуватись виходячи із існуючих критеріїв відмежування злочинів невеликої тяжкості від інших злочинів. Так, наприклад, згідно із положеннями п. 21 Постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» № 7 від 12.06.2009 р. поняття «шкода здоров'ю потерпілому» при визна-

¹ Михлин А. С. Последствия преступления / Михлин А. С. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 17.

² Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — С. 86.

³ Новосёлов Г. П. Учение об объекте преступления: методологические аспекты / Новосёлов Г. П. — М. : Норма, 2001. — С. 56.

⁴ Малинин В. Б. Объективная сторона преступления / В. Б. Малинин, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — С. 84.

ченні наслідку об'єктивної сторони згідно з ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 275 КК охоплює випадки, пов'язані із заподіянням особі ушкоджень середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Згідно з положеннями п. 8 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» № 14 від 23.12.2005 р., наслідком об'єктивної сторони є заподіяння потерпілому середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень. Зіставляючи вказані наслідки з тяжкістю злочинів, можна дійти висновку, що лише заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості належать до злочинів невеликої тяжкості.

У зв'язку із вищевикладеним можливо запропонувати такі наслідки як критерії визначення тяжкості виду кримінального діяння як кримінального проступку чи як злочину для двох підсистем діянь:

1) для першої підсистеми діянь, які безпосередньо посягають на суспільні відносини з охорони здоров'я, власності, психіки людини (як негативні зміни в основному безпосередньому об'єкті злочину), наслідок у вигляді тілесних ушкоджень середньої тяжкості без пом'якшуючих обставин та більш тяжкі наслідки пропонується визнавати наслідком злочину, а легкі тілесні ушкодження — наслідком кримінального проступку;

2) у другій підсистемі діянь, до яких пропонується відносити злочини, які посягають на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил (як негативні зміни в основному безпосередньому об'єкті злочину), що завдають тілесних ушкоджень середньої тяжкості (як негативні зміни у обов'язковому додатковому безпосередньому об'єкті злочину), трансформувати у кримінальні проступки, у разі заподіяння тяжких тілесних ушкоджень — у злочини.

Питання визначення наслідку майнового характеру як критерію визначення тяжкості виду кримінального діяння (кримінального проступку чи злочину) потребує окремих самостійних досліджень.

2.2. Суб'єктивні ознаки кримінального проступку

Складність досліджених у п. 2.1 роботи об'єктивних ознак неуправлінського діяння, злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості обумовлюють суб'єктивні ознаки діянь, що пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

Традиційно суб'єктивними ознаками посягання є суб'єкт та суб'єктивна сторона.

При дослідженні суб'єктивних ознак пропонованого виду кримінального діяння необхідно враховувати певні особливості. Оскільки вказаний вид діяння є суміжним за своєю природою діянням між злочином та іншими видами правопорушень, предметом дослідження вказаного пункту мають бути суб'єктивні ознаки діяння, які не є характерними для суб'єкта та суб'єктивної сторони як для злочину, так і для інших видів правопорушень.

Для дослідження суб'єктивних ознак пропонованого виду кримінального діяння коротко слід розглянути поняття та ознаки суб'єкта злочину, адміністративного правопорушення (проступку), дисциплінарного та цивільно-правового проступку. У зв'язку із цим досліджувані ознаки у цій роботі слід іменувати як суб'єкт та суб'єктивна сторона посягання.

Твердження В. М. Куц про те, що встановлення кримінальної відповідальності для юридичних осіб є можливим і доцільним при вчиненні кримінального проступку за умови визначення кримінального проступку формою кримінального правопорушення, за яке кримінальна відповідальність може наставати не у формі покарання, а у формі кримінально-правового стягнення, призначення якого не вимагатиме дотримання жорстких правил, а здійснюватиметься за пом'якшеною у порівнянні з призначенням покарання процедурою¹. Разом із цим, питання запровадження кримінальної відповідальності для юридичних осіб не є предметом цього дослідження, у зв'язку із чим зосередимо увагу на лише суб'єкті посягання із метою визначення природи кримінального проступку.

Суб'єктом злочину, згідно зі ст. 18 КК, є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці від 16 років, а в окремих передбачених ч. 2 ст. 22 КК випадках — у віці 14 років. Так, дослідження положень КК свідчить, що в окремих випадках вік особи як ознака суб'єкта злочину збільшується до 18 років або до 25 років тощо.

Незважаючи на існування легального визначення суб'єкта злочину у КК, однозначна думка серед науковців щодо віднесення суб'єкта злочину до ознак злочину в кримінальному праві відсутня. У підручнику за редакцією Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова суб'єкт злочину включається до поняття злочину, проте не роз-

---

¹ Куц В. М. Впровадження кримінального проступку та кримінальної відповідальності юридичних осіб — важливі напрямки розвитку кримінального права України / В. М. Куц // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 192—195.

глядається як його обов'язкова ознака¹, в інших підручниках, навпаки, — суб'єкт злочину включається до обов'язкових ознак злочину². А. Н. Трайнін, наприклад, виділяв ознаки, що характеризують суб'єкт злочину, проте сам суб'єкт злочину не відносив до складу злочину, оскільки за відсутності суб'єкта злочину немає й самого питання про кримінальну відповідальність³. У своїй монографії Я. М. Брайнін суб'єкт злочину розглядав як умову притягнення до кримінальної відповідальності, необхідний елемент складу злочину, а вік та осудність розглядав як ознаки суб'єкта злочину. Слід підтримати думку Я. М. Брайніна щодо того, що діяння та вина нерозривно зв'язані із їх носієм — особою, що вчинила злочин, та свідчать про необхідність включення суб'єкта злочину до елементів складу злочину⁴.

Суб'єктом дисциплінарного проступку є фізична особа, яка перебуває у трудових відносинах із роботодавцем та досягла віку трудової праводієздатності⁵. Суб'єктом цивільно-правового проступку є учасники цивільних правовідносин⁶, тобто майнових та особистих немайнових відносин. КУпАП не містить визначення суб'єкта адміністративного правопорушення. Проте аналіз положень ст.ст. 12, 20 КУпАП, які встановлюють такі ознаки, як вік та осудність, а також положення ст.ст. 13—16 КУпАП, в яких вказується, що суб'єктом адміністративного правопорушення є фізична особа, свідчить, що ознаки суб'єкта злочину та адміністративного правопорушення є схожими.

У правовій доктрині є спільна класифікація ознак суб'єкта адміністративного правопорушення та суб'єкта злочину. Такі ознаки поділяють на загальні та спеціальні (соціальні). До загальних ознак відносять такі ознаки як «фізична особа», «вік», «осудність», а до спеціальних — ознаки, що вказують на особливості

---

¹ *Кримінальне право України: Загальна частина* : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 3-тє вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — С. 81.

² *Уголовное право Украины: Общая часть* : учебник / отв. ред. Кондратьев Я. Ю. ; под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И., Александрова Ю. В., Антипова В. И., Володька Н. В. — К. : Атика, 2002. — С. 48.

³ *Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления* / ред. А. М. Яковлев ; Трайнин А. Н. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. — С. 213—214.

⁴ *Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве* / Брайнин Я. М. — М. : Юрид. лит., 1963. — С. 217—219, 225.

⁵ *Андрушко А. В. Дисциплинарный проступок как подстава дисциплинарной ответственности* / А. В. Андрушко // *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — Вип. 41. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2008. — С. 381.

⁶ *Цивільне право України* : підручник : у 2 т. — Т. 1 / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов, канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. — Х. : ТОВ «Одісей», 2008. — С. 476.

правового стану суб'єктів і дозволяють диференціювати відповідальність на адміністративну та кримінальну (громадянство, посадове становище суб'єкта відповідальності, відсутність права на екстериторіальність)¹. Таким чином, і в адміністративному, і в кримінальному праві виділяють загальний суб'єкт як злочину, так і адміністративного правопорушення (проступку) та спеціальний суб'єкт злочину і відповідно спеціальний суб'єкт адміністративного правопорушення (проступку).

Так, в окремих нормах КУпАП виділений статус таких суб'єктів адміністративних правопорушень (проступків), як: посадова особа, військовослужбовці, власники транспортних засобів (ст.ст. 14-1, 15 КУпАП), які іменуються спеціальними суб'єктами адміністративних правопорушень². Спеціальним суб'єктом злочину, згідно із ст. 18 КК, є особа, яка, крім загальних ознак, володіє спеціальними ознаками.

Проте, уявляється, поняття спеціального суб'єкта адміністративного правопорушення дещо некоректно співвідноситься із природою предмета адміністративного права України. Поняття «спеціальний» у тлумачних словниках визначається як «особливий», «призначений для чого-небудь»³, але аналіз предмета адміністративного права в п. 2.1 розділу 2 цієї роботи та дослідження його історичного розвитку в п. 1.2 розділу 1 свідчать, що адміністративне правопорушення (проступок) є порушенням суспільних відносин саме управлінського характеру, у зв'язку із чим суб'єкт адміністративного правопорушення вже має спеціальний статус, а виділення загального суб'єкта адміністративного правопорушення є не досить обґрунтованим.

Учасники управлінських взаємовідносин наділяються певними правами та обов'язками. Так, суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 42 КУпАП «Порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм», є посадова особа, яка володіє певним обсягом управлінських прав та обов'язків на певній ділянці господарської діяльності підприємства.

Службові особи є суб'єктами адміністративної відповідальності лише у разі, коли вони є посадовими особами щодо підпорядкованого апарату, тобто володіють активною деліктоздатністю (не є

¹ Дяченко О. Визначення суб'єкта адміністративного правопорушення та його загальних ознак / О. Дяченко // Право України. — 2001. — № 8. — С. 83—86.

² Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. — Т. 1. Загальна частина / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид. думка, 2004. — С. 435.

³ Современный толковый словарь. — М. : Большая Советская Энциклопедия, 1997. — С. 598.

функціональними працівниками, обслуговуючим персоналом), в іншому разі вказані службові особи можуть нести лише дисциплінарну відповідальність¹.

Притягнення до адміністративної відповідальності та застосування заходів примусу є засобом впливу на посадових осіб підприємств та діяльність підприємств як об'єктів державного управління. Таким чином, із самого початку суб'єкт вчинення адміністративного правопорушення володіє «спеціальною» деліктоздатністю, яка проявляється в певному обсязі управлінських прав та обов'язків. Вищевикладене підтверджує, що всі суб'єкти адміністративного правопорушення (проступку) відрізняються (чи повинні відрізнятися) спеціальними ознаками, поряд із суб'єктом інших видів правопорушень, у тому числі злочину, отже, виділення «спеціального» суб'єкта адміністративного правопорушення, уявляється, є дещо некоректним. Якщо продовжувати логіку законодавця щодо виділення спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень (проступків), то необхідно окремо передбачити у КУпАП особливості щодо власників підприємств, установ та організацій, громадян-власників підприємств, що випускають і реалізують продукцію, яка не відповідає вимогам стандартів, власників джерел підвищеної небезпеки тощо. Проте вказане виділення призведе до того, що більшість суб'єктів адміністративних правопорушень (проступків) будуть складатись із спеціальних видів суб'єктів адміністративних правопорушень (проступок), що в цілому ставить під сумнів логічність виділення виду «спеціальних суб'єктів» адміністративних правопорушень (проступків) наряду із декількома складами неуправлінських проступків із загальним суб'єктом адміністративного правопорушення.

Якщо знову згадати позицію І. Голосніченка щодо штучності віднесення неуправлінських відносин до предмета адміністративного права², стає зрозумілим, що «загальний» суб'єкт адміністративного правопорушення (проступку) є суб'єктом діяння, яке має кримінально-правовий характер.

Враховуючи, що адміністративна відповідальність за КУпАП настає за порушення обов'язків в окремих сферах зовнішнього державного управління³, а адміністративний примус застосову-

¹ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 216—218.

² Голосніченко І. Перспективи положення кодифікацій норм правового інституту адміністративної відповідальності / І. Голосніченко // Право України. — 2006. — № 8. — С. 60.

³ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 203.

ється з метою забезпечення законності у сфері державного управління, присічення або попередження діянь, які перешкоджають його здійсненню¹, діяння, суб'єктом скоєння яких є особа із «загальною» деліктоздатністю (необхідними ознаками є фізична особа, вік та осудність), не можна віднести до управлінських правопорушень, хоча їх скоєння за діючим КУпАП тягне адміністративну відповідальність.

Так, до діянь, суб'єктами яких можуть бути особи, що володіють лише «загальною» деліктоздатністю, належать склади правопорушень, передбачених такими статтями КУпАП, а саме: ст. 44 «Незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів...», ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна», ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності», ч. 1—2 ст. 104 «Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств», ст. 185 «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця», ст. 185-10 «Злісна непокоря законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника ДПС України».

Суб'єктом скоєння таких діянь може бути будь-яка осудна фізична особа, що досягла шістнадцятирічного віку і якій для скоєння вказаних проступків не потрібна наявність управлінських прав та обов'язків, тобто особа, що володіє «загальною» деліктоздатністю. Поняття «загальної» деліктоздатності суб'єкта адміністративного правопорушення не зовсім відповідає поняттю загального об'єкта адміністративного правопорушення.

При розгляді справ про вищевказані адміністративні правопорушення владні повноваження суду та органів МВС щодо розгляду вказаних правопорушень мають ситуативний, а не системний характер, спрямовані не на врегулювання суспільної діяльності, як у відносинах державного управління², а лише на приведення індивідуальної поведінки у відповідність до загальноновизнаної поведінки. Таким чином, органи МВС при розгляді справ про неуправлінські проступки, передбачені КУпАП, є не суб'єктами управління, а правоохоронними органами.

Якщо ж розглядати предмет адміністративного права як відносини, пов'язані із діяльністю виконавчої влади та органів міс-

¹ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: процессуальное регулирование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 76.

² Административное право Украины : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. — Х. : Одиссей, 2005. — С. 169.

цевого самоврядування¹, тоді незрозумілим є, що виконує вказаний виконавчий орган (розмивається предмет діяльності), а поняття управління необґрунтовано розширяється і до нього включається правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ. Отже, у ході дослідження суб'єкта кримінального проступку можна констатувати, що особливості суб'єкта пропонованого виду діяння проявляються лише у невідповідності загального суб'єкта неуправлінських деліктів, відповідальність за які встановлена КУпАП, загальному об'єкту адміністративного права.

Дослідивши суб'єктний склад відносин, що входять до загального об'єкту адміністративного правопорушення (проступку), можна виділити склади проступків, суб'єктами скоєння яких можуть бути фізичні особи, що володіють лише «загальною» деліктоздатністю (з притаманними їй ознаками «фізична особа», «осудність» та «вік»). До вказаних діянь необхідно відносити діяння, відповідальність за які встановлена такими статтями, як: ст.ст. 44, 51, 51-2, ч. 1—2 ст. 104, 173, ч. 2 ст. 173-2, 180, 181-1, 185, 185-9, 185-10 КУпАП. Вчинення вищевказаних діянь не потребує наявності у суб'єкта спеціального статусу, а за предметом правового регулювання такі діяння не належать до предмета адміністративного права. Такі діяння пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

Уявляється, що неуправлінські проступки, передбачені ст. 186 КУпАП «Самоуправство», ст. 53-1 КУпАП «Самовільне зайняття земельної ділянки», ст. 65 КУпАП «Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка», необхідно частково об'єднати з подібними злочинами невеликої тяжкості у кримінальний проступок. Адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173 «Дрібне хуліганство», виключити з положень КУпАП, а ч. 1 ст. 296 «Хуліганство» необхідно віднести до кримінальних проступків.

Ознаки суб'єктивної сторони проступку в кримінально-правовій доктрині. Для дослідження суб'єктивних ознак кримінального проступку має суттєве значення також висвітлення таких елементів суб'єктивної сторони кримінального проступку, як: вина, мотив, мета та емоції. Враховуючи суміжну природу кримінального проступку, дослідження значення елементів є можливим лише після дослідження розгляду питання розмежування злочину та адміністративного правопорушення (проступку) за вищевказаними суб'єктивними ознаками. З'ясування відмінності між злочином та адміністративним правопорушенням дасть змогу виявити

¹ *Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. — Т. 1. Загальна частина / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид. думка, 2004. — С. 72.*

певні суб'єктивні ознаки, які не повною мірою відповідають сутності суб'єктивних ознак злочину та управлінського правопорушення, тобто є суміжними між традиційним розумінням суб'єктивних ознак злочину та управлінського правопорушення.

Проте спочатку слід звернути увагу на елементи вини як інституту кримінального, адміністративного, цивільного та трудового права України.

Аналіз ст. 5 Уложення про покарання кримінальні та виправні, де зазначалося, що «преступления и проступки суть умышленные и неумышленные» свідчить, що форма вини не була розмежувальною ознакою злочинів та проступків, але впливала на тяжкість покарання¹. Укладачі Постанови НКЮ РСФСР «Керівні засади з кримінального права РСФСР» від 12.12.1919 р. негативно ставились до самого поняття «вина» та навіть виключили вказівку на умисел та необережність, як і саме поняття вини, із кримінального законодавства, а інститут вини пропонувалося замінити інститутом стану суспільної небезпеки діяння та діяча. Лише після виступу А. Я. Вишинського на Всесоюзному з'їзді працівників Міністерства юстиції у 1937 р. вина була визнана передумовою індивідуальної відповідальності особи².

Як зазначає Б. С. Волков, «виключивши із кримінального права психологічний момент, ми змушені були відмовитись від дослідження особи злочинця, перестали займатись дослідженням волі, мотиву, мети, а також причин антисуспільної поведінки»³. Саме таку позицію обґрунтовував А. Я. Вишинський у 30—50-ті рр. XX ст.⁴ Таким чином, у 30—50-ті рр. XX ст. суб'єктивна сторона розглядалася виключно як вина (або одна із її форм — умисел або необережність). Вказане спрощене розуміння суб'єктивної сторони пояснювалось витісненням із кримінального права психологічного аспекту вини, «волі», «мети» та «причин» злочинності. Проте поступово мотив, ціль та емоції почали розглядати як самостійні елементи суб'єктивної сторони без включення їх до змісту вини⁵.

¹ Логецкий А. А. Преступление и проступок в уголовном праве XIX — нач. XX века : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Логецкий А. А. — М., 2003. — С. 103.

² Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве / Утевский Б. С. — М. : Госюриздат, 1950. — С. 45—49.

³ Волков Б. С. Проблемы воли и уголовной ответственности / Волков Б. С. ; под ред. доц. А. И. Левшина. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1965. — С. 6.

⁴ Тихонов К. Ф. Субъективная сторона преступления: проблема социального содержания вины в советском уголовном праве / Тихонов К. Ф. — Саратов : Приволж. книж. изд-во, 1967. — С. 6.

⁵ Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / Дагель П. С., Котов Д. П. ; науч. ред. проф. Г. Ф. Горский, рецензент проф. А. Б. Сахаров. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — С. 41—42.

У зарубіжних кримінально-правових теоріях, поряд із психологічною теорією вини, як зазначають М. Угрехелідзе¹ та І. Лекшас², відокремлювалась нормативна (оціночна) теорія вини, суть якої полягала у віднесенні до поняття вини таких ознак, як протиправність, караність, спонукання до злочинного діяння. Родоначальником нормативної теорії вини є Е. Белінг, який визначав, що протиправність є лише зовнішньою ознакою об'єктивної сторони, а вина є оцінкою внутрішнього світу. Я. М. Брайнін до положень нормативної теорії відносив визнання вини як дорікання внутрішній волі суб'єкта, не ототожнене психічне ставлення суб'єкта злочину із виною та визначення вини як юридичного поняття, але не як «психічної фактичності»³. Нормативна (оціночна) теорія підтримувалась Б. С. Утевським, який визначав, що вина є сукупністю об'єктивно-суб'єктивних обставин, які за загальною оцінкою суду визнаються однією з умов кримінальної відповідальності⁴.

Аналіз поняття вини, вказаного у ст. 23 чинного КК, як психічного ставлення до діяння, передбаченого цим кодексом, та його наслідків свідчить, що в діючому кримінальному законі України знайшла закріплення психологічна концепція вини та окремі елементи нормативної теорії вини. Визначення форм вини у ст.ст. 10, 11 КУпАП свідчить про існування тотожної концепції в КУпАП та адміністративному праві, незважаючи на те, що в КУпАП не наведено законодавчого визначення поняття «вина». Таким чином, порівняльний аналіз визначення поняття «вина» у КК та форм вини у КУпАП свідчить, що поняття вини у адміністративному та кримінальному праві є подібними, хоча й не тотожними.

Для подальшого дослідження суб'єктивної сторони пропонуваного виду кримінального діяння необхідно визначити особливості вини та її форм тих діянь, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки, а також звернути увагу на форми вини злочину та їх значення для розмежування злочину та управлінського правопорушення.

В адміністративному праві форма вини впливає на тяжкість адміністративного стягнення, а раніше також впливала на кваліфікацію діяння як адміністративного правопорушення (проступку)

¹ Угрехелидзе М. Проблема неосторожной вини в уголовном праве / Угрехелидзе М. ; отв. ред. В. Г. Макашвили. — Тбилиси : Академия наук Грузинской ССР ; институт экономики и права Мицниереба, 1976 — С. 20—21.

² Лекшас И. Вина как субъективная сторона преступного деяния / Лекшас И. ; пер. с нем. под ред. и с предисл. проф. А. А. Пионтковского. — М. : Госюриздат, 1958. — С. 16—17.

³ Брайнін Я. М. Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — С. 114—115.

⁴ Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве / Утевский Б. С. — М. : Госюриздат, 1950. — С. 33.

або злочину (наприклад, при навмисному знищенні с/г насаджень діяння кваліфікується як злочин за ч. 1 ст. 158 КК Української РСР, за діючим КК за ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна», за необережності як адміністративне правопорушення (проступок) за ст. 104 КУпАП)¹.

Психічне ставлення до діяння та його наслідків як єдиний процес складається із трьох складових частин: інтелектуальної (пізнавальної), вольової та емоційної. Інтелектуальний момент психічної діяльності є суб'єктивним уявленням про об'єктивну реальність, тобто свідомістю. Людська свідомість є формою ідеальних розумових образів, опосередкованих мовою, що є регулятором цілеспрямованої поведінки особи. У кримінальному законі «усвідомлення», «передбачення» особою суспільно небезпечного характеру свого діяння рівною мірою характеризують інтелектуальну сторону психічного ставлення суб'єкта злочину до вчиненого нею умисного діяння². Оскільки, як було уже з'ясовано, розуміння вини в адміністративному праві є подібним розумінню вини у кримінальному праві, то, відповідно, розуміння елементів вини для адміністративного та кримінального права також має бути подібним, проте по змісту — різним.

Вольовим моментом вини є «практична свідомість», тобто свідомо саморегуляція поведінки, яка дає змогу людині скоювати той або інший вчинок³. Вольовий елемент у КК та в КУпАП зафіксований у таких формулюваннях, як «бажання», «допускання», «розрахунок на відвернення наслідків». Навіть за цілковитої відсутності вольового елемента (винувата особа щось забула, упустила, не врахувала) особа повинна відповідати не лише за те, що вона спрямувала свої дії на скоєння злочину, але й за невикористання своїх здібностей для відвернення шкоди⁴.

Незважаючи на існування поглядів, що вина, виходячи з особливостей складів злочинів та законодавчого формулювання її форм, може існувати лише у формі умислу або необережності, проте не в змішаній чи подвійній формі⁵, І. А. Водолаз доходить

¹ Кодекс Украины об административных правонарушениях : науч.-практ. комментарий. — 4-е изд. — Х. : Одиссей, 2003. — С. 34—39.

² Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / Дагель П. С., Котов Д. П. ; науч. ред. проф. Г. Ф. Горский, рецензент проф. А. Б. Сахаров. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — С. 45.

³ Гилязев Ф. Г. Вина и криминогенное поведение личности (уголовно-правовые, криминологические, социально-психологические черты) / Гилязев Ф. Г. — М. : Изд-во ВЗПИ, 1991. — С. 18.

⁴ Утевский Б. С. Вопросы вины в теории советского права / Б. С. Утевский // Советское государство и право. — 1952. — № 4. — С. 48.

⁵ Пинчук В. И. Вина : учебное пособие / В. И. Пинчук. — СПб. : юрид. ин-т ГПРФ, 1998. — С. 27.

висновку, що злочином слід визнавати тільки ті діяння, які є засобом реалізації злочинного наміру особи, спрямовані її волею на заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони¹. Таким чином, злочином за цією концепцією визнаються тільки умисні діяння. Злочини, які скоюються з необережності, за своєю природою не мають психофізичної єдності, воля винуватої особи спрямовується не на досягнення небезпечного результату, а на його відвернення. Такий погляд на значення вини ігнорує факт наявності складних складів злочинів, яким притаманний не один наслідок (як при простому складі злочину), а два та більше (у злочинах із двома наслідками) та відповідно різне ставлення (різні форми вини) до вказаних наслідків.

Дослідження об'єктивної сторони кримінальних проступків у п. 2.1 цього розділу свідчить, що ряд злочинів невеликої або середньої тяжкості включають до своєї конструкції інші види правопорушень, а специфічність об'єкта полягає у посяганні на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, що спричиняє заподіяння шкоди здоров'ю, майну тощо. Психічне ставлення до діяння, яке вчиняється у зв'язку з порушенням певних управлінських обов'язків, та психічне ставлення до наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень, майнової шкоди тощо є різним.

Н. І. Пікуров зазначає, що порушення Правил дорожнього руху саме по собі є адміністративним правопорушенням, а у разі заподіяння суспільно небезпечних наслідків юридична природа правопорушення змінюється на злочин. Проте зміна юридичної природи не може змінити того психічного ставлення суб'єкта, яке існувало у винуватого в момент порушення ПДР до самого факту порушення ПДР². Таким чином, психічне ставлення суб'єкта до самого порушення ПДР, тобто до адміністративного правопорушення, є умислом, а до заподіяння тяжких тілесних ушкоджень — необережним.

Варто розглянути досліджену суб'єктивну неоднозначність на прикладі кримінальної справи. Так, наприклад, 10.04.2010 р., близько 2 год. Особа_3, не маючи посвідчення водія, керуючи автомобілем марки «ВАЗ-21011», д. н. з. Номер_1, на перехресті вулиць Червонофлотської та Селянської, що у Пуші Водиці у м. Києві, не обравши безпечної швидкості руху та під час виникнення перешкоди не вживши заходів для зупинки транспортного засобу, порушивши п. 2.1, 12.3 Правил дорожнього руху,

¹ Водолаз І. А. Класифікація кримінально-караної поведінки / І. А. Водолаз // Митна справа. — 2008. — № 5. — С. 78.

² Пікуров Н. И. Применение следователем уголовно-правовых норм с бланкетной диспозицией : лекции / Пікуров Н. И. — Волгоград : ВС МВД СССР, 1985. — С. 30.

здійснила наїзд на перешкоду — магазин «Господарчі товари», що по вул. Селянський, 2 в м. Києві. У результаті зіткнення пасажир автомобіля Особа_1 отримав тяжке тілесне ушкодження у вигляді закритої травми грудей та живота¹. За вказаними вище матеріалами кримінальної справи винувата особа усвідомлювала небезпечність свого діяння, передбачала небезпечні наслідки у вигляді порушення ПДР і хоча не бажала, проте свідомо припускала їх настання. Таких випадків в матеріалах судової практики достатньо велика кількість².

У ході судового слідства у зв'язку з порушенням ПДР та заподіянням Особі_12 смерті було встановлено відсутність у Особи_10 вини щодо порушення положень п. п. 10.1, 12 ПДР, у зв'язку із чим відсутній склад адміністративного правопорушення та, відповідно, відсутній склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 286 КК³.

Оскільки Пленум ВС України у своїх рекомендаціях звертає особливу увагу на те, що встановлення судами ставлення до факту порушення спеціальних правил є обов'язковим у відповідній сфері діяльності⁴, то судом, наприклад, підлягає встановленню сутте-

¹ Вирок Івано-Франківського Тисменицького районного суду Івано-Франківської обл. від 09.11.2010 р. по справі № 1-236/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12230111>

² Вирок Турківського районного суду Львівської обл. від 27.12.2010 р. по справі № 1-167/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13188179>; Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. від 26.01.2010 р. по справі № 1-226/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7779682>; Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. від 07.04.2010 р. по справі № 1-518/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8836597>; Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. від 13.07.2011 р. по справі № 0907/1-769/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17524548>; Вирок Зборівського районного суду Тернопільської обл. від 02.08.2011 р. по справі № 1-56/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17574040>; Вирок Зборівського районного суду Тернопільської обл. від 01.08.2011 р. по справі № 1-55/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17574016>; Вирок Устинівського районного суду Кіровоградської обл. від 29.07.2011 р. по справі № 1-53/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17539727>; Вирок Южноукраїнського міського суду Миколаївської обл. від 26.07.2011 р. по справі № 1-109/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17358772>; Вирок Луцького міського суду Волинської обл. від 26.07.2011 р. по справі № 1-646/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17367760>

³ Вирок Житомирського районного суду Житомирської обл. від 15.07.2011 р. по справі № 1-195/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17346348>

⁴ Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Вер-

вість та тривалість відхилення суб'єкта від необхідної поведінки та наявність об'єктивної можливості виконання обов'язку у даній конкретній ситуації, чіткість та недвозначність формулювання необхідної поведінки у правилах¹. Проте на особливості встановлення ставлення особи до наслідків діяння у вказаній постанові, на жаль, не зазначено.

Вина у подібних конструкціях складів злочинів отримала свого розвитку в кримінально-правовій доктрині як «змішана вина» тощо². Звичайно, для злочинів, передбачених ст. 286 КК, та інших складів злочинів у сфері забезпечення руху та експлуатації транспорту притаманне також співвідношення злочинної самовпевненості та злочинної недбалості, а не тільки змішана форма вини. Із приводу наявності або відсутності змішаної форми вини у вказаних випадках слід погодитися із А. О. Пінаєвим³, що поєднання різних видів однієї форми вини не створює психічної неоднорідності та відповідно не створює змішаної форми вини.

Існування змішаної форми вини, поряд із необережною, підкреслює суміжну природу окремих злочинів невеликої тяжкості та деяких злочинів середньої тяжкості, які, думається, можна трансформувати у кримінальні проступки. Вказана суміжність полягає в умисному ставленні до порушення суспільних відносин у сфері регуляції певних правил та в необережному ставленні до наслідків порушення вказаних правил — тілесних ушкоджень. У зв'язку із цим більш детально слід розглянути поняття «змішаної» вини для визначення характеру особливостей, притаманних саме для вини при вчиненні кримінального проступку.

Існує два розуміння поняття «змішаної вини» — вузьке та широке. Суть вузького розуміння полягає в тому, що під змішаною формою вини визначаються умисел до діяння та необережність до наслідків. При широкому підході науковці визначають змішану вину як співвідношення будь-яких видів форм вини, крім співвідношення самовпевненості — необережності. Прихильники широкої концепції змішаної вини переконані в наявності змішаної вини

ховного Суду України № 14 від 23.12.2005 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0014700-05>

¹ Пікуров Н. И. Применение следователем уголовно-правовых норм с бланкетной диспозицией : лекции / Пікуров Н. И. — Волгоград : ВС МВД СССР, 1985. — С. 33.

² В роботі використано термін «змішана вина», оскільки, як вже досліджено в п. 2.1 розділу 2, для подібних окремих складів злочинів притаманна «змішана протиправність» та «змішана бездіяльність». Поняття вини із «двома формами», притаманне для злочинів із двома наслідками, є відмінним від «змішаної вини» та не розглядалось у вказаній роботі.

³ Пінаев А. А. Курс лекцій по Общей части уголовного права : Книга 1. О преступлении. — Х. : Юридический Харьков, 2001. — С. 134.

у складах злочинів, передбачених у ст.ст. 219, ч. 1—2 ст. 177, ст. 218, ст. 220, ст. 221, ч. 2 ст. 223 та в інших статтях КК. Форма змішаної вини, на думку таких учених, конструється як із прямим (або непрямим) умислом до діяння, так із прямим (або непрямим) умислом до наслідків. При такому трактуванні (широкій концепції) не зовсім обґрунтованим є твердження про неоднорідність у психічному ставленні до будь-яких обов'язкових або кваліфікуючих ознак складу злочину, таких, наприклад, як: співучасть, повторність, велика кількість наслідків та інше у складах ч. 1—2 ст. 177, ст. 218, ст. 220, ст. 221, ч. 1—3 ст. 212, ч. 1 ст. 286, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 239, ст. 236 КК, які, на думку М. І. Хавронюка, присутні у вказаних складах злочинів¹. Але, як вважається, ставлення до кваліфікованих наслідків не може створювати такої психічної неоднорідності.

Поряд із цим А. А. Пінаєвим виділяється вузьке розуміння змішаної форми вини, коли є можливим співвідношення тільки видів окремих форм вини. Змішаною виною є вина, за якої в одному складі злочину поєднуються декілька ознак умисної форми вини та всі ознаки необережної форми вини². Найбільш прийнятною для подальшого дослідження є концепція вузького розуміння змішаної вини, оскільки широкий підхід до розуміння змішаної форми вини суперечить сутності виділення форм вини як єдиного суб'єктивного процесу, що складається з інтелектуального, вольового та емоційного елементів.

На думку А. А. Пінаєва, до діяння психічне ставлення має бути виражене у формі умислу, а до наслідків — у формі необережності, а діяння без наслідків є лише адміністративним або дисциплінарним правопорушенням³. Зміст змішаної вини, на думку В. А. Якушина, полягає в тому, що в деяких складах злочинів законодавець передбачає сукупність правопорушення та злочину. При цьому навмисно порушуються, наприклад, ПДР або навмисно вчиняються інші правопорушення, які заподіяли наслідки кримінально-правового характеру і до них існує психічне ставлення у формі необережної вини⁴. Слід уточнити, що існують випадки порушення ПДР при самовпевненості та недбалості до порушення ПРД тобто необмеженого вчинення адміністративного правопорушення, та злочинної необережності або злочинної самовпевненості

¹ Хавронюк М. Злочини зі складною виною у Кримінальному кодексі України // Підприємство, господарство і право. — 2003. — № 3 — С. 17.

² Пінаєв А. А. Курс лекцій по Общей части уголовного права : Книга 1. О преступлениях. — Х. : Юридический Харьков, 2001. — С. 132—155.

³ Там само.

⁴ Якушин В. А. Вина как основа субъективного вменения : монография / В. А. Якушин, К. Ф. Каштанов. — Средневожский науч. центр, 1997. — С. 44.

до заподіяння злочинних наслідків, вказане поєднання психічних станів не утворює поняття змішаної форми вини.

Зазначена позиція А. А. Пінаєва та В. А. Якушина підтверджує тезу, що доводиться з приводу того, що в злочини невеликої тяжкості, склади яких включають в себе об'єктивно-суб'єктивні ознаки інших видів правопорушень, відбувається включення не лише інших видів правопорушень в об'єктивну сторону з наслідком, але й включення умислу в адміністративно-правовому розумінні в суб'єктивну сторону злочинів із подібною конструкцією. Щодо змісту умислу в адміністративно-правовому та кримінально-правовому розумінні, то, згідно з положеннями ст. 10 КУпАП, умисел визначається як сукупність інтелектуальної та вольової ознаки, тотожної розумінню положень ст. 24 КК¹.

Так, наприклад, при вчиненні адміністративного правопорушення винувата особа усвідомлює та бажає або свідомо допускає порушення правил дорожнього руху, але не бажає або несвідомо допускає настання тяжких наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень потерпілому. У протилежному випадку при розгляді умисного порушення ПДР тяжкі тілесні ушкодження необхідно вже кваліфікувати за ч. 1 ст. 121 КК, а не за ч. 2 ст. 286 КК. Проте винувата особа усвідомлює, передбачає та бажає або усвідомлює та допускає порушення саме вимог, які забезпечують безпеку дорожнього руху. Порушення вказаних вимог не є кримінально караним, а відповідно умислу як форми вини у кримінально-правовому розумінні у вказаному складі немає та й бути не може. Порушуючи вимоги дорожнього руху, винувата особа лише передбачає можливість заподіяння суспільно небезпечних наслідків, легковажно розраховує на їх уникнення та сподівається на досвід управління транспортним засобом, безлюдність на вулиці та інші обставини.

Слід цілкомито погодитися з Ф. Г. Гілязовим, що деякі склади злочинів сконструйовані так, що кримінально караним визнається не злочин, а інше правопорушення, яке тягне певні злочинні наслідки². Взаємозв'язок у таких випадках адміністративної та кримінально-правової кваліфікації порушень спеціальних правил обумовлює необхідність установлення всіх ознак складу адміністративного правопорушення, у тому числі вини, що передують виникненню вини в кримінально-правовому розумінні. У цьому разі «вина в адміністративно-правовому розумінні», тобто психічне

¹ Административное право Украины : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. — Х. : Одиссей, 2005. — С. 221.

² Гильзев Ф. Г. Вина и криминогенное поведение личности (уголовно-правовые, криминологические, социально-психологические черты) / Гильзев Ф. Г. — М. : Изд-во ВЗПИ, 1991. — С. 64.

ставлення до факту порушення ПДР, втрачає своє самостійне значення та входить складовим елементом у суб'єктивну сторону злочину із змішаною протиправністю¹.

Проте існують й протилежні позиції. Так, розглянуте розуміння змішаної форми вини заперечується О. І. Рарогом². Проте, як зазначає П.С. Дагель та Д. П. Котов, тільки при розгляді автотранспортних злочинів за допомогою схеми змішаної форми вини є змога відмежувати вказані злочини від невинуватих дій та від злочинів проти життя та здоров'я³. Дотримуємось позиції Ф. Г. Гілязева, П. І. Панова, Н. І. Пікурова, оскільки говорити про наявність змішаної форми вини у подібних складах діянь можливо лише тільки при криміналізації самого порушення ПДР.

Аналіз судової практики підтверджує вищевикладене розуміння змішаної вини. Наприклад, при вчиненні злочинів із змішаною формою вини, як видно із обвинувального вироку про засудження особи за ч. 1 ст. 164 КК, винувата особа умисно порушує положення ст. 150 «Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини», ст. 180 «Обов'язки батьків утримувати дитину» Сімейного кодексу України щодо догляду за дитиною шляхом використання соціальної допомоги на дітей малозабезпеченим сім'ям, допомоги по догляду за дітьми до досягнення ними 3 років⁴ на власні потреби та з необережністю ставиться до тяжких наслідків у вигляді таких хвороб дитини, як вегето-судинна дистонія змішаного типу та кардіопатія, що виникли через відсутність достатнього догляду⁵. В інших злочинах проти конституційних прав винуватою особою умисно порушуються положення ст. 30 Закону України «Про оплату праці», ст.ст. 21, 24 КЗпП, чим із необережності було обмежено трудові права працівників (право на пенсійне забезпечення за стажом роботи, право на відпустки, право на відшкодування шкоди, заподіяної на виробництві, право на загальнообов'язкове соціальне страхування тощо, що також потягло не-

¹ Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 31.

² Рарог А. И. Вина в советском уголовном праве / А. И. Рарог (науч. ред. д-р юрид. наук, проф. Б. В. Здравомыслов). — Саратов: Изд-во Саратов. гос. ун-та, 1987. — С. 154—155.

³ Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / Дагель П. С., Котов Д. П. (науч. ред. проф. Г. Ф. Горский, рецензент проф. А. Б. Сахаров). — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — С. 167.

⁴ Вирок Івано-Франківського Тисменицького районного суду Івано-Франківської обл. від 09.11.2010 р. по справі № 1-236 2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12230111>

⁵ Вирок Турківського районного суду Львівської обл. від 27.12.2010 р. по справі № 1-167/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13188179>

сплату виплат та нарахувань до державного та місцевого бюджетів, фондів)¹. Особою умисно порушено положення трудового договору, положення ст.ст. 106, 107, 108 КЗпП, в результаті не сплачено заробітну плату у розмірі 2612,30 грн., проте за наслідками розгляду кримінальної справи такій особі було призначено покарання у виді штрафу у розмірі 510 грн.² У більшості випадків за злочини, що включають ознаки інших правопорушень, застосовується такий вид покарання, як громадські роботи³, досить

¹ Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. від 13.07.2011 р. по справі № 0907/1-769/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17524548>; Вирок Зборівського районного суду Тернопільської обл. від 02.08.2011 р. справі № 1-56/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17574040>; Вирок Зборівського районного суду Тернопільської обл. 01.08.2011 р. по справі № 1-55/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17574016>; Вирок Устинівського районного суду Кіровоградської обл. від 29.07.2011р. по справі № 1-53/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17539727>; Вирок Южноукраїнського міського суду Миколаївської обл. від 26.07.2011 р. по справі № 1-109/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17358772>; Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської обл. від 26.07.2011 р. по справі № 1-646/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17367760>; Вирок Житомирського районного суду Житомирської обл. від 15.07.2011 р. по справі № 1-195/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17346348>; Постанова Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької обл. від 29.07.2011 р. по справі № 1/2218/860/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17840739>

² Вирок Миколаївського районного суду Одеської обл. суду від 10.11.2010 р. по справі № 1-104/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13079671>

³ Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської обл. від 02.09.2010 р. по справі № 1-106 2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11001571>; Вирок Менського районного суду Чернігівської обл. по справі №1-108/11 року від 23.08.2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17862416>; Вирок Лебединського районного суду Сумської обл. від 19.08.2011 р. по справі № 1-191/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17824962>; Вирок Ямпільського районного суду Вінницької обл. від 19.08.2011 р. по справі 1-121/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17813269>; Вирок Нововолинського міського суду Волинської обл. від 16.08.2011 р. по справі № 1/0312/161/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17718413>; Вирок Ульянівського районного суду Кіровоградської обл. від 15.08.2011 р. по справі № 1-106/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17695241>; Вирок Каховського міськрайонного суду Херсонської обл. від 16.08.2011 р. по справі № 1-365/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17767657>; Вирок Менського районного суду Чернігівської обл. від 29.07.2011 р. по справі №1-91/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17748748>; Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 03.08.2011 р. по справі № 1-377/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/>

часто суд виходить за межі санкції кримінально-правової норми на підставі ст. 69 КК¹.

Мета — це уявлення бажаного майбутнього результату, до якого прагне особа, вчиняючи суспільно небезпечне діяння. Розбіжність мети з досягнутим результатом може бути як «недовиконаною» метою або як «перевиконаною», що проявляється у непередбачуваних результатах діяльності.

Значення мети для кримінального проступку обумовлено його природою та схоже до значення мети для умисних та необережних злочинів. У необережних та умисних злочинах мета відіграє різну роль у психічному механізмі. Це перш за все обумовлено різним зв'язком мети з наслідками як елементом об'єктивної сторони того чи іншого складу злочину². Так, для неуправлінських проступків та деяких злочинів невеликої тяжкості мета є бажаним результатом (заволодіння дрібним майном, завдання легких тілесних ушкоджень), а у разі досягнення мети — наслідком об'єктивної сторони діяння. Для іншої частини злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, які, як правило, сформульовані з необережною або змішаною формою вини, мета не збігається з результатом діяння, виникає «перевиконана» мета, проте кримінальна відповідальність настає тільки тоді, коли буде встановлено, що особа об'єктивно повинна була та суб'єктивно могла передбачати ті наслідки, які настали внаслідок її дій.

Емоції. Яскраво відображає відмінність змісту суб'єктивної сторони природних злочинів від пропонованого проміжного виду кримінального діяння психічна складова у вигляді «емоційного стану», зокрема, наявність афектированого умислу (за наявності сильного душевного хвилювання, несподіваність хвилювання та негайна реакція на подію)³. Емоції є компонентом психічного ставлення особи до власного діяння та його наслідків. Вказаний елемент закріплений у п. 7 ст. 66 КК та в п. 3 ч. 1 ст. 34 КУпАП як пом'якшуюча обставина при призначенні покарання, як обставина, що виключає злочинність діяння у ст. 40 КК України

17627123; Вирок Липовецького районного суду Вінницької обл. від 12.08.2011 р. по справі № 1-162/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17753727>

¹ Вирок Верховинського районного суду Івано-Франківської обл. від 04.08.2009 р. по справі 1-78/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6106718>

² Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / Дагель П. С., Котов Д. П. (науч. ред. проф. Г. Ф. Горский, рецензент проф. А. Б. Сахаров). — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — С. 184, 188.

³ Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы / Г. А. Злобин, Б. С. Никифоров. — М. : Юрид. лит., 1972. — С. 93—94.

або використовується для створення привілейованих складів (ст.ст. 116, 123 КК України).

Мотив. Крім вини, емоцій, мети до суб'єктивної сторони в сучасній кримінально-правовій доктрині відносять також мотив. На початку ХХ ст. мотив включався до змісту вини. Проте з часом було доведено, що безмотивних діянь не буває, а мотив метафорично порівнюють із «серцем та клітиною» будь-якого складу злочину⁴, істинним джерелом скоєння злочину, що надає можливість розкрити внутрішню пружину механізму злочину⁵. За твердженням У. С. Джекебаєва, у кримінальному праві встановлення мотиву злочину має значення як для кваліфікації злочину, так і для визначення його тяжкості⁶. У суб'єктивній стороні адміністративного правопорушення (проступку), як зазначає І. А. Галаган, крім вини виділяють й інші ознаки, зокрема, такі як мотив та ціль діяльності⁷.

Мотив як внутрішня основа свідомої, цілеспрямованої діяльності людини є свідомою (поряд із неусвідомлюваною та малоусвідомлюваною) потребою. Потреба перетворюється на мотив лише у тому разі, якщо предмет (об'єкт) жадоби (як об'єктивно існуючого взаємозв'язку людини та зовнішнього середовища) знаходить відтворення в потребі (як у внутрішньому відтворенні вказаного взаємозв'язку) через зацікавленість, схильність, бажання, покликання, а збудження покликання у напрямку реалізації певного мотиву залежить від спроможності системи взаємозв'язків-потреб активізувати процес мотивації щодо певної жадоби⁸.

А. І. Галаган включає мотив до суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення (проступку)⁹, проте вчений не співвідносить його із управлінськими відносинами. Думається, мотивом при вчиненні адміністративного правопорушення є зовсім

---

⁴ Викторов Б. А. Цель и мотив в тяжких преступлениях / Б. А. Викторов. — М. : Госюриздат, 1963. — С. 3, 6.

⁵ Тихонов К. Ф. Субъективная сторона преступления: проблема социального содержания вины в советском уголовном праве / Тихонов К. Ф. — Саратов : Приволж. изд-во, 1967. — С. 6—7, 57—58.

⁶ Джекебаев У. С. Мотивация преступления и уголовная ответственность / отв. ред. У. С. Джекебаев ; Джекебаев У. С., Рахимов Т. Г., Судакова Р. Н. — Алма-Ата : Наука, 1987. — С. 46.

⁷ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 166, 170.

⁸ Котов Д. П. Мотивы преступлений и их доказывание: вопросы теории и практики / научн. ред. канд. юрид. наук доц. Л. Д. Кокорев. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. — С. 5—7.

⁹ Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — С. 166—171.

інший ланцюг мотиваційної поведінки. «Жадобою» є, наприклад, прагнення оптимізації діяльності підприємства для отримання більшого прибутку, мотив — зменшення витрат на виконання положень законодавства в окремих сферах, метою — здійснення діяльності без урахування вимог правил безпеки, встановлених державою. На сучасному етапі розвитку суспільства вказані мотиви діяльності є притаманними будь-якій господарській та підприємницькій діяльності. У подібному мотиваційному процесі відсутня спрямованість інтелектуального та вольового моменту на досягнення прямих негативних наслідків. Проте процес мотивації в неуправлінських проступках, яким притаманний кримінальний характер, якісно відмінний від мотивації у всіх інших управлінських правопорушеннях.

У загальнокримінальних діяннях чітко виявляється зв'язок внутрішніх елементів «жадоба-потреба — мотив — мета» через, наприклад, «почуття голоду — спонукання на таємне викрадення чужого майна — викрадення майна у особи А.», тобто потреба задовольняється через прояв сваволі до існуючого абсолютного та непорушного права власності окремої особи, до існуючого порядку відносин.

При вчиненні різних за своєю правовою природою злочинів мотиви є істотно різними. Наприклад, як правило, «природним злочинам» притаманні одні мотиви, а необережним злочинам — інші. Для загальнокримінальних діянь, які об'єднують небезпечні посягання, тобто злочини та неуправлінські проступки, притаманні мотиви, які П. С. Дагелем іменуються як «низминні» (політичні мотиви, релігійні мотиви, особисті «низминні» мотиви), «нейтральні мотиви» (образа, сором, захопленість якоюсь діяльністю, страх та жадоба, матеріальна зацікавленість, позбавлена ознак користі), суспільно корисні мотиви (мотиви, пов'язані з політичними чи соціальними інтересами особи) та особисті мотиви (захист своїх прав та інтересів, сімейних інтересів)¹.

Отже, для пропонованого виду кримінального діяння притаманні такі мотиви, як: для неуправлінських проступків та загальнокримінальних злочинів, що не заподіюють небезпечних наслідків, — низминні мотиви; для злочинів, що посягають на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил «нейтральні» мотиви, зокрема, такі як матеріальна зацікавленість з ознаками користі або без такої. Для першої категорії діянь, яку пропонується трансформувати у кримінальні проступки, емоції є факультативним елементом суб'єктивної сторони, а мета є бажаним результатом,

¹ Дагель П. С. Субъективная сторона преступления и ее установление / Дагель П. С., Котов Д. П. (науч. ред. проф. Г. Ф. Горский, рец. проф. А. Б. Сахаров). — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — С. 197—198.

на який спрямоване діяння. Для другої категорії діянь емоції та мета не мають істотного кримінально-правового значення.

2.3. Загальні та спеціальні питання запровадження кримінального проступку

Після розгляду передумов запровадження проступку, проявів існування вказаної категорії діяння у кримінально-правовій доктрині, його суб'єктивних та об'єктивних ознак відкритим залишається питання загального характеру, яке місце займає вказаний вид діяння в деліктному законодавстві, яким терміном позначати пропонуваній вид діяння, яким повинен бути спосіб запровадження вказаного діяння, що може бути підставою відповідальності при вчиненні проступку та які наслідки має тягнути вказаний вид діяння, якими мають бути критерії розмежування кримінального проступку із злочинами та адміністративними правопорушеннями, інші загальні питання. Крім того, слід спробувати висвітлити такі спеціальні питання відповідальності при вчиненні проступку як співучасть, стадії, обтяжуючі та пом'якшуючі обставини тощо.

Питання терміна для позначення проступку в кримінально-правовій доктрині. На сучасному етапі у кримінально-правовій доктрині збереглася проблема термінології, оскільки у Концепції використовується поняття кримінальний проступок, а в дужках — підсудний проступок¹.

Дослідивши питання використання терміна для позначення проступку як виду кримінального діяння, Н. Л. Березовська зазначала, що однастайності щодо позначення тих або інших злочинів єдиним терміном «кримінальний проступок» на сьогодні немає, а його запровадження викликає інші проблеми в понятійному апараті та термінології кримінального законодавства України, зокрема, чи слід зберегти у зв'язку із цим назву кодексу як «Кримінальний кодекс», чи, навпаки, необхідно змінювати².

Під час дискусії у кримінальному праві за часів УРСР вказаний вид діяння пропонувалося позначати як аморальний просту-

---

¹ Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008 за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — К. : Логос, 2008. — № 27. — С. 838.

² *Березовська Н. Л.* Встановлення для так званих кримінальних проступків / Н. Л. Березовська // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 200—203.

пок¹, кримінальний проступок², проступок³. У дореволюційному законодавстві використовувався термін «проступок» та «провина» або «кримінальна провина»⁴. Використання останнього терміна активно підтримується П. Л. Фрісом⁵. І. А. Водолаз запропонував термін «злочинні проступки»⁶, а в актах Генеральної прокуратури України вважається, що саме діяння, які мають бути трансформовані у кримінальні проступки, іменуються як «дріб'язкові злочини»⁷. Застосування терміна «підсудний проступок» вперше було запропоновано С. Ф. Константиновим та В. В. Сокуреном⁸, підтримано рядом молодих учених і вплинуло на термінологію, використану в Концепції. Аморальний проступок використовується у трудовому законодавстві, а саме у п. 3 ст. 41 КЗпП як підстава звільнення працівників, які виконують виховні функції. Так, із позиції Пленуму Верховного Суду України, вказане положення необхідно застосовувати до вчителів, викладачів, практичних психологів, соціальних педагогів, майстрів виробничого навчання, методистів, педагогічних працівників позашкільних закладів⁹.

Проте для позначення кримінального діяння використання терміна «аморальний проступок» є не досить прийнятним, оскільки вказаний вид діяння не завжди порушує норми моралі та не відображає сутність і ступінь небезпеки кримінального діяння та

---

¹ Пионтковский А. А. Усиление роли общественности в борьбе с преступностью и некоторые вопросы теории советского уголовного права / А. А. Пионтковский // Советское государство и право. — 1961. — № 4. — С. 70—71.

² Тер-Акопов А. А. Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 71—76.

³ Курляндский В. И. Неотвратимость наказания и борьба с преступностью / В. И. Курляндский // Советское государство и право. — 1972. — № 9. — С. 84.

⁴ Історія держави та права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре, 2003. — Т. 1. — С. 370.

⁵ Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини / П. Л. Фріс // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 186—192.

⁶ Водолаз І. А. Класифікація кримінально-каранної поведінки / І. А. Водолаз // Митна справа. — 2008. — № 5. — С. 79.

⁷ Інформація Про стан законності в державі за 2008—2012 рр. (відповідно до ст. 2 Закону України «Про прокуратуру») : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&t=rec&id=36585#

⁸ Константинов С. Ф. Протиправність діяння: критерії розмежування / С. Ф. Константинов, В. В. Сокурено // Науковий вісник національної академії ВС України. — 2004. — № 6. — С. 312—319.

⁹ Вирок Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 07.04.2011 р. по справі № 1-64/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14955693>

за змістом не є правовим. Стосовно використання терміна «анти-громадські правопорушення», то вважається, що вказаний термін є неприйнятним, оскільки за об'єктом посягання у цей вид діяння пропонується трансформувати не лише діяння, що посягають на громадський порядок та безпеку, а й діяння, що посягають на інші об'єкти кримінально-правової охорони.

С. Ф. Константинов та В. В. Сокурєнко стверджували, що запровадження терміна «підсудний проступок» сприятиме адекватному розумінню та сприйняттю в побутовій правосвідомості цього виду діяння. Вважається, що вказаний довід є слушним, проте недостатньо обґрунтованим, оскільки негативно населенням сприймається саме термін «злочин», а не термін «кримінальний». Крім того, поряд із відсутністю такого наслідку, як судимість, та призначенням покарання альтернативного позбавленню волі, негативне сприйняття осіб, що вчинили кримінальний проступок, буде мати менш значні негативні наслідки поряд із раніше використовуваним терміном «злочин». У зв'язку із цим найбільш оптимальним є термін «кримінальний проступок».

Щодо загального поняття, яке об'єднувало б кримінальні проступки та злочини, то в першому проекті Концепції, що мала назву «Концепція державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні», вказане кримінальне діяння пропонували іменувати як «кримінальне правопорушення»¹. У затвердженій Указом Президента України Концепції також відсутня однозначність, оскільки використовується поняття «кримінальне діяння» та «кримінальне правопорушення». Найбільш вдалим є термін «кримінальне правопорушення», оскільки вказаний термін відобразить поєднання природи кримінального проступку як діяння, що за своєю сутністю є правопорушенням, яке заподіює кримінально-правові наслідки. Крім того, поняття злочину у ст. 11 КК визначається через конструкцію діяння із певними ознаками, у зв'язку з цим використання терміна «кримінальне діяння» як терміна, що буде об'єднувати кримінальні проступки та злочини, призведе до плутанини у термінології кримінального закону.

Вказані терміни використано у проекті Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» від 28.02.2012 р. за № 10126 (поданий В. М. Стретовичем, С. П. Головатим, Д. М. Притикою, Е. В. Шишкіним)², а також проекті Закону «Про внесення змін

¹ Проект Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2643>

² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальних проступків : проект закону від 28.02.2012 року № 10126 : [Електрон-

до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» від 03.03.2012 р. за № 10146 (поданий В. Д. Швець)¹.

У проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» за № 0894 від 12.12.2012 р.², було суттєво змінено термінологію в основних галузях законодавства щодо запровадження трансформації злочину у кримінальне правопорушення та його поділ на кримінальні проступки та злочини.

Вказаним Проектом закону приведено понятійний апарат та термінологію галузей законодавства як матеріального, так і процесуального права, які не належать до кримінально-правового циклу, у відповідність до Кримінального процесуального кодексу України. Перелік термінів та понять, які змінено вказаним проектом закону в адміністративному, господарському, сімейному та інших галузях законодавства, складався із двох частин: 1) питання, які стосуються суто кримінального процесуального законодавства (назва уповноважених органів, підслідність тощо); 2) питання, які стосуються кримінального законодавства (зміна терміна «злочин» на термін «кримінальне правопорушення», зміна терміна «злочинним шляхом» на термін «внаслідок вчинення кримінального правопорушення» тощо).

В ситуації, коли у кримінальному законодавстві України питання про остаточне запровадження інституту кримінального проступку не вирішено (остаточно не розроблено та не прийнято відповідний проект закону), зміна термінології та понять, що стосуються питань кримінального законодавства, в проекті закону є передчасною. Вказане питання повинно вирішуватись разом із прийняттям проекту закону щодо запровадження інституту кримінального проступку, а зміни термінів та понять, що здійснені у Проекті закону № 0894 в частині кримінального законодавства України могли бути включеними до прикінцевих та/або перехідних положень проекту закону щодо запровадження інституту кримінального проступку.

ний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706

¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : від 03.03.2012 року за № 10146 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42733

² *Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України за № 0894 від 12.12.2012 р. :* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45166

Стосовно інших проектів законів, то Проекту закону № 10126 від 28.02.2012 року не було приділено значної уваги та після розгляду було відкликано¹, а Проект закону № 10146 від 03.03.2012 р. після активного обговорення було відхилено².

Одним із загальних недоліків Проекту закону № 10146 було те, що в ньому пропонується змінити саму назву кодексу з «Кримінальний кодекс України» на «Карний кодекс України», при цьому у подальшому по всьому тексту Проекту закону № 10146 використовується термін «кримінальна відповідальність», «кримінальне правопорушення» і т. д.

Теоретичний підход до вирішення питання стосовно способу впровадження кримінального проступку у Проекті закону № 10146 був невдалим у зв'язку із тим, що у вказаному законопроекті існувала двоїстість у термінології, а саме використовувались такі терміни, як «склад злочину» та «склад кримінального проступку», проте в чому відмінність між вказаними підставами притягнення до єдиного виду відповідальності за два різних різновиди кримінального діяння не розкривалось. Вважається, що єдиною підставою кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку чи злочину має бути склад кримінального правопорушення.

В Проекті закону № 10146 надавалось визначення «суб'єкту кримінального правопорушення», а використовувалось за текстом «суб'єкт кримінального проступку» та «суб'єкт кримінального правопорушення», вважається, що загальна термінологія повинна бути єдиною як для кримінального проступку, так і для злочину, зокрема, «склад кримінального правопорушення», «суб'єкт кримінального правопорушення». У зв'язку із трансформацією великої кількості адміністративних правопорушень у Проекті закону № 10146 здійснювалась суттєва криміналізація, зокрема, відповідальність за порушення порядку реєстрації нормативно-правових актів, «порушення правил тримання собак і котів», якщо це заподіяло істотної шкоди, кримінальна відповідальність за порушення обмежень щодо сумісництва, як наслідок це потягло збільшення кількості підстав притягнення до кримінальної відповідальності (506 складів кримінальних правопорушень).

Стосовно проекту закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальних проступ-

¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальних проступків : проект закону від 28.02.2012 року № 10126 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706

² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : від 03.03.2012 року за № 10146 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42733

ків» від 28.02.2012 року № 10126, поданого групою народних депутатів В. М. Стретовичем, С. П. Головатим, Д. М. Притикою, Е. В. Шишкіною¹ (далі — Проект закону № 10126), можна зазначити наступне. В цілому вказаний проект був менш радикальним, ніж Проект закону № 10146 та мав ряд позитивних рис у порівнянні із ним, зокрема, було використано більш досконалу термінологію, проте Проект закону № 10126 також мав і ряд недоліків. Суттєвим є те, що в понятті кримінального проступку, запропонованому у ст. 11-2 КК України, як «діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», не було враховано матеріальну ознаку вказаного виду кримінального діяння.

Також важливим є питання, як використання вказаної термінології буде співвідноситись із положеннями Основного закону. Іноді при обговоренні питання впровадження кримінального проступку, однією із проблем називають формальну невідповідність видів проступків, що використовуються у ст. 92 Конституції України.

Поняття злочину використано у таких положеннях Конституції, як ст.ст. 29, 30, 31, ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 39, 62, ч. 3 ст. 76, ст. 111, п. 13 Перехідних положень Конституції, а не «кримінальне правопорушення», у ст. 60 використовується «злочинного», у ст. 92 «діяння, які є злочинами», ст. 116 «зі злочинністю». Проте слід погодитися із О. Банчуком, на думку якого, ці конституційні положення встановлюють вимоги до виду (юридичної сили) нормативного акта, який повинен визначати чотири види відповідальності — це має бути закон. Тож законодавець може визначати й інші види деліктів, правопорушень, зокрема, й встановлювати відповідальність за вчинення кримінальних проступків².

Вказаний висновок підтверджується також положеннями п. 1.1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 р. у Справі № 1-22/2001, де вказано, що законами передбачаються підстави цивільно-правової, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності за такі діяння³. Тож

¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальних проступків : проект закону від 28.02.2012 року № 10126: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706

² Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / [автор-упорядник О. А. Банчук]. — К. : Книги для бізнесу, 2007. — С. 203.

³ Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001 у Справі № 1-22/2001 за конституційним зверненням ВАТ «ВАБ» щодо офіційного тлума-

впровадження кримінального проступку при широкому розумінні вказаних положень Конституції України відповідає її положенням.

Спосіб впровадження кримінального проступку. Варто погодитися із укладачами проекту Кодексу щодо того, що вчинення кримінального проступку, як одного із видів кримінального діяння, повинно тягнути саме кримінальну відповідальність. Проте принциповий підхід до вирішення проблеми впровадження кримінального проступку шляхом прийняття нового кодексу є не досить обґрунтованим, оскільки у цьому разі виникає ряд проблем в архітектоніці кримінального законодавства. Наприклад, чому саме система діянь, які тягнуть один вид відповідальності, мають бути передбачені в різних кодексах?

Так, ідею об'єднання малозначних злочинів, злочинів невеликої тяжкості та деяких злочинів з необережною формою вини, а також порушення норм соціальної моралі в окремому законодавчому акті в радянському кримінальному праві відстоювала В. Ф. Фефілова¹, яка пропонували іменувати законодавчий акт «Кодекс проступків». Також вказана позиція підтримувалась Н. А. Беляєвим, який зазначав, що створення окремого Кодексу проступків забезпечить однозначність застосування покарання за злочини, що будуть розміщені у кримінальному законі. Інші вчені вважали, що впровадження кримінального проступку в окремому кодексі дасть можливість вирішити питання процесуального характеру щодо заміни кримінальної відповідальності іншими видами відповідальності². В теперішній час ідея необхідності запровадження кримінальної провини в окремому законодавчому акті обґрунтовується П. Л. Фріс³, В. О. Острогляд⁴ та ін. вченими.

Запровадження інституту кримінальних проступків окрегим законодавчим актом (законом України про кримінальні проступки)

чення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 КупАП (справа про відповідальність юридичних осіб) // Офіційний вісник України. — 2001. — № 24. — С. 57.

¹ Фефілова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Фефілова В. Ф. — М., 1977. — С. 80.

² Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. — Л. : Изд-во ЛГУ им. А. А. Жданова, 1986. — С. 95—97.

³ Фріс П. Л. Питання запровадження інституту карної провини / П. Л. Фріс // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 186—192.

⁴ Острогляд В. О. Підстави криміналізації в ракурсі впровадження інституту кримінального проступку / О. В. Острогляд // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 203—205.

передбачено положеннями КПК України, а також Концепції та Планом заходів.

Так, істотна відмінність об'єкта правового регулювання в екологічному праві обумовила прийняття декількох кодифікованих актів. Проте у випадку прийняття Кодексу кримінальних проступків або Закону України «Про кримінальні проступки» буде йти мова про встановлення відповідальності за один об'єкт правового регулювання. Крім того, якщо буде діяти декілька кодифікованих актів, які встановлюють кримінальну відповідальність, то застосування до них хоча б і різних процесуальних порядків розгляду, проте передбачених єдиним Кримінальним процесуальним кодексом України, є в певній мірі нелогічним.

Думається, що найбільш послідовним є провадження кримінального проступку поряд із злочином в одному законодавчому акті шляхом викладення положень діючого КК в новій редакції. Цієї ж позиції дотримувався А. Сахаров, який вказував, що навіряд чи є доцільним розірвання зв'язку правового регулювання та виділення кримінального проступку в окремий законодавчий акт¹, та І. І. Карпець, на думку якого, передбачення проступків у кримінальному кодексі поряд із злочинами збереже рису вітчизняного кримінального права — застосування поряд із кримінально-правовими санкціями заходів громадського впливу². Вказану позицію також обґрунтовували В. О. Навроцький³ та М. І. Хавронюк⁴, які пропонували поділити Особливу частину КК на дві «книги» «Про злочини» та «Про кримінальні проступки». Аналогічного висновку дійшли учасники Міжнародної наукової конференції «Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування та перспективи удосконалення»⁵.

В іншому випадку впровадження кримінального проступку шляхом прийняття окремого законодавчого акта призведе до над-

¹ Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 32—35.

² Карпець І. І. Проблема преступности / Карпець І. І. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 133—135.

³ Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 р. : підсумки та перспективи : Інтернет-вид. «Юриспруденція on-line» опубліковано 21.05.2006 р. / В. О. Навроцький : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=g&i=13&d=673>

⁴ Хавронюк М. І. Концепцією визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати / М. І. Хавронюк // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 182—186.

⁵ Розвиток публічного права в Україні (доповідь за 2007—2008 рр.) / [за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка]. — К. : Конус-Ю, 2009. — С. 347—351.

лишковості нормативного матеріалу, оскільки у даному випадку необхідно буде ще раз передбачити із певними особливостями більшість положень Загальної частини КК окремо щодо кримінального проступку, незалежно від того, що вони вже існують у діючому КК України щодо злочину. Впровадження кримінального проступку до КК України збереже архітектуру «КК — КПК».

Стосовно специфіки закріплення кримінальних проступків поряд із злочином в положеннях Загальної частини КК необхідно зазначити таке. Частково слід погодитись із В. Ф. Фефіловою¹ щодо необхідності побудови норм Особливої частини КК за таким принципом. Кримінально-правову норму, що передбачає відповідальність за злочини та межують із проступками, необхідно поділяти на декілька частин, як і за діючим КК. Частина перша статті КК повинна передбачати склад такого виду кримінального правопорушення, як кримінальний проступок із відповідною санкцією з урахуванням положень Загальної частини КК.

У разі повторного вчинення кримінального проступку вказане діяння може визначатися злочином згідно з другою частиною статті КК, крім того, ця ж частина статті КК може містити склад основного злочину, який визнається таким при вчиненні вперше із відповідним покаранням відповідно до Загальної частини КК України. Наступні частини можуть містити опис кваліфікованих складів злочинів. Належність того чи іншого діяння, передбаченого частиною першою чи частиною другою відповідної статті КК, до кримінального проступку чи до злочину має визначатися за санкцією кримінально-правової норми.

Підстава кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку. У комітетах Верховної Ради розглядався проект Кодексу про кримінальні проступки. У ч. 1 ст. 2 вказаного проекту зазначалось, що підставою кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку є вчинення особою суспільно шкідливого діяння, яке містить склад кримінального проступку, передбаченого цим Кодексом².

Вважається, що єдиною підставою для притягнення до кримінальної відповідальності як за кримінальний проступок, так і за злочин має бути склад кримінального правопорушення, а не окремо склад «кримінального проступку» за вчинення кримінального проступку та «склад злочину» за вчинення злочину. Тобто кримі-

---

¹ Фефілова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Фефилова В. Ф. — М., 1977. — С. 80.

² Проект Кодексу України про кримінальні проступки : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

нальний проступок та злочин можуть бути видами кримінальних правопорушень за тяжкістю.

Дія КК у часі, просторі, за колом осіб при вчиненні кримінального проступку. Вважається, що не має бути яких-небудь особливостей щодо застосування кримінального закону за вчинення кримінального проступку у часі, просторі, за колом осіб у порівнянні із застосуванням за вчинення злочину. Подальшого окремого дослідження потребують питання узгодженості застосування судових (та інших) рішень інших держав на території України, у разі якщо особу засуджено за діяння, яке визнається кримінальним проступком на території України, а за кримінальним законодавством держави, де прийнято рішення, вказане діяння визнається злочином чи порушенням. Проте вказане питання виходить за межі дослідження вказаної роботи.

Кримінальне правопорушення, його види, стадії. У зв'язку із поділом кримінального правопорушення на кримінальні проступки та злочини, пропонується, відповідно, змінити передбачену у ст. 12 КК класифікацію злочинів за тяжкістю. На думку В. Я. Тація, введення кримінального проступку у кримінальне законодавство можливе шляхом доповнення ст. 12 такою категорією діянь, як кримінальні проступки та віднесення до них всіх злочинів невеликої тяжкості, за які в санкціях передбачені покарання, не пов'язані з позбавленням волі¹. На думку Н. А. Мирошниченко, категорія кримінального проступку не повинна входити у класифікацію злочинів замість злочинів невеликої тяжкості², тобто з погляду вказаних вчених кримінальне правопорушення буде поділятися на кримінальні проступки та злочини, злочини у свою чергу на злочини невеликої тяжкості, злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини.

В. М. Куц пропонував переглянути існуючу класифікацію злочинів та поділяти їх на: 1) нетяжкі злочини; 2) тяжкі злочини; 3) особливо тяжкі злочини. До нетяжких вчений пропонує віднести злочини, які за діючим КК України є злочинами середньої тяжкості, а злочини невеликої тяжкості віднести до категорії кримінальних проступків³. Чотричленна класифікація кримінальних

¹ Тацій В. Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства України як запорука його якості та ефективності / В. Я. Тацій // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 12.

² Мирошниченко Н. А. Кримінальний проступок та класифікація злочинів / Н. А. Мирошниченко // Юридичний вісник. — 2012. — № 2 — С. 47—49.

³ Куц В. М. Впровадження кримінального проступку та кримінальної відповідальності юридичних осіб — важливі напрямки розвитку кримінального права Ук-

діянь також пропонувалась у ст. 9 «Класифікація злочинів» проекту Основ кримінального законодавства СРСР 1991 р. В тексті законопроекту злочини невеликої тяжкості в дужках іменувались кримінальними проступками¹, тобто поняття злочину невеликої тяжкості прирівнювалось до поняття кримінального проступку.

Вважається, що класифікація, запропонована В. М. Куц, є більш прийнятною, оскільки в іншому випадку при збереженні поділу злочинів за тяжкістю на чотири види, які передбачені у ст. 12 діючого КК, а також включенні злочину та кримінального проступку до видів кримінального правопорушення фактично створюється дворівнева класифікація кримінальних правопорушень: спочатку кримінальне правопорушення поділяється на кримінальні проступки та злочини, а потім злочини поділяються за тяжкістю ще на чотири види.

Оскільки злочини невеликої тяжкості та окремі злочини середньої тяжкості пропонується трансформувати у кримінальні проступки, то відповідно кримінальні правопорушення мають поділятися на кримінальні проступки, злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини. Із злочинів середньої тяжкості відповідно до чинного КК пропонується трансформувати у кримінальні проступки лише ті загальнокримінальні злочини, які не заподіюють тілесних ушкоджень середньої тяжкості, тобто володіють невисоким ступенем суспільної небезпеки. У разі, якщо діяння посягає на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, то злочинними наслідками, як розмежувальним критерієм кримінального проступку від злочину, мають бути тілесні ушкодження середньої тяжкості. Вказаний критерій відмежування за наслідками кримінальних проступків та злочинів окремо для двох груп діянь, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки, є різним, оскільки різним є механізм заподіяння злочинної шкоди для вказаних груп діянь. Більш детально відмінність вказаного механізму досліджувалась у розділі 2.

Із злочинів середньої тяжкості пропонується віднести до кримінальних проступків лише ті діяння, у яких склад злочину є формальним за конструкцією (ч. 2 ст. 163, ст. 167, 170, 175, ч. 1 ст. 200, ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 267, ст. 198 КК) тощо (детальніше перелік діянь див. у Додатку 2). До злочинів середньої тяжкості,

---

раїни / В. М. Куц // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 192—195.

¹ Тер-Акопов А. А. Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 71—73.

які мають бути віднесеними до кримінальних проступків за запропонованими критеріями, пропонується 16 складів за встановленими критеріями трансформації злочинів у кримінальні проступки.

Розглядаючи класифікацію злочинів за тяжкістю, необхідно звернути увагу на зміни до ст. 12 КК, внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» за № 9221 від 27.09.2011 р.¹. Після вищевказаних змін, за основу при визначенні тяжкості злочину за діючим КК взято не лише міру позбавлення волі, а й розмір штрафу в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Слід погодитись із Зауваженням Головного юридичного управління 03.11.2011 р. щодо того, що таке покарання, як штраф, апіорі не здатне віддзеркалити ступінь тяжкості некорисливих злочинів².

Кримінальний закон встановлює відповідальність не тільки за вчинення закінченого злочину, а й незакінченого. У зв'язку із цим залишається актуальним питання щодо відповідальності за вчинення готування чи замаху на кримінальний проступок. Питання стадій кримінального проступку частково вирішено у ч. 2 ст. 14 КК, де закріплено некараність готування до злочинів невеликої тяжкості. Таким же шляхом має вирішуватись питання про готування та замах на вчинення кримінального проступку. На підтвердження цього можна навести деякі аргументи. Так, наприклад, П. Л. Фріс, аналізуючи питання розвитку норм Загальної частини КК, дійшов висновку, що при готуванні до злочину в діях особи є лише один елемент складу злочину в повному обсязі, два — в «ембріональному» і один повністю відсутній³. І. А. Водолаз, проаналізувавши положення ст.ст. 14, 16 КК, зазначив, що стадія замаху та готування не охоплюються поняттям «злочин», якщо тлумачити його в суворій відповідності до вимог конституційно визначеного принципу верховенства права, юридичної логіки та правозастосовної практики⁴, що ще раз підкреслює доцільність

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України № 4025-VI від 15.11.2011 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>

² Зауваження до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та службової діяльності)» (реєстраційний № 9221) від 03.11.2011 р. : Головне юридичне управління Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=pf3511=41271

³ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / Фріс П. Л. — К. : Атика, 2005. — 280 с.

⁴ Водолаз І. А. Класифікація кримінально караної поведінки / І. А. Водолаз // Митна справа. — 2008. — № 5. — С. 79.

передбачення відсутності відповідальності за вчинення готування або замаху на вчинення кримінального проступку.

Суб'єкт кримінального проступку. Вік, з якого особа притягується до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, може застосовуватись і до кримінального проступку. Щодо зменшеного віку кримінальної відповідальності, то перелік діянь, які вказані у ч. 2 ст. 22 КК має бути встановлено лише за злочини, крім злочину, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК, який пропонується віднести до кримінальних проступків.

Вина та її форми щодо кримінального проступку можуть бути аналогічними визначенню вини та її форм, що існують в діючому КК.

Співучасть. Ще одним спеціальним питанням є співучасть при вчиненні кримінального проступку. Співучастю, згідно із ст. 26 КК, є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Вказане визначення є результатом тривалої дискусії щодо наявності співучасті у злочинах з необережною формою вини, що аргументував А. Н. Трайнін¹. Таке визначення може бути застосоване до кримінального проступку, а відповідні інститути співучасті — до пропонованих видів кримінального діяння.

Такі об'єктивні ознаки, як участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення, спільність дій (поєднання зусиль для вчинення єдиного діяння з метою досягнення загального результату злочину, причино-наслідковий зв'язок між діями співучасників)², наявність двостороннього зв'язку, а також суб'єктивні ознаки, як умисність дій, усвідомленість стосовно дій інших співучасників, спрямованість на досягнення єдиного злочинного результату³, притаманні як злочинам невеликої тяжкості, так і окремим неуправлінським проступкам. У зв'язку із цим логічним було б застосування поняття співучасті, закріпленого у чинному КК, і до кримінального проступку, а не пропонувати нове визначення поняття співучасті, як це зроблено було в проекті Кодексу⁴, що є значно відмінним від існуючого у діючому КК.

Обставини, що виключають кримінальність⁵ діяння. Одним із наступних питань є питання обставин, що виключають злочинність

¹ Трайнін А. Н. Общее учение о составе преступления / ред. А. М. Яковлев / Трайнін А. Н. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. — С. 281—283.

² Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Бурчак Ф. Г. — К. : Вища шк., 1986. — С. 102—109.

³ Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / Тельнов П. Ф. — М. : Юрид. лит., 1974. — С. 52—53.

⁴ Проект Кодексу України про кримінальні проступки: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

⁵ Згідно з положеннями розділу VIII чинного КК, вказані обставини іменуються як «обставини, що виключають злочинність діяння». В роботі з метою реа-

діяння. Укладачі проекту Кодексу пропонували існуючі обставини, що виключають злочинність діяння, застосовувати і до кримінального проступку. Вказане положення проекту Кодексу має бути підтримано, оскільки існування вказаних обставин може виключати відповідальність і при вчиненні кримінального проступку.

Звільнення від кримінальної відповідальності. Вважається, що, впровадження кримінального проступку має забезпечити відповідність покарання реальній небезпеці вчиненого діяння. І саме невідворотність притягнення до покарання за вчинений кримінальний проступок може забезпечити загальне та спеціальне попередження подальшого вчинення кримінальних проступків, та, як наслідок, і злочинів. У КК діє інститут звільнення від кримінальної відповідальності, який, на жаль, використовується як «зрівняльний інструмент» між судимістю і покаранням та дійсною небезпекою злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості¹.

При аналітичному огляді проступку в кримінально-правовій доктрині отримано висновки, що із звільненням від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості особа притягується до дисциплінарної відповідальності або застосовуються заходи громадського стягнення. Таким чином, відбувається підміна кримінальної відповідальності іншими видами відповідальності.

Впровадження кримінального проступку має забезпечити поступовий перехід між правопорушеннями та злочином та відповідно поступовий перехід між небезпекою діяння, так і наслідками притягнення до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим впровадження категорії кримінального проступку повинно забезпечити застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності, як виняток, для заохочення, а не шляхом «трафаретного» застосування, як це здійснюється на сучасному етапі дії чинного КК².

лізації окремих положень Концепції та Плану заходів пропонується використовувати поняття «кримінальне правопорушення», яке за тяжкістю може бути поділено на «кримінальні проступки» та «злочини». У зв'язку із тим, що всі кримінальні діяння пропонується іменувати як кримінальні правопорушення, а не як злочини, то відповідно і обставини, що виключають злочинність діяння, пропонується застосовувати до кримінальних проступків і до злочинів та іменувати як «обставини, що виключають кримінальність діяння».

¹ Дмитрук М. М. Філософсько-правові передумови запровадження кримінальних проступків / М. М. Дмитрук // Новітні наукові дослідження держави і права 2013 : збірник наукових праць / за ред. П. М. Шапірка, О. В. Козаченка. — Миколаїв : Ліон, 2013. — С. 32—37.

² Дмитрук М. М. Системно-правові передумови впровадження кримінального проступку / М. М. Дмитрук // Правова держава : наукове видання : гол. ред. Є. Л. Стрельцов. — О. : Астропринт. — 2012. — № 15. — С. 143—147.

Наслідки вчинення кримінального проступку (судимість та покарання). Закріплене положення в Концепції щодо того, що кримінальні проступки не повинні тягнути судимість, є одним із основних позитивних положень впровадження категорії кримінального проступку. За вчинення кримінального проступку не мають застосовуватися положення розділу КК «Судимість». Тягнути судимість має лише вчинення злочину.

Питання, які саме покарання слід застосовувати за вчинення кримінального проступку, є дискусійним та залежить від принципів впровадження категорії проступку в кримінальне законодавство України. Оскільки зарубіжний досвід свідчить, що покарання використовується як формальний критерій визначення межі між кримінальним проступком та злочином за видом та розміром стягнення, то відповідно вибір видів та міри покарання безпосередньо буде впливати на систему злочинів та інших правопорушень, які мають бути трансформовані у кримінальні проступки.

К. А. Автухов, І. С. Яковець пропонують застосовувати за вчинення кримінальних проступків такі покарання, як конфіскація майна, примусова реалізація майна, покладення обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду (як додатковий вид покарання), короткостроковий арешт на строк до одного місяця. При цьому вченими проведено аналіз переваг та недоліків запровадження того чи іншого нового виду покарання¹.

Слід підтримати позицію вказаних науковців щодо необхідності застосування конфіскації майна, проте, вважається, що інші запропоновані заходи за метою застосування (забезпечують виключення повторного вчинення кримінальних правопорушень) та властивостями мають бути віднесені до інших заходів кримінально-правового впливу або до заходів безпеки, необхідність запровадження яких обґрунтовувалась І. М. Горбачовою².

Так, І. М. Горбачова, зазначала, що значення заходів безпеки полягають у забезпеченні захисту суспільства від суспільно небезпечних осіб та криміногенності конкретних життєвих ситуацій та пропонувала виділити у кримінальному праві України таку систему заходів безпеки, як: примусові заходи медичного характеру; примусове лікування; примусові заходи виховного характеру

¹ *Автухов К. А.* Види покарань за вчинення кримінального проступку / К. А. Автухов, І. С. Яковець // *Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України* : матеріали всеукр. наук-практ. Інтернет-конф., м. Луганськ, 18—28 берез. 2013 р.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. — Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. — С. 9—13.

² *Горбачова І. М.* Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз) : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. — О., 2008. — 20 с.

(крім заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність), спеціальну конфіскацію; вилучення та знищення предметів; встановлення нагляду; позбавлення права на керування транспортними засобами; опублікування вироку¹.

Віднесення «покладення обов'язку відшкодувати шкоду» до покарань суперечить природі покарання в кримінальному праві України, оскільки покарання є заходом впливу до винуватої особи, який лише на такому етапі реалізації кримінальної відповідальності, як застосування покарання, та у змісті кримінально-правових відносин, як зовнішній формі вираження кримінальної відповідальності, можна визначити як «обов'язок», проте зводить покарання лише до обов'язку вважається необґрунтованим. Крім того, застосування цього виду покарання у випадках, коли особа за майновим станом не в змозі відшкодувати завдану шкоду, є неможливим.

У зв'язку із цим визначення К. А. Автуховим, І. С. Яковцевим покладення обов'язку відшкодувати шкоду та вилучення майна як видів покарань вважаємо неточним визначенням правової природи вказаних заходів впливу. Запровадження вказаних заходів впливу має вирішуватись не у світлі запровадження інституту кримінальних проступків, а у світлі виокремлення інституту заходів безпеки в кримінальному праві України, як це пропонувалось І. М. Горбачовою.

Запропонований перелік покарань у проекті Кодексу містив у ст. 40 такі види покарання, як: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи; 4) спеціальна конфіскація майна. Застосування подібних видів покарань за вчинення кримінальних проступків пропонувалось науковцями неодноразово. Особлива увага зверталась на «виправні роботи, не пов'язані із позбавленням волі»².

Згідно з ч. 2 ст. 51 Проекту закону № 10126 за кримінальні проступки пропонувалось застосовувати лише такі види покарань, як: 1) штраф; 2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 3) громадські роботи³.

¹ Горбачова І. М. Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз) : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одеська національна юридична академія. — О., 2008. — 20 с.

² Проект Кодексу України про кримінальні проступки : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

³ Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальних проступків : проект закону від 28.02.2012 року № 10126 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706

Проте в проекті Кодексу та Проекті Закону № 10126 за вчинення кримінального проступку навіть не передбачений такий вид покарання, як «арешт». Дисертаційне дослідження «арешту» І. І. Піскуном як виду покарання свідчить, що цей вид покарання історично обумовлений для КК та відповідає міжнародним тенденціям розвитку покарання¹, а його застосування за діючим КУпАП притаманне саме за вчинення такого неуправлінського діяння, яке вчений іменує «підсудним проступком»². Ю. В. Шинкарьов дійшов висновку, що «арешт» є покаранням із підвищеним рівнем суворості режиму та пов'язаним із фізичною ізоляцією засудженої особи від суспільства та є суворішим за обмеження волі³.

Під час обговорення ідеї запровадження категорії кримінального проступку як до, так і після затвердження Концепції більшість вчених звертали увагу на те, що КУпАП встановлює види стягнень згідно з положеннями ст. 24, які мають кримінальний зміст, зокрема, «адміністративний арешт», «конфіскація майна», «оплатне вилучення майна», «позбавлення спеціальних прав».

Застосування вказаних стягнень в адміністративному порядку, як було доведено О. А. Банчуком та Р. Куйбідою, є таким, що порушує права людини, передбачені ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод⁴. Одним із свідчень кримінального характеру «адміністративного арешту» є Рішення Суду по Справі «Гурепка проти України»⁵, в якому вказано, що арешт є кримінальним видом стягнення незалежно від його назви — «адміністративний арешт». Впровадження кримінального проступку буде сприяти додержанню прав людини, закріплених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, при застосуванні вищевказаних видів стягнення, передбачених положеннями чинного КУпАП.

Дослідження діянь, за які передбачений адміністративний арешт (ст.ст. 44, 51, 173, 173², 178, 185, 185¹, 185³, 185¹⁰, 187,

¹ Піскун І. І. Адміністративно-правові засади встановлення і застосування адміністративного арешту, виправних та громадських робіт : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. / Піскун І. І. — К., 2006. — С. 4.

² Там само.

³ Шинкарьов Ю. В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбукання / Ю. В. Шинкарьов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Шинкарьов Ю. В. — Х., 2006. — С. 16.

⁴ Банчук О., Куйбіда Р. Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / наук. ред. В. Лутковська ; відп. ред. Ігор Коліушко. — К. : ІКЦ «Леста», 2005. — С. 84—88.

⁵ Рішення у Справі «Гурепка проти України» (за Заявою № 61406/00) від 06.09.2005 р. // Європейський суд з прав людини : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://vaas.gov.ua/files/Docs/Gurepka_2.doc

204¹ КУпАП), свідчить, що за матеріальними ознаками вказані діяння не належать до управлінських відносин, тобто не є управлінськими, а є кримінальними за своєю природою. Як уявляється, арешт є одним із основних видів стягнень, які повинні застосовуватись за вчинення кримінального проступку. Проте при трансформації тих чи інших адміністративних правопорушень наявність в санкції адміністративно-правової норми такого виду стягнення, як адміністративний арешт, не повинно автоматично розглядатися підставою трансформації вказаних діянь у кримінальні проступки. Всі критерії трансформації мають застосовуватись у сукупності.

Стосовно такого виду покарання, як «виправні роботи», то необхідність застосування вказаного виду покарання за кримінальні проступки є дискусійною, оскільки, як підмітив Р. С. Данелян, подальше застосування в існуючому вигляді такого виду покарання, як «виправні роботи», необхідно переглянути, оскільки за змістом вказані роботи є не чим іншим, як «штрафом у розстрочку»¹.

Позиція укладачів проекту Кодексу щодо незастосування такого виду покарання, як «виправні роботи», мала під собою певне підґрунтя. Отже, застосування за вчинення кримінального проступку такого виду покарання, як «громадські роботи», має бути одним із основних видів покарань.

Згідно із ст. 51-1 проекту Закону України № 10146, за вчинення кримінального проступку пропонувалось застосовувати: 1) штраф; 2) позбавлення спеціального права, наданого особі; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) арешт².

Система заходів кримінально-правового впливу, яка пропонувалась у цьому проекті закону, була більш обґрунтованою, оскільки вона більше відповідала положенням Концепції, згідно з якою до кримінальних проступків має застосовуватись короткостроковий арешт³.

Стосовно правової природи заходів кримінально-правового впливу, що мають застосовуватись за кримінальні проступки, то

---

¹ Данелян Р. С. Исправительные работы как вид уголовного наказания в теории и практике : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Данелян Р. С. — Ставрополь, 2002. — С. 154—155.

² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : проект закону України від 03.03.2012 року за № 10146 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42733

³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 / Президент України. — Офіційний вісник України. — 2008. — № 27 — Ст. 486.

цікавою є позиція Н. М. Мірошніченко. Так, вчена, на підставі аналізу наукових позицій інших науковців та проектів щодо внесення змін до КК України, дійшла висновків, що в якості міри відповідальності не може виступати покарання, оскільки вказаний захід стягнення може застосовуватися лише за вчинення злочину. Більш обґрунтованим і таким, що узгоджується із положеннями Конституції України, на думку Н. М. Мірошніченко, є поняття «кримінальне стягнення». У зв'язку з цим під час реформування системи злочинів у кримінальні правопорушення, поряд із поділом кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, необхідно передбачити поділ заходів впливу на кримінальні стягнення та покарання, які повинні застосовуватись за різні види кримінальних правопорушень. За кримінальні проступки повинні застосовуватись кримінальні стягнення, а за злочини — покарання¹. Вказана позиція є обґрунтованою, проте можливість її прийняття залежить від того, яку модель кримінального проступку буде запроваджено. У випадку трансформації у кримінальні проступки небагатьох злочинів невеликої тяжкості та інших видів правопорушень, збереження такої категорії злочинів за тяжкістю, як «злочини невеликої тяжкості», заходи, що мають застосовуватись за вчинення кримінальних проступків, необхідно іменувати «кримінальні стягнення». У випадку трансформації у кримінальні проступки більшої частини злочинів невеликої тяжкості, можливо, окремих злочинів середньої тяжкості та запровадження вказаного виду кримінального діяння замість «злочинів невеликої тяжкості», — заходи стягнення, що мають застосовуватись за кримінальні проступки, мають іменуватись «покарання», оскільки за змістом вони більше будуть відповідати змісту покарань.

Стосовно можливості застосування позбавлення волі за вчинення кримінального проступку, слід зазначити таке. Під час обговорення проблеми кримінального проступку у 70—80-ті рр. ХХ ст. більшістю вчених, із тих, які відстоювали необхідність запровадження цього виду кримінального діяння, пропонувалось застосовувати за вчинення кримінального проступку позбавлення волі, що визначалося б формальним критерієм при розмежуванні злочинів та кримінальних проступків. Звичайно, однозначних поглядів щодо міри позбавлення волі за вчинення кримінального проступку не було. Наприклад, одні вчені пропонували передбачити позбавлення волі за вчинення кримінального проступку стро-

---

¹ *Мирошніченко Н. М. Правові наслідки кримінального проступку / Н. М. Мірошніченко // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матер. Всеукр. науко-практич. конф. 1—2.03.2013 р. м. Івано-Франківськ. — С. 185—188.*

ком до 2 років¹, П. Л. Фріс, — до 3 років², В. І. Курляндський — взагалі до 5 років позбавлення волі³.

Досліджуючи практику Суду, О. Банчук дійшов висновку, що саме «позбавлення волі» як вид покарання, на думку Суду, є одним із критеріїв віднесення діяння до кримінальних правопорушень⁴. В іншій роботі О. Банчук, проаналізувавши зарубіжне деліктне законодавство, пропонує запровадити кримінальний проступок в законодавство України, проте за кримінальний проступок, на думку вченого, не повинно застосовуватись «позбавлення волі»⁵.

Думається, що «позбавлення волі» — вид покарання, який може застосовуватись за вчинення кримінального проступку у виняткових випадках, при цьому вказаний вид покарання може бути передбачено в КК за вчинення кримінальних проступків альтернативно поряд із іншими видами покарання.

Встановлені у попередніх підрозділах матеріальні ознаки є ознаками, які законодавець має використовувати при трансформації злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, а також неуправлінських проступків у кримінальні проступки.

Проте після запровадження інституту кримінального проступку для суб'єктів правозастосування основним критерієм розмежування злочину, кримінального проступку та адміністративного правопорушення має бути формальний критерій, тобто вид та міра покарання.

Формальним критерієм для відмежування кримінального проступку від злочинів пропонується визначити санкцію кримінально-правової норми, яка передбачає такий вид покарання, як позбавлення волі строком до 2 років, у випадку передбачення санкціями кримінально-правових норм більш тяжких видів покарань або із більшою мірою, вказані види кримінальних правопорушень мають визнаватися злочинами. Формальним критерієм відмежування кри-

¹ Фефилова В. Ф. Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Фефилова В. Ф. — М., 1977. — С. 80.

² Фріс П. Л. Ознаки та склад кримінального проступку / П. Л. Фріс // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб наук. праць. — 2007. — № 2. — С. 166—171.

³ Курляндский В. И. Неотвратимость наказания и борьба с преступностью / В. И. Курляндский // Советское государство и право. — 1972. — № 9. — С. 84—86.

⁴ Банчук О., Куйбіда Р. Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / наук. ред. В. Лутковська, відп. ред. Ігор Коліушко. — К. : ІКЦ «Леста», 2005. — С. 85—86.

⁵ Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / [автор-упорядник О. А. Банчук]. — К. : Книги для бізнесу, 2007. — С. 199—204.

мінального проступку від адміністративного правопорушення є передбаченість у санкціях кримінально-правових норм арешту та спеціальної конфіскації майна лише за вчинення кримінального проступку, а у випадку передбачення більш м'яких видів заходів впливу вказані види діянь мають належати до адміністративних правопорушень. Позбавлення спеціальних прав пропонується застосовувати як за вчинення адміністративного правопорушення, кримінального проступку, так і за вчинення злочину, проте міра вказаного заходу впливу має визначати природу діяння та відповідно природу самого заходу впливу (як покарання або як адміністративного стягнення).

Отже, за кримінальні проступки пропонується застосовувати: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) спеціальну конфіскацію; 4) арешт; 5) позбавлення спеціального права; 6) обмеження волі; 7) позбавлення волі на строк до 2 років.

Крім вказаних питань впровадження кримінального проступку, додаткового вивчення потребують спеціальні питання відповідальності за вчинення кримінального проступку. Не проводячи окремих досліджень щодо особливостей у застосуванні вказаних інститутів за вчинення кримінального проступку, слід спробувати окреслити в загальних рисах спеціальні питання відповідальності за вчинення кримінального проступку.

Призначення покарання. Обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання. Щодо обставин, які обтяжують або пом'якшують покарання за вчинення кримінального проступку, то перелік, передбачений у ст.ст. 66, 67 КК, доречно застосовувати і до кримінальних проступків. Проте при цьому необхідно пам'ятати, як було доведено А. П. Чугаєвим, що пом'якшуючі обставини не повинні змінювати правової природи вчиненого діяння¹. М. І. Хавронюк під час дослідження поняття злочину за кримінальним законодавством зарубіжних країн дійшов висновку, що кваліфіковані обставини не повинні змінювати межі відповідальності, передбаченої законом². Таким чином, обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання не повинні впливати на віднесення діяння до того чи іншого виду кримінального правопорушення, оскільки обтяжуюча або пом'якшуюча обставина впливає лише на тяжкість призначення покарання, проте не повинна змінювати природи вчиненого діяння.

¹ Дружинина В. Ф. О разграничении преступления и административного проступка / В. Ф. Дружинина // Советское государство и право. — 1978. — № 4. — С. 79.

² Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / Хавронюк М. І. — К. : Юрисконсульт, 2006. — С. 177.

Поряд із цим, повторне вчинення кримінального проступку, у випадку наявності прямої вказівки на це в КК, може впливати на зміну тяжкості кримінального правопорушення із кримінального проступку на злочин.

Загальні положення щодо сукупності та повторності, існуючі у чинному КК, також необхідно застосувати щодо кримінального проступку як до одного із видів кримінальних правопорушень. Слід погодитися із позицією укладачів проекту Кодексу, проекту вищевказаних законодавчих актів № 10126, 10146 щодо відсутності необхідності невикористання положень про рецидив злочину до інституту кримінальних проступків.

Зворотним аспектом видів заходів стягнення, які можуть застосовуватись за вчинення кримінального проступку, є питання системи діянь (адміністративних правопорушень, що не є управлінськими, та злочинів невеликої тяжкості), які мають бути трансформовані у кримінальні проступки.

М. І. Хавронюк, проаналізувавши деліктне законодавство України, запропонував віднести до системи кримінальних проступків: 1) приблизно 90 простих складів проступків, які передбачені КУпАП і Митним кодексом України та мають бути криміналізовані з установленням за їх вчинення найменш суворих кримінальних покарань; 2) приблизно 100 простих складів проступків, які наразі є злочинами невеликої тяжкості, передбаченими КК. При цьому вчений одним із основних доводів трансформації такої кількості складів адміністративних правопорушень розглядає те, що чинний КУпАП передбачає можливість застосування за адміністративні правопорушення: арешту — у 24 випадках; виправних робіт — у 13 випадках; громадських робіт у 17 випадках; конфіскації — у 75 випадках; великого розміру штрафу (до 1,3 та до 5 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян) — у 40 випадках. А загалом до судової юрисдикції сьогодні відноситься понад 150 складів адміністративних проступків¹.

М. І. Хавронюк при визначенні системи діянь, які необхідно трансформувати до кримінальних проступків, застосував підхід виокремлення за «формальними критеріями», тобто за видом заходів стягнення, які за своїм змістом та характером можна віднести до кримінально-правових. Разом із тим вважається, що вказаний підхід не повинен застосовуватись як «абсолютний» крите-

---

¹ Хавронюк М. І. Концепцією визначено: адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати / М. І. Хавронюк // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 182—186.

рій трансформації адміністративних правопорушень та злочинів невеликої тяжкості до кримінальних проступків, тобто за окремі адміністративні правопорушення стягнення можуть бути надмірно жорсткими (при застосуванні адміністративного арешту) і фактично можуть на практиці не застосовуватись, проте автоматична трансформація їх як кримінальних проступків, вважається, призведе до надмірної криміналізації та матиме зворотний ефект (замість гуманізації кримінального законодавства відбудеться розширення сфери його регулювання).

Слід погодитись із Д. С. Азаровим, що вітчизняні кримінально-правові санкції є надзвичайно розбалансованими, що проявляється, насамперед, у встановленні абсолютно різних покарань за посягання однакової небезпечності, різному впливу однакових кваліфікуючих ознак на зміну міри типового покарання, а відтак типову міру покарання і ступінь тяжкості злочину. Саме тому, на думку Д. С. Азарова, вид та міру покарання не можна вважати адекватними мірами суспільної небезпеки злочинів та використовувати їх як критерії трансформації окремих злочинів у кримінальні проступки¹.

Позиція Д. С. Азарова є актуальною і для санкцій, передбачених положеннями КУпАП, тобто при трансформації адміністративного правопорушення до кримінального проступку не варто керуватися лише видом адміністративного стягнення.

Необхідно, як зазначає О. Банчук², використання кумулятивного (збирального) критерію при визначенні кримінального характеру (попередня «прописка» діяння; наявність або відсутність управлінських відносин; тяжкість стягнення). Враховуючи, що система стягнень за адміністративні правопорушення, а також система покарань за злочини є розбалансованою, необхідно замість такого складового кумулятивного критерію, запропонованого О. Банчуком, як вид стягнення, брати до уваги не лише вид стягнення, а й практику його застосування. По-перше, це пов'язано із тим, що санкції, як правило, і в КУпАП і в КК є альтернативними і найбільш суворі види стягнень чи покарань, які передбачені тією чи іншою санкцією правової норми, застосовуються досить рідко. По-друге, вважається, що саме поширеність засто-

¹ Азаров Д. С. Визначення кола кримінальних проступків: два напрями розв'язання проблеми / Д. С. Азаров // Кримінальні проступки: теоретичне підґрунтя та шляхи вдосконалення законодавства України : матеріали всеукр. наук-практ. Інтернет-конф., м. Луганськ, 18—28 берез. 2013 р.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. — Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. — С. 13—19.

² Банчук О., Куйбіда Р. Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / наук. ред. В. Лутковська, відп. ред. Ігор Коліушко. — К. : ІКЦ «Леста». 2005. — С. 83—88.

сування того чи іншого виду стягнення або покарання і визначає «заряд» суспільної небезпечності або шкідливості адміністративного правопорушення або злочину.

Аналіз положень Особливої частини КК через призму встановлених об'єктивно-суб'єктивних ознак категорій кримінального проступку із урахуванням формального критерію — позбавлення волі строком до 2 років та більш суворих покарань дає можливість запропонувати за розділами Особливої частини діючого КК орієнтовну систему неуправлінських проступків, складів злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

До кримінальних проступків пропонується відносити діяння, відповідальність за які встановлена положеннями КУпАП та КК, перелік яких вказаний у Додатку 2. У загальному вигляді підставою для подальшої криміналізації кримінальних проступків може бути, звичайно ж, ступінь суспільної небезпеки, що обумовлюється такими об'єктивно-суб'єктивними ознаками для двох груп діянь:

1) для неуправлінських проступків та загальнокримінальних злочинів невеликої тяжкості можуть бути характерні такі ознаки, як: посягання на суспільні відносини, пов'язані з охороною здоров'я, майна тощо (реалізацією негативних прав людини першого покоління); об'єктивна сторона може бути у формі діяння, безпосередній прямий причинно-наслідковий зв'язок, незначна шкода; загальний суб'єкт посягання; вина у формі умислу, притаманні та мають кримінально-правове значення мотив та мета;

2) для злочинів невеликої тяжкості та середньої тяжкості, які посягають на суспільні відносини у сфері регуляції суспільних відносин, можуть бути характерні такі ознаки, як: наявність основного безпосереднього об'єкта посягання у вигляді суспільних відносин у певній сфері регуляції суспільних відносин, а також додаткового обов'язково безпосереднього об'єкта у вигляді здоров'я, майна тощо; формою діяння може бути бездіяльність, характерний опосередкований причинно-наслідковий зв'язок, діяння має або лише створювати загрозу заподіяння тяжких наслідків, або заподіювати тілесні ушкодження середньої тяжкості, незначну майнову шкоду; спеціальний суб'єкт злочину; «змішана» або необережна форма вини, мотив, мета та емоції, як правило, не мають кримінально-правового значення.

Поряд із цим, слід зазначити, що за рамками роботи залишилось багато питань, пов'язаних із запровадженням кримінального проступку, зокрема, звільнення від покарання та його відбування, малозначність діяння, особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх за вчинення кримінального проступку (вік, перелік видів покарань тощо), примусові заходи медичного характеру та

примусове лікування, застосування заходів безпеки. Обумовлено це тим, що вказані проблеми вимагають для свого вирішення окремих самостійних досліджень.

Висновки до розділу 2

Під час дослідження ознак пропонованого виду кримінального діяння встановлено амбівалентні (подвійні) особливості в об'єктивних та суб'єктивних ознаках двох підсистем діянь, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки. Вказані особливості обумовлені тим, що в кримінальний проступок пропонується трансформувати неуправлінські проступки, подібні до злочинів, злочини невеликої тяжкості, а також окремі злочини середньої тяжкості. В деяких випадках частина злочинів невеликої тяжкості та злочини середньої тяжкості включають ознаки інших видів правопорушень, що впливає на характер об'єктивно-суб'єктивних ознак. Вказана особливість у безпосередньому об'єкті посягання по горизонталі проявляється у тому, що об'єктом кримінального проступку пропонується визначати: 1) суспільні відносини, пов'язані з охороною здоров'я, власності тощо (у першій підсистемі діянь); 2) основним безпосереднім об'єктом посягання є суспільні відносини в певній сфері правил (управлінськими відносинами), а додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом — суспільні відносини з охорони здоров'я, малих великих соціальних груп — негативні права людини першого покоління (у другій підсистемі діянь).

Вказана особливість в об'єктивній стороні кримінального проступку проявляється в такому: 1) за формою вираження об'єктивної сторони злочини невеликої тяжкості та неуправлінські проступки є діяннями у формі активних дій, рухів тіла, за механізмом посягання — тотожні «природним злочинам», проте (за конструкцією складу діяння) без заподіяння злочинної шкоди. Для вказаних злочинів невеликої тяжкості та неуправлінських проступків притаманний безпосередній причинний або прямий причинний зв'язок, спрямованість діяння на досягнення чітко визначеного наслідку (для першої підсистеми діянь); 2) в основі деяких діянь об'єктивної сторони лежать ознаки іншого правопорушення у сфері регуляції певних правил, що обумовлює притаманність «змішаної протиправності» та заподіяння злочинної шкоди, характерною формою діяння є бездіяльність, опосередкований причинно-наслідковий зв'язок (для другої підсистеми діянь).

Встановлено такі амбівалентні особливості ознак суб'єкта кримінального проступку: 1) суб'єктами кримінального проступку є

фізичні особи, що володіють «загальною» деліктоздатністю у порівнянні із спеціальною деліктоздатністю суб'єктів адміністративних (управлінських) проступків (для першої підсистеми діянь); 2) для іншої частини суб'єктів посягання притаманна наявність додаткового правового статусу (сукупність прав та обов'язків) опікуна, батьків, військовослужбовця, посадової особи на підприємстві (для другої підсистеми діянь).

Особливості суб'єктивної сторони пропонованого виду діяння полягають в такому: 1) неуправлінським проступкам та злочинам невеликої тяжкості притаманна умисна форма вини, а деяким — необережна (для першої підсистеми діянь); 2) психічне ставлення до діяння виражене у формі «умислу в адміністративно-правовому розумінні», а до його злочинних наслідків — у формі необережності, що іменують «змішаною виною», механізм мотивації вказаної частини діянь подібний до механізму мотивації управлінських правопорушень (для другої підсистеми діянь).

Доводиться доцільність використання терміна «кримінальний проступок» та об'єднання кримінального проступку із злочином у «кримінальне правопорушення». Пропонується кримінальне правопорушення за тяжкістю поділяти на кримінальні проступки, злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини. Підставою кримінальної відповідальності як за кримінальний проступок, так і за злочин пропонується розглядати склад кримінального правопорушення. Доводиться, що кримінальні проступки не мають тягнута судимість. За вчинення кримінального проступку пропонується застосовувати штраф, громадські роботи, спеціальну конфіскацію, арешт, позбавлення спеціального права, обмеження волі, позбавлення волі на строк до 2 років. Незакінчений кримінальний проступок не має бути кримінально караним. Наводиться орієнтовний перелік неуправлінських проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

ВИСНОВКИ

1. Основна відмінність між злочином та іншими видами правопорушень полягає у ступені суспільної небезпеки. Другорядними критеріями є характер санкції правової норми, форма посягання, форма реакції держави та інших суб'єктів правовідносин. У свою чергу, ступінь суспільної небезпеки визначається сутнісною відмінністю злочину від інших видів правопорушень. Сутність дисциплінарних проступків полягає у посяганні на правила внутрішнього трудового розпорядку, внутрішній порядок управління; цивільно-правових проступків — на майнові та немайнові особисті відносини, що виникли на підставі правочинів або у зв'язку із позадоговірним заподіянням шкоди; адміністративних проступків — у посяганні на порядок зовнішнього управління органів державної влади та влади органів місцевого самоврядування, а сутність злочинів — у посяганні на суспільні відносини, що забезпечують існування людини, малих та великих соціальних груп.

Проте вказана сутність не завжди врахована у положеннях КК та КУпАП, що призводить до існування серед адміністративних правопорушень діянь неуправлінського характеру, а серед злочинів таких кримінальних діянь, що за своєю суттю є правопорушеннями.

До неуправлінських проступків, які володіють кримінально-правовою природою, належать посягання на власність, громадську безпеку та громадський порядок, саме за вказані посягання, як правило, передбачене застосування адміністративного арешту. На кримінально-правовий характер вищевказаних посягань також вказує формулювання диспозиції адміністративно-правових норм КУпАП за допомогою таких понять, як: крадіжка, розкрадання, привласнення, зміст яких розкривається в КК.

Серед злочинів, крім злочинів невеликої тяжкості, загальної кримінальної спрямованості, до кримінальних проступків пропонується віднести злочини невеликої та середньої тяжкості, які вклю-

чають ознаки адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних правопорушень. За вказані злочини передбачені покарання, альтернативні позбавленню волі або покарання, яким притаманний характер заходів громадських стягнень.

Вказані неуправлінські проступки, злочини невеликої тяжкості загальнокримінальної спрямованості, а також злочини невеликої та окремі злочини середньої тяжкості пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

2. Дослідження видів кримінального діяння в історії кримінально-правової доктрини свідчать про існування історичних передумов поділу кримінального правопорушення в діючому КК. Окремі ознаки різної правової природи кримінального проступку та злочину вбачаються у використанні різних понять для позначення злочину та проступку, а саме: «образа», «согрешение» та відповідно «а кто установление мое порушит» за часів Київської Русі, як «образа» та «кгвалт» в Литовських Статутах, в Наказі Катерини II 1719 р. — «великое нарушение законов» та «простое нарушение установленного благочиния». Законодавчий поділ кримінального правопорушення на проступки та злочини залежно від об'єктів кримінально-правової охорони та видів покарання було закріплено у Зводі законів Російської імперії 1832 р. Такі історичні події, як: Велика Французька революція, прихід буржуазії, збільшення адміністративного апарату, перевиробництво, кризи та безробіття як детермінанти збільшення злочинності та зміни її структури, призвели до таких кардинальних змін у кримінальному праві, як зміна завдань кримінального законодавства, засобів кримінально-правового впливу та виділення проступку як виду кримінального діяння.

Поділу кримінальних правопорушень у кримінальному законодавстві УРСР не існувало. Окремими проявами кримінального проступку після прийняття Основ кримінального законодавства 1958 р. СРСР та союзних республік були інститут звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням адміністративних та громадських заходів впливу та впровадження термінів «малозначний злочин» та «діяння, що містить ознаки злочину». За часів незалежної України категорія кримінального проступку отримала легальне закріплення в Концепції реформування кримінальної юстиції як один із подальших напрямків розвитку кримінального законодавства.

3. Прояви категорії кримінального проступку обумовлені внутрішніми та зовнішніми системно-правовими передумовами. До внутрішніх системно-правових передумов належить порушення таких підстав криміналізації, як: 1) відповідність положень кримінального закону реальній небезпеці діянь; 2) відповідність побутовому

та професійному уявленню та сприйняттю поняття «злочин»; 3) соціально-правова обумовленість окремих криміналізованих діянь; 4) порушення принципу невідворотності покарання. Результатом порушення вказаних підстав криміналізації є «трафаретне» застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування щодо злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості. Встановлено, що впровадження кримінального проступку може сприяти оптимізації застосування КК за «дріб'язкові» злочини.

4. Зовнішніми системно-правовими передумовами впровадження кримінального проступку є позитивний досвід диференціації кримінального діяння в країнах романо-германської правової сім'ї. Критеріями визначення ступеня тяжкості діяння як кримінального або управлінського правопорушення в кримінальному законодавстві держав романо-германської правової сім'ї є управлінський характер, вид і міра стягнення, що застосовується за те чи інше діяння. Так, наприклад, міра таких видів стягнення, як позбавлення волі, позбавлення спеціального права, оплатне вилучення предмета, спеціальна конфіскація майна, позбавлення спеціальних прав, арешт, є критерієм визначення тяжкості діяння як злочину або кримінального проступку залежно від строків застосування вказаних стягнень. У кримінальних законах більшості держав романо-германської правової сім'ї вказана міра є різною, проте, як правило, якщо кримінально-правова норма передбачає позбавлення волі строком до 2 років, то діяння визнається кримінальним проступком, якщо строком від 2 років, то — злочином; вчинення кримінального проступку тягне за собою позбавлення спеціальних прав, як правило, строком до 3 років, вчинення злочину, як правило, — строком до 6 років.

Вищевказані критерії визначення тяжкості діяння можуть бути використані при впровадженні кримінального проступку в кримінальне законодавство України. Вказані системно-правові передумови існування кримінального проступку свідчать, що запропонований поділ кримінального проступку ґрунтується на історичному та міжнародному досвіді.

5. В ході дослідження об'єктивних ознак кримінального проступку встановлено амбівалентні особливості в об'єкті вказаних діянь «по горизонталі», які сконструйовані таким чином: 1) основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини щодо охорони життя, здоров'я, власності та інше (реалізації негативних прав першого покоління), яким (за конструкцією складу злочину невеликої тяжкості та неуправлінського проступку) не заподіюється значна шкода; 2) основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, а обов'язковим додат-

ковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують існування людини (здоров'я, майно, психіка, тобто негативні права першого покоління), для злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості.

6. Встановлено такі амбівалентні особливості об'єктивної сторони кримінального проступку: 1) для злочинів невеликої тяжкості загальнокримінальної спрямованості та неуправлінських проступків притаманна така форма діяння, як дія; за механізмом посягання неуправлінські проступки та злочини невеликої тяжкості тотожні «природнім злочинам», проте не заподіюють значних наслідків. Для вказаних злочинів невеликої тяжкості та неуправлінських проступків притаманний безпосередній або прямий причинний зв'язок, наявні мотив, мета, які опосередковують досягнення чітко визначеного наслідку; 2) для злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості, що посягають на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, притаманна така форма діяння, як бездіяльність; діянню притаманні ознаки інших правопорушень, що обумовлюють притаманність «змішаної протиправності»; злочинні наслідки заподіюються шляхом посягання на суспільні відносини, що забезпечують охорону здоров'я, власності особи та ін. через опосередкований причинно-наслідковий зв'язок.

7. Виявлено такі подвійні особливості ознак суб'єкта пропонованого виду діяння: 1) щодо неуправлінських проступків та загальнокримінальних злочинів невеликої тяжкості, то суб'єктами можуть бути фізичні особи, що володіють «загальною» деліктоздатністю, тоді як суб'єкти адміністративних (управлінських) проступків мають спеціальну деліктоздатність; 2) щодо злочинів невеликої та середньої тяжкості, що посягають на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил, то суб'єктам вказаних діянь може бути притаманна наявність додаткового правового статусу (сукупність прав та обов'язків) опікуна, батьків, військовослужбовця, посадової особи на підприємстві тощо.

8. Встановлені об'єктивні ознаки зумовлюють такі амбівалентні особливості суб'єктивної сторони пропонованого виду діяння: 1) неуправлінським проступкам та злочинам невеликої тяжкості притаманна умисна та необережна форми вини. За результатами аналізу інших елементів суб'єктивної сторони неуправлінських проступків встановлено чіткий зв'язок суб'єктивних елементів «потреба — мотив — мета». Вказаний механізм мотивації характерний саме для природних злочинів; 2) щодо злочинів невеликої та окремих злочинів середньої тяжкості доводиться, що однією з особливостей пропонованого виду діяння є наявність «змішаної вини», тобто різного психічного ставлення до різних елементів конструкції об'єктивної сторони; механізм мотивації суб'єкта у деяких зло-

чинах невеликої тяжкості та окремих злочинах середньої тяжкості подібний механізму мотивації суб'єкта управлінських правопорушень.

9. Аргументовано необхідність використання для позначення категорії проступку терміна «кримінальний проступок». Доводиться доцільність запровадження кримінального проступку поряд із злочином в єдиному законодавчому акті шляхом викладення КК у новій редакції. У Загальній частині КК пропонується змінити класифікацію кримінальних правопорушень за тяжкістю. Кримінальні правопорушення пропонується поділяти на кримінальні проступки, злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини.

Всі розділи Особливої частини пропонується іменувати «Кримінальні правопорушення в ...» або «Кримінальні правопорушення проти...» тощо. У разі, якщо у статті КК кримінальний проступок межує із злочином, пропонується статтю поділяти на декілька частин. У першій частині статті слід передбачити склад певного кримінального правопорушення як кримінального проступку із відповідною санкцією. У разі повторного вчинення кримінального проступку вказане діяння може визнаватися злочином згідно з другою частиною статті КК або містити склад основного злочину, який визнається таким при вчиненні вперше із відповідним покаранням. Наступні частини можуть містити опис кваліфікованих складів злочинів.

10. Підставою для криміналізації кримінальних проступків має бути ступінь суспільної небезпеки, який визначається такими об'єктивно-суб'єктивними ознаками:

— для діянь загальнокримінальної спрямованості — посягання на суспільні відносини, пов'язані з реалізацією негативних прав людини першого покоління без заподіяння значних наслідків, об'єктивна сторона у формі активних дій, безпосередній чи прямий причинно-наслідковий зв'язок, вина у формі умислу, загальний суб'єкт посягання;

— при посяганні на суспільні відносини у сфері регуляції певних правил діяння може лише створювати загрозу заподіяння тяжких наслідків, шкоди (тілесні ушкодження середньої тяжкості), а при діянні у формі бездіяльності, має бути опосередкований причинно-наслідковий зв'язок, «змішана» або необережна форма вини, спеціальний суб'єкт посягання.

11. Вчинення кримінального проступку, на відміну від злочину, не повинно тягнути судимість. Вважається, що вчинення адміністративного правопорушення не повинно тягнути адміністративний арешт. За вчинення кримінальних проступків пропонується застосовувати такі покарання, як: штраф, громадські роботи, спеціальна конфіскація, арешт, позбавлення спеціальних прав, обме-

ження волі, позбавлення волі строком до 2 років. За вчинення злочину не може застосовуватися покарання у виді позбавлення волі строком менше 2 років.

12. Аналіз положень Особливої частини КК через призму встановлених об'єктивно-суб'єктивних ознак кримінального проступку дає можливість запропонувати таку орієнтовну систему за родовим об'єктом складів неуправлінських проступків, злочинів невеликої тяжкості та окремих злочинів середньої тяжкості, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки.

Із неуправлінських проступків пропонуємо віднести до кримінальних проступків діяння, відповідальність за які встановлена такими положеннями КУпАП, як: ст. 44, ст. 51, ч. 1—2 ст. 104, ст. 173-2, ст. 180, ст. 181-1, ст. 185, 185-9, 185-10. Адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51-2 КУпАП, необхідно виключити з переліку адміністративних правопорушень (проступків) із одночасним віднесенням до цивільно-правових правопорушень або без такого. Склад адміністративного правопорушення, передбаченого положеннями ст. 173 «Дрібне хуліганство» КУпАП, також необхідно виключити із системи адміністративних правопорушень.

Пропонується такий примірний перелік кримінальних проступків, що за чинним КК визнаються злочинами невеликої тяжкості та злочинами середньої тяжкості:

— злочини проти життя та здоров'я: ст. 123, ст. 124, ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст. 128, ч. 1 ст. 129, ст. 132, ч. 1 ст. 133, ч. 1 ст. 134, ч. 1 ст. 135, ч. 1—2 ст. 136, ст. 137, (ср. т.), ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 140, ч. 1 ст. 142, ч. 1 ст. 143, ч. 1 ст. 144, ст. 145;

— злочини проти волі, честі та гідності особи: ч. 1 ст. 150, ч. 1—2 ст. 150-1, ч. 1 ст. 151;

— злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи: ст. 154;

— злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав свобод людини: ч. 1 ст. 157, ст. 158-1, ст. 158-2 (ср. т.), ст. 159 (ср. т.), ч. 1—2 ст. 159-1 (ср. т.), ч. 1 ст. 160. (ср. т.), ч. 1 ст. 161, ч. 1 ст. 162, ст. 163, ст. 164, ст. 165, ст. 167, ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 169, ст. 170 (ср. т.), ст. 171, ст. 172, ст. 173, ст. 174, ст. 175 (ср. т.), ст. 176 (ср. т.), ч. 1 ст. 177, ст. 178 (ср. т.), ст. 179 (ср. т.), ст. 180, ст. 182, ст. 183, ст. 184 (ср. т.);

— злочини проти власності: ч. 1 ст. 188-1, ч. 1 ст. 190, ст. 192, ст. 193, ст. 195, ст. 197, ч. 1—3, ст. 197-1, ст. 198 (ср. т.);

— злочини у сфері господарської діяльності: ч. 1 ст. 200 (ср. т.); ст. 202 (відновити), ст. 203 (відновити), ст. 203-1, ст. 203-2, ч. 1 ст. 204, ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 206, ч. 1 ст. 209-1, ч. 1 ст. 210, ч. 1 ст.ст. 211, ч. 1—2 ст. 212, ч. 1—2 ст. 212-1, ст. 213, ст. 214

(відновити), ст. 215 (відновити), ч. 1 ст. 216, ст. 217 (відновити), ст. 218 (відновити), ст. 219, ст. 220 (відновити), ст. 221 (відновити), ч. 1 ст. 222, ст. 222-1, ст. 223 (відновити), ст. 223-1, ст. 223-2, ч. 1 ст. 224, ст. 225 (відновити), ст. 226 (ср. т.) (відновити), ст. 227, ч. 1 ст. 229, ст. 232, ст. 232-1, ст. 232-2;

— злочини проти довкілля: ч. 1 ст. 238, ч. 1 ст. 239, ч. 1 ст. 240 (ср. т.), ч. 1 ст. 241, ч. 1 ст. 242, ст. 244, ст. 247, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 253, ст. 254;

— злочини проти громадської безпеки: ч. 1 ст. 259, ч. 1 ст. 267-1 (ср. т.), ч. 1 ст. 268, ч. 1 ст. 269, ч. 1 ст. 270;

— злочини проти безпеки виробництва: ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 275;

— злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту: ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 279, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 282, ст. 284, ст. 285, ч. 1 ст. 286, ст. 290;

— злочини проти громадського порядку та моральності: ст. 293, ст. 295, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 298, ч. 1 ст. 298-1, ст. 299, ч. 1—2 ст. 300, ч. 1 ст. 301, ч. 1 ст. 302;

— злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення: ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 313, ч. 1 ст. 318, ч. 1 ст. 319, ч. 1—2 ст. 323, ч. 1 ст. 325, ч. 1 ст. 326, ч. 1 ст. 327;

— злочини у сфері державної таємниці, недоторканності кордонів, призову та мобілізації: ст. 335, ст. 337;

— злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян: ст. 338, ст. 339, ч. 1 ст. 342, ст. 343, ч. 1 ст. 344, ч. 1 ст. 347, ч. 1 ст. 350, ст. 351, ст. 353, ч. 1 ст. 355, ст. 356, ч. 1 ст. 357, ч. 1 ст. 358, ст. 360;

— злочини у сфері використання ЕОМ (КС та КМ), і мереж електрозв'язку: ч. 1 ст. 361-1, ч. 1 ст. 361-2, ч. 1 ст. 362, ст. 363, ч. 1 ст. 363-1;

— злочини у сфері службової діяльності: ч. 1 ст. 364, ст. 364-1, ст. 365-1, ст. 365-2, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 367, ст. 368, ст. 368-2, ст. 368-3, ст. 368-4, ч. 1 ст. 369;

— злочини проти правосуддя: ст. 371, ч. 1 ст. 374, ч. 1 ст. 376, ст. 376-1, ч. 1 ст. 381, ст. 381-1, ст. 382, ч. 1 ст. 383, ч. 1 ст. 384, ст. 385, ст. 386, ст. 387, ч. 1 ст. 388, ст. 389, ч. 2 ст. 390, ст. 394, ст. 395, ст. 397;

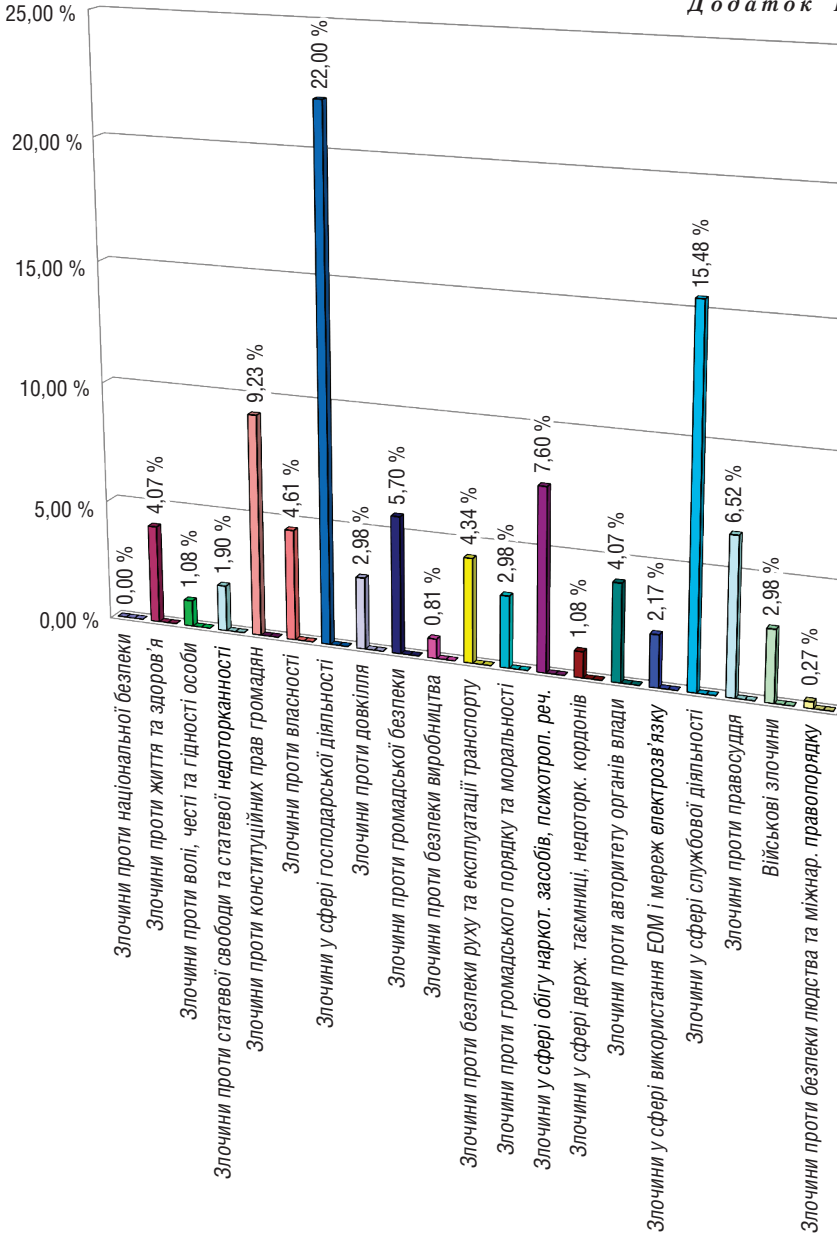
— військові злочини: ч. 1 ст. 403, ч. 1 ст. 405, ч. 1 ст. 409, ч. 1 ст. 412, ч. 2 ст. 413, ст. 435;

— злочини проти безпеки людства та міжнародного правопорядку: ч. 2 ст. 444, ст. 445 КК.

У зв'язку із трансформацією окремих злочинів середньої тяжкості пропонується провести депеналізацію шляхом зменшення верхньої межі покарання у виді позбавлення волі у вищевказаних злочинах середньої тяжкості, а щодо положень ст. 118 «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця» КК віднести вказане діяння до злочинів та збільшити верхню межу санкції кримінально-правової норми.

13. Обставини, які обтяжують або пом'якшують покарання за вчинення злочину, передбачені ст.ст. 66, 67 КК, пропонується враховувати й при вчиненні кримінального проступку. Обґрунтовується, що пом'якшуючі обставини не повинні змінювати правової природи вчиненого діяння, тобто не повинні впливати на віднесення його до того чи іншого виду кримінального правопорушення. Поряд із вищевикладеним, слід зазначити, що існує низка питань, пов'язаних із впровадженням кримінального проступку, які за своєю актуальністю та обсягом, об'єктом можуть бути предметом окремих досліджень.

ПЕРЕЛІК ДІЯНЬ, ЯКІ ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ У КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

За встановленими матеріальними критеріями, що визначають ступінь суспільної небезпеки, пропонується такий перелік неуправлінських проступків, які, як уявляється, необхідно трансформувати у кримінальні проступки:

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ	НАЗВА СТАТЕЙ КУпАП, ЯКІ ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ У КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ
Суспільні відносини з охорони здоров'я	ст. 44 Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах
Суспільні відносини власності	ст. 51 Дрібне викрадення чужого майна ч. 1—2 ст. 104 Потрава посівів, зіпсування або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств
Суспільні відносини з охорони громадського порядку та громадської безпеки	ст. 173-2 Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису
	ст. 180 Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння
	ст. 181-1 Заняття проституцією
	ст. 185 Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця
	ст. 185-9 Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника транспорту, який здійснює контроль за перевезенням пасажирів
	ст. 185-10 Злісна непокора законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

Поряд із цим, адміністративні правопорушення (проступки), передбачені ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелек-

туальної власності», пропонується віднести до цивільно-правових правопорушень, а ст. 173 «Дрібне хуліганство» доцільно виключити із КУпАП. Визначення родових об'єктів, зазначених у першій колонці, є умовним.

Пропонується трансформувати у кримінальні проступки злочини невеликої тяжкості, крім випадків, зазначених у цьому Додатку 1, а також нижченаведені злочини середньої тяжкості (у таблиці позначені — ср. т.).

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬКІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, ЯКІ ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ
Злочини проти життя та здоров'я	18	ст. 123 Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання
		ст. 124 Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця
		ст. 125 Умисне легке тілесне ушкодження
		ч. 1 ст. 126 Побої та мордування
		ст. 128 Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження
		ч. 1 ст. 129 Погроза вбивством
		ст. 132 Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби
		ч. 1 ст. 133 Зараження венеричною хворобою
		ч. 1 ст. 134 Незаконне проведення абортів
		ч. 1 ст. 135 Залишення в небезпеці
		ч. 1—2 ст. 136 Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані
		ст. 137 Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей, (ср. т.)
		ч. 1 ст. 139 Ненадання допомоги хворому медичним працівником
		ч. 1 ст. 140 Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником
		ч. 1 ст. 142 Незаконне проведення дослідів над людиною

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ч. 1 ст. 143 Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини
		ч. 1 ст. 144 Насильницьке донорство
		ст. 145 Незаконне розголошення лікарської таємниці
Злочини проти волі, честі та гідності особи	3	ч. 1 ст. 150 Експлуатація дітей
		ч. 1—2 ст. 150-1 Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ср. т.)
		ч. 1 ст. 151 Незаконне поміщення в психіатричний заклад
Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	1	ст. 154 Примушування до вступу в статевий зв'язок
Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав свобод людини	28	ч. 1 ст. 157 Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача
		ст. 158-1 Голосування виборцем на виборчій дільниці більше ніж один раз
		ст. 158-2 Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ср. т.)
		ст. 159 Порушення таємниці голосування
		ч. 1—2 ст. 159-1 Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії блоку (ср. т.)
		ч. 1 ст. 160. Порушення законодавства про референдум (ср. т.)
		ч. 1 ст. 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань
		ч. 1 ст. 162. Порушення недоторканності житла
		ст. 163. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ср. т.)

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, ЯКІ ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ
		ст. 164. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей
		ст. 165. Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків
		ст. 167 Зловживання опікунськими правами (ср. т.)
		ч. 1 ст. 168. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)
		ч. 1 ст. 169 Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)
		ст. 170. Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ср. т.)
		ст. 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів
		ст. 172. Грубе порушення законодавства про працю
		ст. 173. Грубе порушення угоди про працю
		ст. 174. Примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку
		ст. 175 Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ср. т.)
		ст. 176. Порушення авторського права і суміжних прав (ст. т.)
		ч. 1 ст. 177. Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію
		ст. 178. Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ср. т.)
		ст. 179 Незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь (ср. т.)
		ст. 180 Перешкоджання здійсненню релігійного обряду
		ст. 182 Порушення недоторканності приватного життя
		ст. 183. Порушення права на отримання освіти
		ст. 184. Порушення права на безоплатну медичну допомогу

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
Злочини проти власності	8	ч. 1 ст. 188-1 Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання
		ч. 1 ст. 190 Шахрайство
		ст. 192. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою
		ст. 193 Незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї
		ст. 195. Погроза знищення майна
		ст. 197. Порушення обов'язків щодо охорони майна
		ч. 1—3 ст. 197-1 Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво
		ст. 198 Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ср. т.)
Злочини в сфері господарської ді- яльності	35	ч. 1 ст. 200 Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ср. т.)
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 202. Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 203 Зайняття забороненими видами господарської діяльності
		ст. 203-1. Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва
		ст. 203-2 Зайняття гральним бізнесом
		ч. 1 ст. 204 Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів
		ч. 1 ст. 205 Фіктивне підприємництво
		ч. 1 ст. 206. Протидія законній господарській діяльності
		ч. 1 ст. 209-1 Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ
		ч. 1 ст. 210 Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням
		ч. 1 ст. 211 Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону
		ч. 1—2 ст. 212 Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)
		ч. 1—2 ст. 212-1 Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування
		ст. 213 Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 214 Порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 215 Підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків
		ч. 1 ст. 216 Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 217 Незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірного клейма
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 218 Фіктивне банкрутство
		ст. 219 Доведення до банкрутства
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 220 Приховування стійкої фінансової неспроможності
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 221 Незаконні дії у разі банкрутства
		ч. 1 ст. 222 Шахрайство з фінансовими ресурсами
		ст. 222-1 Маніпулювання на фондовому ринку
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 223 Розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ст. 223-1 Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів
		ст. 223-2 Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів
		ч. 1 ст. 224 Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів
		(відновити як кримінальний проступок) ст. 225 Обман покупців та замовників
		(відновити як кримінальний проступок ст. 226 Фальсифікація засобів вимірювання
		ст. 227 Випуск або реалізація недоброякісної продукції
		ч. 1 ст. 229 Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару
		ст. 232 Розголошення комерційної або банківської таємниці
		ст. 232-1 Незаконне використання інсайдерської інформації
		ст. 232-2 Приховування інформації про діяльність емітента
Злочини проти довкілля	12	ч. 1 ст. 238 Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення
		ч. 1 ст. 239. Забруднення або псування земель
		ч. 1 ст. 240 Порушення правил охорони або використання надр
		ч. 1 ст. 241 Забруднення атмосферного повітря
		ч. 1 ст. 242 Порушення правил охорони вод
		ст. 244 Порушення законодавства про континентальний шельф України
		ст. 247 Порушення законодавства про захист рослин
		ч. 1 ст. 248 Незаконне полювання
		ч. 1 ст. 249 Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом,

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ
		ч. 1 ст. 252. Умисне знищення або пошкодження території, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду
		ч. 1 ст. 253 Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля
		ст. 254 Безгосподарське використання земель
Злочини проти громадської безпеки	5	ч. 1 ст. 259 Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності
		ч. 1 ст. 267-1. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки (ср. т.)
		ч. 1 ст. 268 Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини
		ч. 1 ст. 269 Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин
		ч. 1 ст. 270 Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки
Злочини проти безпеки виробниц.	2	ч. 1 ст. 271 Порушення вимог законодавства про охорону праці
		ч. 1 ст. 275 Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд
Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	9	ч. 1 ст. 276 Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту
		ч. 1 ст. 279 Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства
		ч. 1 ст. 280 Примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків
		ч. 1 ст. 281 Порушення правил повітряних польотів
		ч. 1 ст. 282 Порушення правил використання повітряного простору
		ст. 284. Ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха
		ст. 285 Неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ч. 1 ст. 286 Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами
		ст. 290 Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу
Злочини проти громадського порядку та морально-сті	9	ст. 293. Групове порушення громадського порядку
		ст. 295. Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку
		ч. 1 ст. 296. Хуліганство
		ч. 1 ст. 298. Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини
		ч. 1 ст. 298-1 Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду
		ст. 299 Жорстоке поводження з тваринами
		ч. 1—2 ст. 300 Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію
		ч. 1 ст. 301 Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів
Злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та злочини інші злочини проти здоров'я населення	9	ч. 1 ст. 302 Створення або утримання місць розпусти і звідництво
		ч. 1 ст. 310 Посів або вирощування снотворного маку чи конопель
		ч. 1 ст. 311 Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ч. 1 ст. 313 Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням
		ч. 1 ст. 318 Незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів
		ч. 1 ст. 319 Незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин
		ч. 1—2 ст. 323 Спонукування неповнолітніх до застосування допінгу
		ч. 1 ст. 325 Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням
		ч. 1 ст. 326 Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами
		ч. 1 ст. 327 Заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції
Злочини у сфері державної таємниці, недоторканності кордонів, призову та мобілізації	2	ст. 335 Ухилення від призову на строкову військову службу
		ст. 337 Ухилення від військового обліку або спеціальних зборів
Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян	14	ст. 338 Наруга над державними символами
		ст. 339 Незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ч. 1 ст. 342 Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку державного кордону або військовослужбовцеві
		ст. 343 Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу
		ч. 1 ст. 344 Втручання у діяльність державного діяча
		ч. 1 ст. 347 Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу
		ч. 1 ст. 350 Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок
		ст. 351 Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради
		ст. 353 Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи
		ч. 1 ст. 355 Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань
		ст. 356. Самоправство
		ч. 1 ст. 357 Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження
		ч. 1 ст. 358 Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів
		ст. 360 Умисне пошкодження ліній зв'язку
Злочини у сфері використання ЕОМ (КС та КМ), і мереж електрозв'язку	5	ч. 1 ст. 361-1. Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут
		ч. 1 ст. 361-2. Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які ПРОПОНУЄТЬСЯ ТРАНСФОРМУВАТИ
		<p>ч. 1 ст. 362. Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї</p> <p>ст. 363 Порушення правил експлуатації ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється</p> <p>ч. 1 ст. 363-1 Перешкоджання роботі ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку</p>
Злочини у сфері службової діяль- ності	11	<p>ч. 1 ст. 364 Зловживання владою або службовим становищем</p> <p>ст. 364-1 Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми</p> <p>ст. 365-1 Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми</p> <p>ст. 365-2 Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги</p> <p>ч. 1 ст. 366 Службове підроблення</p> <p>ч. 1 ст. 367 Службова недбалість</p> <p>ст. 368 Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою</p> <p>ст. 368-2 Незаконне збагачення</p> <p>ст. 368-3 Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми</p> <p>ст. 368-4 Підкуп особи, яка надає публічні послуги</p> <p>ч. 1 ст. 369 Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі</p>
Злочини проти правосуддя	18	<p>ст. 371 Завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою</p> <p>ч. 1 ст. 374 Порушення права на захист</p>

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ч. 1 ст. 376 Втручання в діяльність судових органів
		ст. 376-1 Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду
		ч. 1 ст. 381 Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист
		ст. 381-1 Невиконання слідчим вказівок прокурора
		ст. 382 Невиконання судового рішення
		ч. 1 ст. 383 Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину
		ч. 1 ст. 384 Завідомо неправдиве показання
		ст. 385 Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків
		ст. 386 Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку
		ст. 387 Розголошення даних досудового слідства або дізнання
		ч. 1 ст. 388 Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації
		ст. 389 Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі
		ч. 2. ст. 390 Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі
		ст. 394 Втеча із спеціалізованого лікувального закладу
		ст. 395 Порушення правил адміністративного нагляду
		ст. 397 Втручання в діяльність захисника чи представника особи
Військові злочини	6	ч. 1 ст. 403 Невиконання наказу
		ч. 1 ст. 405 Погроза або насильство щодо начальника
		ч. 1 ст. 409 Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом
		ч. 1 ст. 412 Необережне знищення або пошкодження військового майна

Закінчення табл.

РОЗДІЛ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК	КІЛЬ- КІСТЬ	НОМЕР, НАЗВА СТАТТІ КК, які пропонується трансформувати
		ч. 2 ст. 413 Втрата військового майна
		ст. 435 Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та зловживання ними
Злочини проти безпеки людства та між. правопо- рядку	2	ч. 2 ст. 444 Злочини проти осіб та установ, що ма- ють міжнародний захист
		ст. 445 Незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та зловживання ними

У зв'язку із трансформацією окремих злочинів середньої тяжкості пропонується провести депеналізацію, тобто пониження верхньої межі такого покарання як позбавлення волі у вищенаведених злочинах середньої тяжкості. У складі злочину, передбаченому ст. 118 «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця» КК, пропонується підвищити верхню межу санкції кримінально-правової норми, чим віднести вказане діяння до злочинів. Загальна кількість діянь, які пропонується трансформувати у кримінальні проступки, становить 206, із них 9 неуправлінських правопорушень та 197 злочинів (невеликої тяжкості та 15 злочинів середньої тяжкості).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Авер'янов В.* Предмет адміністративного права : нова доктринальна оцінка / В. Авер'янов // *Право України*. — 2004. — № 10. — С. 25—30.
2. *Административное право Украины* : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. — Х. : Одиссей, 2005. — 867 с.
3. *Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні* / [автор-упорядник О. А. Банчук]. — К. : Книги для бізнесу, 2007. — 203 с.
4. *Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. : Т 1. Загальна частина* / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид. думка, 2004. — 435 с.
5. *Адміністративне право України : підручник* / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.
6. *Азарян Е. Р.* Преступление. Наказание. Правопорядок / Азарян Е. Р. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 229 с.
7. *Алексеев С. С.* Теория государства и права : учеб. для юрид. вузов и факультетов / Алексеев С. С. — М. : Норма, 1999. — 189 с.
8. *Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики): Судова статистика: Судова практика* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/4034B350D7EB0B50>
9. *Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики)* : Г. І. Рудник, О. О. Апанасенко : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/37FA7BF4961A1F5AC2257B9B00231848?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=37FA7BF4961A1F5AC2257B9B00231848&Count=500&>
10. *Андрушко А. В.* Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності / А. В. Андрушко // *Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. — Вип. 41. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — С. 383.
11. *Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 9 : Юридична наука радянської доби / Упорядники : В. Б. Авер'янов, О. К. Костенко, В. П. Нагребельний, В. Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Ученко, Г. П. Тимченко ; відп. ред. В. П. Нагребельний*. — К. : Видавн. дім «Юридична книга», 2004. — С. 544—545.
12. *Ашитов З. О.* Социалистическая законность и квалификация преступлений / З. О. Ашитов. — Алма-Ата : Казахстан, 1983. — 159 с.

13. *Балобанова Д. О.* Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. О. Балобанова. — О., 2007. — 17 с.

14. *Банчук О., Куйбіда Р.* Вимоги ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства / наук. ред. В. Лутковська, відп. ред. Ігор Коліушко. — К. : ІКЦ «Леста». 2005. — 116 с.

15. *Банчук А.* Право об административных нарушениях: опыт стран Западной и Восточной Европы, требования Европейского Суда по правам человека и стандарты Совета Европы : аналитический доклад Центра исследования правовой политики (Материал подготовлен для Офиса БДПІЧ ОБСЕ в Казахстане) : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.pravo.org.ua/files/administr/covv/banchuk_pravo_adm_porush_rus.pdf

16. *Беккариа Чезаре.* О преступлениях и наказаниях / состав. и ред. Ю. М. Юмашев) — М. : Стелс Бимпа, 1995. — 304 с.

17. *Беляев Н. А.* Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н. А. Беляев. — Л. : Изд-во ЛГУ им. А. А. Жданова, 1986. — 175 с.

18. *Бишимбаева А. В.* Проступок в уголовном праве (теоретические и практические аспекты) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. В. Бишимбаева. — Астана, 2007. — 36 с.

19. *Борисов В.* Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку / В. Борисов // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 9. — С. 104—107.

20. *Брайнин Я. М.* Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Брайнин Я. М. — М. : Юрид. лит., 1963. — 276 с.

21. *Брайнін Я. М.* Основні питання складу злочину / Брайнін Я. М. — К. : Вища шк., 1959. — 239 с.

22. *Братуць С. И.* Юридическая ответственность и законность / Братуць С. И. — М., 1976. — 216 с.

23. *Бурчак Ф. Г.* Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Бурчак Ф. Г. — К. : Вища шк., 1986. — 209 с.

24. *Веснич О.* Бандити українського Шервуду : Публікація від 07.07.2011 : Українська правда : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/07/7/6365219/>

25. *Викторов Б. А.* Цель и мотив в тяжких преступлениях / Б. А. Викторов. — М. : Госюриздат. — 1963. — 83 с.

26. *Вирок Березівського районного суду Одеської обл.* від 16.08.2011 р. по справі № 1-67 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17734956>

27. *Вирок Березівського районного суду Рівненської обл.* від 28.10.2010 р. по справі № 1-123 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11984915>

28. *Вирок Березівського районного суду Рівненської обл.* від 20.09.2010 р. по справі № 1-79 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11470293>

29. *Вирок Білогірського районного суду Хмельницької обл.* від 30.04.2010 р. по справі № 1-28/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10509935>

30. *Вирок Білопільського районного суду Сумської обл.* від 23.04.2010 р. по справі № 1-16/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9296544>

31. *Вирок Білопільського районного суду Сумської обл.* від 22.02.2008 р. по справі № 1-42/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4834665>

32. *Вирок* Білопільського районного суду Сумської обл. від 22.02.2008 р. по справі № 1-42/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3542921>
33. *Вирок* Богородчанського районного суду Івано-Франківської обл. 25.01.2010 р. по справі № 1-11/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7709228>
34. *Вирок* Богунського районного суду м. Житомира від 17.11.2008 р. по справі № 1-536/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5404183>
35. *Вирок* Великописарівського районного суду Сумської обл. від 25.12.2008 по справі № 1-107/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6404253>
36. *Вирок* Верховинського районного суду Івано-Франківської обл. від 04.08.2009 р. по справі 1-78/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6106718>
37. *Вирок* Вінницького районного суду Вінницької обл. від 25.06.2008 р. по справі № 1-63/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2033772>
38. *Вирок* Володимирецького районного суду Рівненської обл. від 19.04.2007 р. по справі № 1-46/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1825193>
39. *Вирок* Глибоцького районного суду Чернівецької обл. від 21.10.2008 р. по справі № 1-109/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2471647>
40. *Вирок* Глибоцького районного суду Чернівецької обл. від 24.09.2009 по справі № 1-106/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2357293>
41. *Вирок* Глибоцького районного суду Чернівецької обл. від 24.09.2009 р. по справі № 1-106/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2735390>
42. *Вирок* Драбівського районного суду Черкаської обл. від 15.11.2010 р. по справі № 1-143/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12450776>
43. *Вирок* Жидачівського районного суду Львівської обл. від 05.04.2011 р. по справі № 1-58/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14675642>
44. *Вирок* Житомирського районного суду Житомирської обл. від 15.07.2011 р. по справі № 1-195/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17346348>
45. *Вирок* Зарічного районного суду м. Суми від 21.12.2010 р. по справі № 1-442/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13278809>
46. *Вирок* Зарічного районного суду м. Суми від 03.08.2011 р. по справі № 1-377/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17627123>
47. *Вирок* Зборівського районного суду Тернопільської обл. 01.08.2011 р. по справі № 1-55/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17574016>
48. *Вирок* Зборівського районного суду Тернопільської обл. від 02.08.2011 р. по справі № 1-56/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17574040>
49. *Вирок* Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. 26.01.2010 р. по справі № 1-226/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7779682>

50. *Вирок* Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. від 07.04.2010 р. по справі № 1-518/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8836597>

51. *Вирок* Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської обл. від 13.07.2011 р. по справі № 0907/1-769/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17524548>

52. *Вирок* Івано-Франківського Тисменицького районного суду Івано-Франківської обл. від 09.11.2010 р. по справі № 1-236/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12230111>

53. *Вирок* Калинівського районного суду Вінницької обл. від 04.06.2008 р. по справі № 1-115/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5211358>

54. *Вирок* Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської обл. від 11.03.2011 р. по справі № 1-101/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16243871>

55. *Вирок* Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької обл. від 19.08.2011 р. по справі № 1-375/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17838878>

56. *Вирок* Каховського міськрайонного суду Херсонської обл. від 11.08.2011 р. по справі № 1-453/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17767653>

57. *Вирок* Каховського міськрайонного суду Херсонської обл. від 16.08.2011 р. по справі № 1-365/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17767657>

58. *Вирок* Ківерцівського районного суду Волинської обл. від 11.11.2008 р. по справі № 1-136/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4640491>

59. *Вирок* Ківерцівського районного суду Волинської області від 23.04.2009 р. по справі № 1-81/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6342571>

60. *Вирок* Ковельського міськрайонного суду Волинської обл. від 13.04.2009 р. по справі № 1-33/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6415035>

61. *Вирок* Кременецького районного суду Тернопільської обл. від 25.02.2010 р. по справі № 1-31/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8121245>

62. *Вирок* Крижопільського районного суду Вінницької обл. від 14.01. 2009 р. по Справі № 1-15/2009 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4635813>

63. *Вирок* Лебединського районного суду Сумської обл. від 19.08.2011 р. по справі № 1-191/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17824962>

64. *Вирок* Ленінського районного суду м. Вінниці від 31.08.2010 р. по справі № 1-575/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12346046>;

65. *Вирок* Ленінського районного суду м. Полтави від 02.06.2011 по справі № 1-185/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17032492>

66. *Вирок* Липовецького районного суду Вінницької обл. від 07.04.2011 р. по справа № 1-9/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14803345>

67. *Вирок* Липовецького районного суду Вінницької обл. від 12.08.2011 р. по справі № 1-162/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17753727>

68. *Вирок* Лисянського районного суду Черкаської області від 22.02.2011 р. по справі № 1-39/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15069012>
69. *Вирок* Луцького міськрайонного суду Волинської обл. від 26.07.2011 р. по справі № 1-646/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17367760>
70. *Вирок* Менського районного суду Чернігівської обл. від 23.08.2011 р. по справі № 1-108/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17862416>
71. *Вирок* Менського районного суду Чернігівської обл. від 29.07.2011 р. по справі № 1-91/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17748748>
72. *Вирок* Миколаївського районного суду Одеської обл. суду від 10.11.2010 р. по справі № 1-104/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13079671>
73. *Вирок* Міжгірського районного суду Закарпатської обл. від 11.12.2009 р. по справі № 1-113/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8413174>
74. *Вирок* Нововолинського міського суду Волинської обл. від 16.08.2011 р. по справі № 1/0312/161/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17718413>
75. *Вирок* Новоодеського районного суду Миколаївської обл. від 26.06.2011 р. по справі № 1-83/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17358487>
76. *Вирок* Оболонського районного суду м. Києва від 24.01.2007 р. по справі № 1-96/2007 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/464435>
77. *Вирок* Оболонського районного суду м. Києва від 08.04.2009 р. по справі № 1-274/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11299866>
78. *Вирок* Оболонського районного суду м. Києва від 24.01.2007 р. по справі № 1-96/2007 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11748427>
79. *Вирок* Октябрського районного суду м. Полтави від 25.11.2009 р. по справі № 1-611/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6898423>
80. *Вирок* Піщанського районного суду Вінницької обл. від 11.03.2011 р. по справі № 1-28/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14319635>
81. *Вирок* Ратнівського районного суду Волинської обл. 30.12.2010 р. по справі № 1-132/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13239478>
82. *Вирок* Ратнівського районного суду Волинської обл. від 23.06.2008 р. по справі № 1-71/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196096>
83. *Вирок* Ратнівського районного суду Волинської обл. від 23.07.2008 р. по справі № 1-72/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196123>
84. *Вирок* Рожнятівського районного суду Івано-Франківської обл. від 02.09.2010 р. по справі № 1-106/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11001571>
85. *Вирок* Свалявського районного суду Закарпатської обл. від 08.07.2008 р. по справі 1-116/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2197281>

86. *Вирок* Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської обл. від 22.03.2010 р. по справі № 1-3/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10641930>

87. *Вирок* Святошинського районного суду м. Києва від 28.06.2011 р. по справі № 1-731/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17749225>

88. *Вирок* Семенівського районного суду Чернігівської обл. від 21.02.2011 р. по справі № 1-22/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13913931>

89. *Вирок* Снятинського районного суду Івано-Франківської обл. від 15.12.2009 р. по справі № 1-226 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7494621>

90. *Вирок* Снятинського районного суду Івано-Франківської обл. від 15.12.2009 р. по справі № 1-226/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7494621>

91. *Вирок* Сокальського районного суду Львівської обл. від 17.03.2011 р. по справі № 1-99/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14603483>

92. *Вирок* Сокирянського районного суду Чернівецького обл. від 16.05.2011 р. по справі № 1-20/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16012520>

93. *Вирок* Солом'янського районного суду м. Києва від 21.03.2008 р. по справі № 1-208/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7473924>

94. *Вирок* Сумського районного суду Сумської обл. від 25.12.2008 р. по справі 1-180/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4372515>

95. *Вирок* Теплицького районного суду Вінницької обл. 29.12.2008 р. по справі № 1-133/08 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2644958>

96. *Вирок* Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської обл. від 23.02.2010 р. по справі 1-282/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8602879>

97. *Вирок* Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 07.04.2011 р. по справі № 1-64/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14955693>

98. *Вирок* Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 18.11.2009 р. по справі № 1-209/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7463825>

99. *Вирок* Тростянецького районного суду Вінницької обл. від 19.10.2010 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12496785>

100. *Вирок* Турківського районного суду Львівської обл. від 27.12.2010 р. по справі № 1-167/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13188179>

101. *Вирок* Ульянівського районного суду Кіровоградської обл. від 15.08.2011 р. по справі № 1-106/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17695241>

102. *Вирок* Устинівського районного суду Кіровоградської обл. від 29.07.2011 р. по справі № 1-53/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17539727>

103. *Вирок* Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької обл. від 13.06.2011 р. по справі № 1/2218/902/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17839364>

104. *Вирок* Хотинського районного суду Чернівецької обл. від 17.12.2009 р. по справі № 1-202/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7260448>
105. *Вирок* Черняхівського районного суду Житомирської обл. від 28.01.2010 р. по справі № 1-19/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12022565>
106. *Вирок* Ширяївського районного суду Одеської обл. від 08.05.2008 р. по справі № 1-47/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1903774>
107. *Вирок* Ширяївського районного суду Одеської обл. від 21.03.2007 р. по справі № 1-35/2007 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2839705>
108. *Вирок* Щорського районного суду Чернігівської обл. від 02.08.2010 р. по справі № 1-42/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10806373>
109. *Вирок* Южноукраїнського міського суду Миколаївської обл. від 26.07.2011 р. по справі № 1-109/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17358772>
110. *Вирок* Яворівського районного суду Львівської обл. від 03.03.2007 р. по справі № 1-242/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2258758>
111. *Вирок* Ямпільського районного суду Вінницької обл. від 19.08.2011 р. по справі 1-121/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17813269>
112. *Вирок* Яремчанського міського суду Івано-Франківської обл. 14.06.2011 р. по справі № 1-59/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16309933>
113. *Вироком* Крижопільського районного суду Вінницької обл. від 01.11.2007 р. по справі № 1-160/2007 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4252658>
114. *Вироком* Ширяївського районного суду Одеської обл. від 02.04.2007 р. по справі № 1-39/2007 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1497450>
115. *Водолаз І. А.* Класифікація кримінально-каранної поведінки / І. А. Водолаз // Митна справа. — 2008. — № 5. — С. 64—69.
116. *Волков Б. С.* Проблемы воли и уголовной ответственности / Волков Б. С. (под ред. доц. А. И. Левшина). — Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1965. — 136 с.
117. *Гавриш С. Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / Гавриш С. Б. — Х. : Основы, 1994. — 640 с.
118. *Галаган И. А.* Административная ответственность в СССР: государственное и материально-правовое исследование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — 171 с.
119. *Галаган И. А.* Административная ответственность в СССР: процессуальное регулирование / Галаган И. А. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. — 197 с.
120. *Гальперин И. М.* Уголовная политика и уголовное законодательство / И. М. Гальперин // Основные направления борьбы с преступностью / под. ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского. — М. : Юрид. лит., 1975. — 176 с.
121. *Гальперин И. М.* Наказания: социальные функции, практика применения / Гальперин И. М. — М. : Юрид. лит., 1983. — 208 с.
122. *Геворгян М. В.* Развитие понятия «преступление» в российском уголовном праве / М. В. Геворгян // Современное право. — 2007. — № 6. — С. 97—100.

123. *Георгиевский Э. В.* Общее понятие преступления в истории уголовного права России : терминологическое многообразие / Георгиевский Э. В. // Государство и право. — 2008. — № 4. — С. 83—89.

124. *Гилязов Ф. Г.* Вина и криминогенное поведение личности (уголовно-правовые, криминологические, социально-психологические черты) / Гилязов Ф. Г. — М. : Изд-во ВЗПИ, 1991. — 145 с.

125. *Голосніченко І.* Перспективні положення кодифікацій норм правового інституту адміністративної відповідальності / І. Голосніченко // Право України. — 2006. — № 8. — С. 60.

126. *Горбачова І. М.* Заходи безпеки в кримінальному праві (порівняльно-правовий аналіз) / І. М. Горбачова : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08. — О., 2008. — 21 с.

127. *Горбуза А. Д.* Кодификация законодательства об ответственности за проступки / А. Д. Горбуза, Е. А. Сухарев // Советское государство и право. — 1979. — № 9. — С. 120—127.

128. *Гражданин и аппарат управления в СССР* / [Д. Н. Бахрах, А. Е. Лунев, В. А. Малых и др.] — М. : Наука, 1984. — 143 с.

129. *Грамматчиков М. В.* Судимость: исторический, уголовно-правовой, уголовно-исполнительный аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : специальность : 12.00.08 / Грамматчиков М. В. — Красноярск, 2002. — 195 с.

130. *Гуляев А. П.* Дифференциация уголовных деяний и уголовно-процессуальное право / А. П. Гуляев // Советское государство и право. — 1986. — № 7. — С. 86—91.

131. *Дагель П. С.* Субъективная сторона преступления и ее установление / Дагель П. С., Котов Д. П. (науч. ред. проф. Г. Ф. Горский, рецензент проф. А. Б. Сахаров). — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — 238 с.

132. *Данелян Р. С.* Исправительные работы как вид уголовного наказания в теории и практике: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Данелян Р. С. — Ставрополь, 2002. — 169 с.

133. *Денисова Т. А.* Поняття функцій покарання та їх загальна характеристика / Денисова Т. А. // Університетські наукові записки. — 2006. — № 1 (17). — С. 222—227.

134. *Джекебаев У. С.* Мотивация преступления и уголовная ответственность / отв. редактор У. С. Джекебаев ; Джекебаев У. С., Рахимов Т. Г., Судакова Р. Н. — Алма-Ата : Наука, 1987. — 192 с.

135. *Дмитрук М. М.* «Мертві норми» КК України: спроба наукового пояснення поняття та причин виникнення / М. М. Дмитрук // Право України. — 2010. — № 9. — С. 226—232.

136. *Дмитрук М. М.* Філософсько-правові передумови запровадження кримінальних проступків / М. М. Дмитрук // Новітні наукові дослідження держави і права 2013 : збірник наукових праць / за ред. П. М. Шапірка, О. В. Козаченка. — Миколаїв : Ліон, 2013. — С. 32—37.

137. *Дмитрук М. М.* Системно-правові передумови впровадження кримінального проступку / М. М. Дмитрук // Правова держава: наукове видання / гол. ред. Є. Л. Стрельцов. — О. : Астропринт, 2012. — № 15. — С. 143—147.

138. *Дришлюк И. М.* Общая характеристика проступков и преступлений против правосудия по «Правам, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. / И. М. Дришлюк // Актуальні проблеми держави та права. — 2002. — Вип. 14. — С. 39—45.

139. *Дружинина В. Ф.* О разграничении преступления и административного проступка / В. Ф. Дружинина // Советское государство и право. — 1978. — № 4. — С. 128—131.

140. *Дубинин Т. Т.* Состав освобождения то уголовной ответственности / Т. Т. Дубинин // Советское государство и право. — 1984. — № 1. — С. 79—83.

141. Дурманов Н. Д. Понятие преступления / отв. ред. проф. д-р юрид. наук. М. Д. Шаргородский. — М.—Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — 131 с.
142. Дяченко О. Визначення суб'єкта адміністративного правопорушення та його загальних ознак / О. Дяченко // Право України. — 2001. — № 8. — С. 83—86.
143. Епифанова Е. В. Криміналізація і декриміналізація деяких / Епифанова Е. В. // Российская юстиция. — 2006. — № 5. — С. 26—38.
144. Зателепин О. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве / О. Зателепин // Уголовное право. — 2003. — № 1. — С. 30
145. Зауваження до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та службової діяльності)» (реєстраційний № 9221) від 03.11.2011 р.: Головне юридичне управління Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41271
146. Земба В. М. Ответственность за насильственное преступление против половой свободы и половой неприкосновенности в древнерусском праве / В. М. Земба // История государства и права. — 2006. — № 9. — С. 26—27.
147. Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы / Г. А. Злобин, Б. С. Никифоров. — М. : Юрид. лит., 1972. — 263 с.
148. Иванов Ю. Исследование проблемы неотвратимости наказания / Ю. Иванов // Социалистическая законность. — 1976. — № 1. — С. 57—59.
149. Історія держави і права України : підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.) ; В. І. Батрименко, Л. О. Зайцев, та ін. ; за ред. А. С. Чайковського. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 429 с.
150. Історія держави та права України : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Т. 1. — [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін.] — К. : Ін Юре. 2003. — 581 с.
151. Карпец И. И. Проблема преступности / Карпец И. И. — М. : Юрид. лит., 1969. — 133 с.
152. Карпушин М. П. Уголовная ответственность и состав преступления / М. П. Карпушин, В. И. Курляндский. — М. : Юрид. лит., 1974. — 231 с.
153. Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / отв. ред. член-корреспондент АН СССР А. А. Пионтковский. — М. : Наука, 1974. — 234 с.
154. Ковалев М. И. Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М. И. — Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1987. — 213 с.
155. Коваль Л. В. Административно-деликтное отношение / Коваль Л. В. — К. : Вища шк. — 232 с.
156. Ковальський В. Кримінальний кодекс «похитнувся». Що далі? / В. Ковальський // Юридичний вісник України. — 2006. — № 4. — С. 5.
157. Кодекс Украины об административных правонарушениях : науч.-практ. комментарий : 4-е изд. — Х. : Одиссей, 2003. — 880 с.
158. Козаченко И. Я. Санкции за преступления против здоровья и жизни: обусловленность, структура, функции, виды / под ред. М. И. Ковалева. — Т. : Изд-во Томск. ун-та, 1987. — 232 с.
159. Козлов А. П. Понятие преступления / А. П. Козлов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 772 с.
160. Козлов А. П. Система санкций в уголовном праве / А. П. Козлов. — Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. — 120 с.
161. Козлов Ю. М. Предмет административного советского права / Козлов Ю. М. — М. : Изд-во МГУ, 1967. — 160 с.
162. Коліушко І. Встановити чітку межу між кримінальним та адміністративним правопорушенням / І. Коліушко, І. Голосніченко, Ю. Дяк // Віче. — 1999. — № 4. — С. 32—38.

163. *Коломієць Ю. Ю.* Ефективність невідворотності кримінальної відповідальності / Ю. Ю. Коломієць // Актуальні проблеми держави та права : збірник наукових праць. — О. : Юрид. лит., 2002. — Вип. 16. — С. 616—620.
164. *Колпаков В.* Административный проступок в истории права / В. Колпаков // Закон и жизнь. — 2004. — № 5. — С. 6—10.
165. *Колпаков В. К.* Адміністративно-деліктний феномен : монографія / Колпаков В. К. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 187 с.
166. *Колпаков В.* Онтолого-гносеологічний вимір ознак адміністративного делікту / В. Колпаков // Право України. — 2004. — № 10. — С. 30—34.
167. *Колпаков В.* Шкідливість і суспільна безпека адміністративного делікту: розмежування за філософським виміром / В. Колпаков // Юридична Україна. — 2004 — № 10. — С. 19—28;
168. *Кондратюк Л. В.* Еще раз о криминологическом понятии преступности и преступления / Л. В. Кондратюк, В. С. Овчинский // Журнал российского права. — 2004. — № 9. — С. 113—119.
169. *Константинов С. Ф.* Протиправність діяння: критерії розмежування / С. Ф. Константинов, В. В. Сокуренько // Науковий вісник національної академії ВС України. — 2004. — № 6. — С. 312—319.
170. *Конституція України*: станом на 1 січня 2013 р. / Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — 141 с. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
171. *Коржанский Н. И.* Объект посягательства и квалификация преступления : учебное пособие / Н. И. Коржанский. — Волгоград : Науч.-исслед. и ред.-издат. отдел ВСШ МВД СССР, 1976. — 121 с.
172. *Костенко О.* Кримінальний кодекс і доктрина / О. Костенко // Право України. — 2004. — № 7. — С. 45.
173. *Костенко О.* Соціальний натуралізм як методологічний принцип юриспруденції і криминології / О. Костенко // Вісник Академії правових наук України. — 2004. — № 4 (39). — С. 133—145.
174. *Котов Д. П.* Мотивы преступлений и их доказывание: вопросы теории и практики / научн. ред. канд. юрид. наук доц. Л. Д. Кокорев). — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. — 153 с.
175. *Кочкина М. В.* Особенности законодательного определения преступления нормами советского уголовного законодательства 1917 — начала 1920-х годов / М. В. Кочкина // Право и политика. — 2007. — № 9. — С. 95—98.
176. *Кривоченко Л. Н.* Классификация преступлений : монография / Кривоченко Л. Н. — Харьков : Вища шк., 1983. — 158 с.
177. *Кримінальне право України*: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 3-тє вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
178. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III* : за станом на 1 груд. 2013 р. / Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — 26. — Ст. 131 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
179. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI*: за станом на 1 груд. 2013 р. / Відомості Верховної Ради України. — 201. — № 9—12. — № 13. — Ст. 88 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1387928496227670>
180. *Кримінальний кодекс України*: Проект, підготовлений за завданням Комісії ВР України // Іменем Закону. — 1997. — [16 травня]. — С. 4—45.
181. *Кудрявцев В. Н.* Объективная сторона преступления / Кудрявцев В. К. — М. : Юрид. лит., 1960. — 244 с.
182. *Кудрявцев В. Н.* Что такое преступление / Кудрявцев В. Н. — М. : Госюриздат, 1959. — 48 с.

183. *Кудрявцев В. Н.* Эффективность закона как средство осуществления политики / В. Н. Кудрявцев // Основные направления борьбы с преступностью / под. ред. И. М. Гальперина и В. И. Курляндского. — М. : Юрид. лит., 1975. — 176 с.
184. *Кузнецова Н. Ф.* Классификация преступлений / Н. Ф. Кузнецова // Советское государство и право. — 1967. — № 6. — С. 48—49.
185. *Кузнецова Н. Ф.* Критерии эффективности уголовного закона // Пять лет действия УК РФ : итоги и перспективы : материалы 11 Междунар. научно-практ. конф., состоявшейся на юридическом факультете МГУ им. В. Ломоносова 30—31 мая 2002 г. — С. 39—45.
186. *Кузнецова Н. Ф.* Освобождение от уголовной ответственности с передачей дела в товарищеский суд / Кузнецова Н. Ф. — М. : Юрид. лит., 1964. — 125 с.
187. *Кузнецова Н. Ф.* Преступление и преступность / Кузнецов Н. Ф. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. — 171 с.
188. *Кузнецова Н. Ф.* Совершенствование понятия преступления в советском праве / Н. Ф. Кузнецова // Советская юстиция. — 1988. — 11. — С. 21—24.
189. *Кулыгин В. В.* Этнокультура уголовного права : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В. В. Кулыгин. — Хабаровск, 2003. — 473 с.
190. *Куринов В. А.* Уголовная ответственность за нарушение правил движения на автотранспорте / Куринов В. А. — М., 1957. — 136 с.
191. *Курляндский В. И.* Неотвратимость наказания и борьба с преступностью / В. И. Курляндский // Советское государство и право. — 1972. — № 9. — С. 84—86.
192. *Курляндский В. И.* Уголовная ответственность и меры общественного воздействия / В. И. Курляндский. — М. : Юрид. лит., 1965. — 143 с.
193. *Курс советского уголовного права.* — Т. 2. Преступление. — М. : Наука, 1970. — 312 с.
194. *Куценко А. О.* Судимість та її загальноправові наслідки : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Pravo/21355.doc.htm
195. *Лазарев Б.* Административная ответственность / Лазарев Б. — М. : Моск. рабочий, 1985. — 77 с.
196. *Лазарев Б. М.* Основы законодательства об административных правонарушениях / Б. М. Лазарев, А. Е. Лунев // Советское государство и право. — 1981. — № 4. — С. 19—28.
197. *Лекшас И.* Вина как субъективная сторона преступного деяния / Лекшас И. (пер. с нем. под ред. и с предисл. проф. А. А. Пионтковского). — М. : Госюридат, 1958. — 87 с.
198. *Лиховая С. Я.* Уголовная ответственность «впрок» / С. Я. Лиховая // Уголовное право : стратегия развития в XXI веке : материалы Пятой Междунар. научно-практ. конф. 24—25 января 2008 г. — М. : Проспект, 2008. — С. 110—111.
199. *Літвінко В.* Правопорушення в сфері прав і свобод людини з позиції теорії правопорушень / В. Літвінко // Юридична Україна. — 2007. — № 4. — С. 34.
200. *Логецкий А. А.* Преступление и проступок в уголовном праве XIX — нач. XX века : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Логецкий А. А. — М., 2003. — 176 с.
201. *Малинин В. Б.* Объективная сторона преступления / В. Б. Малинин, А. Ф. Парфенов. — СПб. : Изд-во Юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2004. — 301 с.
202. *Малиновський І.* Учення о преступленні по Літовському статуту / Малиновський І. — К. : Типографія Імператорського університету ім. св. Володимира, 1894. — 172 с.

203. Малков В. П. Повторность проступка и уголовная ответственность / Малков В. П. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1968. — 124 с.
204. Марцев А. И. Преступление: сущность и содержание : учебное пособие / Марцев А. И. — Омск : Высш. шк., милиции, 1986. — 65 с.
205. Марцев А. И. Уголовная ответственность как средство предупреждения преступлений. — Омск : Омск. высш. шк. милиции МВД СССР, 1973. — 39 с.
206. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть : учебник для юридических вузов / Марченко М. Н. — М. : Зерцало, 2001. — 526 с.
207. Мельник М. Помилкова криміналізація: види, причини та наслідки / М. Мельник // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 5. — С. 94—99.
208. Мельникова Ю. Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Мельникова Ю. Б. — Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. — 121 с.
209. Мельникова Ю. Б. Исправительные работы и краткие сроки лишения свободы : [Сб. стат.] Наказания, не связанные с лишением свободы / под. ред. И. М. Гальперина. — М. : Юрид. лит., 1972. — 151 с.
210. Михлин А. С. Последствия преступления / Михлин А. С. — М. : Юрид. лит., 1969. — 104 с.
211. Мицкевич А. Ф. Нормы уголовного кодекса Российской Федерации как средство реализации общечеловеческих ценностей // Пять лет действия УК РФ: итоги и перспективы : Материалы 11 Междунар. науч.-практич. конф., состоявш. на юрид. фа-те МГУ им. В. Ломоносова 30—31 мая 2002 г. — С. 200—203.
212. Мирошниченко Н. А. Кримінальний проступок та класифікація злочинів / Н. А. Мирошниченко // Юридичний вісник. — 2012. — № 2 — С. 47—49.
213. Мирошниченко Н. М. Правові наслідки кримінального проступку / Н. М. Мирошниченко // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: мат. Всеукр. наук.-практич. конф. 1—2.03.2013 р. м. Івано-Франківськ. — С. 185—188.
214. Міжнародна науково-практична конференція «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення» : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://criminallaw-offspring.blogspot.com/2007/06/2001.html>
215. Могилевский А. «Не играть» в поруку / А. Могилевский // Известия Советов депутатов трудящихся СССР. — 1965. — № 159. — С. 3.
216. Музыченко П. П. История государства и права зарубежных стран: история государства и права России / П. П. Музыченко, К. Н. Витман — Ч. II. — Х. : Одиссей, 2003. — 395 с.
217. Мурзинов А. И. Преступление и административные правонарушения : учеб. пособ. / отв. ред. П. И. Гришаев ; А. И. Мурзинов. — М., 1985. — 71 с.
218. Навроцький В. О. Криза кримінального права / В. О. Навроцький // Юридичний вісник України. — 2009. — № 38. — С. 4—6.
219. Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи : Інтернет-вид. «Юриспруденція on-line» опубліковано 21.05.2006 / В. О. Навроцький : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=g&i=13&d=673>
220. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций. — 2-е изд., перераб. и доп. / Наумов А. В. — М. : Бек, 1999. — 158 с.
221. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства / Нерсесянц В. С. — М. : Инфра, 1999. — 384 с.
222. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд; научно-ред. совет : пред. В. С. Степин, зам. пред. А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. — М. : Мысль, 2001. — Т. 3. 2001. — 682 с.
223. Новосёлов Г. П. Учение об объекте преступления: методологические аспекты / Новосёлов Г. П. — М. : Норма, 2001. — 260 с.

224. Ной И. С. Новое в трактовании основных уголовно-правовых понятий / И. С. Ной // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 91—92.

225. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра, юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. М. Оборотов. — О., 2003. — 38 с.

226. Общая теория государства и права : академический курс : в 3 т. / Отв. ред. Марченко М. Н. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2007. — Т. 3. : Государство, право, общество. — 643 с.

227. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 8000 слов и фразеологических выражений. — 4-е изд., доп. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — М. : ИТИ Технологии, 2003. — 944 с.

228. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация) / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.] ; под. ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. — М. : Наука, 1982. — 136 с.

229. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України : Головна сторінка : Архів : Державна статистика : Статистика МВС за 2010 рік та за I півріччя 2011 року: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>

230. Стан та структура злочинності в Україні станом на 20 листопада 2012 року : Статистика МВС України: Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>

231. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Панов Н. И. — Х. : Вища шк., 1982. — 161 с.

232. Панченко П. Н. Уголовно-правовые вопросы криминализации общественно опасных деяний // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 14—15.

233. Пашкевич П. «Теневые стороны» поруки / П. Пашкевич // Известия Советов депутатов трудящихся СССР. — 1965. — № 157. — С. 3.

234. Пикуров Н. И. Квалификация следователем преступлений со смешанной противоправностью : учеб. пособ. / Пикуров Н. И. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1988. — 56 с.

235. Пикуров Н. И. Применение следователем уголовно-правовых норм с бланкетной диспозицией : лекции / Пикуров Н. И. — Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1985. — 36 с.

236. Пинчук В. И. Вина : учебное пособие / Пинчук В. И. — СПб. : Юрид. институт ГПРФ, 1998. — 27 с.

237. Пионтковский А. А. Усиление роли общественности в борьбе с преступностью и некоторые вопросы теории советского уголовного права / А. А. Пионтковский // Советское государство и право. — 1961. — № 4. — С. 70—71.

238. Піскун І. І. Адміністративно-правові засади встановлення і застосування адміністративного арешту, виправних та громадських робіт: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Піскун І. І. — К., 2006. — 21 с.

239. Постанова Подільського районного суду м. Києва 04.08.2011 р. по справі № 1-661/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17531684>

240. Постанова Арбузинського районного суду Миколаївської обл. від 22.01.2009 р. по справі 1-29/09 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4536738>

241. Постанова Білопільського районного суду Сумської обл. від 18.08.2011 р. по справі № 1-176/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17766718>

242. *Постанова* Бориспільського міськрайонного суду Київської обл. від 31.05.2011 р. по справі № 1-250/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17737695>

243. *Постанова* Бориспільського міськрайонного суду Київської обл. від 13.07.2011 р. по справі № 1-236/2011 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17422297>

244. *Постанова* Великоберезнянського районного суду Закарпатської обл. від 01.12.2010 р. по справі № 1-117/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12535909>

245. *Постанова* Володарського районного суду Київської обл. від 22.05.2007 р. по справі № 1п-5 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2309020>

246. *Постанова* Зарічного районного суду м. Суми від 29.07.2011 р. по справі № 1-428/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17492709>

247. *Постанова* Кегичівського районного суду Харківської обл. 30.10.2007 р. по справі № 1п-16/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4181112>

248. *Постанова* Київського районного суду м. Харкова від 16.02.2010 р. по справі № 4-234/10/02 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7953073>

249. *Постанова* Ковельського міськрайонного суду 11.04.2007 р. по справі № 1-101/07 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4067498>

250. *Постанова* Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської обл. від 22.01.2009 р. по справі № 1-5/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7675103>

251. *Постанова* Кременецького районного суду Тернопільської обл. від 07.06.2010 р. по справі № 1-91/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9803562>

252. *Постанова* Лебединського районного суду Сумської обл. від 12.08.2011 р. по справі № 1-193/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17660721>

253. *Постанова* Лубенського міськрайонного суду Полтавської обл. від 01.06.2009 р. по справі № 1-149/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7781765>

254. *Постанова* Любомльського районного суду Волинської обл. від 18.07.2011 р. по справі № 1-п/0310/12/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17718184>

255. *Постанова* Монастирищенського районного суду Черкаської обл. від 18.08.2011 р. по справі № 1-74/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17764121>

256. *Постанова* Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської обл. від 27.10.2010 р. по справі № 1-642/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12068570>

257. *Постанова* Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської обл. 26.05.2011 р. по справі № 1-263/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16501194>

258. *Постанова* Новоодеського районного суду Миколаївської обл. від 06.10.2010 р. по справі № 1-201/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11557120>

259. *Постанова* Оболонського районного суду м. Києва від 11.04.2008 р. по справі № 1-310/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5324761>

260. *Постанова* Оболонського районного суду м. Києва від 19.12.2008 р. по справі № 1-П-45/2008 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8986943>

261. *Постанова* Петропавлівського районного суду Дніпропетровської обл. від 13.07.2010 р. по справі № 1-125/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11132567>

262. *Постанова* Петропавлівського районного суду Дніпропетровської обл. від 13.07.2010 р. по справі № 1-125/2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11132567>

263. *Постанова* Попільнянського районного суд Житомирської обл. від 29.07.2010 р. по справі № 1-68/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11304377>

264. *Постанова* Святошинського районний суду міста Києва від 15.09.2009 р. по справі № 1-705/2009 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8323375>

265. *Постанова* Скадовського районного суду Херсонської обл. від 03.02.2010 р. по справі № 1-51/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7725897>

266. *Постанова* Сокирянського районного суду Чернівецької обл. від 01.12.2010 р. по справі № 1-162/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13222044>

267. *Постанова* Старокостянтинівського районного суду Хмельницької обл. від 21.09.2010 р. по справі № 1-267/10 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11675641>

268. *Постанова* Тиврівського районного суду Вінницької обл. від 24.05.2011 р. по справі № 1-128/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16289275>

269. *Постанова* Тячівського районного суду Закарпатської обл. від 01.06.2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15976513>

270. *Постанова* Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької обл. від 29.07.2011 р. по справі № 1/2218/860/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17840739>

271. *Постанова* Ширяївського районного суду Одеської обл. від 08.08.2011 р. по справі № 1-41/11 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17723337>

272. *Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві»* від 09.06.2010 р. № 6505 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6505&skl=7

273. *Права, за якими судиться малоросійський народ : 1743 р. /* відп. ред. та автор передм. Ю. С. Шемшученко. — К. : Інститут держави та права ім. В. М. Корецького ; АТ «Книга», 1997. — 418 с.

274. *Правознавство* : підручник / авт. кол. : Демський С. Е. Ковальський В. С., Колодій А. М. та ін. ; за заг. ред. В. В. Копейчикова. — 5-те вид., перероб. та доп. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 565 с.

275. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)* : Проект Закону № 9221 від 27.09.2011 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=41271

276. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві* : Закон України від 13.01.2011 р. № 2924-VI : [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2924-17>

277. *Про затвердження розміру, порядку та умов виплати винагороди (роялті) за комерційне використання опублікованих з комерційною метою фонограм, відеогам, їх примірників та зафіксованих у них виконань*: Постанова від 18 січня 2003 р. № 71 / Кабінет Міністрів України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=71-2003-%EF>

278. *Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності за невидачу банківського вкладу) № 4334 від 09.04.2009 р.* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4334&skl=7

279. *Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції* : Розпорядження № 1153-р від 27.08.2008 р. / Кабінету Міністрів України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1153—2008-%D1%80>

280. *Про Національну доктрину розвитку освіти* : Указ від 17.04.2002, № 347/2002 / Президент України. — Офіційний вісник України. — 2002. — № 16. — Ст. 860.

281. *Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту* : Указ від 28.09.2004, № 1148/2004 / Президент України. — Офіційний вісник України. — 2004. — № 39. — Ст. 2584.

282. *Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності*: Постанова Пленуму Верховного суду України № 3 від 25.04.2003 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=va003700-03>

283. *Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва* : Постанова Пленум Верховного Суду України № 7 від 12.06.2009 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 8. — С. 15.

284. *Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті* : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 23.12.2005 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0014700-05>

285. *Про практику розгляду судами трудових спорів*: Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.1992 р. № 9 : станом за 01.08.2010 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-92>

286. *Про роботу групи з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків* : Розпорядження № 98/2012-рп від 30 травня 2012 року / Президент України : станом на 01.01.2013 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98/2012-%D1%80%D0%BF>

287. *Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля* : Постанова Пленуму Верховного суду України № 17 від 10.12.2004 р. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0017700—04>

288. *Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів* : Указ від 08.04.2008 р. № 311/2008 : за станом на 01.09.2011 р. / Президент України. — Офіційний вісник України. — 2008. — № 27. — С. 838.

289. *Проект Кодексу України про кримінальні проступки* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/~k_zakon_pr/code_crim.rtf

290. *Рабінович П. М. Права людини і громадянина* : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. — К. : Атіка, 2004. — 464 с.

291. *Рарог А. И.* Вина в советском уголовном праве / А. И. Рарог (науч. ред. д-р юрид. наук, проф. Б. В. Здравомыслов). — Саратов : Изд-во Сарат. гос. ун-та, 1987. — 187 с.

292. *Рекомендація № 6 R (87)* 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо спрощення кримінального правосуддя» від 17.09.1987 р. // Комітет Міністрів Ради Європи : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_339

293. *Рішення Конституційного Суду України* від 30.05.2001 № 7-рп/2001 у справі № 1-22/2001 за конституційним зверненням БАТ «ВАБ» щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 КупАП (справа про відповідальність юридичних осіб) // Офіційний вісник України. — 2001. — № 24. — С. 57—64.

294. *Рішення у Справі «Гурепка проти України»* (за Заявою № 61406/00) від 06.09.2005 р. // Європейський суд з прав людини : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://vaas.gov.ua/files/Docs/Gurepka_2.doc

295. *Розвиток публічного права в Україні* (доповідь за 2007—2008 рр.) / [за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка]. — К. : Конус-Ю, 2009. — 584 с.

296. *Романова Л. И.* Роль уголовного наказания в борьбе с преступностью // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке : материалы Пятой Междунар. науч.-практ. конф. 24—25 января 2008 г. — М. : Проспект, 2008. — 528 с.

297. *Сабитов Р. А.* Общественная опасность как критерий криминализации / Р. А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний. — Омск, 1980. — С. 17—28.

298. *Самосуд в Закарпатті* : Жители села перевернули автомобиль ГАИ : Головна : Новини від 17.06.2009 : Інтернет-издание ua-reporter.com : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua-reporter.com/novosti/57395>

299. *Самощенко И. С.* Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И. С. — М. : Юрид. лит., 1963. — 161 с.

300. *Сахаров А.* Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. — 1974. — № 7. — С. 33.

301. *Семиволос В.* Як це робиться в Прибалтиці і як це робиться у нас, або Про одну тенденцію / Валерій Семиволос : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/02/18/5929158/>

302. *Сенько М. М.* Міжнародна науково-практична конференція «Кримінальний кодекс України 2001 р. : проблеми застосування та перспективи удосконалення» / М. М. Сенько : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://criminallaw-opensource.blogspot.com/2007/06/2001.html>

303. *Скакун О. Ф.* Правова система України на правовій карті світу / Скакун О. Ф. — Х. : Еспада, 2004. — 91 с.

304. *Смаль С.* До проблеми класифікації потреб у сучасній соціології / С. Смаль // Вісник Львів. ун-ту. Серія Економічна. — Вип. 30. — 2001. — С. 617—622.

305. *Современный толковый словарь*. — М. : Большая Советская Энциклопедия, 1997. — 1361 с.

306. *Старинський М. В.* Адміністративно-делікти відносини: зміст та поняття / М. В. Старинський // Матеріали VII звітної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників. — 2005. — Кримський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ. — С. 199—206.

307. *Статут* Великого князівства Литовського : у 3 т. — Т. III. Статуту Великого кн. Литовського 1588 р. : у 2 кн. — Кн. 1 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова — О. : Юрид. лит., 2004. — 690 с.

308. *Студеникина М. С.* Что такое административная ответственность? / Студеникина М. С. — М. : Сов. Россия, 1990. — 128 с.

309. *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. — Т. 1 / Таганцев Н. С. — Тула : Автограф, 2001. — 800 с.

310. *Тарбагаев А. Н.* Административная ответственность в уголовном праве / А. Н. Тарбагаев // Правоведение. — 1992. — № 2. — С. 62—68.
311. *Тарбагаев А. Н.* Дисциплинарный проступок в механизме уголовно-правового регулирования / А. Н. Тарбагаев // Правоведение. — 1993. — № 2. — С. 93—96.
312. *Тацкий В. Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацкий. — Х. : Вища шк., изд-во при ХГУ, 1988. — 198 с.
313. *Тельнов П. Ф.* Ответственность за соучастие в преступлении / Тельнов П. Ф. — М. : Юрид. лит., 1974. — 208 с.
314. *Тер-Акопов А. А.* Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом / А. А. Тер-Акопов // Советское государство и право. — 1991. — № 10. — С. 71—73.
315. *Тимейко Г. В.* Общее учение об объективной стороне преступления / отв. ред. П. Т. Некипелов. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1997. — 215 с.
316. *Тихий В. П.* Правові позиції Європейського суду з прав людини та проблеми кримінальної відповідальності за порушення виборчого права / В. П. Тихий // Кримінальне право України. — 2006. — № 1. — С. 99—101.
317. *Тихонов К. Ф.* Субъективная сторона преступления: проблема социального содержания вины в советском уголовном праве / Тихонов К. Ф. — Саратов : Приволж. книж. изд-во, 1967. — 104 с.
318. *Тодыка Ю. Т.* Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодыка, О. Ю. Тодыка. — К. : Ін Юре, 2004. — 368 с.
319. *Толочко О.* Кримінальні обвинувачення в контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: досвід підкріплений практикою / О. Толочко // Юридичний журнал — 2007. — № 2 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2553>
320. *Трайнин А. Н.* Общее учение о составе преступления / ред. А. М. Яковлев / Трайнин А. Н. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1957. — 364 с.
321. *Трубников В. М.* Новый взгляд на объект преступления / Трубников В. М. // Право и безопасность. — 2002. — № 1. — С. 84.
322. *Туляков В. О.* Кримінальне право сучасності: криза доктрини чи криза юрисдикції? / В. О. Туляков // Право України. — 2010. — № 9. — С. 42—48.
323. *Туляков В. О.* Суперечності кримінально-правового регулювання / В. О. Туляков // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовтня 2009 р.). — О., 2009. — С. 259—261.
324. *Турецкий М.* Преступление и дисциплинарный проступок / М. Турецкий // Социалистическая законность. — 1956. — № 10. — С. 17—20.
325. *У* Полтаві водій після ДТП показував ДАІшникам дулі й депутатський значок : Новини від 03.12.2010 : Українська правда : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2010/12/3/5641361/>
326. *Уголовное право Украины: Общая часть : учебник* / отв. ред. Кондрачев Я. Ю. ; под ред. Клименко В. А., Мельника Н. И., Александрова Ю. В., Антипова В. И., Володька Н. В. — К. : Атика, 2002. — 468 с.
327. *Уголовное право. История юридической науки* / отв. ред. В. Н. Кудрявцев. — М. : Наука, — 1978. — 219 с.
328. *Уголовный кодекс Испании* / под ред. и с предисл. д-р юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и д-ра юрид. наук, проф. Ф. М. Решетникова (пер. с исп. В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер). — М. : Зерцало, 1998. — 218 с.
329. *Уголовный кодекс Украины : науч.-практ. comment.* / отв. ред. Яценко С. С., Шакун В. И., Антипов В. И., Клименко В. А. — К. : Правові джерела, 1998. — 1088 с.
330. *Уголовный кодекс Франции* / науч. ред. канд. юрид. наук доц. Л. В. Головки, канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой ; пер. с франц. и предисл. канд. юрид. наук доц. Н. Е. Крыловой. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. — 650 с.

331. *Уголовный кодекс ФРГ* / Пер. с нем. и предисл. Серебренникова А. А. — М. : Зерцало, 2000. — 208 с.
332. *Уголовный кодекс Швейцарии* / науч. ред. предис. и пер. с нем. канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. — 350 с.
333. *Уголовный кодекс Швеции* / науч. ред. проф. Н. Ф. Кузнецова и канд. юрид. наук С. С. Беляев (пер. на рус. яз. С. С. Беляева). — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. — 320 с.
334. *Угрехелидзе М.* Проблема неосторожной вины в уголовном праве / отв. ред. В. Г. Макашвили ; Угрехелидзе М. — Тбилиси : Академия наук Грузинской ССР ; Институт экономики и права Мицниереба, 1976. — 132 с.
335. *Ульяна Сновида.* Аварія в Тернополі викликала масові безпорядки : Новини від 21.12.2007 р. : Українська правда : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2006/12/21/3190417/>
336. *Ульянов А. В.* Судимость и правовые последствия ее реализации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ульянов А. В. — М., 2006. — 151 с.
337. *Устинова Т. Д.* Учет положений КоАП РФ как предпосылка системного подхода при криминализации деяний / Т. Д. Устинова // Уголовное право : стратегия развития в XXI веке : материалы Пятой Междунар. науч.-практ. конф. (г. Москва, 24—25 января 2008 г.). — М. : Проспект. — 2008. — С. 70—75.
338. *Утевский Б. С.* Вопросы вины в теории советского права / Б. С. Утевский // Советское государство и право. — 1952. — № 4. — С. 48.
339. У Тернополі ледь не вчинили самосуд над водієм, який на смерть збив дівчину : Новини від 30.09.2013 : Українська правда : <http://www.pravda.com.ua/news/2013/09/30/6998945/>
340. *Утевский Б. С.* Вопросы вины в теории советского права / Б. С. Утевский // Советское государство и право. — 1952. — № 4. — С. 31—33.
341. *Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 08.02.2005 р. по справі 6/н* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1657448>
342. *Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23.10.2008 р. по справі 6/н* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2338127>
343. *Ухвала Судової палати з кримінальних справ Апеляційного суду Донецької обл. від 29.10.2007 р. по справі № 10-799* : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2452803>
344. *Фейербах П. А.* Уголовное право : сочинения. — Кн. 1—3 : пер. с нем. / Фейербах Павел Ансельман. — Санкт-Петербург : Мед. Тип., 1810. — 141 с.
345. *Фесенко Є. В.* Об'єкт злочину з точки зору реалій / Є. В. Фесенко // Юридичний вісник України. — 1997. — № 33. — С. 3;
346. *Фефелов П. А.* Неотвратимость наказания — важнейший принцип советского уголовного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / П. А. Фефелов. — Свердловск, 1965. — 22 с.
347. *Фефилова В.* Результаты изучения мнения практических работников о выделении уголовного проступка / В. Ф. Фефилова // Социалистическая законность. — 1976. — № 8. — С. 70.
348. *Фефилова В. Ф.* Преступление и проступок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Фефилова В. Ф. — М., 1977. — 199 с.
349. *Филимонов В.* Понятие деяния содержащего признаки преступления / В. Филимонов // Советская юстиция. — 1983. — № 23. — С. 22—24.
350. *Фріс П. Л.* Питання запровадження інституту карної провини / П. Л. Фріс // Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11—12 жовт. 2012 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. — Х. : Право, 2012. — С. 186—192.

351. *Фріс П. Л.* Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / Фріс П. Л. — К. : Атика, 2005. — 280 с.
352. *Фріс П. Л.* Соціально-психологічні підстави криміналізації суспільно-небезпечних діянь / П. Л. Фріс // Наше право. — 2006. — № 4. — С. 59—61.
353. *Хавронюк М. І.* Загальноєвропейське кримінальне законодавство: деякі сучасні риси / М. І. Хавронюк // Життя і право. — 2005. — № 6—7. — С. 63.
354. *Хавронюк М. І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / Хавронюк М. І. — К. : Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.
355. *Хавронюк М. І.* Поняття злочинного діяння за законодавством європейських країн / М. І. Хавронюк // Підприємство, господарство, право. — 2004. — № 9. — С. 116.
356. *Хрестоматія з історії держави і права України* : навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. — 3-тє вид., перероб. / за ред. В. Д. Гончаренка ; уклад. В. В. Гончаренко, О. Д. Святоцький. — К. : Ін Юре, 2003. — 341 с.
357. *Церетелі Т. В.* Состав преступления как основание уголовной ответственности / Т. В. Церетелі, В. Г. Макашвили // Советское государство и право. — 1955. — № 5. — С. 74.
358. *Церетелі Т. В.* Причинная связь в уголовном праве / Т. В. Церетелі. — Тбилиси : Изд-во ТГУ им. Сталина, 1957. — 189 с.
359. *Цивільне право України* : підручник : в 2 т / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов, канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. — Х. : Одисей, 2008. — Т. 1. — 476 с.
360. *Чугаев А. П.* Малозначительность преступления и товарищеский суд : под ред. А. Г. Кригера / Чугаев А. П. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1966. — 298 с.
361. *Чугуников І. І.* До питання про предмет кримінально-правового регулювання / І. І. Чугуников // Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 6. — С. 46.
362. *Шаманова М. В.* Коммуникативная категория в языковом сознании (на материале категории общения) : автореф. дис. ... д-р филол. : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. В. Шаманова. — Воронеж, 2009. — 14 с.
363. *Шаргородский М. Д.* Вопросы общего учения о наказании в теории советского права на современном этапе / М. Д. Шаргородский // Советское государство и право. — 1961. — № 10. — С. 135—145.
364. *Шинкарьов Ю. В.* Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування / Ю. В. Шинкарьов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Шинкарьов Ю. В. — Х., 2006. — 16 с.
365. *Шишов О. Ф.* Преступление и административный проступок / Шишов О. Ф. — М. : МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. — 67 с.
366. *Энциклопедический словарь*. — С.-Петербург : Т-ва «Бр. А. и И. Гранатъ и К», — Т. 58. — 1915. — Т. 18. — 544 с.
367. *Энциклопедический словарь*. Ф. А. Брокгаузъ, И. А. Ефронъ. — С.-Петербург : Типо-Литография И. А. Ефрона, 1893. — Т. 20. — 898 с.
368. *Эффективность применения уголовного закона* / отв. ред. д-р юрид. наук Кузнецова Н. Ф., д-р юрид. наук Михайловская И. Б. — М. : Юрид. лит., 1973. — 208 с.
369. *Юдківська Г. Ю.* Застосування принципу презумпції невинуватості до відсторонених та визлнених обвинувачених із роботи: аналіз прецедентного права Європейського суду з прав людини : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chauu/2008—1/08ygyzpl.pdf>
370. *Andrew Ashworth.* Principles of Criminal Law / Andrew Ashworth. — New York : Oxford univ. press, 2006. — P. 508.

Дмитрук, М. М.

Д538 Кримінальний проступок: правова природа та ознаки : монографія / Дмитрук М. М. — Одеса : Юридична література, 2014. — 224 с.
ISBN 978—966—419—167—5.

Монографія підготовлена у результаті виконання другого етапу науково-дослідницької роботи за фундаментальною науковою темою «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків в кримінальному праві України» (ДРН 0112U000690) на замовлення МОН України. У монографії розглянуто ознаки та правову природу кримінального проступку, історичний аспект та зарубіжний досвід диференціації кримінального діяння на проступки та злочини. На підставі аналізу відмінностей злочину від інших видів правопорушень за об'єктивно-суб'єктивними ознаками обґрунтовано правову природу та ознаки кримінального проступку як одного із видів кримінального діяння, що пропонується виокремити поряд із злочином у КК України, а вказані види кримінальних діянь об'єднати таким поняттям, як «кримінальне правопорушення».

Призначена для науковців та викладачів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами кримінального права.

УДК 343.23(477)
ББК 67.408(4Ук)

Наукове видання
ДМИТРУК Михайло Михайлович
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК:
ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОЗНАКИ

Монографія

Редактор-коректор
Н. І. Крилова
Технічний редактор
Д. М. Островеров
Дизайнер обкладинки
В. І. Костецький

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 13,02.
Тираж 100 прим. Зам. № 25 (2).

Видавництво і друкарня «ЮРИДИЧНА ЛІТЕРАТУРА»
65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 7.
Тел. 777-48-79

Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4284 від 23.03.2012 р.

